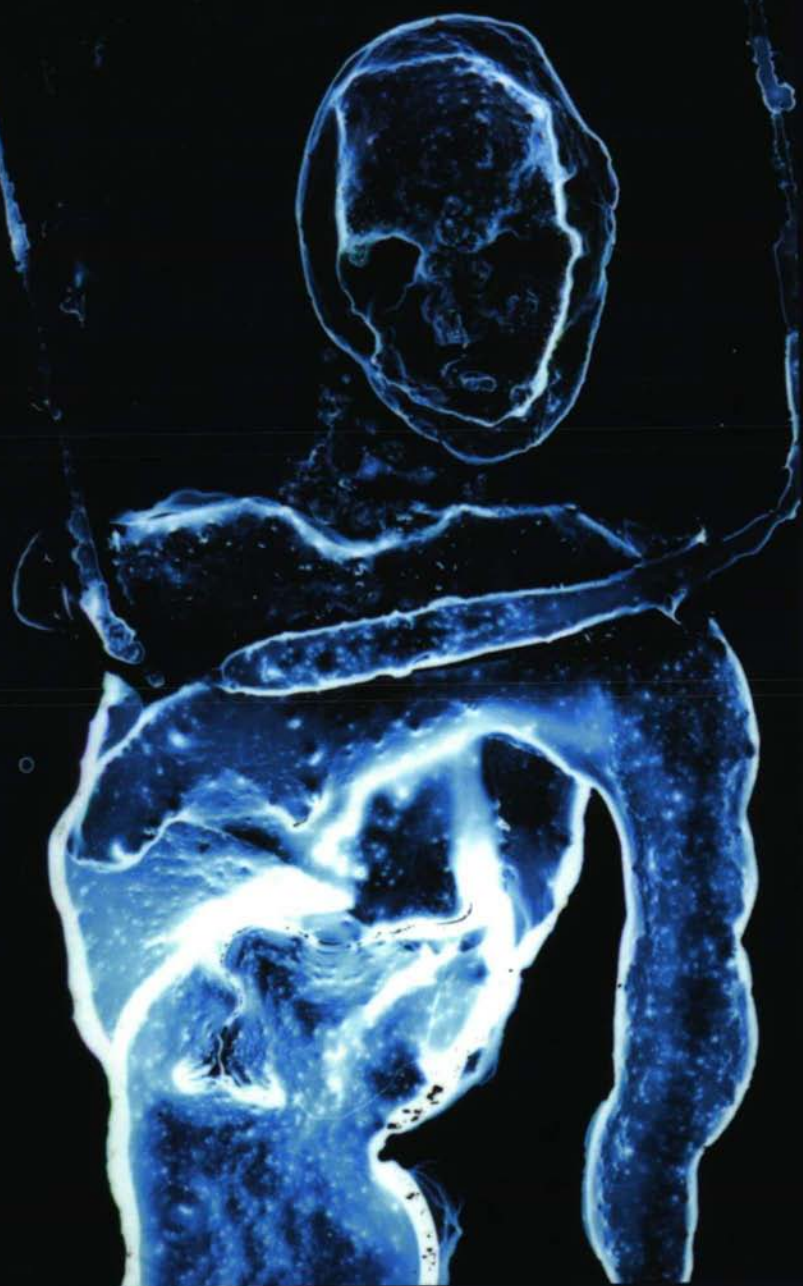

57387

2003/3-4.

57387

fosszília

fosszília

fosszília

Tartalom

<i>Mile Stojić</i> versei	5
Mese a Bünösről és a Fotográfiáról (regényrészlet) <i>Miroslav Kirin</i>	12
<i>Fenyvesi Ottó</i> versei	20
Hétköznapiak és ünnepek a Trehányban <i>Kiss László</i>	23
<i>Siniša Tucić</i> versei	28
Kis házi szellem; Az én transzcendentális kakasom <i>Senko Karuza</i>	33
<i>Semezdin Mehmedinović</i> versei	38
Máskor bármikor (regényrészlet) <i>John Trolan</i>	41
Apám álma; Kétszer csenget <i>Jovica Acin</i>	75
A vietnámi disznó; Tragédia a kastélyban <i>Mirnice Gyula</i>	79
Életjáradék <i>Solymosi bálint</i>	82
Hitler Chicagóban <i>David Albahari</i>	85
25 novella <i>Kukorelly Endre</i>	88
Pakolni a pakolnivalókat <i>Beszélgetés Kukorelly Endrével</i>	91
Az Emlékiratok képei – a képek (emlék)iratai <i>Varga Anikó</i>	95
Az írás (n)ovuma <i>Hódosy Annamária</i>	105
Szenvedélyes elszakadás, avagy Judith Butler, mint Freud olvasója <i>Slavoj Žižek</i>	121

A borítón és a belső illusztrációkon Kovács Krisztián munkái láthatóak.

„I RAISED THE HAMMER
I TOLLED THE BELL
I HAVE PICKED A FLOWER
A ROSE IN HELL

I DECEIVED
WITH TALES TO TELL
I PICKED A FLOWER
A ROSE IN HELL”

Tony Wakeford

MILE STOJIC

Petrus az ajánlásokról

Ahogy Mallarmé figyelmeztetett:
Ismerősnek, politikusnak, barátnak, nőnek
Egyetlen egy sort se szentelj.

Közömbössé válhatsz,
sőt ki is gúnyolhatnak.

Dicsekednek, hogy kölcsönadtak,
Három hónapon át kitartottak,
Nemi gondozóba szállítottak,
Kisegítettek a pácból.

Különben is, ahogy a versbe keverednek,
Azon nyomban meg is változtatnák, átrendeznék sorait.
Finnyások az alliterációkra, allergiások az asszonáncokra.
„Baudelaire így, Carver úgy” – okítanak,
mintha minden tudást kiszívtak volna a teóriákból és a poétikákból.
Bólogatva hallgatod mondókájukat. Fingjuk sincs arról,
Hogy az ördög köztünk sunnyog, s naponta kiszemeli halottját.
Úgy tesznek, mintha soraimtól függene életük,
Mintha versem lenne szülőföldjük.

A nők tisztítottak valamit, takarítottak,
ám továbbra is ködös verseid ablaka, falairól hámlik a vakolat.
Rongyos a metrumod, komor az atmoszférád.
Míg te a szavaiddal a sötét kövek fényét vadászod,
ők inkább kristálylámpát szeretnének a vers közepére.
Azt mondják, mindig is derűsebb költeményről ábrándoztak,
minimum öt szobával és erkéllyel.

Ezért hallgass Mallarméra és sose ajánlj verset embernek.
Ha csak egyszer is beslisszan valaki,
kitörölhetetlen marad, örökre.

A képzelet diadala

A bánat vidékeiről származunk,
ott fölösleges az irodalom, a festészet és a zene,
kivéve a szomorkás népköltészetet, esetleg néha előbukkan néhány sor
az össznépi zsarnokok fakó díszeként.
Verseinkből hiányzik a szokásos sárm,
a tetszeni vágyás, a spleen. Nincs melankolikus hang,
melyet a tetőn kopogó eső kelt.
Tetők sincs.

Sorainknak semmi köze a dekadenciához,
ablakaikról nem verődik vissza a nagyvárosok fénye,
csak a könny, a nyirok és a vér szól az összetört ablakban
a túlélésről, a sárba szórt nyers,
kissé abszurd formákról. Totális élet a megosztott városokban.
A metafora tere a síré.
lus gladii, az éhség csapása, a nyílt gödrök fölött
süvítő bosszú.

Irodalmunkból hiányzik a játék, a szellem epikureizmusa,
az erősz piruettje helyett a *suspensis animis* görcséről szólunk.
A kritikusok ezt leggyakrabban pszichológiai szindrómaként írják le.
A szerkesztők mindig a kórházi kiadvány
külön rovatába suvasztják.

A nyugalom apályát a való dagálya követte,
a barokkos mondatokat felváltották a kiáltás ellipszisei,
majd összesűrűsödtek egy pontban, a csendben.

Ám legalább a képzelet áttört a barikádokon.
A tényekre szorítkozva csodás, szinte hihetetlen hatásokat értünk el.
Esetünkben a jelölő és a jelölt kiegyenlítődtött:
Számunkra a pokol nem szimbólum, hanem sarokba szorító tapasztalat.
A *Weltschmerz* a feltépett ajkak állapota.
A tűz sem a szellem lángolása, hanem hérakleitoszi eredet,
mely elnyelte a világot.

A templomok krátereit fölött a poétikai formák forradalmárai lettünk,
felfedeztük az egyedül fontos ritmust, a ki- és bezáruló föld ritmusát.
E verseket halottainknak írtuk,
ők értenek minket legjobban.

A Weltgeist három vonása

Tegnap a Kärntnerstraßen
arabokat láttam újságot árulni.

Császári lapot kínáltak,
császári főcímmel: Die Fremden verschmutzen
unsere Stadt!

Sötét ábrázatok „dánkesön”-t mormol,
fluoreszkáló blúzokban alázatosan hajlonganak.

Kikandikálva a fluoreszkáló blúzból
„dánkesön”-t mormolnak.

Nem is sejtik, hogy körözőlevelüket
árulják.

...
Arabok, azerbajdzsániak,
lakájok, újságárosok, szemétgyűjtők,
sírások,
csecsenek, bosnyákok, kurdok
kórusban zengik a zsidók áriáját.

A szülőföldjéről szökött
csürhe
most fényes metropoliszokban
zengi a rabok áriáját.

Terrorizmus, kábszer, nazális üvöltés,
cigányok, gyöngyök egy áriában,
Nabucco,
harmonikával és dobpergéssel.

...

Modričai Mustafa, a szendvicsemler
naponta végigjárja a főteret
két forgácslemezzel felvértezve.
A gyors teknőc Mustafa páncélján ez áll:
*Was wäre der Steffi
ohne Weiner?*

„Mit tegyek, földim,
ez van”, mondja,
mintha igazolná magát.
Rákérdezek, tudja-e az idegen szavak jelentését,
amit az ismeretlen városban hirdet?

„Hol is vagy te, Mustafa,
Szent István kis falatja”,
válaszolja mosolyogva,
és eltűnik a saroknál.

Antológia

I.

Borgesről szólnak újra, a sivataglabirintusról,
lengyelekről, oroszokról, Gombrowiczról és Bábelről,
az irodalom szerepéről a pozitív társadalmi folyamatokban.
Csak ülök és hallgatok. Írásaim nem kanyarodnak e témák felé,
szélesen áradnak a korzón sétáló nők irányába,
egy déli szőlőskert susogó lombjai közt rejlő házra figyelnek föl.

Dosztojevszkijt idézik: zsvány volt Raszkolnyikov, vagy csak
vigasz után sóvárgott? Swedenborgra, Bataille-ra, patmoszi Jánosra utalnak.
Mindez pusztán álom, nekünk, platóni álomszuszékoknak.
Úgy rémlík, a világ néhány homályos vélekedésen
alapul. Nietzsche éneke önkívület az esőben.

Emlegetik a hatalmat, a totalitarizmust, a kivándorlást és az idegenséget,
vajon az irodalom csak pótlék, illetve az osztatlan öröm fölöslege?

Idegesen gyűjtök rá, s azt mondom: Le a kalappal Heidegger előtt,
de tisztában vagyok a sivatag jelentőségével. Oázisról álmodom,
pihenőre a kegyetlen *nap* alatt.

Ha versekről szólnak, látok egy asztalt,
viaszosvászonnal leterítve az „Istra” nevű szarajevói kocsmában az őszi alkonyban,
Sidran, Ivan és Stevo ülik körbe a bölcs vitától elragadtatottan,
vodka üveg után nyúlva, kissé vizenyős szemekkel.
Nem hallom a szavukat, ám értem a szájmozgásukról,
sivatagba temetkezik a város, az elfojtott szavak fövenyébe.

II.

Fortélyal és félelemmel lecsendesítve a Szküllákat és Kharübdiszeket
Fortuna emberi porhüvelyt küldött. Emlékszem Szodomára,
emlékszem a zenére, amely Odüsszeuszt Kirkéhez csalogatta.
Emlékszem rátok, a kontinens átfésületlen sivatagaiban bolyongtok
hangyákként gyűjtögetve a szemcséket a nyomorult utókornak,
már teljesen immunisan a jóra és a rosszra, a mosolyra s a könnyre,
a haza épsége számunkra csak egy déli nő vágya
maradt, aki megvénült a várakozástól.

És arra gondolok, hogyan vittük a nyomdába a finom versszakokat,
ahol a törékeny metafora hideg ólommal változott.
Az újságok szürke vitorlájával hajóztak, majd tovább egy érzékeny szívig,
mely goromba lett, illetve: halott.

Nem azért, hogy a gázságot megfordítsam, hanem a költészet magasabb
eszményéért
készíték egy antológiát, előkelőt és tisztát, akárcsak a vendégszoba
ünnepek idején: tálalt asztalokkal, mindenféle fűszerrel,
vadpecsenyével, neretvai angolnával, hallal, rákkal és kagylóval,
hercegovinai Blatina palackokkal, ami a kancsóban égetett aranyként fénylik.

Majd felkínálok egy sorrendet az asztalnál, tisztelve az irodalmi hierarchiát.
Én – foglalkozásom és szakmám szerint –, az antológiaszerkesztő, kaját szolgálók
fel,
poharat töltök, s egyedül, búsan mondok köszöntőt a verseiteknek,
melyek úgy szívárognak ki az emlékezetből, mint egy sötét barlangból,
létrehozván az évszázad legvaskosabb antológiáját.

Tele a vitéz árnyékának verseivel, a szűz tüzével,
a szarajevói blues, az esti bor és

Az örök sír verseivel.

Jegyzet Paul Celan Todesfuge-jéhez

... wir schufelln ein Grab in den Lüften da liegt man nicht eng.

1994 karácsonyán
a bécsi Steinhof elmeógyógyintézet
menekülttáborrá vált szárnyában
az osztrák Caritas dolgozónője
Mozart golyókat oszt a háborúban elárvult
bosnyák kölyköknek.

Minden gyerek kap egy golyót, utána kezecskéiben szorongatja.
„Én bizony nem eszem meg”, mondja egy kislány,
„apámnak örzöm, neki adom, amikor visszatérek Grbavicára”

Érdeklődésemre azt válaszolja, Anelának hívják.

Anela, szóltam, együtt fogunk visszatérni.
„Először irtsuk ki a csetnikeket” – ujjongott tapsikolva.

„Boldog karácsonyt, Anela!” – mondtam,
csak hogy folytassuk beszélgetésünket.
„Nem az én ünnepem”, válaszolja,
„én dzsellesanuh Allahban hiszek.”

Fel akartam világosítani, hogy este Isten megújítja a világot,
de feladtam,
ráhagytam.

Egész történetem és hitem
 üres demagógiának tűnne e lénynek,
 aki kíváncsiskodó, angyali szemével figyelt.
 Varázsgömbként szorongatva a Mozart golyót
 szólított egy istent a távolban,
 aki nem fog eljönni.

Orcsik Roland fordításai

Mile Stojić 1955-ben született Dragicinában (Bosznia és Hercegovina). Költő, esszéíró és műfordító. A szarajevói bölcsészkaron szerzett diplomát, jugoszláv irodalom szakon. 1992-ig Szarajevóban élt. A *Lica* és az *Odjek* folyóiratok főszerkesztője volt. 1993-tól lektorként dolgozik a bécsi egyetem szláv intézményében. A Boszniai és Hercegovinai Írók Társaságának, az Újságírók Egyesületének és a P.E.N. klubnak a tagja. Több irodalmi díj birtokosa. Műveit német, lengyel, belga, macedón és szlovén nyelvre lefordították. Alija Isaković-tyal összeállított egy háborús boszniai irodalmat bemutató antológiát (*In Schmerz mit Wut*, Visa, Beč, 1995). Németül megjelent még a *FensterWorte* (Drava, Klagenfurt, 2000.) című esszékötete. Szarajevóban és Bécsben él. Verseskötetei: *Lijer, jezik prašine*, (1977, 1981), *Umjetnost tame* (1987), *Olovni jastuk* (1989), *Zemna svjetlost*, (1985.), *Južnost, izbor* (1990), *Libreto za sviralu i strojnicu* (1994), *Prognane elegije* (1996), *Nakon sudnjega dana* (1999), *Mađarsko more* (1999). A fordítás alapjául a 2002-es, *Zaboravite nas* című gyűjteményes kötete szolgált. (A ford.)

MIROSLAV KIRIN

Mese a Bűnösről és a Fotográfáról

Azokban a napokban előkerült a kék, illetve a vörös borítójú jegyzetfüzet (a szín különben is a nézőponttól függ, s a rá sugárzó napfénytől). Egy jelentéktelen helyen ültél (mert akármelyiket is választod, mindegyik versengeni fog a személytelenségben, közben ne aggasszon az időnkénti tűz, a robbanás, a lerombolt házak, a gyerekkiáltás, az asszonyok jajveszékélése – ezek olyan kirohanások, amit azonnal szankcionálnak), arcod kezvedbe temetve, úgy néztél ki, mint aki kiábrándult az életből, az emberekből s az átkozott történelemből.

Ahogy mondtad, míg zokogtál, a jegyzetfüzet fönről lezuhant, fejen ütött, meghintva a füled. Kétségtelen, hogy ezt akarva-akaratlanul jelként fogtad fel, az ég és a föld titkos beavatkozásaként. A jegyzetfüzet egyfajta napló volt, amelyet a szerző úgy írt, hogy közben mit sem tudott róla. Mondatai látszólag összefüggéstelenek, „egy magasabb”, elérhetetlen szférában nyerik el értelmüket.

Mindaz, amit a szerző tett, a legbanálisabb napi munkáktól egészen a „mérhetetlenül fontosakig”, ebben a könyvben szerény terjedelmet kapott, akárcsak az a történet, hogy miként haltak meg a fotóid. Miként „haltak” meg, jegyzed le ismét. Úgy viszonyulsz hozzájuk, mint valami apró emberi lényekhez, igen, mint a Házigazdákhöz. Életet és halált adsz nekik. Fura úr vagy, és még furább az uralmad. A fotók az emlékezetteddel játszanak, s nevetésre ingerelnek. Inkább derűt keltenek, mint bánatot.

A halál mindig egy fenséges állapotban érkezik, a jellemének megfelelő dekorativitásban, mint például az áramtalanított éjszaka csendje, a nap fakósága abban a városban, amelyet a Házigazdáknak el kellett hagyni. Azok, aki elfoglalták, örökké fenyegető, párhuzamos valóságként léteztek, mely arra vár, hogy elfoglalja a kiüresedett helyünket.

Valójában Isten halt meg először, utána a Szerző, végül pedig a Fotó. Az összes olyan hely, ahol megnyilatkozott Isten jelenléte, a halába vezett. Mindenben por szitált, amiből a barátod is összeáll, és a többi barát barátja, a dolgokat bevonta a szürkeség, a holtak bomló teste beterítette az egész várost. Nincs többé város.

Majd jött a Bűnös (a nevét önkényesen ragasztottad rá, mert most, amikor Istennek vége, megengedheted ezt magadnak). Nincs szükség a külső leírására, haj- és szeme színe, arca, mert jelképpé csupaszkodott, mintha a teste fölösleges lenne, csak járni van itt, ajtót nyitogatni, tárgyakat mozgatni.

Amikor ama bizonyos család megérkezett (az utolsó a sorban), szüleid házában ajtaja már tárva, nem kellett betörni. A Bűnös mégis rutinos óvatossággal lépett be, körbejárta a földszinti és az emeleti helyiségeket, majd csak utána szólította be a kint kislányával és valamivel idősebb kisleánnyal váró feleségét, aki erősen szorongatta a túlpakolt utazótáskát. Nyugodjatok meg gyerekek, mondta, majd letette a táskát a lépcsőkre és belépett. A férjével még egyszer átfésülték az egész házat, amelyet bizonyára már kiraboltak. Az is lehet, valahol akna sunyított, a nő féltette a gyermekeit és a férjét.

Mindent átnéztek, alig találtak valami használhatót. Csupán néhány régi, kopott komód maradt, felfordulva és tönkrezúzva, kiszóródott belőlük a korábbi lakosok kacatja, hasonlóan egy elhagyatott, sokáig haldokló állat széthasított és kiszáradt gyomorbelőségeihez. Papír, szemét és meghatározatlan tárgyak tömege fészkelte a szobák sarkában. A nyitott hűtőből egy régóta romlott étel büze terjengett, amitől a feleség fintorgó arcot vágott.

A földszinti szobában egy szétszabdalt pamlagra bukkantak; ki fogják cserélni. Előző télen a fürdőszobában megrepedtek a csövek; még jó, hogy a férj ismer egy vízvezeték-szerelőt. A ház hátsó ajtaja nyitva: az előző lakók nem is törődtek azzal, hogy bezárják. Az emeleti szobákban hiányoztak az ablakszárnyak; kezdetben nejlont feszítenek majd a helyükre. Szekrényeket majd csak hoznak valahonnan, akárcsak konyhakészletet, szőnyeget, nász- és gyerekágyat.

Az előző tulajok: ők nem értenek minket, ahogyan mi sem őket, gondolta a feleség, de egy biztos: mi is, ők is idegenek házában kényszerülünk, hogy túléljünk. Senki se akarta ezt közülünk, de hát ez van. A feleség a férjével kitakarította a földszinti szobát, elhelyeztek benne egy matracot. Éjjel négyen szorongtak rajta, így aludták át az első éjszakát az idegen házban. A kölykök már rég tisztában voltak mindennel, hát nem is kérdezősködtek.

A következő napon a feleség a gyerekekkel belekezdett a ház takarításába, a férj a városba ment, hátha talál valami berendezést; volt néhány elhagyott ház, amit még nem fosztottak ki teljesen. Mindegyikből volt mit elvinni. Egyikben olyan szekrényt, amelynek elveszett az ajtaja, a másikban nyikorgó fotelágyat, a harmadikban inogó asztalt és székeket, a negyedikben feslett szőnyeget, az ötödikben éjjeli lámpákat (ritkán fogják őket használni – az áramot keményen spórolták, naponta alig volt két-három órán át).

Egy-két hét alatt berendezték a házat, olyannyira hogy tudtak benne úgy-ahogy „normálisan” élni. A kölykök elkezdtek iskolába járni. Lehűlt a levegő, az őszi észrevétlenül átcsapott a télbe, a vízvezetékek újra megrepedtek, a hó súlya alatt összerogytak a távvezetékek, az esték átcsúsztak nappalokba.

Egy reggelen a feleség elindult tüzelőért a fatelepre. A telep sarkában egy halom papír hevert, amelyet a háztakarítás után dobtak ki. Nem is nézték, mi alhatott bennük. Papír mint minden papír. Meggyullad, ég, melegít. Kotorászva a hulladékban a nő rátalál néhány fekete-fehér fotográfiára. Már megkezdte őket a nedvesség és a mocskok. Az egyiken még kivehető volt, hogy két kabátos fiatal nő mosolygott, a kép érettségi után készülhetett, egy bárányt tartó gyerek állt mellettük.

Eszébe jutottak a saját fotói: még szerencse, hogy magával hozta őket. Mindig előveheti, emlékezhet az elhalványult időkre, emlékezhet a lakására abban a városban, amelyet el kellett hagynia, az otthelyezett tárgyakra; a barátokra, amelyek többé nem azok, ám mégis, e képeken továbbra is vidáman koccintanak, mintha mi sem történt volna.

Sóhajtott, majd összegyúrta a fotókat, az újságlapok közé hajította őket. Fát vágott és elvitte a papírokkal a házba. Tüzet gyújtott, és figyelte hogyan égnek el az újsággal együtt. *Mi lehetett a többivel, morfondírozott, a házat már előttük kirabolták. Csak ezt tudjuk nyújtani, mondták, ti meg ahogyan akarjátok.* Nem utasíthatták vissza, nem volt más, jobb megoldás. Minden megoldás immár a múlté. Meghatározhatatlan időket éltek. Ennél csak rosszabb jöhetett. Nem ők voltak az elsők, akiknek ideiglenes tartózkodási helye ez a ház. Az ajtókat

nem zárták be, mintha azt suttogták volna: *lépjetek be, lépjetek be.*

Ezen a ponton pillanatnyilag véget ér a Bűnről és a Fotográfia haláláról szóló történet. Igazából bizonytalan, valóban és mikor múlt ki a Fotográfia, ki kísérte el az örök nyugalomra. Csak a sápadt tükrözése él még, ami végtelenül megkétszereződik, és újabb rétegek rakódnak a különben is elmesélhetetlen történetre.

Az élet lángok martalékává lesz, emlékké kormosodik, így könnyebb elviselni. A könyv, amint fellapozzuk, égni kezd, hamuvá porlad szét. Hasonló a helyzet a fotókkal, mintha nem akarnának emlékeket őrizni. Semmi sem súlyosabb az emlékezetnél. Mégis minden az elmúlás szakadéka fölött imbolyog. Aki átugorja, minden jót neki. Ne írjon, ne is mondjon semmit, mit is kezdhetnének a válasszal?

A feleség, a férje és a gyerekek még egy darabig ott élnek majd a házadban. Együtt ebédelnek, a szülők tán szeretkeznek, veszekednek, játszanak a kölykökkel, családi fotókat készítenek, falura utaznak a szüleikhez és mindenben a többi emberre hasonlítanak. Annak ellenére, s ezt sohasem felejtse el, hogy háború van, az ő nyakukra is újabb szerencsétlenség szakad: ezerkilencszázkilencvenöt augusztus elején, pusztá félelemből a feleség, a férj és a gyerekek hamarosan elhagyják majd a házat, pedig már lassan a sajátjuknak tekintették (ez szépen látszik a fotókon, amit a bejárati ajtó előtt és a pázsiton vettek fel – arckifejezésük nem árulkodik arról a feszültségről, hogy idegen helyen élnek). Itt váratlanul megszakad élettörténetük.

Arról viszont, amiről majd e szerencsétlen emberek mesélnek az elkövetkező generációknak, semmit sem fogunk tudni.

Igazából, kit érdekelne ez?

Azt, ami bekövetkezett, már láttuk:

Mindent átnéztetek, ám alig találtatok valami használhatót. Csupán néhány régi, kopott komód maradt, felfordulva és tönkerezűzva, kiszóródott belőlük a korábbi lakosok kacatja, hasonlóan egy elhagyatott, sokáig haldokló állat széthasított és kiszáradt gyomorbelsőiségeihez. Papír, szemét és meghatározatlan tárgyak tömege fészkelte a szobák sarkában. A nyitott hűtőből egy régóta romlott étel büze terjengett...

És itt voltak a fotográfia is.

Levél, fotográfiák

Miként mutassam be önöket, amikor semmit sem tudok magukról, akárcsak önök rólam? Másként szólva: annyit tudok magukról, amennyit önök rólam és a családomról.

Nézegették a fotóinkat, ahogyan most én a magukéit.

Ugyanúgy állandóan hibázok, téves mondatok ötlenek fel, higgyék el, a legjobb szándék ellenére is képtelen vagyok *pontosan* bemutatni önöket. Tudom, erről nem tehetnek, de valami arra kényszerít, hogy rossz fényben tüntessem fel magukat. Ennek semmi köze az ideológiákhoz, a politikai korrektséghez, a feltorlódtott érzelmekhez.

Minden egyszerű: nem ismerem önöket, s nem is akarom ezt, noha a családjuk rövid történetéről írok levelet maguknak, amelyet – szándékosan vagy nem – a nekem hagyott fotók alapján mesélek el. Hát nem furcsa ez? Tudom, hogy mielőbb el akarják majd felejteni életük legkeserűbb részét, és talán éppen ezért írok levelet, csakhogy emlékeztessem önöket. Ám az is lehet, el sem küldöm írományom. A lényeg csupán az, hogy megfogalmazom. Tisztában vagyok azzal, hogy milyen kellemes emlékezni; idővel a rossz események durvasága meglágyul, szentimentálissá válunk, jobban elfojtjuk személyes balsorsunkat, remélve, hogy így az nem tér vissza többé.

Talán ez az oka, hogy szeretek levelet küldeni, és annál is inkább kapni (egyébként köszönöm, hogy megmentették kapcsolataim egy részét, időnként felbontom e leveleket (a padláson az egerek megrágták őket), s eszembe jut mindenki, akit elveszítettem, vagy aki annyira megváltozott, hogy végül ugyanaz a helyzet, még egyszer köszönöm).

Az a nő, aki a rokona, s valahol Szlavóniában él, csupán férjének könyveit, némi ruhát az ön lányának és egy nem létező ország használhatatlan papírpénzét vitte magával. Mást nem adtunk neki.

Eltitkoltam a filmet. Majd előhívtam és íme. Sorakoznak a fotók.

Falusi udvar,

a hó mindent beborít, a fiú, kétszer magasabb a tejeskávészínű bundába bújt lánynál, aki mellette áll, s rózsaszínű kesztyűkben szorongat egy nejlonzacskót, kutinai műtrágyás szatyorról van szó, tele szénával, csücske spárgára kötve. A fiún sötétkék kabátka, fekete nadrág és sárga, bojtos sapka. Mosolyától úgy tűnik, mintha kipúdereztek volna a kerek, nőies arcát. Falétra, istállóra támasztva, jobbjáról nyílás a padlásszobába, ahol szárad a széna. A gyerekek mögött fából készült tyúkol, tárva az ajtaja, előtte két csirke, az egyik fehér, a másik, a barna összeolvad a lécek színével. Mögöttük szénaboglya, félig hó takarja. Az udvar sarkában ólomhordók sorakoznak, az egyiken sörös rekeszek. Visszatértek, vagy éppen most készülnek szánkózni. Szánkózni pedig így kell: zsákra ülni, megragadni a csücskét, lábakkal elrugaszkodni, le a dombról. A zsák valószínűleg forogni fog, a szánkózó is többször megperdül, kiáltások, nevetések keverednek, végül minden felfordul. Hasonló jelenet látható a következő fotón, amelyen

A nő, a kislány és a kutya

megálltak a behavazott domb lábánál, a kislány szánkós zsákot tart, a másik kezével simogatja a bernáthe gyi kutyát. *Nézd anya, megfagy a szőre*, mondja. Anyja, vörös bundába és szürke nadrágba öltözve, szintén szánkós zsákot fog, hallja vagy nem hallja lányát, figyelme az ismeretlen fotós felé fordul, a fiára? férjére? Mögöttük egy út kanyarodik, amelyen nyaranta a nagyszülők szénával megpakolt kocsit vezetnek. Most minden pusztá. Talán lesz még nyár. Várni kell. Az út eltűnik a kanyar mögött, a kopár erdőben. Az út fölötti fakerítés, akár egy megdermedt háló a téli szellőben, átszeli a dombot. A fotón nem süt a nap, a fény mintha lassan elfogyna; szaporodnak a levegő hamuszínű részecskéi, fátol ereszkedik le, halkulnak a hangok, és e hóban, sehol, de sehol nincsenek nyomok, akkor viszont, kérem, hogy jutott oda a fiatal nő és a lánya?

A kislány

a fotó bal sarkában helyezkedett el, csizmája mélyen a hóban, felemelt kézzel szólítja a kutyát, amely szinte felismerhetetlen figurává változott, törpévé, tökmaggá, hangyává, nyüszítve válaszol (annyira apró e képen, hogy nehezen képzelhető el, akár hangosan is csaholhat, mint egy igazi bernáthe gyi). A kislány, az eb és a fiatal fa (szabadon kitalálhatják, milyen fajta) háromszöget alkotnak, amelynek leghosszabb szárát épp a kislány és a fa közötti távolság teszi ki (a fa kétszer magasabb a lánynál). Ő valójában nem is hívja a kutyát, ezt semmiféleképpen sem állíthatjuk biztosan, felemelte a kezét és elbambult ama kerítés fölött, amely kottavonalakra emlékeztet, és átszeli a dombot, a szilvafa ágaival behálózott házior irányába. A fényképező feje fölött (a kép felső, bal sarka) behavazott ágacskák himbálózhatnak. Nem derül ki, kié az a ház a dombon.

Fűves kert, havas kert

vagy virágos kert, a szezonától függ, ám mindig is felismerném, azt a magányos, szerteágazó almát, a goldenalmákat, most pedig hó takarja, hiányoznak róla a sárga, szeplős gyümölcsök, s felismerném mögötte a fakerítést (amelyet éppen azon az előző nyáron festettem át fáradtolajjal), a szomszéd fészerét, a goldenalmákat és a szomszéd almafa ágainak sűrű gabalyodását, meg ami nem látszik ki a hó alól, mindezt, bármilyen alakban, bármilyen körülmények között felismerném.

Fél ablak, kerékpár, negyed ház és egy egész, összegörnyedő kutya

a ház szélénél, ez a fotósna k minden bizonyára elegendő volt, hogy felvegye őket. Nekem mégsem tűnik így; a jobb sarokban az almafa, amelyet a fényképezőgép megcsonkított, olyannak mutatja, mint egy hóborította, félbevagdalt ágkupacot, a kutya figurája teljességgel érthetetlen, a foltjai elmosódtak, s aki nem tudja, azt hinné, egy farkas és egy boci keveredik benne, látszik a két fakó, széttárt lába is, a fej viszont összeolvadt a test hátsó

részeivel és eltűnt. A felemelt redőnyű ablakon (csupán néhány bordázat látszik a jobb oldalon) senki sem bukkan fel, s nem is fog. Eszembe jut még valami: a fotós nem meri lenscére kapni az egész házamat, csupán a fragmentumait, ezek pedig természetüknél fogva könnyen felcserélhetők, így simán bármely más házhoz is tartozhatnak, nemcsak az enyémmé. A fotós egyszer majd azt fogja válaszolni: *Nem, ez nem az ön háza*. És igaza lesz, e csonka töredékeknek tényleg semmi köze a házunkhoz.

Gupčevo utcai, hamvas barackszínű ház

meredezik a téli tájban, ott, ahol az utcánk a Gupčevóban folytatódik, ott van, a túloldalon. S ez az egyedüli esemény. Senki sem jár a mi utcánkban (a halvány keréknyomok a hóban tagadják ezt, ám mégis), és nincs senki a Gupčevóban sem. A fotósunk nem hibáztathatja a valóságot: lemeztelenedett előtte a járókelők hiányától, attól a gyengécske fénytől, ami a látott részletbe szűrődik. Elsötétül: az almaágak kévéje balról tör be, jobbról pedig, az utcánk végén levő magas, sötét fenyő tekereg. Közöttük nagy barackszínű ház (öt ablak az első emeleten, ugyanannyi a földszinten, s mintha – mindenkitől elhagyatva – el szeretne tűnni, összeolvadni a hóval. A következő évben, nyáron, ez az egykori úri ház szénakazal lesz; az ablakaiból széna szóródik majd az utcára.

A bernáthegyit

kényelmetlen pillanatban kapták rajta: elhagyja a jelenetet, pontosabban a gyepet (a havast), húzza magát, lehajtott fővel, a ház széléhez dörgölőzik, rövidesen el fog tűnni a nagylyukú drótkerítés félig nyitott ajtaján keresztül, el a fakerítéssel bekeretezett látóhatárból. Nincs itt semmi más: a havat betaposták, sokan jártak rajta (apa, anya, kislány, fiú, kutya), a biciklikerek pedig csak azért árválkodik itt, hogy a kislány félbeszakított örömeire utaljon: átsuhanni az utcánkon.

Az ablakok

egészen látszanak, egyforma rendben sorakoznak (az egyikken végig felemelték a redőnyt, a másikon nem). Most már minden világos: házunk minden gyepes (havas) fotóját ugyanazon a napon vették fel. A pontos dátum valahová 1991 és 1994 tele közé tehető. A kislány a bal ablak előtt állt meg, a dohányzóban, az egyik rózsaszínű kesztyűje a mennyei madár farkává változik, a fejét – követve e mese logikáját – a kislány bundájának kezelőjében vesztette el. A másik kesztyű (farok) a hóba bambuló bernáthegyit simogatja. A lány viszont a fotóst figyeli, akinek szerepéért ezúttal a testvére és az anyja verseng. Az apát a városba küldték, a dolgára. Az ablak alatt valószínűleg ott a kempingbicikli és egy újdonság – falnak támasztott szemetes kuka, rajta egy hólabda.

A meglepetés

a következő fotón ér minket. A valós élet igazi iszonyatát dokumentálja. A bírák nem változtak, ugyanaz az ideje és helye a cselekvésnek: havas gyepp, amit egy alacsony fakerítés oszt ketté, s itt van a kislány is, mennyei farokkal, nem kezekkel. Ám nem tudunk elszakadni attól a gondolattól, hogy valami nem stimmel. A háttal fordult lány közelében ugyanis egy dromedár férfi áll, ami egyáltalán nem lenne furcsa, ha e figura, e férfi nem lenne – fejetlen. Most nem részletezzük, hogy születésétől kezdve ilyen volt-e, vagy a fejét a hanyag fotográfus nyeste le, akinek szemlátomást fontosabb volt, hogy a lány kerüljön a jelenet közép-pontjába. Tagadhatatlan az a rosszérzés, ami az egész képet sárgára színezi: a hó besárgult, a kislány pedig, lesütött tekintettel és védekező karmozdulattal igyekszik kikerülni a fejetlen férfi látóköréből. Noha arca nem *dermed* meg az iszonyattól, semmiféleképp sem hagyhatjuk figyelmen kívül az erős félelmet, ami megrázta a bundába bújó gyermeki testet, s ami a szemlélőnek teljességgel láthatatlan, mintha nem is volna. Feltöltve e rémülettel a fotó lenti, jobb sarkában a hóember összekuporodott; épphogy a pocakját látni, két szén-gombbal és a karocskáival. Ha szerencsés, sikerül elmenekülnie.

A hóember

orra sárgarépa, egyenes és ápolt, egy fekete szeme van, profilból ennyi látszik, az északi sarki medvés kabátján hat gomb ékeskedik, a fején ólombögre stb., tehát e hóember a söprűjét magasba emelte, suhintott, hogy üdvözlje a nemrég lefejezett férfit. Most már világos: ez nem más, mint a kislány bátyja, akinek kezén sárga munkáskesztyű van, dologtalanul, petyhüdtten lóg, bekebelezi a tropa pubertás testet, mely fekete nadrágot és narancs-fekete dzsekit hord. Tehát a fiú nem szörnyeteg, fejetlen torzalak vagy valami hasonló, csupán egy sűrű fekete hajú legény, tincsei a homlokára omlanak, szeme, mintha csodálkozna: *hova is tűnt a kis húgom-piroskám?*

Ismét a ház fragmentuma,

ezúttal az útra néző kinti ajtók kerülnek elénk, melyek, szegények, semmit sem látnak, semmit sem ismernek fel. Ezek szép ajtók, két részből állnak. Az első: egy sor ablak, 30x30, a tejüvegeket fakeret szegélyezi, a ház belsejének meztelen tartalmát védelmezik, egészzé összetakolva pedig három üvegezett létrára hasonlítanak. A második rész: egyszerű bejárati ajtó, hosszúkás, homályos üveggel, ami átszűri a fényt a házba, valószínűleg vidušovaci erdőből származó tölgyfából készült. Az ajtónál, falnak támasztott kézzel, egy hét-nyolc év körüli lány ácsorog. Anyjának hegyes orrú csizmája a lábán, nyaka körül anyjának barnaszínű bőrtáskája lóg, túl hosszú a szíja (a táska megérinti a csizma hegyét). Világoskék pólót visel, szétkapcsolt gallérral, és szürke szövetnadrágot (nem lepődnénk meg, ha az apjától csente volna el). Savanyú arcot vág, szeme minden lehetséges irányban pásztáz, *kriksz-kraksz, találd ki, hogy merre nézek.*

Az igazság, leplezetlenül

és veszélyesen ölt testet az utolsó fotón. Minden ugyanolyan mint az előzőn, ugyanaz a kislány, csak hogy mögötte – ezúttal megfosztva az előző képen látott gyermeki grimaszoktól – áll az édesanyja. A nő sötét hímzésén, bal vállán egy szürke, bozontos kígyó tekereg, bekúszik a folyosó fekete gyomrába; egy szürke szigetecske, márványfehér világítótoronnyal, leereszkedik a fekete, hullámzó tenger lejtőjén. Az anya mosolyog; a nő arca kerek, paraszt származását minden vonásából kiolvadni, az évek még nem kezdték meg őket; továbbá a kihangsúlyozott pofacsontból, az erőteljes fekete hajból, a széles elülső fogakból. Leereszti a kezét, lányát az alkarjánál fogja. Ugyanakkor a kislány anyjának ujjait fogja, simogatva. Fent, az ajtótól jobbra, ott a házszám: 4. Nem világos, hogy melyik utcához és melyik házhoz tartozik a szám, ahogyan az sem, hova tartoznak ők ketten. Világuk csupa töredék, sohasem teljes.

Körülríhattam volna még néhány fotót önöknek, de ezek mit sem különböznének a többitől. Különb, mit is írhatnék a Bánság tájképeiről? Íme, azt, hogy: minden üres. Nincs ember az utakon, mezőkön. Akinek nem sikerült elmenekülnie, vékony földréteg borítja. A házak helyét most ellepi a bozót. Ahol a barátomra várok, ismeretlen arc bukkan fel. Meg sem kell szólalnia. Tudom: ismeretlen. Többek között írhattam volna azokról a fotókról is, ahol önök a családjukkal időznek. S nem az ürességről, a csendről, amit mindez a halott dolog és ember tartalmaz. E képeken viszont sehol sem látom a férjét. Valószínűleg ő fényképezett. Talán nem is akarta, hogy látható legyen. Tudják, néha arra gondolok, a fotók valamiféle bizonyítékok. Ám ilyenkor azt mondom magamnak: igen, s mit bizonyítanak számodra, azt, hogy egy kétségbeesett család a házadba kényszerült, úgy tett, mintha minden rendben lenne, hogy néha-néha vidám is tud lenni? Nem hibáztathatom semmiért, de nem is sajnálom önöket. A képek egy átrendezett világban maradnak, nem az emlékezetben, ott semmiféleképp, s ha magukra akarnék találni, amiben kételkedem, hiába keresnék: e nyomozásnak már a kezdetektől fogva vége.

1996-99.

Orcsik Roland fordítása

Miroslav Kirin Sisakban született 1965-ben. Petrinjában és Zágrábban tanult. A zágrábi bölcsészszakon szerzett diplomát angol nyelv és irodalom, valamint összehasonlító irodalom szakokon. Költészettel, prózával, műfordítással (angolból) foglalkozik. 1989-ben megnyerte a fiatal lírikusoknak járó legrangosabb horvát költői díjat (Goranovo proleće). Kötetei: *Od nje do večnosti* (1989), *Tantalón* (1998). A fenti regényrészlet a 2001-es, díjnyertes *Album* című könyvének zárófejezete. (A ford.)

FENYVESI OTTÓ

MAXIMUM ROCK & ROLL

&

Vadnak születünk.
Kosnak, baknak, oroszlánnak,
bikának. Vízöntőnek, mérlegnek,
skorpiónak. Szűznek.
Sárkánynak, lónak, disznónak.
Szépek voltunk és hamvasak.
Mi voltunk az égen a csillagok.

&

Akkor még messze volt Amerika.
Messze Indokína.
Lehetett kólát inni, sztriptízt nézni,
hosszú haját viselni, körmöt festeni.
Lehetett békésen egymás mellett élni
egy vaksötét, halálra ítélt országban.
Dúlt a konszolidáció, válság válságot követett.
Már megtojtak Kennedy tyúkjai.
A hidegháború jogagyakorlatozott,
tankok vigyáztak a békére és
senki sem akart az NDK-ba szökni.
Mindenki szabad akart lenni.
Ködöt virágzott a tavasz. Lilát és feketét.
A birkákból tej és vér csorgott,
a hegyekben nóta szólt, szilvapálinka
csörgedezett a patakban.
A gitárosok és az énekesek azt kiabálták:
bolderan akarnak élni.
A fűben feküdtünk, az éjszaka édes volt,
szerelemre való. Szívtuk a dohányt és
hosszan bámultunk egy
kőből faragott pillangó után.

&

Álltunk szétvetett lábakkal.
Fogtuk az akkordokat, szorítottuk.
Egy lány haját simogattam.
Hosszú volt és hidrogénszöke.
Szorítottuk egymást.
Valami talán fájt is neki.
Álltunk szétvetett lábakkal
a keserű ízű sárga fényben.
Nem akartuk elfeledni.
Hivatkoztunk szerelemre,
az anyákra, a helyi színekre.
Esküdöztünk a hetvenes évekre.

&

Valahol talán Little Richard énekelt.
Ugyanaz a hangsúly, ugyanaz a kontextus.
Génhibás immanencia.
Zöld nadrág, sűrű levegő.
Bécs felé rohant a Balkán Express.
Leányfülben két szép függő.
A nyakában pulóver.
Tövig bugyi-vugi.
Little Richard énekelt.
Ugyanaz a fajsúly.
Ugyanaz a ritmusszelence.

&

Sorokat találtam benne aláhúzva:
„A XXI. században a művészetet a technológia és a pornográfia váltja fel.”
Andy Warhol

&

Hány óra? Mindjárt hét, mi van ma? Kedd, papucs. Jaj, hol a papucsom?
Pontos időjelzés, reggeli krónika, Kossuth Rádió. Palesztina. Tűzpárbaj.
Meggyilkolták, kivégezték, lelőtték. Afganisztán. Romba dőlt, elsüllyedt,
kigyulladt, belecsapott a villám. Lelépett egy mozgó villamosról,
cserbenhagyta áldozatát. A hőmérséklet: huszonöt.

&

Vadnak születünk.
Ráknak, halnak.

Ikernek, nyilasnak.
Papucsállatkának.
Tigrisnek. Bakancsnak.
Nak, nak – Náking on hevönsz dór.
Vadnak születünk,
szarvasnak, őznek, csodának.
Egy kicsit féltünk
a harmónikaexporttól.
Álltunk talpig bakancsban.
Szorítottuk a puskát.
S csak szóltak a partizán dallamok.

&
Ouzo, Elektra, szirtaki.
Egy nyúlfogú lány Arisztotelészről beszélt,
a háttérben a tenger csillogott.
A nagy csokoládékék.
A csizmatalp alatt csikorgó traszparenciák.

&
Kihúzták a bakter szemfogát.
Injekció nélkül. Majdnem megvakult.
Halál üvöltött a fekete kofferből.
Legalább egy verset a vénába.
Kreleza úgyis a polcokon.
Bármi történjék is: krokodilközöny.

&
Adj egy pofa italt a zongoristának.
Olyan szomorú vagyok tőle, mint egy ló.
Állandóan kiesik a ritmusból.
Nem érzi kellőképpen a rothadást.

&
Hot Lanta, Statesboro Blues.
Allman Brothers Band.
Azon a napon ott, túl szép
lett volna meghalni.
Fillmore East – New York City.

KISS LÁSZLÓ

Hétköznapiak és ünnepek a Trehányban

Amíg az idősebbik Varjú kölök, a Pali azon a késő szeptemberi estén kiért a buszmegállóba, két gondolat viaskodott benne. Először is az, hogy lófasz kell ezeknek, nem kultúra. Aztán meg az, hogy a látszat sok esetben csak nagy nehézségek árán, vagy ellenkezőleg: egyáltalán nem azonosítható a valósággal. Ez valójában másképp fogalmazódott meg a fejében: baromi nehéz az élet.

Hüvös szél ostorozta az arcát.

A buszmegálló falán egy félig letépett plakát lengedezett.

Igazság szerint a művészetnek is megvolt a helye a faluban, bár sok hasonszörű településsel ellentétben itt nem a kultúrház, hanem a Zöld Hordó nevű italmérés biztosított terepet a Múzsák helyi felkentjeinek. Rímfaragóból akadt a legtöbb. Bori Jóska versét például, a „Viszket a tököm, mert madárka szállott rá” kezdetű elégiát, jó ideig szavalták az Idősek Otthonában. Roskay Gazsi, aki a téesz másodtraktorosa volt, az álmodozó költő szerepében tetszelgett, verseiben némán fázott a táj. Csökönye Pisti, a Népdalkör mindenese bizonyos estéken (zárszámadás, augusztus 20. stb.) órákon át *A walesi bárdokat* szavalta, de nem az Arany János-félét, hanem azt, amelyiket a szomszédjuk, Szabó Feri írt, az a Szabó Feri (a Szabó boltos fia), aki mind közül a legjobban értett a rímhez. Egyik verse, az *Akácós érzés* így hangzott:

*Hull a fáról a levél,
Hullafáradt vagyok én,
Kérlek, kedves, légy enyém!*

A hullafáradt, Brunszvik Géza értelmezésében, annyit tett: kurva fáradt, nyilván a melótól, mert a Feri a Tüzép telepen rakodja a vasat, annyit dolgozik, mint az állat. De hogy a légy mit keresett a versben, és hogy miért kedves a Ferinek, amikor tele van vele a falu, és nem lehet tőlük aludni délután, azt Brunszvik Géza nem értette, úgyhogy lehetőség szerint mélyen hallgatott róla.

Volt továbbá regényíró, kettő is, akiknek a nevét inkább elhallgatta a közvélemény, de drámát is elkövettek, ezekről a Hírmondóban bőven lehetett olvasni. Festők is akadtak szép számmal, tapétázó-mázolók, s három-négy évenként egy-egy tehetségesebb szobrász is feltűnt. Sutyi Jóska meg, a bakter, a történelem iránt tanúsított érdeklődést, viszont képtelen volt megjegyezni Ferenc Ferdinánd nevét. De ennek is megvolt a maga oka. Egy szó, mint száz: a faluban mindenfajta művészeti ág képviselője megtalálható volt.

Egyvalami azonban hiányzott: metálfénysz.

Palinak, aki jobb híján a szomszéd falu diszkójába járt szórakozni, a töke tele volt már az egésszel. A falubeliek ugyanis egyedül a zenével álltak hadilábon. Nem olyan értelemben

persze, hogy ne művelték volna ezt a fajta kultúrát, de ki merészelne jóindulattal zenének nevezni fütyörészést abrakoláskor, gajdolást a Zöld Hordóból hazafelé tartva, műkedvelő citerázást az Idősek Otthonában, meg hasonló örültségeket. A metál, az egészen másvalami. Igaz, Varjúék egyszer alapítottak egy nagyon durva zenekart, de az öt sör után feloszlott.

Ezek után nem meglepő: a Varjú kölkök (Pali és Petike) ötlete, hogy rockkocsmává alakítsák az úsztatónál lévő, üresen álló istállót, rossz helyen fogant meg. Ezzel azonban ők nem sokat törődtek. Az akarat és az elszánás erősebbnek bizonyult holmi jószomszédi tiltakozásnál, és nem telt bele két hét, már a környező porták kapujában lobogtatták az engedélyt, amit a Pali hamisított. Ezt a szakmát, a hamisítást, még a városban, a szakmunkástanulós években sajátította el, amiért cserébe ő a malackázást ismertette meg a kollégiumi sráccokkal. Malackázni annyit tesz, magyarázta a társalgóban egy éjszaka Kasza Dávidnak, a legjobb haverjának, hogy a diszkóban negyvenöt másodpercig ütöd a felkarod, amitől ilyen rángás keletkezik az izmodban, aztán odamész valakihez, és bevered a pofáját.

Alig telt el egy hét, és frissen mázoltan ragyogott a közintézmény. A meggyszínű tetőcserepek, amelyekről csak az idegen nem ismert volna rá a Tüzép telep raktárában tárolt készletű cserepekre, már az úsztató szélétől látszottak. Az ütött-kopott vaskapu helyére lengőajtót szereltek fel, az ablakkereteket, ahol tudták, plasztikkal bélelték ki, ahol nem, oda üveget szabtak, az eresz alá pedig öles fekete betűkkel a rockkocsmát nevére pingálták: Trehány.

A Trehány belül még mutatósabb volt: bárszékek támla nélkül, tölgyfa asztalok karosszékekkel (négy szék/asztal), plusz három műanyag, a sarkokban fotel, amelyeken csak egészen közelről látszott a szakadás, néhány leszedált csocsóasztal, valamint egy széles ívben kanyarodó pult. A nyitóbulin Brunszvik Géza egész este a pult falát tapogatta, hogy ez mennyire fasza, ő még világegyetében nem látott olyan pultot, ami puha téglából lett volna, de a Varjú kölkök soha nem árulták el neki, hogy Roskayné krumpiszsákjaival dúcolták alá a könyöklőt. Középen, pontosan a bejárattal szemben paradicsomos rekeszekből színpadot ácsoltak, nem teljesen fölöslegesen, mert bár fennállásának három hete alatt a Trehány csupán egyetlen zenekart látott, a pódium és a fal közé tökéletesen be lehetett hugyozni, megkönnyítve ezzel a folyamatos bulizást.

És hát éppen itt gyökerezett a baj.

Hogy egy rockkocsmát nem áll meg a lábán buli nélkül, gondolkodott el Pali, és érezte, hogy szívét ellepi a savanyúság. Mert az odáig rendben volt, hogy rockpénzeket rendeztek, amit rockszombat, rockvasárnap, majd rockhétfő követett, és így tovább, a hét minden napján. De az igazán nagy show egy élő koncert lenne, gondolt bele Pali ismét, és tárgyalásokba bocsátkozott Kasza Dáviddal, aki már azelőtt is metálban utazott, és az volt a szokása, hogy órák után estig gitározgatott a szakmunkásképző előtti téren, és aki mostanság egy lendületesen fejlődő metálcsapat, a Dave Scythe frontembereként muzsikált.

Csak hogy élő koncertre kezdettől fogva kevés volt az esély. A falu lakói, különösen, akik már nem voltak annyira fiatalok, leplezetlen ellenszenvvel figyelték Paliék működését. A Trehányból kihallatszó fülsüketítő gitárzene és az eszement dobolás miatt gyakran megállt a környéken az élet, két-három izmosabb buli után pedig a Varjú kölkök kénytelen-kelletlen lejjebb vettek a zenegép hangerejéből.

Néhány pozdorjává zúzott műanyag széken, összetiptort felespoháron, fityegő ablaküveglemezen látszott, hogy ez így nem fog működni.

Varjúéknak főtt a fejük rendesen. A dühvel elegy jó szándék latyakos mócsingot képezett a homlokuk mögött, de az apjuk három percig józan eszének köszönhetően letettek az alaposabb rendakásról, ami egyet jelentett volna az Idősek Otthonának felszámolásával vagy a falu főutcájának aláaknázásával, ez viszont legkevesebb elzárást vont volna maga után, de tudták ők jól, hogy ez nem az a fajta elzárás volna, mint régen otthon, hogy eltiltás a tévétől, meg térdepelni a sarokban. Tisztában voltak azzal is, hogy előbb-utóbb bekövetkezik a dolog, nem lehet életük végéig megúszni a börtönt, az Öreg Varjú mindig hajtogatta odahaza vacsora után, hogy a börtön is csak olyan, fiaim, mint a kórház vagy a katonaság vagy a kocsmá, az is csak közintézmény, azon is mindenkinek túl kell egyszer esni. Ezt azonban még korainak tartották.

Mit csináljanak?

A zene hangosabban nem szólhat, mert akkor jön a polgármester meg az egész siserehad, aztán szevasz, annyi a rockkocsmának, ami azért, vallották be maguknak, mégiscsak a legjobb ötlet, ami a falu eddigi történetében bárkinek a fejében megfogant. Halkabban végképp nem szólhat, mert akkor a jogos méltatlankodás újból meghozza gyümölcsét, tehát ugyanott vagyunk.

Hát akkor legyen ismét ugyanolyan hangos az a kurva metál, pattant fel Pali, hogy öccsére borított egy kancsónyi vörösborot. A kis Varjú, a Petike tehetetlen dühében be akart mosni a bátyjának, de felülkerekedett benne a testvéri szeretet.

A következő rockpénteken semmiféle zaj és ricsaj nem szűrődött ki a Trehány befóliázott ablakain keresztül. Petike elégedetten mosolygott a pult mögül, a legjobb haverok pedig számlálatlanul rendelték a söröket. A kocsmá ismét hibátlanul működött. Egyedül az volt szokatlan, hogy a táncteren tíz-tizenkét szorgalmasan léggitározó huligán csoszogott, fején óriási fülhallgatóval.

A fejhallgatós pogó óriási lehetőségeket tartogatott. Három napig. A negyedik nap már csak hárman-négyen lézengtek a küzdőteren.

Ismét a Trehány környékén ólálkodott a borzalmas vég.

Petikén elmondhatatlan fáradtság vett erőt.

Eltelt három hét, és néhány pozdorjává zúzott műanyag széken, összetiptort felespoháron, összeégett fóliaroncson azonnal látszott, hogy ez így nem fog működni.

Nem is működött.

Lesz, ami lesz, néztek össze a Varjú kölkök, és Pali újból felvette a kapcsolatot a régi osztálytárrsal.

A Dave Scythe turnébusza (ezerkettes Terror-Lada, kék) egy esőszagú augusztusi estén gördült a Trehány hátsó ajtaja elé. Kasza Dávid és zenekara baráti alapon (sör, csajok) vállalta el a falubeli fellépést. Pali és Dávid a régi ismerősek túlszívelő boldogságával borultak egymás nyakába. Az idősebbik Varjú testvér úgy érezte, Dávid komolyan be van rúgva. Dávid ugyanezt érezte Palin.

Alig tévedtek.

A csapat technikusai – két ellenszenves pesti gyerek, egész este üvegből itták a bort –

rövid idő alatt összekapolták a hangszereket. A dobfelszerelés mögötti transzparens a zenekar filozófiáját hirdette: „Jótekonny zúzás”.

A Dave Scythe koncertje a Varjú kölkök minden várakozását felülmúlta. Mire Brunszvik Géza hozzájutott az első söréhez, kisebbfajta tülekedés alakult ki a színpad környékén. Már akkor többen összetaposták a szandálját, amikor a dobos homályos alakja bepattant a dobok mögé, ám ahogy a kezdetlegesen megoldott szárazjég (patron, gyufásdoboz, cigaretta) sejtetni engedte a színpadra nyomuló Dávid göndör fizimiskáját, valósággal elszabadult a pokol. Huszonegyen ropták a világot jelentő deszkák előtt a poros linóleumon. Dávid a szólóknál magánkívül örvöngött, hátára vetette magát, és úgy kapálózott a lábaival, mintha agyvérzése lenne. Az örökzöld témára írott *Hajszál van a tejben, de lehet, hogy fanször-nél* elszakadt az egyik húr, majd a dugasszal is akadtak problémák, Dávid azonban hamar úrrá lett a helyzeten, s a váratlan űr miatt támadt csalódott morajt, melyet a basszusgitáros fickó nyilvános önkielégítése némileg enyhített, megkönnyebbült felhördülés, majd ütemes taps váltotta fel.

A fiúk egymás után vezették elő legnagyobb slágereiket, köztük egy Sex Pistols-feldolgozást is. Eleinte úgy tűnt, legnagyobb sikere a *Tocsogós puncsfagylalt*-nak lesz, ám ahogy Dávid belevágott a *Mondj nekem egy számot 3 és 5 között*-be, végleg tetőfokára hágott a hangulat, és az indulatok kissé még jobban elszabadultak. Valaki beesett a pult mögé, mások lilára vertek némelyeket.

Pali ólommozgással pörgette a haját, Petike a pult mögül sörösüvegeket hajigált a nézők közé, Brunszvik Géza a hangfalaknál tántorgott.

Az utolsó nóta előtt Dávid a környezetszennyezés problémájára hívta fel a figyelmet, közben hevesen gesztikulált, végül indiánszökellést mutatott be.

Ekkor jelentek meg a rendőrök. Nem egyedül jöttek. Velük volt a polgármester is. Meg sokan mások, a környékről. Kaszával, vasvillával felfegyverkezve.

Varjú Pali a színpad szélébe kapaszkodott, és úgy érezte: ásó, kapa, nagyharang. Hogy kudarcba fúlt a vállalkozás.

Jól érezte.

Kereste a kiskapukat, hogyan bírna megszökni, de akkor már bilincsbe verve vitték.

És hogy mi történt ezután?

Az ifjabb Varjú kölkök, okulván a tapasztalatokból, megfogadta, hogy a tisztességes, nyugodt életet választja: visszavonult, és a csendes olvasgatásnak élt, orosz nagyregényeken rágtá át magát, reggelente szalonnát sütött, és pontosan érkezett a munkahelyére. Esténként, munkából hazatérve, beugrott a Zöld Hordóba, mert ez még a legjobbnak tűnt a választható lehetőségek közül. Aztán egyszer csak meghalt, de még ez is a legjobbnak tűnt a választható lehetőségek közül.

Az Öreg Varjú maradt megrögzött szokásánál: ha beivott, másnap téglával megrakott talicskát tologatott a kertben. Mindennap ezt tette. Utoljára akkor látták, amikor a nyikorgó kordéval balra fordult a paradicsomtökéknél.

Pali meg?

Pali közmunkát végzett, hat hétig hányt a ganét a Roskayék tanyáján. Az utolsó napon, úgy a hatodik kör táján határozta el magát. Hogy inkább diszkóba jár a szomszédba, és ha

lehet, soha többé nem teszi be a lábát a faluba. A haverok majd segítenek, ha ő is tett értük ezt-azt. Segíts magadon, isten is megsegít, dúdolgatta, de nem tudott rájönni, melyik számban volt ez a szöveg, pedig úgy érezte, veszettül ismerős valahonnan.

Hűvös szél söpört végig a falu főutcáján, amikor begördült a távolsági járat.

Pali lelkében elcsitultak a viharok.

Lófasz kell ezeknek, nem kultúra, gondolta, miután felszállt, és búcsú gyanánt térdig letolva a nadrágját még egyszer visszafordult a szülőfalu irányába.

SINIŠA TUCIĆ

ELEKTROMOS JERUZSÁLEM

Bekötötték az áramot a városba
a távvezeték szürke
planetáris veséimbe
vezeti az elektromos energiát
vén kurvák
elektromos energiától
hasadó vese
a vén kurva okádik
szájából a vesék
elektromossága piroslott
száján keresztül a sirató falra

falon át sír az áram
áramra kötött Jézus
erő-feszítés
mekkora az
elektromos csöcsök
és a jeruzsálemi narancsok
banánok madárcák izzók
és a siratófal ellenállása
elektromos csöcsök
papírzsebkendők a siratófal mögött
eladó isten fiának
villamosított infrastruktúrája.

ÚJRAHASZNOSÍTOTT VÁROS

Lerombolták a gyárat a városban
a ragasztó szétfolyt a zacskóban
harangozni kezdett a zacskó
a beszívott punk veséjében
lépcsőházban van a punk
újrahasznosította saját agyát
a punk agya a középpont

a beszívott város
újrahasznosított megalománia
a post-modern löncshús kicsontozása
a restaurált épületek kicsontozása
a lerombolt gyárból
szanaszét ömlött a ragasztó
a város minden szegletébe

minden szeglet az agy egy-egy sejtje
az agy a középpont
a középpont a város
a város a kozmosz
a kozmosz beszívott
a punk-sejt felcsillagozott test
liheg a punk
fényugarak bizonyítják
urbánusan fénylik a csillag
a város felett.

PUNK GEM-KAPCSOK AZ ELEKTROMOS METRÓBAN

Az elektromos metró punk gem-kapcsok között vágtat
bedrogozott beton izomzatok mellett suhan el a szerelvény
üvegszemekben gumibotokkal viaskodik
a kopasz metró vizet iszik
csikorgatja fogait, nyalogatja szája szélét

alázatosan veret
kopasz fej, szőrös test
punk gem-kapcsok között veret a metró
rezidenciák alatt vicsorog

NARANCS

Narancsot eszik a raver
rágcsálja a réteges labda falatot
a narancsszín labda szeleteket ragasztó rögzíti az üveghez
bensejében porcelán csipek
a raver fogához narancs ragadt
bensejében narancs ekránok
az ekrán a raver
sokszínű váladékát okádja
táncol a raver
a suhanc harapdálja a narancsot
kiharapja territóriumát
a narancsban parciális színek
talán a raver a narancsban tombol
vagy a héját harapdálja
táncol a raver
fogai közé narancs szorult
a narancsban kavarognak a színek
a színek egymást harapdálják
a színek unatkoznak
a színek a nirvánát csókolják
a színek a nirvánát csókolják míg a raver táncol
a színek lusták
táncol a raver és nyammogja a narancsot

három ekrán a narancsban
a színek keverednek rajtuk
a színek verekednek a narancsbélben
és táncol a raver
joghurtot nyelt az ekránban
dinamitot
felrobbant
felrobbant a raver a narancsban
feje ketté szakadt
kiszikrázott belőle a fényességes köpet

SZERVEINK KÉK FARMERBEN

Vöröslík az ember mája
mezítelen kelés didereg a tizenkét hüvelyknyi bélen
rideg kék ér, a véna akár egy rádió antenna
a mezítelen szervek nyirokban fürödnek
nudista strandon napoznak
fel kell hát öltöztetni őket?
az ember szervei mezítelenek
fehér zoknikat az ujjakra

kék farmert tűrni az orrlyukakba
a fiatalok nem érzik a pubertás illatot
a nudista strandon
nem ismerik fel a tüdőszárnyakat
zöld pulóverbe bújt
bekattant
hamuban sörözik
a hamu behatol a kövér ember belső szerveibe
gaffitit rajzol a sejtfalakra
a tahók a szervezet lépcsőházában szipuznak
a mezítelen bensőségek kihűlt hamuban vacognak
minden szerv mezítelen
be kell takarózniuk
legbelül nincsenek nudista strandok
csak az idegrendszer szakadásai
testem löpor kocka
a szervezet farmerbe burkolt
időelőtti összeomlása.

AZ ELÁTKOZOTT DÉMONI ERŐ

Akár a folyón, sínek alatt
vegetált, nyögött
a viharos éjszakában,
mint orgazmus előtt a nőstény.
A sínek mellé búza pereg,
az idomított embert

sínek alá tuszkolták,
rabul ejtett
özvegyei mozdulatlanok,
nem ismeri fel testét, nem tud róla.
Hímtagja csak vendég,
lángol a szövet alatt,
fülei régóta betömve,
hogy belé ne hatoljon a démon,
a démon hímtagján és fülén keresztül.
Legszívesebben behunyná szemét,
megfordítaná a szemhéjak mechanizmusát,
a szemhéjakét, melyek kinyíltak a kék, holt óceán előtt,
az óceán nem engedi, hogy kievickéljen
a rejtőzködő sínek álmából.
Mezítelenül emelkedik ki, és mezítelensége
minden embert és állatot visszaüldöz oda,
ahonnan azok jöttek,
az anyjuk fekete vaginájába.

Kollár Árpád fordításai

Siniša Tucić 1978-ban született Újvidéken. Szülővárosának bölcsészkarán végzi tanulmányait, szerb irodalom és nyelv szakon. Verseket, tanulmányokat, esszéket és publicisztikát ír. Több művészeti csoport és irodalmi folyóirat szerkesztőségi tagja. Kötetei: *Betonska koma* (1996), *Krvava sisa* (2001). A fordítások alapjául e két kötet anyaga szolgált. (A szerk.)

SENKO KARUZA

KIS HÁZI SZELLEM

Busbuskalai megjelent a mosogatón, kezdődik a gubanc. Megint el akarja rontani a napomat. Ilyen korán kezdi, reggeli közben. Nagyon szemtelen, nem fogja megvárni, amíg a gyerekek elindulnak iskolába. Hadd lássák ők is, milyen apjuk van. Határozottan megállítok minden lehetséges szarakodást, lazán felemelkedek az asztaltól, a mosogatóra ugrok és bemélyesztem az öklömet a pofájába. Az edények szétrepülnek, ő pedig bódultan hever a cserepek között. Várom, mit fog most csinálni.

– Te teljesen megőrültél! Miért nem mész orvoshoz? – sikítzik hisztérikusan a feleségem.

Kibírom, hogy ne válaszoljak. Ha ennyiben marad, ha Busbuskalai visszahúzódik, akkor minden rendben lesz. Csak a reggeli elégedetlenség rohama volt. Behunyom a szemeimet és várok, arccal a mosogató felé fordulva. Érzem, hogy a gyerekeim bámulnak. Ezt kell elviselni, nézik az apjukat, és azt hiszik, hogy bolond. Nekik nincs még a fejükben saját Busbuskalai.

– Most mit játszasz? – kérdezi a feleségem és közelít felém, rám teszi a kezét, érzem, hogy vizsgál. Kinyitom a szemem, látom bizonytalan tekintetét, mérges és aggódó szemeit. Átölel a bal kezével és meg akar csókolni, de a szemem sarkából észreveszem Busbuskalai-t, ahogy az ajkaimnál akar elhelyezkedni. Hirtelen beleharapok a pofazacskójába, a feleségem felsikolt. Összeszedi a gyerekeket az asztaltól és elküldi őket az iskolába. Összehajolva sírnak a folyosón.

Várom. Nemsokára minden elcsendesedik.

– Miért csinálod ezt velem? – kérdezem tőle. – Miért nem tudsz nyugodtan ülni, mint a többi normális szellem, nyugodtan szemlélgetni a történeteket a házban?

Busbuskalai a kezébe rejti az arcát és felzokog.

– Nem tudom, mi van veled – mondja –, csak neked megyek itt ennyire az idegeidre.

AZ ÉN TRANSCENDENTÁLIS KAKASOM

Húsvéti ünnepek. A ház megtelt rokonokkal, millió gyerkőc, csoda, hogy túléljük. Ez azt akarta, az meg emezt, alig győztük idegekkel. Utálok a húsvéti ünnepeket.

És akkor valaki küldött egy egyhetes csibét, háromszínű madzaggal a nyaka körül. Bolondokháza lett az otthonom. Szar és étel borított mindent, az előszobától a hálóiig. Kijelentettem, hogy ki kell neki jelölni egy helyet, és a gyerekek ezt örömmel elfogadták. Madzagot kötöttek a lábára és a tévé alá helyezték.

– Nem akarok itt szart látni.

A gyerekek megértették, óránként elkötötték és vécére vitték. Egyszer beleesett a kagylóba. Azt hittem, hogy kész van. Megszárították hajszárítóval, és amikor feléledt, azzal jutalmazták, hogy nem tartották tovább megkötve. Elhatároztam, hogy pár napig hagyom őket, aztán lesz, ami lesz. Szép dolog szeretetet táplálni a háziállatok iránt, főleg a nagyvárosi gyerekek számára, akik főleg hentesboltban láthatják őket, csupaszon és fagyasztva.

Így hát, volt integetés és sírás és könyörgés a búcsúzkodásnál, becsapódtak az autójáték, aztán újra nyíltak, visszaszaladtak az elfelejtett holmiért, és vége. A feleségem és én fellelegeztünk, és összeölelkezve bementünk a házba. A csibe a tévé alá volt kikötve és csipogott, lehet, hogy szomorú volt az elválás miatt, de már késő lett volna visszahívni a rokonokat. A kezeimbe vettem és eleresztettem, menjen, amerre akar. De ez a csuda jószág csak csipogott, szemmel láthatóan teljesen el volt veszve. Megint megfogtam és éreztem, ahogy a szíve felgyorsulva lüktet. Nem akart árván maradni. Amikor visszavittem a nappali szobába, ugyanaz a régi, szemtelen csirke lett. Szétszórta a magvait a szőnyegen, lekapargatta a tapétát a falról, és amikor rákiáltottam, azonnal a tévé alá menekült. Oda szart leg többet.

Hilda és én leültünk a kanapéra és egy ideig némán szemléltük. Biztosan érezte a tekintetünket, talán a gondolatainkat, mert szüntelenül nyújtogatta felénk vékony kis nyakát, mintha várna valamit.

– Talán családtag szeretne lenni – mondtam viccből.

Hilda hitetlenkedve mosolygott.

– Kérlek – mondta gyorsan, – minél előbb meg kell tőle szabadulni. Az lenne a legjobb, ha rásóznád valami gyerekre.

Néztem ezt az apró teremtményt és eszembe jutott mindaz a kín, amit el kellett viselnie az elmúlt napokban a gyerekekkel.

– Hilda – szóltam.

– Szóba sem jöhet – vágott közbe. – Te nem vagy normális. Úgy viselkedsz, mint egy gyerek.

Ha nem lett volna itt ez a kis lény, újra elszomorodtam volna azon, hogy mennyire az agyamba lát. Nem lehetnek titkaim. Emiatt még közelebb kerültem a csibémhez.

– Nem látom okát annak, hogy ne lehessen afféle házi kedvenc. Házikót építek neki a teraszon.

Lassan vörösödni kezdett. Tudta, hogy komolyan gondolom, bár még jómagam sem voltam ebben biztos.

Felkelt és pakolni kezdett. Az ilyen helyzetekben máskor segítenék neki valamit, de most egyszerre minden hülyeségnek tűnt. Bámultam a szerencsétlen kis teremtményt, ahogy elugrál a feleségem lábai előtt, aki úgy közlekedett a konyha és a nappali között, mintha magunk lennénk, mintha rajtunk kívül senki sem lenne a lakásban. Ha rátaposna, akkor annyi, az elhatározás erős, habár szándékosan soha nem tette ilyet. Volt valami kihívó ebben a döntésében, mint abban a felismerésben is, hogy mindkettejüket, a feleségemet és a csirkét, egyforma gyengédséggel nézem, kissé ugyan aggódva a csibe sorsa miatt.

Egyszer a csirke nálunk maradt. Kicsit megszerettem, kicsit a feleségemmel dacoltam, de legfőképpen azért, mert nem tudtam kitalálni a módját annak, hogyan szabaduljak meg tőle.

Térültünk-fordultunk, összekaptunk néha, és már itt is a nyár. A csibe már lassan igazi kakas lett, habár szerintem nem volt olyan szörnyű. Már nem lehetett elrejtetni a szagot, ami ugyan engem nem zavart, de mindenki olyan tragikusan fogta fel. Elhatároztam, hogy falura költöztetem. Tizenpár kilométerre a várostól volt egy régi házunk, örökség, ahová ritkán jártunk ki.

A szomszédság örült, hogy gyakrabban járok a nagyapai birtokra, minden nap. Nem sikerült nekik elmagyarázni, miért csak egy baromfit hoztam, én sem voltam biztos abban, hogy egy kakas lehet-e házi kedvenc, különösen faluhelyen.

Gyötörni kezdett az egész dolog, nem tudtam öt hová helyezni, félelmet és tehetetlenséget éreztem. Egyszerre voltak az agyamban: ő és Hilda. Attól féltém, belerokkanok, egyik sem akart engedni. Már azon kezdtem gondolkodni, melyikükkel töltöm a nyári szabadságomat.

– Holnap jön Igor és Lea Zágrábból – mondta Hilda egy forró estén.

És tényleg, itt vannak! Ki mondaná, hogy régen a legjobb barátok voltunk? Ezek más emberek voltak.

– Tehát elhatároztuk, hogy beiratkozunk arra a transzcendentális meditáció tanfolyamra, csak úgy, unalomból. Barátom, ezt a felfedezést! Csak most lett mindennek értelme, mintha új szemeim lennének, teleszkópos szemek, és az összefüggések...

Hilda az ő pártjukon állt, én alig bírtam visszatartani az indulataimat.

– Hallottam, hogy valami japán harakiri tanfolyamot tart ezen a télen – szóltam.

Semmi. Egyáltalán nem mérgesedtek fel.

– Van egy csirkénk – próbálkoztam újra.

Lea elmosolyodott.

– Hagyjátok meg máskorra. Mi nem eszünk húst.

– Élő csirke, úgy értem. Eleven.

Kínos csend. Hilda felkelt az asztaltól, eltűnt.

– Hogy érted azt, hogy élő? – kérdi Igor.

– Él – válaszolom. – Elvittem vidékre. Ott etetem. Nagyszerű jószág, két hónapos. Kiakad, ha meglát.

Azt gondolták, velem nincs minden rendben. Ezért nem nevettek, ebből tudtam. De, én nem fogok magyarázkodni. Csak meditáljanak.

Feszült este volt. Bármennyire is várta fővárosi barátait, Hilda is megkönnyebbült, amikor valahogy megbeszéltük, hogy ezt a nyarat falun töltsék, abban a bizonyos házban. Így egy ideig nem költök benzinre, ők etetik majd a kakaskát, vigyáznak rá, mintha sajátjuk lenne. Nekem akkor már mindegy volt. Egy lépésre voltam a nirvánától, akárhogy utáltam is.

Egy hét múlva meglátogattuk őket.

– Biztosan behaltak az unalomba – mondtam, miközben gurultunk a falu felé. Csak a csirke tudja őket megmenteni.

– Milyen epés lettél. Mi a fene bújt beléd?

– Lehet, hogy felfalták, a növényevők.

– Ha, ha. Nagyon szellemes.

Egy ideig hallgatunk. Figyelnem kellett az utat.

– Bármit is mondok, az nem lehet vicces. Akármennyire vicces. Ez azt jelenti...

– Hagyjad má', mi van veled?

Szánalmasan éreztem magam.

– Veled nem lehet mit kezdeni.

– Miért nem próbálsz meg a csirkével?

Tényleg szánalmasan.

És így. Itt vagyunk. Lea a ház előtt olvas, a lábai fent az asztalon. Az asztalon egy üveg bor, poharak, ebédmaradványok. A kakas!

Hilda engem néz, várja, hogy megszólaljak. Nekem minden mindegy.

– Merre van Igor? – kérdem Leát.

– Meditál.

– A házban?

– Nem, a csirkeólbán – mondja és fürkészőn kutatja a tekintetem. – Beleszeretett a kakasodba. Kapcsolatot létesítettek, kommunikálnak. Egész nap együtt vannak. Azt mondja, tényleg különlegesen, neked volt igazad. Még a mantrát is megváltoztatta.

A csirkeől felől elnyújtott kooooooooo hallatszott, ami egyáltalán nem hasonlított kotkodácsolásra.

– Itt van, ő az – neveti le magát Lea. – Teljesen megbolondult.

Nevetni akartam és mondani valami vicceset, de egy hang sem jött ki a torkomon.

– Kooooooooo? – kérdeztem végül.

Hildából és Leából nevetés robbant ki, a beszélgetés megindult magától, mint a régi, egyetemista éveinkben. Nem volt időm azon gondolkodni, mi az, ami állandóan azt az illúziót kelti az emberben, hogy nincs nyakig szarban.

Hirtelen nagy dörrenéssel kitárult a csirkeől ajtaja. Kijött Igor, teljesen mezítelenül és rákvörösen. Egyik kezével valamit a feje felé emelt mosolyogva, a másik kezével megpróbálta elrejteni meztelenségét, elég ügyetlenül, látszott, hogy nem nagyon törődik ezzel. Az asztalhoz szaladt és egy tojást helyezett rá. Egy kis tojást, mint egy galambtojás.

– Sikerült! – magán kívül volt az örömtől. – Tojás! Két hónappal korábban! Kettő! Átbasztuk a természetet! Isteni!

A csirkeőlből kilépdelt a kakas, lassan, elfordult balra, kapirgászott, rám se nézett. Tudtam, megint elmulasztottam a lehetőséget, hogy olyan valakivel lehessen együtt, akivel talán lehet valamit kezdeni.

TÖRTÉNET ARRÓL, HOGY EGY NAPON

leültem a vécére és intenzíven gondolkodni kezdtem, de valami furcsa dolgok jutottak eszembe, úgyhogy a végén már nem is gondolkodtam, hanem csodálkoztam.

Így szarok én és nem húzom le a vizet. múlnak a napok, hetek, hónapok, röviden: múlt az idő, és én még mindig szarok. gyűlik a szar, nincs már hely a budiban, leraktam a folyo-

són két téglát, hogy ne kelljen azért ebben a szarban állni, és mindez terjed a szobában, a konyhában, csurog a lépcsőn az utcára. az emberek azt kérdik, meddig gondolom én ezt így, mindenki unja már a szarásodat, az istenért, ember, húzd már le a vizet. nekem pedig a kínos tehetetlenség megkeményedett az arcomon, csak mormolok össze-vissza, kényelmetlen számomra, de szarok, már a lépcsőn guggolok, még egy kicsi, és csupasz seggel megyek ki az utcára.

Mirnice Gyula fordítása

Senko Karuza 1957-ben született a dalmát fővárosban, Splitben. Gyermekkorát Vis szigetén töltötte. Tanulmányait Visben, Splitben és Zágrábban folytatta. A zágrábi bölcsészkarra járt egyetemre. Prózát és verseket publikált, írásai antológiákban és folyóiratokban jelentek meg. Magyarul most először olvashatók szövegei. A fordítás alapjául eddig megjelent egyetlen kötete, a *Busbuskalai* (1997) szolgált. (A ford.)

SEMEZDIN MEHMEDINOVIC

Potomac song

(részletek)

*

Körülirom magam, életem, vagyis
Testem a világban, egy háború

Előtti képpel. 1991-et írunk.
Egy páva az Írók Otthonának üvegházában

Tükörképére ront, szétkenődik a véres folt,
S amikor majdnem elfedi ábrázatát,

Valaki, szomorúan, egyszerűen átöleli,
Elválasztván a madarat a páva haragjától –

Különben végem, egészen biztosan: *végem*

*

Szürke februári reggel, a szobában
Magamba botlok, a telefon meg se

mukkan, én is üresen meredek a világra.
Silabizálom a képeket a falon, a portrémat,

Egy szarajevói mester művét.
Új címe és kanadai állampolgársága van.

Azért vágtam a világnak, hogy testem
Kipihenje a bomlástól való félelmet.

Ám az első sötétségben – inába szállt a bátorságom.
Ki tudja, most hol bujkálok, a közepén vagy a végén

A nem is annyira fontos életemnek.

*

•

A kis afrikai csimpánzot
Mindössze egyszer láttam

Szarajevóban, kilencvenkettő alkonyán.
Egyedül ögyelegtem a főutcán,

A leszakadt villamosvezetékeket
Himbálta a szél, kaparták az aszfaltot.

Egyszer csak fenn az ablakban
Megpillantottam az állatot,

Szörös testével nyomta az üveget,
S nem hittem a szememnek,

Meg voltam győződve, halott vagyok,
Csak még fingom sincs róla,

Átkerültem a túloldalra, hol megszűnt
a határ a kontinensek között.

•

(to Ammiel)

A Nap csak a benzinkútig
süllyedt,
Utána egy felhő mögé vészett.
A Telegraph sugárúton ácsorgok, felfele

Nézek, Czeslaw Milosz lakik a hegyen,
A szarajevói szobámra gondolok,

E szoba irodalmi utópiájára, hol az iszlám
szimbólumait az ún. nyugati metafizika
Fényében szerettem volna megmutatni,
Felújítani a gyermek Jézus
elfeledett

Orfikus napi teendők

történetét, de pusztá vágy maradt minden.

Most, hogy a Telegraph sugárúton állok,
Érzem, felkészültem, nincs többé

Semmi, amit birtokolni óhajtok.

Orcsik Roland fordításai

Semezdin Mehmedinović 1960-ban született Kiseljakban (Bosznia-Hercegovina). Eddig négy könyve jelent meg. Forgatókönyveket, esszéket, költeményeket ír. A balkáni háborút az ostromba zárt Sarajevóban élte át. 1996 óta Amerikában, Washington D.C.-ben él. Legsikeresebb könyve: *Sarajevo Blues* (1998). Legutóbb magyarul: *Kilenc Alexandria, Szufizmus, Út a kozmoszba* (Ford.: O. R., Vár Ucca Műhely 2002/3-4.) A mostani fordítás alapjául a *Devet Alexandrija* című kötete szolgált.

JOHN TROLAN

Máskor bármikor

(regényrészlet)

A nyugalom ritka pillanatait élte át Davy a Londonba tartó út során péntek éjjel. Az utazás alatt semmi olyasmi nem történt, ami kizökkenthette volna, viszont Tumble bekaszt-lizásának tényére akadt elég ideje rádöbbsenni. Nem volt visszaút, és sokkal óvatosabbnak kell lennie, mint eddig bármikor. Főleg arra nézvést, amerre Mickey haladt. És merre haladt? Jesszus! Néha úgy rákattant a porra, úgy rohamozta meg, mint kitikkadt ember a vizet. De tehetett ellene bármit is? Beszélni vele annyit tett, mintha mi sem történt volna. Talán rá tudná venni, hogy csak szippantgasson egy darabig? Már tisztán hallotta is Mickey válaszát, „Miért nem hagyod abba te a belövést, és szippantgatsz egy darabig?” Erre meg mit mondhatott. Hát, elsőként például azt, hogy Mickey volt az, aki állandóan lemeresztette magát. Ő volt az, aki, valamilyen okból, talán a tetves helyesei meg helytelenjei miatt, elszántnak tűnt, mintha tudatosan csinálná. Igen, ez az: tényleg úgy tetszett, hogy Mickey egyszerűen csak azt akarta, hogy minden be legyen állva. Hát megbaszhatja.

És bassza meg Joan is. A nyafogását, hogy miért nem ér vissza vasárnap előtt. Meglehet, titokban örült neki, hogy nincs vele. Esélyt kapott rá a lotyója, hogy tekerjen egyet, akivel csak akar. „Na jó, te azt teszed, amit tenned kell, és én is.” Ezt kurvára ki kellett bökní, csak mert azt mondta neki, hogy vasárnapig nem ér rá. Ahogy éltek, megesküdne rá az ember, hogy értük kettőjükért csinálta, amit csinált. Mindketten megbaszhatja.

Na meg az a kurva alvás, mert azt meg nem tudott. Se a hajón, se a vonaton. Eustonban elsetált a Kings Crossra, és bejelentkezett egy másik olcsó hotelba, ott végre aludt pár órát.

Az olasz igazgató jó néhányszor kopogtatott, egyre hangosabban. „Miszteer Byrne, Miiszteer Byrne?”

Davy kiszólt, hogy nem alszik, és azt is majdnem hozzáfűzte, hogy húzzon az anyjába. Továbbra is fáradtságot érzett, azt a fajtát, amit nincs az az alvásmennyiség, ami képes lenni enyhíteni. Pihenésre volt szüksége, nem alvásra, de az is igaz, hogy no rest for the weary, hé? Vagy no rest for the wicked? Sose tudta visszaidézni rendesen. Davy fölhívta a bukit egy hűgyszagú pénzes fülkéből, a postahivatal mellett. Azt mondta, vasárnapnál korábban semmiképpen sem tudnak összefutni, mert a szombat a legmelósabb napja. Ez azt jelentette, hogy hétfő este előtt nem léphet le Londonból, mivel be kell jelentkeznie egy bankba. Vagyis leghamarabb kedd reggelre jut vissza Dublinba. Akadt egy perce végiggondolni a dolgokat, meg is köszönte Jézusnak, hogy esélyt kapott a pihenésre, ha-ha. Egyébként meg mindenki megbaszhatja. Nem tudott mit tenni. Visszament a hotelba, és újragondolta a hétvégi programját. Semmi sem téríthette el, hogy megpróbáljon kapcsolatba lépni a Tumble által megadott névvel, ha csak nem a dilemma a Browning és a pénz kapcsán. Kevésbé kockázatos, ha itthagya őket, persze csak átmenetileg.

Nem az a gondolat foglalkoztatta, hogy esetleg kirabolhatják, hanem inkább az, hogy egy kotnyeles takarító rájuk akad, vagy az angol rendőrök belebotlanak egy írbe, akinél fegyver van, mert az angol rendőrök egyre rosszabbul tűrték az efféle dolgokat. Egyre inkább személyes ügynek tekintették. Ha ez megtörténne, az egész kurva világ összes idejét pihenéssel tölthetné.

Úgy tűnt, nem háborgatták a holmiját, mialatt oda volt telefonálni, így aztán elrejtette a pénzt meg a fegyvert a legnyilvánvalóbb helyre, a csupa folt ágymatrac alá, ám nem azért, mert az emberek gyakran néznek be utoljára a legegységelműbb helyekre, hanem mert legalább letagadhatja, hogy hozzá tartoznak, ha megtalálják őket. Vigyázz, gondolta, amikor angol rendőrök egy fegyveres írre akadnak, a rohadékjai hajlamosak egyéb más dolgokra is rálelni, mint például plasztikbomba és a bombagyártási útmutató, hogyan robbantsuk föl Londont tíz egyszerű lépésben: „Első lépés: Szállj föl egy tömegközlekedési...” Bassza meg.

Semmi sem hasonlítható az önbizalom erejéhez. Davy tudta ezt, a hanyagság azonban valami más, csupán a megtört hit sóhajtása.

Davy leintett egy taxit a Kings Cross állomásnál. Beszállás előtt még rákérdezett a sofőrnél a keresett címre. A taxis megérintette ellenzős sapkáját, majd elindultak. Davy a hátsó ülésről arra kérte, olvassa föl neki az utcák neveit, amik mellett elhaladnak.

„Mit gondol, mi ez, komám? Kibaszott turistabusz?”

Davy átgömöszölt egy tízest az üvegfalli nyíláson, „Plusz a viteldíj, ha odaértünk. Nem vagyok járatos Londonban, érti, mire gondolok?”

„Fel a fejfel, haver. Elmesélem a kurva történelmét is, ha akarja,” szólt vissza a taxis vigyorogva.

Davy visszamosolygott, amikor megpillantotta a sofőr mesterkélt vigyorát megtörő mocskos fogakat, majd azt mondta magának, „Baszódjon meg.”

Hátradőlt és figyelt. Noha nem mindig értette pontosan, mit mond az alak, akcentusa újdonságszámba ment. Élvezte a humorát is, csak nem éppen a sofőr szándékai szerint. A száraz, cinikus kommentárok, a szavak mögötti keserű érzések. Ezt imádta a mondókájában. A félelem, hogy elárasztják őket a pakik és a seggre támadó arabok. „Múlt héten volt egy fuvarom Gatwickbe, és láttam, ahogy ezrével érkeztek, hullámokban.”

Mindeközben a taxis egyre csak kiabálta a neveket: Blackfriars Road, London Road, Elephant and Castle, New Kent Road, Old Kent Road, végül pedig Peckham.

„Megjöttünk, haver, Gloucester Court lakótelep. Vigyázzon magára, kurva útonálló földje.”

Kifizette a fuvart, borraalót nem adott, és amint a taxi elpöfögött, Davy körbejáratta a tekintetét. Mickey igazat beszélt, létezett Londonnak egy másik arca is, nem mintha Davy ezt valaha is kétségbe vonta volna. Talán mégsem volt olyan jó ötlet a Browningot a hotelban hagyni.

Két színes bőrű nő haladt felé, és ő azon kezdett töprengeni, kérjen-e tőlük útbaigazítást. A taxis próbálta elhitetni vele, hogy a legtöbb fekete épp most mászott le a banánfáról, de Davy elképzelte, ahogy már a következő utashoz beszél: „Épp most raktam ki egy Paddyt. Nemrég jött hajóval. Nem fogja elhinni, mire kért. Hogy olvassam föl neki az utak nevét, amiket elhagyunk. Egy istenverte földrajz órát akart.”

„Pardon? Tudják, merre van a Sharpness Court?”

„Ott, nézze,” válaszolta az egyik nő. „Aminek egy cégtábla van a tetején.”

„Ó, igen, köszönöm,” mondta Davy, majd ballagni kezdett a tömbház felé. Nem érdekelte, hogy nem tud olvasni. Számolni tudott, és úgy vélte, ez sokkal fontosabb. El tudta olvasni a számokat.

A lakás, amit keresett, az első emeleti, sokkoló kinézetű folyosón volt. Keskeny, mindkét oldalt bejárati ajtók, hosszabb és klausztrófóbiásabb, mint az összes, eddig általa látott börtönszárny. Sehol egy ablak, a falak és a plafon pedig teleszórvva ócska graffitikkal. Csöndes hely volt, ráadásul egyetlen lélekkel se találkozott, míg a keresett lakás ajtajához nem ért, hogy bekopogtasson. Félénk hang szólalt meg belül, hogy ki az.

„Cyrus itt van?” kérdezett vissza.

Davyvel nagyjából egyidős fekete lány nyitott ajtót.

„Cyrus jelenleg nincs itt.” A lány végigmérte, majd kicsit bátrabb hangon azt kérdezte, „Mit akar?”

„Azt akarnám tudni, mikor jön vissza.”

„Nem t’om,” mondta elengedetten a lány, bár még mindig gyanakodva méregette.

Davy megint befelé fürkészt a tekintetével, majd azt kérdezte, „Mikor ment el?”

„Egy körül.” Úgy tűnt, a lány kezdi unni a dolgot.

„Még dél sincs,” mondta Davy, s azon kezdett morfondírozni, vajon be van-e löve a csaj. Szemei sótétek, de alig lehetett megállapítani a tompa folyosói fényben. Talán hasis?

„Szerdán ment el.”

„Kibaszott szerdán? Ma szombat van.”

„Igen, tudom, milyen nap van.”

„Tudja, hova ment?”

„Játszani egy parti biliárdot.” A lány a csuklóján lévő Donald kacsás órára pillantott.

„Nézzé, a hétszentségit, idejöttem, egészen Írországból, hogy találkozzam vele. Szóval elmondaná, merre találok?”

Az ajtó kitárult, s mögüle egy magas, fekete ifjú bukkant elő. „Maga Cyrus?” kérdezte Davy.

„Nem most pofázta el a csaj, hogy nincs itt?”

Davy, miután fölmérte az alak méretét, udvariasabbra fogta. „Maga egy barátja?”

„Miért?” kérdezte az ifjú előrébb lépve, hogy megtöltse az ajtókeretet alakjával.

„Beszélnem kell vele. Egy barátom, Robin Tumble adta meg ezt a címet, és azt mondta, itt megtalálom Cyrust. Üzleti ügy, érti, mire gondolok?”

„Zseka vagy?”

„Hogy mi? Zsaru?”

Az ifjú bólintott.

„Csak egy ír, a szentségit.”

„Miről beszélsz? Olyasmi nem létezik, hogy ír rendőr?”

„Hát, annyi nincs, mint Angliában, ugye?”

„Gyere beljebb,” invitálta be Davyt, majd néhány lépcsőfokon át egy hálósobába vezetett, ahol mindössze egy keskeny ágy és az egyetlen ablakot részben eltakaró, különféle

alsónemükkel teleagatott ruháspolc jelentette a bútorzatot.

Davy elővette zsebéből a kezét, „Hogy s mint? Én Davy vagyok, Davy Byrne.”

A srác belecsapott Davy tenyerébe, „Aha, fasza.”

„Te vagy Cyrus?”

A fiatalember elmosolyodott, „Jézusom,” mintha felfoghatatlan lett volna számára, hogy Davy újra fölteheti ezt a kérdést. „Dehogy, Cyrus odavan pár napra.”

„A faszba,” vágta rá Davy, majd gyorsan hozzátette, „Nem a mondókákra értettem, csak arra, tudod, hogy nincs itt. Tudod, mikor kerül elő?”

„Pár nap,” ismételte meg az ifjú.

„Nézd, öö... Tényleg, hogy is hívnak?”

„Junior. Junior Brown.”

„Nézd, Junior, ismered Robint?”

„Meglehet.”

„Oh, szent szar, most meg mi van?”

„Mi?”

„Azt hittem, a tifélék majd barátságosak lesznek meg ilyesmi.”

„Miféle tifélék?”

„Feketék. Majdnem olyan rosszak vagytok, mint az angolok.”

„Én is angol vagyok.”

„Angol?”

„Ja, sőt, jobban vagyok angol, mint te fekete, érted?”

„Oké, semmi gond, értem, mire akarsz kilyukadni. Szarjál rá. Megyek máshová. Nem tud fölcseszni ez a szarakodás.”

„Nyugi. Mi kéne?”

„Ismered Robint vagy nem?”

„Összefutottunk párszor.”

„Na, Robint hűvösre tették. Látni akartam Cyrust azért, amit Robin régebben... Fogod már, mire megy ki a játék?”

„Fogom. De beszéld meg Cyrusszal, ha visszajön.”

Davy az ágyon ülve kezeibe temette a fejét. Nem igazán tudta, mit is tegyen. Miközben talán már sóvárgott is a néhány napos pihenő után, nyaralást azért nem tervezett előre. Mickey legkésőbb másnapra várta vissza, még egy nap késés belefért, de kettőnél több... bele se bírt gondolni.

„Valami gáz van?” kérdezte Junior.

„Ja, holnap reggelre várnak vissza Dublinba, de nekem várnom kell, vagy nem?”

Junior fogai között beszívott némi levegőt, motyogott valamit, majd megvonta a vállát. „Szerezhetek némi naftát, az pár napra rendbe rak, ha kell némi személyes használatra.”

„Nafta?”

„Ja, akad errefelé minőségi hernyó. Kárálsz?”

„Kárálok?”

„Beteg vagy?”

„Aha, nem bánnék egy kis anyagot, de mi a faszt akar jelenti a kárálás?”

„Ez a kárálás,” mondta Junior, s verdesni kezdett a karjaival, mintha csirke lenne, miközben azt hajtogatta „Paaak, pak pak, paaak, pak pak,” és körbeugrálta a szobát.

Davy röhögögörccsöt kapott. Nevetett, míg ki nem csordultak a könnyei, meg nem fájdukt az állkapcsa, meg nem keményedett a hasa.

Junior is kacagott. „Tetszett?” kérdezte, majd megismételte a produkciót.

„Hé, ez óriási,” mondta Davy a könnyeit törölgetve. „Mi Dublinban azt mondjuk, 'hulla merev'. Neked kellett volna eljátszanod Chicken George szerepét a Gyökerekben.” Megint elfogta a nevetés, de Junior nem értette, miről beszél. „Szóval mi az ábra? Beszerzel nekem egy grammot?”

„Persze,” mondta Junior, „de úgy egy órába telik a dolog, és ezt egyedül kell intéznem. 75 fontodba' lesz a cucc, és nekem is jár belőle a talpalásért egy kis szippantásra való.”

„Jó, ellátlak,” mondta Davy, majd gondolkodóba esett egy pillanatra. Ha fölszívódik, reménytelen, hogy megtalálja a lakótelepen. „Remélem, nem akarsz lenyúlni?”

„Ne marhaskodj, Paddy.”

Davy előhalászott a zsebéből egy köteg százfontost, majd lefejtett róla négy húszast. „Itt van 80. Próbáld ki, megkapod-e 70-ért. Egyébként meg Davy vagyok, szóval ne nevezd Paddynek, rendben?”

„Mindegyik ír, akit ismerek, Paddy.”

„Igazán? És téged mindenki niggernek szólít?”

A jéghideg harag hullámai futottak át Junior arcizmain, szemei pedig kihívoan Davyre villantak. De Davy is ránézett, minden rosszindulat nélkül, tekintetében a „Gondold ezt végig” jelentéssel. Junior így is tett, majd megszólalt, „Fogtam a célzást.” Mosolyogva fűzte hozzá, „Nem sértésképpen volt.”

„Nem is annak vettem, Junior, nem is annak.”

Junior az általa mondott egy óra helyett tíz perccel később tért vissza. Miután ellenőrizte a minőségét, Davy az anyag majdnem egy nyolcad részét passzolta át Juniornak. Junior annyira hálás volt, hogy meghagyta a lánynak, kísérje el Davyt a minitaxi-állomásig a Southampton Way-re, miután Davy megkérdezte, miképpen jut vissza a Kings Crossig.

„Mondd meg Cyrusnak, hétfőn visszajövök. Ha látod.”

Davy díjazta, hogy el tudott aludni, ha fáradt volt, s mindezt ébredéskor széles mosollyal nyugtázta: az elégedettség mosolyával; az öröm mélyről jövő mosolyával; mosoly, amit Junior emléke éltetett, ahogy körbepak-pak-paakolja a hálószobát Peckhamben. Sosem hordott órát, viszont büszke volt arra a képességére, hogy pontosan meg tudta jósolni az időt. Az ösztön fontos tényezőnek számított, de figyelt is. Olyan dolgok segítségével tudta meghallani az időt, mint a közlekedés, a madarak és az emberek. A motorok, lépések, madárdalok reggeli sietsége, napközbeni haladása, esti fáradtsága. Segített a látás is. A fény különféle időkről árulkodott. A reggel különbözött az estétől, mint a frissesség érzete az elhasználódottságától. Néha a nem évszakra jellemző időjárás befolyásolta ítéleteit, de csak elvétele csinált hülyét magából. A legvégső hely, ahol az időt kereste, a bensőjében volt. Rendszerint érezte, mikor feküdt le aludni, a teste pedig valamilyen módon elárulta, hány órát, sőt, percet aludt, valahogy följegyezte magának. Tíz perc múlva hét. Kimászott az

ágyból, odasétált az ablakhoz, kinyitotta, majd kidugta rajta a fejét, hogy szemügyre vehesse a St Pancras hotel óráját. Tíz perc múlva hét! Még mindig le tudta nyugózni magát.

Alkony ideje. Sétálni indult, átvágott a Euston Station irányába, s ment, amíg el nem ért a Hampstead Roadig. Fogalma sem volt, merre tart; nem is számított. Bizonyos értelemben kezdte megszokni Londont. Névtelenséggel járt együtt. Névtelenség, amiben egész London osztozott, vagy legalábbis úgy tűnt, a biccentés, visszabiccentés, kacsintás, visszakacsintás útján-módján. Ez az, amit szeretett volna tenni, biccentés, visszabiccentés, kacsintás, visszakacsintás a legközelebbi személlyel, aki mellett elhaladt. Ám mégsem tette, ugyanis a következő ember egy gyanakvó ábrázatú, sötét táskákkal ékesített szemű ázsiai volt. Szóval valaki, aki gyanakodva nézett a vigyorgó Davyre.

Elhaladt a Mornington Crescent metróállomás mellett, s következett a Camden High Street. Egészen más atmoszféra fogadta. Az itteni vásárlók sokkal nyugodtabbak voltak, mint Peckham csupa ideg lakói, és senkin sem érződött az az őszintétlenség, mint a West Endet elárasztó embereken. Itt beszélgettek egymással az utcán a járókelők, Davy pedig hallgatózott. Az akcentusokat könnyebb volt kivenni, mint némelyik szót. Az írekre csak elég volt ránéznie, hogy megkülönböztesse őket. De úgy gondolta, némelyeket egyszerűbb fölismerni, mint például a hatalmas, egészen a fülek mögé érő pofaszakállúakat. Őt azonosították? Föltehetőleg. De itt sokkal könnyebben fedhette el kilétét. Sosem tartozott azok közé, akik világgá kürtölték, kifélék, mifélék. Vigyázat, az írség olyasmi, ami divatba jött, majd kiment onnan, szóval jobb elfogulatlannak maradni. Egy Wimpy bár fényesített üvege melletti asztalánál ücsörögve Davy a Camden High Streeten lassan, de folyamatosan keresztlívszivárgó embereket nézte. Vajon olyan lakótelepekre tartottak, mint amilyeneket Peckhamban látott? Vagy olyanba, amilyenről Ballymunból jött? Egyikük sem tűnt annyira levertnek. Miközben nem túl erős, cukrozott teáját kortyolgatta, az elhaladó idegen csajokat tanulmányozta. Nem-írségük vonzóvá tette őket. Joanre emlékeztették. Nem úgy néztek ki, mint Joan, ráadásul ő ír volt, mégis másfajta. Föl kellene hívnia. Elmagyarázni neki, hogy kedd előtt nem ér vissza, leghamarabb. Legalább fölhívhatná. Mickey-t teljesen elkúrta, képtelenség figyelmeztetni. Még az elutazása előtt kellett volna gondolniuk erre és kitalálni valamit.

A következő délután Davy visszament Peckhambe, a megbeszéltnél egy nappal korábban. Junior megint hozott egy grammnyi cuccot. Cyrusról továbbra sem volt semmi hír, de Junior legalább már kinyögte, hogy holnapra várják.

Davynek más dolga is akadt. Találkát beszélt le a bukival. Át kellett váltania az ír fontjait sterlingre, plusz lerendezni a bankkal, hogy azonnal és könnyedén hozzáférhessen a pénzéhez. Ha lesz esélye gyorsan lerendezni a boltot, marad némi remény elkapni a hétfő éjszakai, Holyheadből induló hajót.

Vasárnap este ismét csak kóborlásra adta a fejét, talált is egy italozót a Mornington Crescent metróállomás környékén biliárdasztallal. A helynek afféle 'túl öreg, hogy megmondad az évtizedet' hangulata volt. Davy 'bármilyen hetvenes évek előtt'-ire saccolta, a burgundi alapon sötét rózsák mintázatú tapéta stíluskorszakát pedig meg se tudta határozni. Leült egy roskatag asztal mellé, majd hirtelen mozdulattal kicserélte a teli bádog hamutartót a tetsze-

tős, fényezett tetejű, formára vágott tölgyfa pulton lévő üresre. A pultot négy építőmunkás támasztotta. Davy akkor ismerkedett össze velük, amikor elkezdtek biliárdozni, és kiderítette, hogy longfordiak. Alapozást ajánlottak neki napi 25 fontért, ha hajlandó megjelenni a Kentish Town metróállomásnál holnap reggel hétkor. Ő erre azt válaszolta, hogy nem kel föl hétkor 25 fontért, menjenek csak maguk, és dolgozzanak meg érte, de mivel, mint mondta, éppen munkát keres, fejben tartja az ajánlatukat. Az is kiderült, mi a legjobb módja a lakásszerzésnek. Nem kerül semmibe, ha szociális segélyért folyamodik. Szenczációs ötlete támadt: a legközelebbi alkalommal magával hozza Yakót.

Davy még zárás előtt lelépett, amint a munkások szkanderezni kezdtek, és némi büszkeséggel töltötte el, hogy több biliárdpartit nyert, mint veszített. Amikor sok szerencsét kívántak neki, megígérte, valamikor a jövőben újra látják egymást, majd visszasétált a hotelba. A Csend Órái teltek éppen, még a Euston Roadon is, ahol mindig nagy volt a forgalom. A csendé, mert alig járt valaki az utcákon. A történések az elszárguló autókban játszódtak. Az autókban beszélgettek, estek esetleg szerelembe, énekeltek, voltak bátrak és megrettentek.

Rettegtek attól, hogy kiszálljanak. Főleg a Kings Cross környékén, ahol nem éppen a Csend Órái peregetek. A Kings Crosson örökké az Alkony Órái teltek. Túlradó, húsos seggű, sorvadt arcú prostituáltak a mellékutcák sarkain, magas sarkú cipőjük hangja jelezte, amikor akcióba lendültek, ha egy autó leindexelt a mellékutca irányába fordultában, aztán megint a kipi-kopogás, ha sikertelennek bizonyultak.

Davy elidőzött a Kings Cross Station főbejáratánál. Ott nem tűnt idegennek. Akárcsak mindenki más. A fázó narkósokat figyelte, ahogy testük köré fonják karjukat, totálkáros, lefől vánszorgó narkósokat, ahogy várják a csodát. Majd a dílereket nézte meleg, bélelt kabátjaikban meg a lóti-futijaikat, amint összeverődnek az egyik metrólejártnál. A hírlap-árus sapkájához illő, koszos kabátjában: a holnapi lapot árulta tele tegnapi hírekkel. Aztán az unott arcú taxisokra vetődött a tekintete, flaskaikból kortyolgatták a meleg italt, ételes dobozaikból majszolták a szendvicseket. Davy tudta, ők is látják a dílereket. Akárcsak az a néhány rendőr, aki le-fől cirkált az állomás tömegében. Éppen egy prosti meg egy transzvesztita hangos civódásán röhögtek. Itt a mindennapi harmóniában élt a nem mindennapival. Azon a helyen találkoztak, ahol a beetetettek átlagos lelkeikkel alászálltak az alvilágba. Egy olyan pontban keveredtek össze, ahol a beetetettek esélyt kaptak arra, hogy rádöbbenjenek, nem mindennapian furcsák, a prostituáltak pedig arra, hogy nem mindennapi módon mindennapiak.

Davy, miután becsúszott a takarója alá a Belgrove Hotelban, felidézte a telefonbeszélgetést Joan és közte. Tizenhét kurva fontjába került 50 pennysekben. Jesszus. Viszont boldoggá tette. Szarva nőtt a lába között, mondjuk, csak tőle, ami azért kár, mosolyodott el, mert egyre csak a magányosan kopogó cipőket hallotta elhaladni a szobája alatt. Tényleg észvesztő volt. Ezt egyfajta jelnek vette, hogy egy olyan nő, mint ő, tényleg kedvelte: bizonyíték arra, hogy kezdenek jobbra fordulni a dolgok. Bassza meg. Ha Mickey tényleg nem akar Londonba jönni, elhozhatná magával őt. Na, gondolkodni kéne rajta. Egész jól ellennének itt. Ha London passzolt a vágyához, hogy névtelenségbe burkolózhasson, neki is illene az étvágyához, hogy...mihez? Szóval, ha valaki rózsaszín parókát hord, jobban ellenne egy ilyen helyen.

Davy ismét találkozott a bukival Runnymede-ben. A halomnyi versenypálya miatt székeltek itt. Idegen világ volt ez Davynek, jobban, mint Kings Cross valaha is. Üzletelni egy aljadék bukmékerrel teázgatással egybekötve a Temze partján, miközben luxushajók sora várta, hogy áteresszék a zsilipkapun; információk, amikből Davy leszűrhetette, hogy az ő világa nem az egyetlen alsó régió. Ez, gondolta, Robin vadászterülete, és eltöprengett azon, vajon Robin egy kis lyukban végzi-e majd, mint Staines, egy szervíz vezetőjeként. Állítólag furcsább fordulatot vettek a dolgok.

Davy kettőre ért vissza Peckhambe, s egy különös hang válaszolt a kopogására.

„Kija’?”

„Mi? Davy vagyok. Te vagy az, Junior?”

„Kicsoda?” kérdezett vissza a hang az ajtó mögül.

„Junior itt van, vagy Cyrus?” szólt be Davy jobb kezével az ajtófélfának támaszkodva. Közel állt ahhoz, hogy visszamenjen Dublinba, ha most nem kapja meg, amit akar, és kiötöl valami más módot, hogyan jusson hozzá.

Kinyílt az ajtó, és egy barátságos mosolyú nyugat-indiai, sötét bőrű alak vigyorgott Davyre, „Gyere be.”

„Te vagy Cyrus?” kérdezte a belépő Davy.

„Ahha, te meg Davy. Kicsoda Junior?”

„Ö,” mutatott Davy a harmadmagában ücsörgő Juniorra.

„Junior? Ez Winston. Winston? Mi folyik itt?”

Winston nevetve szólította meg Davyt, „Bocs, haver, de nem árt óvatosnak lenni.”

„Szóval te nem Junior Brown vagy?” kérdezte Davy.

Winston megrázta a fejét. Cyrus röhögni kezdett. „Junior pinaarcú Brown. Ne ezze’ állícs be tála’ni a hekusoknak. Nyomba’ rács mögé kerüsz. Raszta.”

Davy is kezdte fogni a viccet. „Nekem meg azt kellett volna mondanom, hogy Paddy Murphy vagyok, mi?”

Cyrus megkínálta Davyt egy spanglival, de Davy visszautasította. Elmagyarázta, hogy a korai füvezés paranoiáddá teszi. Egy másik szobába mentek át, külön a többiektől.

„Elmondta Winston, mijáratban volnék?” kérdezte Davy.

„E’gagyogta, mit mon’tá’.”

„Nos, be tudod szerezni a cuccot?”

Cyrus nem válaszolt Davy kérdésére, inkább Robin felől érdeklődött.

„Hüvösre vágta anyagostul.”

„Hogy kapták e’?”

„Fingom sincs. Beugrottam hozzá a Joy-ba, a börtönbe, ő meg csak annyit mondott, hogy okosabbak voltak nála. Öt unciával marták el.”

„Vérbarma! Most micsinál? E’lesz a kalickába’?”

„Talán a héten meglesz az óvadék, aztán, hát, rajta áll. Na nem lennék meglepve, ha hamarosan belebotlanál.”

Cyrus keresztbe tett lábakkal ült a karosszékekben. Szedegette a szöszöket a barna kordbárszony nadrágjáról, majd megkérdezte, mit tehet Davyért.

„Junior, vagyis Winston elmondta-e, hogy Robintól vettem az anyagot?” Cyrus bólintott,

mire Davy folytatta. „Szóval azzal, hogy lekapcsolták, én megszoptam. Ha mástól veszem Dublinban, az nekem egyfajta lekötelezettség, érted, mire gondolsz?”

„Tiszta,” mondta Cyrus, egyúttal megkérte, hogy lassabban beszéljen, mert nem érti az akcentusát. Davy ugyanezzel állt elő. „Szóval én kénék, hogy passzójam neked a drogot?”

„Persze,” mondta Davy.

„És bízhatok benned?”

„A picsába is. Robin bízott bennem, nem? Legalábbis annyira, hogy összehozzon veled.”

Cyrus barátságos hangnemben magyarázta el, hogy ő nem bízik senkiben, és figyelmeztette Davyt, hogy csak semmi „Paddy-brancsos trükk”.

„Az istenit, még Londont se ismerem.”

„Ha trükközni próbá'sz, Davy, nem is fogod megismerni, ígérhetem.”

„Gondold végig, Cyrus. Én itt egy kibaszott idegen vagyok.”

„Mennyi drogot bótótá' Robinna', és mibe kerűt?”

„Hetí néhány unciát, és valamivel többbe kerűlt, mint 750 font, amennyiért mondta, hogy te adod.”

Cyrus nevetett. „Valamivel több, mint 750 font. Szóva' ennyit kíná'sz? Két unciájé'?”

„Nem,” vágta rá Davy arrogánsan, „öt unciát akarok. Az két hétig kitart, aztán, inkább előbb, mint utóbb, többet fogok venni. Robin ül, nem mintha örülnék neki, így sokkal több anyagra lesz vevőm.”

„Öt uncia?” kérdezte Cyrus kikerekedett, vérekes fehérjéjű szemekkel.

„Igen, öt uncia. Mondd, ha legközelebb jövök nyolc unciáért, elkészíted nekem hat helyett ötezerért?”

„Idefigyej, suskaszóró. Az ár sose változik, az ajja pedig 750 unciánként. Ha két unciáná' kisebb az üzlet, egy ezres unciája.”

„Miért nem állsz meg középen, és mondasz öt és félezeret?”

„Pfiú! 500 mínusz lehet, hogy neked nem sok, de nekem fíjú, éppen elég.”

„Rendben, de próbálkoznai azért nem baj, ugye? Akkor 750 unciája. De ne feledd, Cyrus, Robin kimért, minőségi cuccot adott tovább nekem, remélem, tőled is ugyanazt kapom.”

„Kaphacc mért uncijákat, de a minőség nem ugyanaz.”

Mikor Davy rákérdezett, ezt hogy értette, Cyrus elmagyarázta, hogy Robin egy adagban kapta meg az árut, amit továbbpasszolás előtt szétmért. Mindezt még Londonban végezte el: a csomagot unciákra mérte szét, viszont mindegyikhez hozzákevert öt gramm glükózt. Az ötödik végére lett neki még egy unciája.

Davy először fölfortyant magában a hallottakra, de hamarosan rádöbbsent, neki is ezt kell tennie, különben tele lesz a körzete túllőtt narkeszokkal. Nem akarta, hogy Cyrus rájöjjön, ő semmit se gyanított ebből. „Ja, sejtettem, hogy valami ilyesmivel ügyeskedett.” Ekkor ötlött belé, hogy kisebb adagokat fog eladni. Ha Cyrus igazat beszélt, az anyag még így is erősebb volt, mint amit jelenleg szórt szét.

„Jó. Mikor tudod átadni az öt unciát?”

„Holnap ilyenkor’.”

„Az istenit. Holnap? Bajba kerülök.”

„Me' hogy?”

„Vasárnapra vártak vissza Dublinba. De így nem jutok haza szerdáig, és sehogy se tudok üzenni annak a srácnak, akivel terítem az árut. Kurvára azt fogja hinni, hogy sittre vágta vagy ilyesmi.”

Cyrus vállat vont. Holnapnál előbb nem fog menni. Nem fecsegte ki neki, hogy itt akarja még tartani egy napig ellenőrzés végett, vagy azért, mert úgy vélte, valami szokatlanul áll szemben. Nem az írségéről volt szó: Robin is ír. Hanem arról, hogy Robin mindig szűkszavú volt, ennek meg be se állt a szája. Különös, hogy valaki Davy pozíciójában ilyen piti módon egyezkedik, mindig alkut akar a drog árára nézvést, miközben úgys nagyot szakít a dolgon. De nem mintha önző lenne. Winston mesélte, milyen tisztességes adagot mért ki neki Davy. Az sokkal fontosabb, hogy Winston látta, amint Davy rágyújt a hernyóra, még ha nem túl nagy adagról volt is szó. Vigyáznia kell ezzel a Paddyvel, bonyolult fajta. Szóval egy napig szemmel tarthatja. „Merre szállta’ meg Londonba’? Északon, délen?”

Most Davynek kellett óvatosan fogalmaznia. „A Kings Cross közelében, ki tudja, melyik tájék.”

„Ismerem. Melyik részén?”

„Fogalmam sincs. A vasútállomás mellett. Egy panzióban vagyok, de ne kérdezd a kurva nevét, mert lövésem sincs.”

Cyrus tovább akart menni a tapogatózásban, és úgy gondolta, úgy deríti ki a legjobban, amit tudni akar, ha cuccot kínál Davynek. „Bejönne egy kis karcsi?” kérdezte.

„Hogy micsoda?”

„Kokain. Vágod a kokaint?”

„Ja, elmegy,” mondta Davy lazán, „némi hernyóval keverve.”

„Én egy gyújtásnyira gondótam,” tisztázta Cyrus.

Amikor Davy rákérdezett, hogy „az meg mi a lófasz”, Cyrus elővett némi kokaint, majd szóda-bikarbónát adagolt hozzá. A keveréket beleszórta egy kicsinyke konyakosüvegbe, ami félig volt vízzel. Az üvegcsé nyaka köré cipőfűzőt kötött, majd lobogó vízbe tartotta, miközben azt elemezgette Davynek, hogyan tisztul le a kokain, változik olajszerűvé, gyűlik egybe a felszínen és végül kristályosodik ki apró kavicsokká, amikor lehül a víz. Ezeket a kövecskéket vette ki, megvárta, amíg kiszáradnak, majd finom porrá törte össze őket egy konyhakéssel.

Cyrus egy vízpipát használt, fölajánlotta Davynek is. „Slukkojj egyet, koma.”

Davy nem állt kötélnek. Általában belement az új cuccok kipróbálásába, de utána rátört az érzés, hogy rossz időben volt rossz helyen. Inkább elővette a maradék heroint, és rászórta egy darab fóliára, hogy szippantson. Cyrus hozzáadott a kokainjából, „Próbádd eszt,” Davy fölszippantotta a keveréket.

Elég gyorsan átszaladt rajta ahhoz, hogy érdeklődni kezdjen Winstonnál egy másik grammnyi adag felől. Még mielőtt válaszolhatott volna, Cyrus előhalászott pár zacskót a zsebéből. „Vegyé’ belőlük. A tied.”

„Szép adag,” mondta Davy. Figyelte, ahogy Cyrus befejezi a füstölést, majd megkérdezte, „Nem esne jól egy korsóval?”

„Nem, napközbe’ nem iszok. Poolbiliárdozó’?”

„Ja, jó lenne egy játék,” vidult föl Davy a kérdés hallatán.

Séta közben Davy megint szembesült földrajzi tájékozatlanságával. Megkérdezte, merre való Cyrus, s amikor azt válaszolta, hogy Jamaicából jött, Davy csöppet se lett okosabb. Annyit tudott, hogy Bob Marley ott élt. „Merre is van az pontosan?”

Cyrus megkérdezte, tudja-e, melyik a Karib térség, amire Davy egy „nem igazán”-nal válaszolt, erre Cyrus Amerika felől érdeklődött nála.

„Persze, tudom, bár sose jártam ott vagy ilyesmi.”

Cyrus elmagyarázta, hogy Észak- és Dél-Amerika között fekszik, de az Atlanti-óceán, nem pedig a Csendes oldalán.

Majd Cyrus kíváncsiskodott Dublin felől, és Davy elmondta, hogy csak írek lakják leszámítva néhány diákot. „Oh, igen, majdnem elfelejtettem, beengedtek pár dzsunkalakót. Kínaiak éttermekkel, meg talán akadnak fekete orvosok és diákok, a többi árva. Fekete kiskölykök, szerintem.”

„Fekete kiskölykök?”

„Igen, tudod, mondjuk éheztek, ezért elhozták őket hozzánk. Pénzt gyűjtöttünk nekik az iskolában. Mindig megveszett tőle az öregem, mert szerinte mi írek niggerek voltunk, miközben feketének lenni még mindig újdonság számba ment. Úgy vélte, a papoknak sokkal fontosabb dolgokkal kellett volna foglalkozniuk.”

„Az írek így neveznek minket? Nigger?”

„Csak az olyanok, mint az öregem. A magamfajta még csak nem is álmodunk róla, tudod? Nem feketellenesek vagy bármi, csak nem tudnak rá más szót.” Davy énekelni próbált Cyrusnak, „A Mountjoy dutyiban, hol a nigger levél nélkül van és mocskos képek lógnak a falakon...” Itt volt Robin, folytatta, s próbálta elmagyarázni, hogy Írországbán a rasszizmus csupán egy kulturális jelenség, de nem igazán tudta végiggondolni a mondanivalóját.

Mindenesetre Cyrus megtanult pár dolgot. Robin csak akkor szólt meg, ha keresett valamit. Nagyon meglepte, hogy nem áll az egész ország háborúban. Úgy képzelte, néhány vidék olyan lehet, mint Bejrut, és nem volt egészen biztos benne, hogy az írek a túlzásba vitt piálás vagy valami más miatt mészárolgatták le egymást. Kezdte megkedvelni Davyt, mert megnevettette.

„Mi az ördögnek mongyátok folyton aszt, hogy Jézus?”

„Ti meg azt, hogy Raszta?”

Összevetették a drogok utcai árát, mire Cyrus eltalálta, hogy oda kellene költöznie.

„Nem engednének be.”

Amikor Cyrus azt kezdte taglalni, hogy ő abban a hiszemben élt, az ír barátságos fajta, Davy azt válaszolta, „Oh, nem mind olyan, mint én, tudod.” Összehasonlították Ballymunt és Brixton, amit Cyrus inkább tartott területének, mint Peckhamet. „Később e'viszlek oda, körbevezetlek.”

„Nem gáz egy fehérnek föltűnni ott, úgy értem, Jesszus...”

Cyrus fölnevetett. „Dehogy, akad ott elég fehér.”

Davy várta a dolgot, és azon töprengett magában, vajon mennyi esélye lehet egy fekete muffnál. Csak izgatta a gondolat. Arra jutott, jobb, ha kikéri Cyrus véleményét.

„Hát, amíg nem tartozik valaki máshó’.”

„Szép,” mondta Davy, „szép. Azt sose tudhatod, mi?”

„Nagyon formás fehér picsád legyen ahhó', ha bármi eséllye' akarsz indúni.”

„Te csak ne aggódj a fehér picsám miatt, van olyan fasza, mint ők.”

A biliárcteremben fél órát kellett várniuk az asztalra. Ettől nemcsak hogy lelohadt Davy elragadtatottsága, de a várakozás rontotta is Davy jó benyomásait Cyrus kapcsán. Ha Ballymunban lennének, egyszerűen elzavarna valakit az anyjába. Ezt meg is mondta Cyrusnak. Cyrus nevetett.

„Kell hozzá öltöny vagy hasonló, hogy este bejussak abba a brixtoni klubba?” kérdezte Davy, amikor indulni készült.

„Csak lazán, haver. Csak gyere lazán,” mondta Cyrus, és figyelmeztette, hogy tizenegy előtt érjen vissza a lakásba, mert az a legkésőbbi időpont, amíg ott vannak.

„Jó, látjuk egymást.” Davy tudta, hogy Cyrus lenyomozta, de majd dob neki egy csontot, amin rágódhat. Majd egészen lazán fog megjelenni.

A hotelban aludt még pár órát, mielőtt lezuhanyozott volna. Azt az öltönyt vette föl, amit akkor nap vett Mickey-vel, amikor Joan és ő először találkoztak. Az Első Alkalom. Duplasoros, szürkés-kék írtweedzakó és fölhajtott szárú, francia redős pantalló. Hozzá szürke olasz ing, amit ugyanakkor vett, és a fényezett, fekete George Webbs. Miután elkészült az öltözzéssel, megnézte magát a szekrénytükörben, és melírozott haját simígtatta azon morfondírozva, hogy ennél lazábban ők se fognak jönni.

Peckhamben már várta Cyrus annak a csajnak a társaságában, akivel első nap találkozott. Cyrus hangosan szívta be a levegőt a fogai között, amikor meglátta Davy öltözékét, majd mondott valamit a lánynak, amit Davy nem értett.

A Southampton Way-en béreltek egy minitaxit ugyanott, ahova a lány vezette annak idején, és elindultak a brixtoni klubba. A nigériai sofőr mindenben röhögött, amit csak mondott, s ezt Davy fertőzőnek találta, Cyrust viszont irritálta. Amikor megérkeztek, Davy fizette ki a fuvart borralalóval. A klub igazi omladéknak tűnt. A bejáratot és az előteret vörös fény világította meg, és amikor beléptek, Davy egy nagydarab nyugat-indiaira lett figyelmes, aki társával éppen két belépő férfit motozott.

Davy visszahívta Cyrust az utcára. „Mi folyik itt? Nem említetted, hogy át leszünk kutatva belépéskor.”

„Nincs nálad kés?”

„Figyelmeztetned kellett volna hogy szólni.”

Cyrus megint a fogai között szívta be a levegőt. „Mi az Davy srác? Nem bízó' bennem? Nincs mijé aggódni. Passzód át nekem, bent visszakapod.”

Davy körbenézett az utcán, s mihelyst meggyőződött róla, hogy senki sem figyeli őket, kigombolta a zakóját, és előhalászta a Browningot, amit a nadrágja derékrészébe dugott. Kivette a tárat.

„Kurvavilág... Aszitterem, kibaszott késsel kóricász. Dugd el, dugd el.”

„Szólnod kellett volna, Cyrus. Dublinban mindig van nálam egy.” Örült, hogy lehetősége adódott tudatni Cyrusszal a dolgot. „Szóval, a hétszentségit, azt hitted, majd csak úgy itt kóválygok Londonban védtelenül, miközben el akarok verni majdnem nyégezret?”

Cyrus nem válaszolt, pillanatnyilag nem tudva, hogy imponáló vagy kiábrándító hatása rá a helyzet. „Na nyomás befelé, nyomás be a klubba. Majd én csekkolom az ajtónállót.”

Cyrus kezét rázva üdvözölte a kidobót. „Fasza. Csak egy kis üzlet. Nincs nála semmi, ez a tied, lazán, ja.” A kidobó kezébe csúsztatott 20 fontot.

A kidobó végigmérte Davyt, „Jó, mehetek.”

Davyt meglepte, milyen óriási volt a klub belülről. Három szint: pince, földszint, emelet. Cyrus körbevezette. Odalent DJ-k keverték a zenét, miközben folyton beszéltek a mikrofonba. Davy egy kukkot se értett a dumájukból, ráadásul zavarta a szünni nem akaró, talajt rázkódtató ütem. A hely tömve volt emberekkel, a levegőt pedig besűrítette a dzsangafüst. Visszamentek a földszintre, ami bárként működött, és csak háttérzene szólt. Odafönt élőben nyugat-indiai típusú reggae zenét játszott egy zenekar, Davy fülei gyorsan hozzászoktak, itt telepedtek le. Hamar rájött, hogy ő az egyetlen fehér az épületben néhány csajt leszámítva. Davy nem aggódott. Amikor kíváncsiskodva vagy tolakodón méregetni kezdték, Cyrus mindig jelezte, „Velem van.”

Egy darabig hallgatták a zenét, majd visszamentek a földszintre, ahol könnyebb volt társalogni. Davy egyre nehezebben tudott komolyabb kérdésekről szót váltani Cyrusszal, mivel Cyrus egyre jobban beállt, így csak egyetértően bólogatott, valahányszor Cyrus fölrohögött. Cyrus észrevette, hogy Davy a lányokat méregeti, mire vigyorogva megkérdezte, „Aszitterem, fekete madárkára fáj a fogad?”

„Úgy van. Nem azt mondtad, hogy okés a dolog? Úgy értem, az csak nem baj, ha nézem őket?”

„Nem, de azok ott varnyak,” mondta Cyrus a Davy által vizlatott lányok felé biccentve, „nem aranyos fekete madárkák.”

„Nekem bejönnek,” mondta Davy.

Cyrus azt válaszolta, ne is törődjön velük, és megígérte, ő majd szervíroz neki valamit. Nem akarta, hogy „valami rasnyadék” piáért zaklassa.

Davy másfelé kezdett bámulni, miközben azon töprengett, vajon Cyrus betartja-e az ígérését. Egy fekete csaj. Mickey bele fog döglenni. Ez az egyetlen dolog, amiért szerette Londont: a csajok. Talán ha elmarhat egyet, és elmeséli Mickey-nek, jobban fog vágyani rá, hogy újra eljöjjön ide. Ahogy körbepásztázta a bárt, észrevette, hogy mindenki lazán füvezik. Semmi sodorgatás a gennyedt retyókban meg füst kifúogatás az ablakon. Amikor Cyrus sodorni kezdte a következőt, Davy rákérdezett, „Ez fű?” Cyrus azt válaszolta, ez a világ legjobb anyaga, ám Davynek kétségei támadtak. „Van olyan, mint a Panama Red?” Cyrus megvonta a vállait, mögéjük igazította néhány rasztás hajcsíkját, majd folytatta a műveletet.

„A fünek kurvára semmi értelme. Ez az, nem?” mondta Davy, miközben a zacskót nézegette, amiből Cyrus kivette az adagját. „Nálunk is nevelhető a fű, de meg se éri az erőfeszítés.”

Cyrus megismételte, amit mondott, hogy ez a legjobb.

„Hát, olyan jó biztos nem lehet, mint a nepáli fekete, amit kipróbáltam egyszer. Egy tiszta ópiumér fut végig a növényben.”

Cyrus magyarázni kezdte, hogy amit szív, olyan természetes, mint maga az élet, és úgy füstölték el, ahogy volt. „Ez szensz, haver.”

„Szensz? Hogy érted? Nekem egyszerű fünek tűnik.”

„Szenzemelia. Ez szenzemelia,” mondta Cyrus magától értetődően.

Amikor Davy fölébredt másnap reggel, ez volt az utolsó dolog, amire emlékezett az előző éjszakából. Legalábbis egy pillanatig. Aztán beléötlött, amint megkönyékezi Cyrust, „Na jó, adj egy slukkot.”

A fejét annyira nehéznek érezte, hogy föl se tudta emelni a párnáról. Belső építésű időérzékelése is fölmondta a szolgálatot. Reggel? Ebben sem volt olyan biztos. Minek is nevezte? Szenzemicsoda? Egy másik test melegére lett figyelmes maga mellett, s a megdöbbenés rávitte, hogy fölemelje a fejét. A színes bőrű lányra sandított: a takaró a vállára húzva, aztán a szerelmi hév harapásait vette észre a saját hasán, mielőtt még visszahanyatlott volna a párnára. A hálószoba következett. Ugyanaz, amelyikbe Winston vezette be az első alkalommal, amikor a gloucester courti lakásba jött. Finoman megemelte a takarót, végigmérte a lány íves hátsóját, és próbált visszaemlékezni. Túl homályosan jöttek elő a dolgok, így jobbnak találta nem kísérletezgetni, hátha túlpörgette azokat. Abszurd helyzet. Miközben föl akarta mérni, hányadán állnak a dolgok – az idő, hol van, mi történt –, lenyúlt és megragadta a farkát, mintha az lenne most a legfontosabb a világon, mintha semmi más nem számítana, csak az, hogy a helyén van-e még. Amint kinyitotta a szemeit, megint odanyúlt, és az újbóli bizonyosságtételben enyhülésre lelt. De a hétszentségit! Ez nem segít neki a gondolkodásban, nemde? Amire szüksége van, az egy csipet hernyó. Ruhái halomban heverték az ágy mellett: megpróbált odakecmeregni anélkül, hogy fölébresztené a lányt. Ahogy az anyag után kutakodott, eszébe jutott a fegyver. Krisztus! Az agya egyszerűen nem működött. Kipattant az ágyból, dühödten, kétségbeesve nézett körbe a szobában, de nem volt hol keresgélnie. A lakásban csönd uralkodott. Davy fölvette a nadrágját, és körbejárt megnézni, ki is van ott. Sehol senki. Föl kell ébresztenie a lányt, hogy megkérdezze, de nem volt rá szükség. Már fölébredt, mire visszament a hálószobába. Még feküdt, és lustán bámulta, Davy pedig az ágy alját kezdte fürkészni, miközben azon töprengett, mit fog kérdezni tőle. Amikor előbukkant az ágy alól, a lány megelőzte, „Ezt keresed?” Fölemelte a párnát. Davy kiábrándulva hallotta, hogy a csaj most nem akcentussal beszél, a Browning és a két zacskó látványa viszont megnyugtatta. Nem válaszolt, inkább a tárat ellenőrizte, hogy teli van-e, majd elment keresni egy darab fóliát a szippantáshoz.

„Alig aludtam egy szemhunyasnyit,” mondta a lány. „Végig azon járt az eszem, nehogy elsüljön az a vacak.”

„Nyugi,” mondta Davy. „Biztonsági peckes.” Ez nem igazán hatotta meg a lányt.

Davy az ágy szélén ülve nekifogott a hernyószippantásnak. „Mi a neved?” kérdezte.

Most a lányon volt a sor, hogy letörjön. „Nem emlékszel? Az éjjel még nagyon is viccesnek találtad.”

Davy próbálta megerőltetni az agyát, de a csaj látva, hogy nem jut egyről a kettőre, kibökte, „Cynthia.”

Davy zavartan pislogott. Mi volt ebben olyan vicces?

„Fogadd ezt magadba, Cynthia. Folyton ezt hajtogattad az éjjel.”

Davy szégyenkezve temette kezébe az arcát a szinte már görcsösen hosszú nevetése alatt.

„Mi olyan kacagtató?” kérdezte a lány is nevetve.

Amint levegőhöz jutott, Davy próbált magyarázkodni, „Nyugi. Nem rajtad röhögtem.” Fölajánlotta neki a port.

„Mi ez?”

„Herót,” mondta Davy, és rádöbbsent, a lány nem megy bele semmibe, amiről nem tudja, mi az.

Elutasítás helyett a saját igényével állt elő, „Van még nálad szensz?”

„Szensz? Ó, szensz. Jesszus, ne is említsd előttem. Milyen voltam az éjjel?”

„Oh, aranyos,” válaszolta a lány megcírógatva Davy karját.

„Nem, nem úgy értettem...Hanem, magamon kívül voltam?”

„Mulatságos voltál.”

„Mulatságos? Hogy érted, hogy mulatságos?”

„Olyan nyersen nevelsz,” mondta a csaj megadva az esélyt Davynek arra, hogy hallja, milyen az ő nevetése.

„Már értem.”

Miután végzett az anyaggal, Davy visszakuporodott a takaró alá. A lány sötét bőre szenzációsan selymes tapintásúnak bizonyult, mellei teltek, kemények., nevetése mély, örömteli. De egyik sem volt elég ahhoz, hogy huzamosabban fölálljon neki. Bizonyára az előző éjszaka és a heroin együttes hatása. Ott feküdt mellette, amíg le nem lohadt, pontosabban, amíg föl nem állt neki újra. De amikor azt suttogetta, „Most ne,” Davy fölkel az ágyból, és magára kapta a ruháit.

Winston épp kiosont a boltba, és pont akkor ért vissza, amikor Davy előbukkant. Át is adta Cyrus üzenetét, miszerint négyre meglesz, amit akar. Még csak dél körül járt az idő, így Davynek volt elég ideje visszamenni átöltözni Kings Crossba, mielőtt magához veszi a pénzt. Megmosta az arcát a lakásban, majd megtudakolta Cynthiától, hogyan éri el, ha legközelebb erre jár. Azt válaszolta, hogy csak Cyrust kell kérnie.

Szomorú pillanatok voltak ezek Davynek. Itt az ideje elhagyni Londont, újra. Kárpótolni akarta magát: mindegy, kinek a kárára.

Hajnali három a Könnyedség Időszaka; Davy Byrne etájt lépett a hajóra, ami visszaviszi Írországba öt unciányi olcsó heroin társaságában. Az anyagot kiporciózta farmerja és zakója zsebeibe. Senki sem szólt hozzá beszállás közben, csak jegykezeléskor. Valószínűleg majd az ír oldalon. Könnyebb lesz, amikor még elcsigázottabbnak érzi majd magát.

El-elbóskolt az utazás során, a félig gondolkodás, félig alvás állapotába került. Hamarosan vissza kell térnie Londonba és szereznie egy lakást. Yako társaságában. Joan társaságában? Vajon élne ott? Talán irányíthatná az egészét Londonból. Sose teszik hűvösre. Jesszus. Az lenne ám csak az üzlet. De kiben bízhatna meg? Mickey szétzuhanna egymagában. Jamesie Riordain, esetleg? Nem. Ahhoz nem ismeri eléggé. Bíznia kell valakiben. Joan? Benne nem bízott. Davy vonzalmához képest túl jól kefélt. Túl jól ahhoz, hogy ennyire tudna bármiféle gyakorlat nélkül is. Vajon befogadta valakijét az ő kis Cynthiája, amíg távol volt? Nem telne ki tőle. Mégis valami, vele kapcsolatban.

Oly könnyedén siklott át a vámon Dublinban, hogy nevetnie kellett magában. Az anyag a zsebeiben, hátha átkutatják a táskáját, de még csak végig se mérték. Szívét gyönyörködtető látvány volt a két zsaru, akik mellett a taxiállomásra menet haladt el: ha tudnák. Mickey épp Anne lakásában aludt a heverőn, amikor rátalált. „Ébresztő, a szentségit,” mondta,

miközben lábával megbökölte a mellkasát. „Azt hittem, ébren fogsz várni rám.”

„Davy? Vén szarrágó. Mi az ábra? Megvan az anyag?”

„Ja, meg, de nem fogod elhinni, mit össze kellett talpalnom érte.”

„Na mesélj. Itt teljesen kifogytunk, a pénz odafont van Burke-nél. És eltettem neked pár csíkra valót. Még mielőtt kifutottam volna a cuccból, Breen is kapott vissza valamennyit a kölcsönből.”

„Na vegyünk csak sorra mindent, majd lövök aztán. Olyan kurvára kifacsarodtam, úgy érzem, szétzuhanok, ki se bírom pihenni a túrát.”

„Aludhatsz itt, ha akarsz,” szólalt meg Anne, és átnyújtott neki egy csésze teát. „A baba most nem alszik, úgyhogy mehetsz az én ágyamba.”

Davy nem hagyta, hogy Anne rájöjjön, mit is érez az ajánlat kapcsán.

Amikor Mickey elkészült, fölmentek Burke lakásába a Diconalért. Ezalatt Davy el tudott mesélni pár dolgot, ami Londonban történt. Csalódottan vette tudomásul, hogy Mickey-t nem nyugozta le Cynthia. Nem felejtette el megemlíteni Mickey-nek, hogy próbáljon lebeszélni egy találkozót az éjjelre Jamesie-vel. Utána már csak annyira volt képes, hogy átpasszolja az anyagot, figyelmeztesse Mickey-t, mennyire erős, majd készítsen egy jó erős löketet.

Davy este hatig aludt, noha Mickey néhányszor ránézett ellenőrizendő, nem lőtte-e túl magát. Davy az egyik ránézéskor ébredt föl arra, hogy Mickey a hálószoba padlóján ücsörögve újságot olvas. Nem vette észre, hogy Davy kinyitotta szemét, erre újra behunyta; akart adni magának némi időt az iménti alvás minőségének átéréséhez. Mindezalatt beugrott neki néhány álmfoszlány, mire megpróbálta földézni magában az egészet.

Middlesex, Anglia. Honnan tudta? Egyszerűen csak tudta. Wembley stadion. Dugig tömve emberekkel. Ringo is vele volt, de sehol se tudtak [get a touch]. A stadion fölött elszáll egy repülőgép. Kigyullad. Mindenki futásnak ered. Ringo is. Davy visszatartja. Azt mondja, lenyúlhatnának pár fontot a csődületben. Ringo retteg, úgy néz Davyre, mint egy örültre.

Davy vigyorogva nyitotta ki a szemét.

„Mit röhögsz?” kérdezte Mickey.

„Csak egy eszement, kurva álom. Mi újság?”

„Nem fogod elhinni, miről ír ez a lap.”

„Mi? Elég a rossz hírekből,” mondta Davy fölültében, a kezeire támaszkodva.

„Tegnap éjjel kiraboltak egy buszsofört odalenn Shanghanban.”

„Még egyet?”

„Ja. Na de ezt hallgasd. Egy rózsaszín balaklavát viselő ifjú 3 font 54 pennyt rabolt el egy buszsoförtől tegnap éjjel. A felfegyverzett – a rendőrség álláspontja szerint valami tüzfegyvernek látszó tárgy lehetett – fiatalember a következőket mondta a shanghani 36A busz sofőrjének Ballymunban, ”Ez itt egy rablás,, majd pénzt követelt. Amikor a vezető nem volt hajlandó a pénz átadására, egy ütést mért rá fejtájékon, elvette a bevételt, majd gyalog távozott. A sofört később hazaengedték a Mater kórházból, miután néhány öltéssel összevarrták a sebeit.”

Davy nevetni kezdett belegondolva a képbe, amint valaki egy rózsaszín baliban azt

mondja, „Ez itt egy rablás,” de Mickey leintette, „Várj, most jön a legjobb rész. 'A rendőrség beszámolója szerint a támadó „Vödörnyi Vér” néven mutatkozott be a buszvezetőnek, mert általában ilyen állapotban leltek rá áldozataira. Miközben azt gyanítják, ez csupán elterelést szolgáló taktika volt a tolvaj részéről, a rendőrség úgy véli, a támadó veszélyes, ezért civil lakosok ne menjenek a közelébe.”

Davynek már a közepén potyogni kezdtek a könnyei a röhögéstől. „Tudod, ki volt az?”

„Mármint ki?”

„A kibaszott rabló?”

„Ki volt az?”

„Yako.”

„Yako?”

„Én mondtam, hogy egy istenverte örült. Vigyázz, mert az az átkozott öcséd, Jojo vette rá. Erre csak most jöttem rá, mialatt aludtál.”

„Ki mondta ezt neked?”

„Yako. Nem tudta megállni a barma. 'Kitalálnád, Mickey? Ez én vagyok,' mondja nekem, büszkén, vagy hogy a picsába, és a kezembe nyomta az újságot.”

Davy összegörnyedt az ágyon nevéttében. „Vödörnyi kurva Vér, mi? Humoristának kellett volna lennie, mit gondolsz. Hol van most?”

„A biliárdteremben kell lennie Jamesie Riordainnel. Elküldtem, hogy kerítse elő korábban, és adtam neki pénzt taxira, tudod, mégis csak kirabolta azt a kurva buszsofőrt.”

Davy arca eltorzult a nevetéstől. „Ne emlegesd többet, a szentségit,” bökte ki végül, amikor lélegzethez jutott.

Mickey megragadta az alkalmat, hogy beadagolja Davynek, mit sikerült elrendeznie, amíg oda volt.

„Nincs több túlادagolás?”

„Na, Davy, az csak egyszeri eset volt.”

„Tudom. De nem tudtam megállni. Szóval mi az ábra ezekkel a lakásokkal?”

„Tuti ügy. Csupa legális cucc, a bérlőik nem laknak ott. Mindenesetre állítom, nem értem, Yako miért nem rámol ki inkább kérékat. Nemcsak kibaszottul ismer mindenkit, hanem még azt is vágja, mikor jönnek meg és mikor lépnek le. Ő segített nekem a kéglik ügyében. Csupa olyan csajokéi, akik szétmentek a faszijaikkal, de a szüleiknél laknak.”

„Szép,” mondta Davy. „Csak annyit kell tennünk mostantól, hogy különböző dolgokat tartsunk különböző kérékban. Azt, hogy mi hol van, csak én tudhatom, te meg Yako. Senki más, világos?”

„Persze, tiszta.”

„Yako hozza el a cuccot ma éjjel az egyik lakásba. A pénz megosztva lesz a két kéréban. A másikban pedig Jamesie zacskózhajta az árut. Oké, indul a mandula. Hol az anyag, ideje fölporögni,” mondta Davy, miközben kipattant az ágyból.

„Azt hittem, már sosem kérde meg.”

Amikor összefutottak Jamesie-vel a biliárdteremben, munkát ajánlottak neki. Davy egy elég kusza megbízásos rendszert dolgozott ki. Jamesie úgy vélte, megcsinálta a szerencsés-jét. Mickey tudta, ez annyit tett, hogy megvan a napi adagja, ha elég árut passzolnak el, és

talán a pénz néhány sörre. Jojonak értésére adták, hogy be kell költöznie a városba egy időre.

„Miért pont nekem? Miért veszitek rá Skinniert?”

„Ha nem akarsz csinálni, felejtse el. De tényleg felejtse el.”

Jojo befejezte a vitatkozást. Davy félrehívta Yakot, és kérdezgetni kezdte a buszsofőrös ügyről.

„Nem akarta átadni a pénzt, Davy, erre ráhagytam.”

„Ráhagytad?”

„Ja, bevertem a fejébe a fegyverrel. Jojo mondta, hogy tegyek így, ha kiröhög.”

„Kiröhögött?”

„Persze, szóval, amikor megmondtam neki a becenevemet, akkor igen.”

Davy majdnem behugyozott. Úgy elvörösödött, hogy Mickey azt hitte, szívrohamra van. Még inkább röhögögöröcsöt kapott, amikor Yako magyarázkodni kezdett, „Persze, éppen akkor találtam ki ...”

„Ki kell mennem innen,” szólt oda Davy Mickey-nek, „Esküszöm, Yako halálra kínoz.”

„Hova mész?”

„Bemegyek a városba, látni szeretném Joant. Fodrászati gyakorlatot tart a tanulóknak szerda esténként, szóval talán még elkapom, ha most elindulok.”

„Azt hittem, eltökölödsz még itt pár sör mellett.”

„Megveszek a pinám után, Mickey.”

„Na és az a nigger, akivel voltál?”

„Az nem ugyanez, vagy igen? Nézd, majd holnap összefutunk, és akkor elmegyünk iszogatni, rendben?”

„Remélem is.”

Davy már az utcáról kiszúrta Joan rózsaszín parókáját. A szalon ajtaját zárva találta, s keményen kellett kopogtatnia a kirakat üvegén, hogy fölhívja magára Joan figyelmét. Joan megfordult, és amikor látta, hogy ő az, keskeny csípőjére tette a kezét, másik keze két ujjával pedig rámutatott. Davy azt hitte, komoly a helyzet, amíg Joan mosolyogva el nem indult az ajtó felé. Kinyitotta, ugyanaz a mosoly az arcán, keze még mindig a csípőjén, „Neked aztán van bőr a képeden, tudod-e?”

„Ja, akad, mint a zsoké tökei, legalábbis ezt tartják. Mi az ábra? Mikor végzel?”

„Fél kilenc előtt kizárt.”

„Fél kilenc? Még csak fél nyolc. Nem tudnál lelépni most?”

„Négy napot késel, Davy, most meg nem tudsz várni egy órát.”

„Ja, jó. Föhlívlak. Oké?”

„Oké, idegen. Látjuk egymást.”

Tetszett neki a séta a gondolata. Nem járt különösebben az agyában semmilyen hely, csak úgy elindult a College Green felé, mert az nagyjából egy órányi út. Az éjszakai, kivilágított Dublin rendkívül vonzó látványt nyújtott, és alig volt valaki az utcákon. Néhány elázott diák. Ugyan mit ünnepeltek? A vizsgaidőszakhoz tuti korán van még. Nem tetszett neki, amikor játszották az állatot. Mindig szerepet játszottak. A beszédjük; a járásuk; a nézésük. Szakadna rájuk az ég. Az jó kifogás lenne, ha mind selejtes lenne, de a legtöbb csak sznob

patkány. Ez azonnal lejön az akcentusukból. Ő meg Mickey régebben szerették beszaratni őket, csak úgy viccből, mert ezek a mocskok mindig le voltak égve. Előszóval rémisztgették őket halálra. És a másik dolog; lé sehol, de folyton hernyót szipkáltak és vedeltek. Vetítők, az egész kibaszott bagázs. Hazudozók. Ennyiről szólt volna az egész iskola? Trinity College, Dublin. Írország krémjének exportáló helye. Akik meg nem kerültek be, vagy megbuktak, inkább lettek címzetes ganék. Csupán ezt senki sem említette nekik.

Miközben a rohadékokon törte a fejét, a téma segített rádöbbeneni, hogy a Pearse utcai rendőrség felé halad. El akarta kerülni, ezért átvágott az utca túloldalára, és elindult a Townsend utca felé, majd egy véletlen balkanyar után máris a rakparton találta magát. Darabkányi béke és nyugalom. Béke.

A Guinness hajói éppen vitorlát bontottak, hogy elfoglalják Angliát. A söpredék szomszédjának felszabadítói indulásra készen. Az út során persze lesznek halottak, összetörik pár szív, megduzzad néhány máj. A patrióták, egytől-egyig, olyan ügyért hálnak meg, aminek meghatározása még várat magára; megdöglének egy kurva pintnyi sörért. Valami közös az írekben és a Guinnessben: szar elutazni innen, na persze az én esetem kivétel. A Liffey északi oldalán fölsejlett a Custom House, kelet felé haladtában pedig Mulvanney italozója, a Jetfoil. Sheringham biztos ott dekkol. Az ő körzete. Az orra talán jobban néz ki mostanra. Elhaladt az Eight Bells mellett, a rakpart szélén sétált, falát könyörtelenül csapkodták a Liffey hullámai.

*Tisztes Dublin városában,
A mindent átható szarszag honában
Úgy döntöttem, elhúzzok a picsába.
Süvítettem nyíl módjára,
De az ég minden fecskéje meg sirálya
Sírdogált... Elsírtam történetét, a történetem,
A história meg a misztéria, rémálmok,
Belőlük próbálok fölébredni.
Magamban, éji-ó,
Magamban, éji-ó,
Sírok, sírok, sírok, sírok.*

Néhány rozsdás csónak himbálózott a rakpart fala mellett, akár az elhagyott kocsik egy utcában. Davy eljátszott a gondolattal, mi lenne, ha bekukkantana az egyikben, de amilyen szerencséje van, az az ócskavas nyilván akkor süllyedne el. A fölöslegessé vált szénrakodó daruk után eltávolodott a Liffey partjától, fölért a Grand Canal utolsó zsilipsorához. Ideje megpihenni. Leült, lelógatta lábait a csatorna faláról, s rágyújtott. Hátra dőlt könyökeire, a cigi a szájában, cipője talpait pedig játékosan összekocogtatta. Egy öregember állt meg mellette megkérdezni, jól van-e. Davy megfélemezett a hely szelleméről. A Ringsendbe bámult pont a legkedveltebb öngyilkos szakaszon. Elmosolyodott, „Nagyszerűen. És maga?”

„Semmi panasz,” válaszolta az öregúr. „Semmi panasz, hála Istennek.”

Azt hitte, hogy Davy lekúrja magát a mélybe? Ennyire kétségbeesetten nézett ki? Éppen

megtehetné. Azt mondják, észre sem veszed, és már késő is. Basszák meg. Szarul esett visszakeveredni Dublinba, de ezért még nem cseszi bele magát a vízbe. Olyan kétségbeesés nincs. Depressziós? Mi a szent szart jelent, miféle istenverte szó ez? Depressziós? Depresszióban szenved. Vízbe baszarintotta magát. Elveszítette az állását. Úgy érezte, sosem lesz már munkája. Ez igaz. Némelyik kifogás is. Szemetek. Az élet egyik apró öröme, ha nincs melód. Van olyan normális ember, aki dolgozni akar? Ő nem, az biztos. És senki sem mondhatja, bassza meg, miért nem jelentkezett be a munkaügyre. Ennél többről lehetett szó. Titkok. Kínok. Másért miért? A belefásulás miatt. Ezt el tudta hinni. A halál... Jesszus. Fölkelt, átsétált a zsilipkapuk fölötti gyaloghídon a Dodder torkolata felé. Mocskos, kurva folyó. A koszos öreg Dublin a tuti. A koszos folyóival. A koszos titkaival. Tiszta gyötrellem. Fölsétált a Ringsend hídra, majd végig a Ringsend úton vissza a város felé. A Shelbourne Park csöndbe burkolózott. Nem volt kutyaftattás. Talán ma a Harolds Cross a soros, Ringo ott lehet. Az anyag kezdett elillanni. Jól esne egy fogmosás. Be egy ivó budijába egy negyedes csomagra. Melyik esik legközelebb? Ez a leghosszabb út Írországból egyetlen kurva kocsmá nélkül. Át kellett vágnia a Bolands hídon a Pearse utca felé, amíg ráakadt egyre.

A lehető legtovább maradt benn a teleszart rettyóban, de nem bírta tovább, így még odakint is az összeállt, fölragadt porszemeket vakargatta ki a fogai közül. A rendőröket most sem akarta látni, ezért lefordult a Westland sor felé. Az anyagtól jobban érezte magát. Le van szarva. Nem marad itt sokáig. Hamarosan gazdag ember lesz. A lé csak dől, és egyre könnyebben, könnyebben és könnyebben. Hogyan lehetne belerondítani az egészbe? Rettentő adag balszerencsével. Ennyire nem fordulhatnak rosszra a dolgok.

Joan éppen menni készült, amikor Davy visszaért a szalonba. Davy kibökte, jobban esne neki, ha egyből fölmennének hozzá. „Persze,” válaszolta Joan sóvárogva, hogy együtt legyenek végre.

Davy kimerült. Joan látta rajta. És érezte a közös zuhanyozás alatt, amikor nem akart fölállni neki. „Azt hittem, örülni fogsz, hogy újra láthatsz.”

„Örülök is, az istenit. Mi bajod van? Szexörült lettél, vagy mi a fene? Mi van a nőkel? Jesszusom.”

„Miféle nőkel?”

Davy fölnevetett. „Oh, ne gyere most ezzel.”

„Nagyon is tudom, mivel jövök most elő,” mondta kényszeredett mosollyal, lemérendő a helyzetet, és a hálószoba felé kezdte vonszolni Davyt.

„Na, csak lazán, kimerült vagyok. Tudod, csak ma értem vissza.”

„Aha, már mondtad, emlékszel?”

Mégis, Davy imádta megérinteni. A lágyágát. Nem akarta, hogy fölkanosítsa, mégis sikerült neki. „Nem fog sokáig tartani,” mondta Joan, „ígérem.” Hitt neki, meg amúgy sem érdekelte már a dolog, amikor Joan ráült. Ágyéka benedvesedett, átmelegedett, pénisze fölállt, mégsem ágaskodott igazán. Davy dühbe gurult. Azt akarta, hogy siessen, ezért becsukta a szemét, Cynthia villant belé, erre elmosolyodott. „Élvezed?” kérdezte Joan.

„Ja, kellemes,” válaszolta, s majdnem fölnevetett. Kinyitotta a szemét. Joan csukott szemhéjjal, nyitott szájjal vezette magába Davyt.

„Szerinted a vakok jobban élvezik a szexet?”
 „Mi?” Nézett rá Joan félbehagyva a műveletet. „Kurva különösen viselkedsz, tudod?”
 „Csak eltűnődtem. Na, szerinted?”
 „Honnan tudhatnám, hogy mit gondolnak a vakok a szexről?”
 „Azt hittem, te talán tudod, mit gondolnak a férfiak a szexről.”
 „Ez meg mit akar jelenteni?”
 „Semmit.”
 „Néha alattomos tudsz lenni, tényleg.”
 „Csak vicceltem.”
 „Nem, egyáltalán nem.”
 „De. Gyere ide.” Davy maga alá fordította Joant. „Ne is figyelj rám. Nincs humorérzésem, elbaszott alak vagyok.” A farkából még nem szállt el az élet, pedig azt szerette volna, ezért aktus közben Cynthiára gondolt, hogy mit szeretett volna vele tenni, és mit fog legközelebb. Ékelés közben fejét a párnába temette, hogy ne kelljen Joan arcába néznie. Joan azért megragadta a tarkóját, amikor Davy elélezett.
 Elszívott némi hernyót, majd így szólt. „Joan, valami nem stimmel.”
 Joan már várta, hogy hangnemet váltson. „Mi a baj?” kérdezte.
 „Nem tudom. Folyton fáradt vagyok. És nem tudok megszabadulni az érzéstől, hogy baszná meg, még egy fasza alvás után sem. Már a dákómba is kezd belemászni.”
 „Gondolod, hogy elkaptál valamit?”
 „Miről beszélsz? Hogy bekaptam a legyet?”
 „Milyen legyet?”
 „AIDS. Azt akarod tudni, hogy AIDS-es vagyok-e?”
 „Csak úgy általánosságban kérdezem. Igazán gondolnom kell magamra is. Be vagyok tojva, amiért nem használok semmit, és csak remélni tudom, hogy pontosan számolom ki, mikor nem lehet gond a ciklusom alatt.”
 „És mikor nem lehet gond?”
 „Most.”
 „Na, mindegy, arra akartam kilyukadni, hogy valami nem passzol. Kibaszott hullá fáradt vagyok, mégse tudok pihenni. Nem akarsz sétálni egyet?”
 „Mi? Most? Ilyenkor? Nem azt mondtad, hogy ki vagy facsarva?”
 „A lelkemről beszélek, nem a testemről. Most meg mit röhögsz?”
 „Semmi. Csak, szóval még sosem hallottalak ilyesmiről beszélni.”
 „Mi van? Azt hiszed, egy ballymuninak nem is lehet lelke?”
 „Ilyet soha nem mondtam.”
 „Akkor meg. Nyomás, sétáljunk egyet. Csodásan fog esni, ne fürd meg az ötletet.”
 „Oh, gyereünk.”
 „Készülődj, addig elszívom ezt.”
 A Martello torony csak öt percre esett, s noha éppen dagály volt, a tengert csak akkor pillantották meg, amikor úgy esett rá a fény. Hallani vizszont közelről hallották, ahogy hullámai kiverődnek a homokra. A hűvös fuvallat folyton arcukba csapott az Irishtown felé menet. Joan Davy karja alá bújt, Davy pedig magához szorította, hogy ne fázzon annyira.

Könnyű volt tartani, körbeölelni: mintha egy gyerek válla köré fonta volna karját. Joan elmosolyodott. Némi kárpótlás az elmúlt napokért.

Ahogy elsétáltak a Star of the Sea iskola mögött, egy autó haladt el mellettük, és Davy fölismerte az elől ülő alakot. Magára vonta Davy figyelmét, hisz egyre csak Davyt figyelte az ülésről, miközben a kocsى lassan lefékezett. Davy elrebegett egy hálaimát, amiért a cuccost a lakásban hagyta. Nem felejtette el figyelmeztetni Joant: „Bármí is lesz, ne add meg nekik a címedet. Csakis az öregedét. Jó? A lakásod címét ne.”

Mielőtt még Joan visszakérdezhetett volna, kiszállt valaki a járműből. „Lám lám lám, Mr. Byrne. Ez nem éppen a maga környéke, nemde?”

„Na és?” kérdezte Davy. „Mi közük hozzá?”

„Mi járatban errefelé te pimasz kis gennyláda, és ki ez a fiatal hölgy? Nem ismerjük egymást, ugye?” fordult Joan felé.

„Nem, nem ismer,” válaszolta Joan, „és én se magát.”

„A maga helyében, Byrne, nem mutatkoznék egy ártatlan fiatal nő társaságában. O'Toole felügyelő vagyok a Garda különleges alakulatától. Szóval kicsoda ön és mit keres a társaságában?” kérdezte O'Toole, s fejével Davy felé bökött, akit közben már a másik Garda-tag motozott is. Joan megmondta a nevét, és magyarázni kezdte, hogy éppen sétálnak. O'Toole a címe után érdeklődött. Miután megtudta, Davy felé fordult, „Hát, éppen világot látunk. Hallottunk rólad egy s mást, pár történetet mostanában.”

„Csak ezt hallanok rólam, történeteket, ugye?”

O'Toole gúnyosan elvigyorodott, miközben társára nézett. „Szűz Máriám. Mr. Byrne kijelentett valamit.” Joan is kapott a mosolyból. „Általában azzal jön, hogy nincs mit mondanía.”

Davy csöndben maradt.

„A zsebei mit rejtene?”

„Majdnem kétszáz fontot meg pár lakáskulcsot.”

„Némi járandóság a bűnökért?” kérdezte O'Toole Davyt.

„Humoros próbál lenni? Ez csak egy kis költőpénz,” szólt oda Davy kötekedően, mire O'Toole dühödten indult meg felé.

„Ah, ah,” lépett hátrébb Davy. „Akadna szemtanúja is.”

O'Toole lecsillapodott, s megint Joant célozta meg. „Elmondta már, miből él? Kölyköket gyilkol.”

Joan Davyre nézett, akinek tekintete a távolba meredt. O'Toole nem elégedett meg ennyivel. „Ezt nem említette? Bizony, heroínt árul. Óó, Jesszusom, kiszaladt a számon egy titkocska?” Davy nem válaszolt. Joant sokkolták a mondatok.

„Add vissza a suskáját,” bökte oda O'Toole a kollégájának. A két Gardás szótlanul indult el a kocsى felé, hogy beszálljanak. Elhaladtukban azért még lelassítottak mellettük. „Hamarosan látjuk egymást,” szólt ki O'Toole Davynek, majd Joan következett, „Remélem, többet nem látjuk egymást, kisasszony.”

Davy nagyot sóhajtva szólt oda Joan irányába, „Gyerünk, jobb, ha visszasétálunk.”

Joan döbbsent tekintettel indult meg Davy oldalán. Amikor Davy újra át akarta ölelni, Joan hátralépett, hogy megkérdezze, „Igazat beszélt?”

„Hová tetted a kurva agyadat, Joan. Ez megy, ha Ballymun az otthonod. A drog nekem kell, tiszta? Előfordul, hogy beszerzek egy kis haskát ennek-annak, ennyi az egész.”

„Akkor miért mondta ezt? Nem éppen...”

„Mert ez a mocsok utál engem. Ha az ember éppenséggel csak fél lábbal is kint van a szarnyelőből, máris kétségbe esnek.”

„Talán éppen az aggasztja, hogy a másik még mindig belelóg...”

„Ez meg mi a faszt akar jelenteni?”

„Hát, csak a semmiért nem pikkelne rád ennyire.”

„Te tényleg hiszel neki, mi? Apucika bemesélte, vagy valamelyik tetves barátod, hogy a magamfajtaikat csak lenézni lehet. Ez az ábra?”

„Ne nézz hülyének és ne kezdj el gyerekeskedni. Én nem valamelyik alkalmi macád vagyok.”

„Most meg mire akarsz kilyukadni?”

„Lazán átvész, ugye? Láttam valami szuka tüzes harapásait a hasadon, és még neked van képed számon kérni rajtam a dolgaimat?”

„Tüzes harapások? Azt hiszed? Azok csak kibaszott bolhacsípések, Mickey kutyájáról ugrálnak át. Szóval megcsipkedtek a bolhák, ami persze szerintem aligha akad Sandymount környékén, vagy a retkes Dalkeyben, vagy tudom is én, honnan a faszból eresztettek téged.”

„Bolhacsípések?” meredt rá Joan elképedve. „Tényleg azt hiszed, hogy csak úgy lenyelem ezt a dolgot?”

„Jó, akkor csak kussolj végre,” vágta rá Davy öklét Joan állához emelve. „Csak fogd be a kurva pofádat.” Szótlanul sétáltak vissza Joan lakásába, Davy fölmartha az anyagot, s már fordult is ki onnan.

„Hova mész?” kérdezte Joan.

„Később találkozunk.”

„Aligha. Ha most elmész, többet ne gyere vissza. Úgy értem, a közelembbe se. Velem senki sem fog így bánni.”

„Jó.”

„Ez meg mit jelentsen?”

„Azt, hogy hallottam, mit mondtál. Nem leszek együtt olyannal, aki nem hisz nekem.”

„Davy, nem hiszek neked, mert egy kibaszott hazug vagy. Mit vársz? Én kimondom. Fogalmam, sincs mihez vagy szokva, de én nem nyugszom bele a dolgaiddba.”

„Szia.”

„Oh, hogy baszódna meg.” Joan bevágta az ajtót, és addig káromkodott, amíg Davy ki nem lépett az épületből. Azután sírt. Miért nem hallgatott Jake-re? Most már túl késő, még ha utána is akart rohanni és bocsánatot kérni tőle. Elment. Ő akart bocsánatot kérni, mert Davy hazudott neki. Nem fogja érdekelni többet Davy. Nem számít. Valószínűleg nem menne újra bele, még ha mindent megtenne neki, bármit is akarna tőle Davy. Miért engedte neki? Miért hagyta elbűvölni magát, hogy körbehízelegesse? A mocsok hazug állat.

Davy végre föllélegezhetett. A héten majd föl hívja. Ez az időpont most nem alkalmas az együttlétre. Pihenésre van szüksége, nem pedig egy nyaggatós ribancra, aki csak kérdez, kérdez, kérdez. Jesszus. Néha nem tudnak lecsillapodni. Mindig ez történik. Mihelyst elég

biztonságban érzi magát ahhoz, hogy elvárjon dolgokat bizonyos emberektől, mindig csalódnia kell bennük. Elindult vissza a Strand út felé annak reményében, hátha fog egy taxit. Joan zavarba ejtette kissé, ahogy viselkedett. Megrémisztette. Jesszus, mintha egy kicsit, szóval, olyan volt a hangja, mintha egyáltalán nem félne tőle. A piczába vele.

Egy pár sétált felé kéz a kézben. Amikor elhaladtak mellette, Davy a gyanútlan férfi felé fordult, „Mi a faszt bámulsz?”

A férfi nem válaszolt. Nem is volt ideje, Davy már lendítette is a lábát, és combon rúgta. A rémült barátnő közéjük ugrott, „Sajnáljuk, bocsánat. Nem akartunk semmit...Tényleg.”

Produktív időszak következett. Nincs idő a szerelemre meg hasonló szarságokra. Vagy legalább is ez a produktív korszak a megfelelő pillanatban jött el. Esély a gondolkodásra, az idegeskedésre. Davy ilyenkor a legjobb formáját hozta. Mickey is tudta tartani magát, ha együtt dolgoztak. Kicsit úgy, mint a régi szép időkben.

Ezúttal pár hétig tartott a cucc. Jamesie Riordain beleszokott új szerepébe. Yako volt a társa, együtt mentek el az anyagért, kiporciózták, majd továbbadták a Jojo, Skinnier, Eamo, Mick négyesnek, a pénzt pedig begyűjtötték Davy és Mickey számára. Jojonak nem kellett kimennie a városba minden nap. A South Side-on hirtelen elapadt a matéria, úgyhogy kezdtek átáramlani hozzájuk a narkósok onnan is, Ballymun pedig végre – Davy elképzelései szerint – a piac központjává vált. Mick Murtagh bevonásával a figyelem némileg elkerült a snooker teremről, és a melőlől Eamo Thompson is kivette a maga méretes kis részét, és elpasszolt húsz negyedes zacskót minden áldott nap.

Mickey nagyon is méltányolta az új helyzetet. Úgy tűnt, egyetlen dolga az, hogy belője magát, noha egy héttel Davy útja után ismét Londonba kellett menniük még több pénzzel a zsebükben. Mickey örült a közös kiruccánásnak, Davyt inkább elszédítette az elszabadulás heves érzése. Azt mondta Mickey-nak, amikor pénzzel a zsebében hagyja itt ezt az országot, olyan, mintha lelépne a csajától egy kiadós numera után. Ugyanaz az érzés, semmi kockázat. Egy széles mosoly a jóvágású vámosokra, miközben arra gondol az ember, „Megcsokolthatjátok azt a smaragdöld ballymuni seggemet, ha-ha-ha.”

Davy „kedvenc londoni városrésze”, az Arlington út környékén béreltek lakást. A görög házvezetőnő komoly eszmefuttatásba kezdett, miszerint egyenek rendesen, főleg ha építőipari munkásoknak jöttek ide. Elsősorban Mickey aggasztotta. „Biztos, hogy maga már dolgozott építkezéseken, hé? Naggyon nehéz munka, tudja? Magas, erős emberek kellenek oda, ugye? Nem kicsike meg hogy is mondják maguk, madárcsontú fickók.”

Amikor Davy fölrohögött, folytatta, „Nem vicc, tényleg. Nagyon veszélyes. Naggyon-nagyon veszélyes. Rengeteg srácot ér baleset.”

„Hol kapnál ilyet, Mickey, ha? Egy kéro't Londonban havi 180-ért. Plusz valakit, aki gondodat viseli, Jesszusom!”

„A kéro' elmegy. De tudod mit szúrtam ki odalent a klóban? Egy kibaszott csótányt. Aszíttem, csak Amerikában vannak.”

„Honnan veszed, hogy csótány volt?”

„Mi más lehetett volna? Kurva nagy volt. Ráadásul az a mocsok fürdő is közös. A kád fölött ott lógnak egy zsinegen valaki kimosott göncei.”

„Az istenit, ez csak arra szolgál, hogy meghúzhassuk magunkat valahol, amíg itt vagyunk.”

„Figyeltem az öreglányt is. Akár be is fújhat minket a zsaruknak?”

„Aztán miért?”

„Gyanús Paddyk vagyunk, nemde? Lefogadom, hogy mindig megkeresik, tartsa nyitva a szemét. Ki fogja szűrni, hogy sose vagyunk itt. Építőipari melósok? Finomabb a kezünk, mint az övé!”

„Nem gyanakszik. Hallottad, miattad aggódott... A törékeny srácnak nem kéne ilyen melót vállalnia... Ha-ha-ha.”

Ezúttal négy unciát vittek haza felesben. Most nem Davy módszerét alkalmazták, nem zsebben hozták át. Ezúttal mindkét csomagocskát jól körbetekerték műanyag fóliával, bevezelinezték, majd fölnyomták a csúszósra kent, smaragdzöld ballymuni seggükbe.

„Hát nem fantasztikus?” mondta Mickey. „Ha egyszer beszalad, még csak nem is érzi az ember. Azon morfondírozok, lehet, hogy kiesett.”

„Úgy látszik, te hozzászoktál, hogy tele van a picsád, ha nem érzel semmit. Minden egyes mozdulatnál érzem, hogy döfködi a belemet. Jesszusom!”

„Na ja, aszítottam, ez nem a mi gondunk lesz: te meg a 'Nekünk nem kell hurcolászni semmit' dumád. Vagy ilyet sose mondtál?”

„Nézd, az egész egy baszott gyerekjáték. Elmeséltem, hogy legutóbb a zsebemben sétáltam át vele.”

„Legutóbb? Valamelyik tényleg az utolsó lesz, föl tudod ezt fogni?”

„Tiszta. Ez lesz a legutolsó alkalom, esküszöm. Csak most az egyszer még, rendben? Ezután végeztünk. Fogunk egy szállítót.”

„Jobban tennénk.”

Gyerekjátéknak bizonyult. Méghozzá abból a fajtából, amelyik fejleszti az önelégültséget és vakmerőségre buzdít. A legrosszabb fajta vakmerőségre. Arra a fajtára, amelyik nemcsak hogy nem vesz tudomást a veszélyekről, hanem képtelenné tesz azok megpillantására.

Dőlt a lé, noha nem abban az ütemben, amilyen mértékben ment ki az anyag – legalább is Davy gyanakodott. Mindenki lesápolta, Jojo például a keresményén túl napi 30 fontot is elvárt a költségeire. Davy rájött, hogy Jamesie adta neki az ötletet, aki lecsillapította a többiek aggodalmait, mert szerinte „Davy nem bánja”. Ez a filozófia mindenkit megfertőzött. Skinnier egy az egyben lemásolta Jojo ügymenetét, ráadásul pár fontot mindig volt képe lenyelni. Murtagh is hasonló cipőben járt, aki arról próbálta meggyőzni Davyt, hogy az összes, tőle fölvevő narkós még lóg négy fonttal minden egyes zacskó után. Addigra már Yako pedig egy fél gramm per napos szintre állt be, ráadásul Jamesie az ő agyát is átmosta a dumájával. „Te is beléptél a 'Davy nem bánja' brigádba, Yako?” kérdezte egyszer tőle Davy. Yako abban a hiszemben, hogy a buszsofőrös eset óta Davy egyből röhögőgörcsöt kap, mihelyst kinyitja a száját, fölvihogott és azt mondta, „Ahan”. Egyedül Eamo Thompson tejelte le mindig a pontos összeget, s Davy pontosan tudta, miért. Eamoban még mindig elevenen élt a legutóbbi eset, amikor péppé verte.

Még így is tíz nap alatt összejött a dohány a következő londoni úthoz. Davy kijelentette,

most kerítenek egy szamarat. Az utazást az Aer Lingus repülőjének első osztályán ülték végig, Írország legkiválóbb, hab a krém tetején prostijainak társaságában, s volt idejük megvitatni a jövőbeli stratégiáikat céljaik eléréséhez.

„Ha úgy alakul, hogy valamilyen okból nem akad a horgunkra senki, én nem hozom az árut. Ha nálad lesz, külön utazunk. Valami készül. Az utóbbi néhány hétben egyetlen zsernyákot se láttam, senki meg se állított. Téged se. Tudod, ez mit jelent. Hamarosan megpróbálnak hidegre tenni bennünket. Ha ilyesmiért elmarnak, hát, csak a nyugdíjas évek maradnak, mire kijutunk a sittről,” ecsetelte Mickey.

„Tudod, mi kéne nekünk?” kezdte Davy.

„Mi?”

„Rá kéne tenni a kezünket egy olyan számítógépre.”

„Ezt nem hiszem el. Ezt most komolyan mondd, bazmeg?”

„Csak hallgass végig. Éjjel láttam a tévében,” kezdte magyarázni Davy szimpla kézmozdulatokkal. „Adsz neki egy jelszót, tiszta? Ha nem tudod a jelszót, nem férsz hozzá. Ezt add hozzá.”

„Mit adjak hozzá? Ettől mi lesz más? Nem tudod rávenni, hogy fogja a pénzt, és jöjjön vissza a cuccal, vagy igen?”

„Rendben, agyalap, szóra se érdemes.”

„Akkor mi érdemes a szóra?” akadékoskodott Mickey, mert annyira földühítette Davy témaváltása és stílusa, ahogy előjön tébolyult, gyerekesen elbaszott képzelgéseivel.

„Tudom, örülten hangzik, de bele tudnánk írni mindent, mert muszáj csinálni valamit.”

„Mivel kapcsolatban?”

„A kurva zsozsóval. Már Yako is rákattant.”

„Mire?”

„Szóval ahányszor körbejárok fölmarzni a lét, mindegyik jön a kifogásaival, hogy miért nincs meg a pontos összeg. Tudod, 'Adtam Jojonak, mert kérte', vagy 'Jamesie azt mondta, ő majd összeszámolja ezt, azt meg a kurva többi' vagy 'Skinier lóg vele, majd amikor megadja'. Mire körbejárom őket, már rég elfelejttem, mit is állítottak eredetileg. Lesápolnak a gennyedékek, ahol érnek.”

„Jesszusom, Davy. Dugig vagyunk, mocskosul dugig. A gond inkább az, hogyan jöjjön be az anyag. Néha te is aggasztasz, tudod? Tényleg.”

Davy érezte, Mickey-nek igaza van. Muszáj keríteniük egy futárt. Ballymun minden lakosa vágta, hogy ők terítik a cuccot, legjobban pedig maguk a zsaruk. Még azelőtt kellett volna lekapcsolni, mielőtt belevágott behozni a hernyót. De nem kapcsolták le. Most már késő. Be kellett volna fűjnia saját magát. De hogyan? Elfecsegni valakinek, aztán már magától szárnyra kapott volna a hír. Ráugrasztani Langley-t meg Maskey-t az egész rohadt svindlire.

Olyat könnyű keríteni, aki áthozza a sajrét, olyat viszont, akit nem fülelnek le, dögnehéz. Miután megérkeztek Londonba, biztonságba helyezték a pénzüket, és lebeszélték a találkát Cyrusszal, Davy úgy döntött, ideje fölszedni egy szamarat.

„Nem öszvérenek hívják őket?”

„Miket?”

„A szamarakat. A filmekben azt mondják rájuk, 'öszvér'.”

„Hát Írországból származnak.”

„És akkor hogy lesz nekünk számarunk? Föladunk egy hirdetést az Evening Standardben?”

„Megteheted, ha akarod, de én jobbat tudok.”

Mickey rádöbbsent, ez annyit jelentett, hogy nekivágtak Camden Town ivóinak, mondjuk a Mornington Crescent környékén kezdtek, majd eljutottak egészen a Kentish Townig, eredménytelenül. Következő este Kilburn következett, végül az Edgware úti Biddy Mulligan's lett a végállomásuk. Mickey még mindig nem tudta kit is keres Davy. Mintha százakat meg százakat kérdegetett volna végig, de mindig arra jutott, „Nem, ez nem fog menni. Nem jók erre.”

Mickey fölkeszült rá, hogy fölajánlkozzon, ha másnap elhúzhatnak haza. Most is csak azért jött el vele, mert Davy megesküdött rá, kerít neki egy fekete madárkát. Azon kezdett töprengeni, vajon Davy titokban nem azt akarja-e éppen, hogy Mickey önként belemenjen ebbe a körbe is? Előjön valami ilyesmivel, „Miért nem vesszük mi be az országba? Na, utoljára még vigyük mi át.”

Ám a Biddy Mulligan's tényleg végállomásnak bizonyult: Davy ráakadt arra, akit keresett. A malahide-i csaj azt hazudta a szüleinek, hogy a City egyik pénzügyi vállalatánál recepciós, akik még csak nem is sejtették a lányukról, hogy egy islingtoni francia kávézóban pincérnőként összekapart fizetéséből nem engedhet meg magának egyetlen hazautat sem. Az anyja teljesen tanácstalan volt, és már azzal fenyegetőzött, hogy meglátogatja a lányát, ha nem megy haza hozzájuk egy hétvégre. Már az anyja ötlete is meglehetősen rosszul érintette, ám mindezeket túl a lány egy foglalt házban lakott, és csak a Jóisten a tudhatója, mire ragadtatja el magát az anyja, ha rájön a dolgaira. A legrosszabb eshetőség pedig az, ha az apja is rászánja magát az utazásra. Irigyelte Davyt, hogy megengedheti magának az oda-vissza utakat. Hogy mondta, miből is él?

A lány szerette a füvet, elszívni és megnyugodni tőle. Tökéletes. Davy kifejtette, ő szívesen venne egy jegyet és adna némi költőpénzt valakinek, aki hazaszállítana neki némi füvet, mert ő nagyon ideges lesz a dologtól, s nem tudja, miért, pedig csak dzsangáról van szó.

Ő bár csak komolyan beszélne, mondta a lány, imái meghallgatásra találnának. Erre Davy óvatoskodni kezdett, hogy ezt még végig kell gondolnia. Át kell rágnia magát az eshetőségeken még egyszer, még ha a lány egyáltalán nem tartozik az idegeskedős típusba. Így is rengeteg gond adódhat. Ugye biztosan kikotyogja a dolgot a barátainak? Nem, megesküdött rá, hogy nem, meg amúgy sincsenek igazán közeli barátai itt. Davy meg volt róla győződve, az ilyesminek gyorsan híre kel. És hát mindenki tudja, milyenek az írek. Már a haskára is azt hiszik, hogy drog. Hipokriták. Ebben egyetértettek. A hozzáállásuk az alkoholhoz meg a hasishoz, szóval elég, hogy kiakadjon tőle az ember. Persze ez nem jelenti azt, hogy ne szeretne leülni meginni valamit az otthoniakkal, de semmi meghívás meg hasonlók. Ami az egyiknek orvosság, nemde? Kár. Davy megemlítette, ő már másnap hazaindul. Máskülönb tényleg fontolóra venné, hogy vegyen neki egy jegyet, plusz adna neki ötven font költőpénzt. Sajnos Írországból nem lehet kapni az ő kedvenc fajtáját. Szensz. Szenzemelia. Hallott már róla? Aha, ja, jamaicai cucc. Davy tényleg vágta a témát. A lány

kifejtette, hogy Írorszáiban még elvétve sem találni. Davy megkérdezte, nem lenne-e gázos, ha hirtelen föltűnik otthon, és azt mondja, csak úgy meglepetésszerűen hazaugrott látogatába. Ez gondolkodába ejtette a lányt. Iszonyú nehéz elszakadni a melóból. Csak telefonáljon be, hogy dögvóson van. Szarjon rájuk. Ilyen munkát bármikor talál. Ingyen repülőjegyet és ötven font költőpénzt viszont nem kap minden sarkon. Davy azt is megemlítette, hogy ha a foglalt házba esetleg nem mehet vissza a hazaút miatt, nála ellehet egy darabig, ugyanis a bátyja lakását ő tartja fön, amíg vissza nem érkezik az Államokból, ami még legalább egy év. Jesszus. Ott bármikor lakhat, amíg lehet. Akkor holnap találkoznak, rendben?

„Alig hittem a fülemnek, amikor előjöttél vele. Még egy apácáról is ledumálnád a bugyogót, tudod?”

„Azért egy apácáról nem. Néhány dolgot sosem tennék meg. Ebben különbözünk, érted?”

„Mennyit bízol rá?”

„Nyolc unciát.”

„Jesszusom! Én biztosan nem ülök föl arra a gépre. Állandóra akarod a csajt?”

„Nemtom. De gondold csak bele. Csak mi ketten tudunk róla. Csak odaszólunk neki Malahide-ba, hogy ugorjon bicajra, és adja át a cuccot. Kurva egyszerű. De micsak akkor utazunk, ha úgy alakul, oké?”

„Ja, bekapatni a legyet egy balekkel az utakra, ha-ha-ha.”

„Az anyja tanárnő. Az örege meg valami városi ellenőr. Elképesztő! Ha föladsz egy hirdetést a *The Evenin' Standard*-be, akkor se találnál jobb háttérű szállítót.”

„Ha-ha-ha.”

„Háromszoros hurrá a Biddy Mulligan's-nek az Edgware úton.”

Davy odaadta a csajnak a jegyét, és megmutatta Mickey-ét bebizonyítandó, hogy ők már lefoglalták egy korábbi járatra a magukét. Erre kicsit bepöccent. Nem meglepő. Csak nyugalom. Ha fönnakad, Davy kimenti, bevallja, övé az anyag. Csak egy kis fű. Fölajánlott neki egy tablettát. Mi az? Válium. Ez megnyugtató. Volna kedve elugrani egy itatra, vagy valamire, amikor találkoznak Dublinban? Esetleg Londonban? Davy a humorérzékére, a személyiségére hivatkozott. Nagyszerű társaság. Jó, megbeszélhetnek valamit, ha Malahide-ban találkoznak. Az egyszerű lenne.

Davy és Mickey nem akarták, hogy bárki is tudjon a visszaérkezésükről, amíg nem veszik át az anyagot a számtól. Davy nem akarta sokáig nála hagyni a cuccot; nehogy kíváncsiskodni kezdjen.

„Talán egyikünknek ki kéne menni a reptérre megnézni, gond nélkül beengedték-e.”

„Meghülyültél, bazmeg? És ha lekapcsolták?”

„Ja, az előfordulhat. De ne feledd, ha elmarták, egy időre föl kell szívódnod.” Mickey vihogni kezdett. „Úgy értem, te adtad át neki az anyagot. Ha-ha-ha. Engem nem tud befűjni; ez a kurva igazság.”

„És ez rettentő fasza, ugye?”

Davy vette át az árut. A lány lelkesen ecsetelte, milyen egyszerűen ment. „Amikor csak kell. Tényleg, semmi gond.” Davy azt mondta, majd fölhívja, ha legközelebb Londonban lesz. Várni fogja a hívását, nagyon.

Miután elkaparta a csomagot a Santry erdőben, visszament Balcurreisba Mickey-hez a jó hírrel. „Később Jamesie begyűjtheti, és utána kiporciózzák, Yako meg ő.”

„És most? Leugrunk a snooker terembe?”

„Nem. Előbb menjünk el Anne-hez. Anyagozzunk egyet fönt Burke-nél. Aztán Anne majd elmondja a pletykákat.”

Átvágtak Balcurreis hátsó részén, át az autópálya lejáróján, keresztül a Szent Pappin templom kertjén, majd Coultry érintésével az elkerített trafóállomás és a McDonagh torony következett. „Kibaszott furcsa hangulata van ennek a napnak, nem?” állapította meg Mickey.

„Jó, talán kicsit csöndes egy hétfőhöz képest. Ez a legrosszabb abban, ha elvagy pár napig.”

„Mi a legrosszabb?”

„Hát az, hogy rád jön a paranoia, amikor visszatérsz. Komolyan. Te ezt sose vetted észre magadon?”

„Föl akarod kúrni az agyam?” kérdezte Mickey. Mielőtt még Davy mentegetőzni kezdetett volna, Mickey kicsiny temetési menetire lett figyelmes, amint lassan a Szűz Mária templom felé halad. „Nézd, egy temetés,” szólt oda Davynek, majd áldani kezdte a szerencsáját.

Átvágtak a Shanghan úton, és fölliftezték a Pearse toronyba Anne lakásáig, majd nevetve ácsorogtak az ajtó előtt, várták, hogy Anne kinyissa. A számon röhögtek, az állati nyugalom jellemén. „Igazi pókerarc, ember. Nem mutatok ki semmit.”

„Ki az?” szólalt meg Anne az ajtó mögül.

Mickey megjátszotta az idegest, amiért Anne nem ismerte meg a hangjukat. „Mi vagyunk azok, az isten verje meg.”

Anne kinyitotta az ajtót és megállt a küszöbön, mielőtt még kitarta volna, majd megindult befelé előttük. Davy rádöbbsent, milyen szörnyen is néz ki Anne. Talán az ajtó árnyéka tette, olyan szürke volt az arca. Mint aki kezd atomjaira hullani. Mickey érezte, valami nem stimmel. Elég jól ismerte a testvérét ahhoz, hogy rájöjjön, ilyen pocékul még sose vágta haza a hernyó. Davy azon töprengett, talán valami más lehet az oka. Egyáltalán nem biztos, hogy nem leselkedik valami veszély odabent rájuk, de Mickey már az előszobában haladt testvére sarkában. „Mi a fene van, Anne? Mi a baj?”

Davy a vállá fölért visszasandított, egészen a lépcsőfordulóig, majd belépett ő is. Mickey Anne vállára tette a kezét. Próbálta erősen tartani, miközben Anne kezeit az arcához szorította, és sírni kezdett. Áine a földön lévő pléden ült, barátságos tekintetét rájuk vetette. Szomorú szemei kikerekedtek, szája lebígyedt pufók kis arcán, miközben kezeit odaemelte. Fölfigyelt Anne sírására, és ő is hüppögni kezdett. Két tenyerét összezsápkodva kiprovokálta, hogy anyja magához ölelje, szorosan fogták egymást, Mickey bácsi pedig hitetlenkedve bámulta őket.

„Bedugult a kurva fületek? Yakonak vége.” Anne Áine kardigánjába temette arcát.

Mickey elmosolyodott. Mindig, ha valaki meghalt. Nem tehetett róla. Csak állt ott mosolyogva. Davy pánik fogta el. „Hogy-hogy? Mikor? Miért?”

„Túllőtte magát, véletlenül. Előtte ivott. De túl sokat. Biztos bekattant. Jude szerint azt

mondta neki, hogy egy negyvenes ára csomag kell neki, hogy ne zuhanjon szét. Azt mondja, együtt aludtak el. Amikor fölébredt, már halott volt."

"Mikor?"

"Pár napja. Pont miután elmentetek. Ma ravatalozzák föl. Már ott kell legyen."

"Hol? A Szűz Máriában? Jézus-Krisztus! Láttuk, ahogy beviszik. Az Yako volt a koporsóban? Hallod, Davy? Yako volt."

Davy próbálta végiggondolni a dolgot. Yako az ő anyaguktól patkolt el.

"Nem hiszem el. Kurvára nem. Honnan szerzett annyi heroint?" kérdezte Mickey. Még mielőtt találgatni kezdhettek volna, Mickey folytatta, „Jamesie hibája. Neki kellett ügyelnie az árura. Neki kellett volna figyelnie rá."

"Hogy az ördögbe nem mentél el a fölravatalozásra?" kérdezte Davy.

"Szárnyra kapott pár híresztelés."

"Miféle híresztelés?"

"A nagybátyja valahogy kapcsolatban áll a Sinn Féinnel, és azt mondják, akárki is adta el neki az anyagot, le fogják puffantani."

"Senki sem adta el neki."

"De ők ezt nem tudják, vagy igen?" vágta rá Anne Davy szemébe nézve. „Az Érintett Szülők össze fognak ülni szerdán a Szentlélekben. Mindenki arról beszél, hogy már tudják, kik terítik a kábszert."

"Milyen mindenki?" fakadt ki Davy.

"Tudod te," válaszolta Anne, „mindenki. Egy darabig nem jöhettek föl ide. Tudjátok, mi lett Rita Keogh jussa. Csak összejárt néha valakivel, aki drogot árult, mégis kikúrták a lakásából, miután az összes bútort kivagdosták az erkélyen át az utcára."

"Hát ez kurva jó," mondta Davy. „Azok után, amit érted tettünk."

Anne könnyei ismét potyogni kezdtek. „Jezzusom, Davy, ha arról a kevéske pénzről beszélsz, amit kaptam tőletek, amiatt ne aggódj. Visszafizetem. Csak tudod, gondolnom kell a kicsire is. És nézz körül, mim van nekem? Nem sok mindent kell átbaszarintaniuk az erkély korlátján ahhoz, hogy semmim se maradjon."

"Emiatt ne idegeskedj, Anne," szólalt meg Mickey. „Igaza van, Davy. Itt nem mutakozhatunk."

"Azt nagyon jól tudom," vágta rá Davy, „csak ahogy előjött vele. Kibaszott tipikus."

"Most meg hova mész?"

"Miért?" kérdezte Davy az ajtó felé indultában. „Ha egyszer kiléptünk innen, csak ez számít."

"Az istenit, Davy," mondta Anne. „Mi mást tehetnék?"

"Oh, mi a faszt számít. Idefigyelj," fordult Davy Mickey felé, „elnézek a snooker terembe, aztán pedig Balcurreisba."

"A snooker terembe? Yakonak annyi, Davy. A helyedben én messze elkerülném azt a rohadt helyet."

"Igazán? Jó, kurvára azt csinálsz, amit akarsz. Először föl kell ugranom egy belövésre, mielőtt bárhová is mennék." Ezt inkább magának mondta Davy. Úgy is érezte. Beléhasított, hogy mennyire fontos megkínálnia magát egy lökettel, mielőtt bármit is cselekszik. Már

csak az, hogy belegondolt, segített neki elfelejteni, mi is vár rá. Ott lógott az arca előtt, mint valami játékmajom egy zsinegen. Az istenit, Yako. A hétszentségit.

A löket után jöhetett a snooker terem. Mickey vele volt odafönn, de ő inkább visszament Anne-hez. Davy azt tanácsolta, adjon neki egy ötvenest. A snooker terem felé menet minden ismerősnek biccentett. A szokásos módon fogadták a köszönését: azon morfondírozott, vajon őt hibáztatják-e Yako haláláért. Amint belépett a terembe, rádöbbsent, még mindig nem esett le neki. Azt nem tudta, hogy a löket miatt-e, vagy éppen annak ellenére, de nem esett le neki. Csak akkor kezdett lefelé zuhanni az érme, amikor megállt az egyik üres poolasztal előtt, mert ilyenkor mindig Yakot kereste a tekintetével, hogy állítsa föl a golyókat. De csak Jojo és Skinnier voltak ott. Odasétáltak hozzá megkérdezni, hallotta-e a dolgot. Davy biccentett. Jojo óvatosan közelített, mert jól ismerte a bátyját. Skinnier nemtörődömnek tűnt.

„Jamesie említette már, hogy elhasználtunk pár adagot, amikor megtudtuk? Azt mondta, nem fogod bánni.”

A penny megállt a levegőben, s Davy úgy pofán törölte Skinniert, hogy az alsó fogai átszakították a szája alatt a bőrt. Skinnier nekizuhant a falnak, s remegve csúszott le a földre, miközben Davy fölötte állva így szólt, „Amilyen kurva irányba haladnak a dolgok, Skinnier, nagyon is bánom.” Gyorsan körbefordult, de addigra Jojo már fölszívódott.

A halottszemlélt Balcurreiban tartották. Csak Davy és Mickey voltak jelen, mert neki nem volt szükségük rá, hogy mástól hallják meg a tényt. Szerencsétlenségükre ők szembesültek vele. Senki nem tehetett ellene semmit. A városi halottkém egyetértett velük, ám ő lehetett az egyetlen. Főleg Ballymun környékén, ahol olyan veszélyessé vált a helyzet – ezt mindketten ugyanúgy látták –, hogy jobb, ha egy darabig nem mutatkoznak arrafelé. Nehogy valaki, mindenki azt kezdje üvöltözni, „Ők azok. Ők tették.”

Ez természetesen azt is jelentette, hogy nem mehettek el Yako temetésére, a fölrahatozásról pedig már lemaradtak. Azt ne felejtjük el, hogy látták a menetet Shanghanban, és Mickey áldotta jó sorsát, emlékszetek? A temetés napja. Ezen a napon jobb volt látótávolságon kívül maradni. Mickey Eamo Thompsonnál húzta meg magát, Davy pedig Joan keresésére indult. Rátelefonált a munkahelyén. Magyarázkodni kezdett, hogy muszáj látnia, s mielőtt még Joan nemet mondhatott volna, bevallotta, meghalt az egyik barátja. Többet nem kellett beszélnie. Joan érezte, szüksége van rá. Korán lelépett a munkából, és fölmentek hozzá: segített enyhíteni gyászát. Egymás mellett feküdtek, miközben Joan Davy haját cirógatta. Végighallgatta Davy sirárait. Csak erről a srácról beszélt. Davy befogadta. Szárnyai alá vette. Ballymunban ez a legtöbb. Joan ezt nem értheti. Ő csak azt tudhatja, amit az újságban olvasott. Ami híreszteléseket hallott. Egyik sem fedi igazán a valóságot. Davy megmentette. De Yako továbbra is összejár a régi bandával. Joan nyugtatgatta, ő nem tehetett róla. Yako akarta, hogy így legyen. Mármost nem meghalni. Nem úgy értette. Hanem úgy, hogy akivé akart válni, annak meg kellett halnia. Senki sem állíthatta meg. Davy egyetértett. De mégis, hiányozni fog, már most hiányzik.

S Davy annyira gyászolta Yakot, hogy gyorsan meg is farkalta Joant. Aztán másképpen kezdte siratni: nyelvével végigfutott Joan arcán, a felsőtestén, az ágyékán, majd mélyen belesüllyesztette, belefúrta nyelvét a szeméremajkak közé. Davy annyira gyászolta a fiút,

hogy Joan majdnem letépte Davy Átkozott Byrne füleit a fejéről.

Jamesie Riordain gyásza az anyag magányos becsomagolásában nyilvánult meg. Semmi értelmese megpróbálni beléptetni valakit Yako helyére. Az biztos, hogy senki nincs hozzá hasonló.

Aztán valahogy Jojo is azon kapta magát, hogy Jamesie társaságában gyászol.

Skinier otthon maradt. Nyolc öltéssel varrták össze a sebét a szája alatt. És annak a nőnek a társaságában gyógyulgatott, aki mindenkinél jobban szerette a világon, vagyis az anyjában.

Yakot két nő imádta. Pontosabban egy nő és egy lány. Jude tizenöt évesen figyelte, ahogy eltemetik nemcsak első, hanem szerinte egyetlen szerelmét. Két barátnője, Sharon és Aileen kísérték el a gyászszertartásra. Fekete túsarkaik egybecsengő klakkogása a Glasnevin temető gazos járdáin töltötte be a helyet. Frissen vasalt, hasított fekete szoknyaik ugyanolyan makulátlanul festettek, mint a temetőbe tartó taxiút elején. Az ellen viszont már nem tehettek semmit, hogy sminkjük szét ne maszatolódjon a nap folyamán szinte csak könnyáztatta arcaikon. S a könnyek egyre csak hullottak, vödörszám, amikor a másik nő Yako életében fölajdult a fénylő barna koporsó láttán, amint ereszkedik lefelé a frissen ásott, sáros gödörbe. A jajszó anyja bensőjéből szakadt föl. A fájdalom rákette mellei mögül annak láttán, ahogy eltávozik az egyetlen férfi az életéből – az ő kicsi fia halott. Vékony fekete kendő mögé rejtett arcát hátravetve üvöltött az ég felé, ahogy a koporsó eltűnt a gödörben – kétségbeesett kiáltása keresztülhasított a légen.

Néhány fejlemény arról győzte meg Davyt, hogy életében Feltűnést Kerülő Időszak következik. Először Jojot ráncigálták ki a snooker tereméből egy héttel Yako halála után. Jojot az Érintett Szülők polgári bizottsága kérdezte ki. Elmondásuk szerint a neve fölmerült néhány összejövetelükön, ezért pár tag úgy gondolta, ideje elugrani snookerezni egyet. Jojo megesküdött az anyja életére, hogy soha életében nem adott el drogot senkinek. Nem értette, miért állítanak róla ilyesmit; rohadék mocskos hazug, bárki is híresztel róla efféléket.

Davy jót röhögött, amikor Jojo elmesélte neki a dolgot. „Két böhm mullah, tényleg nem viccelek, Davy, elfurikáztak velem a Szent Józsefben. Majdnem összeszartam magam. Föl kellett mennem a színpadra, és válaszolnom a kérdéseikre. A tömegből két vén szatyor üvöltözött rám, 'Vigyétek hátra, és löjétek térden,' mire a másik, 'inkább a fejébe eresszék'. Erre fölállt az az 'RA fej, a kurva elnök vagy micsoda, és aszongya, 'Ez nem a mi módszerünk. Tudom, biztos, hogy itt ül közöttünk a *Herald* tudósítója.'"

„Mi történt ezután?” kérdezte Mickey. Ő nem találta olyan humorosnak a dolgot, mint Davy.

„Szóval be kellett vallanom, hogy kábseres vagyok. Ezzel tudtam védekezni, tudjátok, hogy anyagozok, de nem árulom a cuccot. Erre azt mondják, ha magamtól nem tudok leszokni, betesznek egy rehabra Franciaországba.”

„Franciaországba?” kérdezte Mickey.

„Ja. Nagyszerűen hangzik, nem? Phil Kearney azt mesélte róla, hogy őt is berakták oda, és kurva szörnyű volt az egész. Dugig volt spanyolokkal, ráadásul pár arab folyton meg akarta dugni. Angolul persze senki se tudott. El tudjátok képzelni? Próbálta elmagyarázni

az arabnak, hogy ő nem olyan. A végén meg kellett pattannia és visszahúznia ide. Azt mondta, legközelebb inkább lőjék agyon. Ez tényleg nem olyan vicces, Davy..

Még Mickey is mosolyogni kezdett. „Hogy úszta meg?”

„Az volt a legszarabb. A két vénasszony kikövetelte magának, hogy pofázhasson. Esküszöm, fogalmam sincs, honnan kerültek elő. Talán kiengedték őket egy napra a Brendanből. Szóval az egyik elkezd visítani, 'Kinek támadt az a nagyszerű ötlete, hogy elküldje Franciaországba nyaralni ezeket a drogosokat?' 'Igen,' üvöltö a másik, 'főleg, hogy ez a kis tetű ugyanannak tűnik, aki tavaly elrabolta tőlem a táskámat, és annyim sincs, hogy kifizessem a buszt Brayig.'

Mickey nagyot kacagott a mondaton, akárcsak Davy, aztán Davy hirtelen megkérdezte, „Skinniert miért nem ráncigálták oda?”

„Ő nem volt a snooker teremben, amikor berontottak.”

„Hanem merre járt?”

„A kórházban kivetetni a varratokat, de azóta nem láttam.”

Másnap Davy megkönnyebbülést érzett, hogy Londonba mehet. Mickey Dublinban maradt. Most semmi szükség rá. „Hát nem csinálom nagyszerűen, hogy háttérben maradok? Mindig téged marnak el.”

Jojo visszatért a snooker terembe Skinnier társaságában, aki másnap került elő. Reptérre menet Davy még beugrott hozzájuk leellenőrizni, Skinnier ott van-e.

Skinnier tudta, Davy kétségbe vonta, hogy ő éppen a varratokat szedette ki az ábrázatából, amikor Jojo elhurcolták. Ha nem ő verte volna be a képét, nem hitte volna el, hogy összevarrták a száját. Davy nézése meggyőzte róla Skinniert, hogy mostantól jobb, ha megtanul ügyesen ütni, mert Davy képes lesz mindenért őt hibáztatni.

Baszódjon meg, ha így gondolkodik. Nyilván nem értékeli mindazt, amit érte tettem, főleg a törődést a faszkalap öccse iránt. Rohadjon meg. Mostantól csak magamra vigyázok.

A heg Skinnier szája alatt nem nagyon akart lelappadni. Amikor meglátta magát a tükörben, annyira megrémült, hogy titokban dühös lett Davyre. Ezért megbocsátott neki, vagy inkább megfélelvezett róla: Mickey-t kezdte hibáztatni.

Minden annak a gennyedéknek a hibája. Ha nem nyúlt volna le állandóan.

Miután Davy elhúzott Londonba, Mickey is megpattant. Jamesie megint beugrott melőzni. Mickey elmagyarázta nekik, hol és mikor jöhetnek a cuccért. Skinnier Jojo vizslata munka közben. Nézte, ahogy szétszuhan. Ahogy kezd szarni rá iszonyú félelmei miatt. Skinnier viszont nagyon is tudta, ideje odafigyelni, ezért Skinnier átpasszolta a maga áruját Jude-nak azzal az utasítással, hogy dugja el a bugyijába. Aztán beállított egy narkesz, hogy vegyen egy adagot Jojótól. Jojo az ajtót figyelte. Skinnier is megsejtett valamit, ezért nem nézett oda, máshonnan várta a veszélyt: a narkesznek tűnő zsaru előrántotta a karperecet, s villámgyorsan Jojo csuklójára tette. Mielőtt még Skinnier rádöbbenhetett volna, mi is történt, megtelt a hely zsarukkal. Elég közel ült az esethez, így hallotta a Jojo lekapcsoló, nevető rendőr mondatát. „Még soha senkit nem láttam, akinek ilyen gyorsan fehéredett volna el az ábrázata, tudja?”

Skinniert futni hagyták. Nem találtak nála semmit. Jude-nál sem, hiszen át se kutatták. Olyan fiatalnak tűnt, hogy hazaküldték.

Az egy héttel később hazaérő Davyt Mickey világosította föl a történetekről. Jojonál tizenhárom negyedes zacskót találtak. Bűnösnek találták, mert az óvadék kiszabására esélye sem volt, hacsak föl nem dobja a bátyját. Inkább úgy döntött, leüli az öt évet. Amúgy is elege lett az egészből. Talán amikor kiengedik, addigra az Érintett Szülők már nem lesznek sehol, és Davynek is támad valami jobb ötlete. Biztosan akad könnyebb útja is a pénzszerezésnek. Leállni az anyagról: ez mindig is kiváló ötletnek tűnt, csak aztán belegondolt, hogy...Mi lesz azután?

Jojo alávetette magát a tesztnek, amikor bevonult a Joy-ba. A legjobb útja a phyzeptonos elvonókúrának. Tíz nap múlva mondták meg neki a teszt eredményét: pozitív. Szóval bekapta a legyet; úgy érezte, a tény semmin sem változtat.

Domokos Tamás fordítása

Megjelent: Any Other Time. Brandon, 2000.

JOVICA AČIN

Apám álma

Apám, Emil Inkub mesélte, egyik nyáron visszavonult egy falucskába, és egy hegyoldalra épült fakunyhóban szállt meg. E lépésre azért szánta rá magát, mint mondta, hogy átadva magát a magánynak és a remetei gondolatoknak tisztázzon bizonyos kétségeket, melyek abban az időben gyötörték. Minthogy az első tíz napot ott töltötte el, úgy tűnt neki, mintha egy álomba csöppent volna. Amikor bérelt kunyhójából balra, a dombtető felé kitekintett, a távolban felsejlett előtte egy nagyobb részt üvegéből álló kerti lak, amiben a városi Vakok Intézetének leánynövendékei nyaraltak. Olykor elszélt odáig, elnézte, a vak leányok, ujjakkal az asztalon tapogatózva, hogyan veszik magukhoz könnyedén és csendben ebédjüket. Egyikük különösen megtetszett neki. Állig felgombolt fekete ruhájában, akár egy apáca, ő volt a leghallgatagabb, arcán pedig, melyet bal felől egy szörnyű heg torzított el, örökké mosoly ült.

A nyár csapadékos volt, az a vidék amúgy is a különösen sok nedvességről volt híres. A vízenyös talaj miatt apámnak, majdnem a faházikó ajtaja elé, egy hosszú pallót kellett helyeznie, ezen keresztül kelhetett csak át az ösvény szilárdabb részére. Amikor lepillantott a dombról, egy tavacska hullámszára lett figyelmes, melynek csak egy igen kis része terült el a tisztáson, a másik fele az erdőben búj meg. Elmondta, gyakran úgy tűnt neki, ez nem egy közönséges tó. Amikor leereszkedett hozzá, meg volt győződve arról, hogy a tó felülete felemelkedik, és egészen merőlegessé válik, akár egy hatalmas tükör, mely az erdő legszélein található. Erről az erdőről azt tartották, oly idős, akár a világmindenség és van benne olyan hely, amit még emberi láb soha sem érintett. Ennek tudatában indult el egyik alkalommal a tó felé. Alkonyodott. A tó ismét felemelkedett, és a félhomály ellenére a tavi tükörben megpillanthatta saját mását. Ám nem vette mindjárt észre, már van valaki annál a tükörnél. Közvetlenül a partnál ült a vak lány, aki megtetszett neki. Úgy tűnt, mintha csak pihent volna egy, a kerti laktól tartó hosszú séta után. Valószínűleg segítség nélkül jött el idáig. Hátával a tükör felületének támaszkodott. Kicsiny mellei kidomborodtak, úgy, hogy a fekete szövet alatt formájuk teljesen kivehető volt. A lány valószínűleg aludt, mivel a feje hátrahanyatlott, és egészen elmerült a vízi tükörben.

Apám úgy mesélte, a lány egy álombéli erdei úrnőre hasonlított. Te pedig az alkony hercege voltál, szóltam, és elnevettem magam. Csodálkozva nézett rám, de az volt az érzésem, mintha egyáltalán nem is hallotta volna, mit is mondtam. E látvány, folytatta, egészen elvarázsolt, mintha teljesen hatalmába kerített volna a hirtelen leereszkedő sötétség. Egy hangot is hallottam, ami az alkony urának szólított, mintha nem is tartoznék az emberek közé. Megbűvölten tettem meg az utolsó lépést, és pont a lány előtt találtam magam. Leguggoltam és mindkét kezemmel könnyedén megcirógattam a melleit, ám amikor a feje elkezdett kiemelkedni a tükörből, gyengéden de kérlelhetetlenül taszítottam egyet a mellén. És ő teljesen eltűnt a tükörben. Pár pillanatig a tükör felszínén buborékok jelentek meg, de aztán azok is eltűntek. Így fogantál meg te, fejezte be meséjét apám, Emil Inkub.

Egészen természetes módon jöttem tehát a világra, az álom és a homály egyesülése révén. Mindig is tudtam, tulajdonképpen az nem is egy igazi tó, hanem egy vad erdei tükör, amelyik egy pillanattal azelőtt még nem, és egy pillanattal azután már nem létezett, tette hozzá apám. Kezdetben tó volt, és azután is tó volt. Azonban elég volt ahhoz egyetlen pillanatra, hogy ez ne legyen így örökké, hogy egy percre tükörré váljon, melyben a szerelem álmodik és megfullad, mint a csak arra teremtdődött volna, hogy a homály a kebelébe taszítsa őt.

Te pedig utána ugrottál? – kérdeztem, de már tudtam is a választ. – Belevetted magad abba az álomba, abba a tükörbe.

Manapság olvasok és gyűjtögetek, átolvasgatom és kicsit át is fordítom az álmokat. Keresem azt az álmot, melyből létrejöttem. Így jutottam el ide, a tükörhöz, melynek szélénél, hátát a rugalmas, sima felületnek támasztva ül a lány, aki után vágyódom, és aki nem láthat engemet. Feje hátravetve, belemerül a tükörbe. Nyújtom a kezem, hogy megérintsem, de a kezem tehetetlen. Virrad, és én úgy érzem magam, mint a virradat ura, aki felébred, mert idegen álmokat választva és fordítva elmulasztotta az éjszakát, elmulasztotta az életet. Így szakad meg a családfa utánam. Tisztában vagyok vele, méltatlan vagyok az Inkub családhhoz, és meg kell várnom, hogy újjászülsek egy másik mesében, hogy akkor majd a mi mozinkban, a vakok mozijában megpróbáljam megragadni az én igazi mesém. Ez egy rémálom.

Kétszer csenget

Ha meg akar győzni a szomszédom arról, hogy ne tologassam a bútoraimat, ne csoszogjak klumpában a csupasz parkettán, vagy valami hasonló baromságról, azt mondja: „A postás mindig kétszer csenget.” Elmegyek a pékségbe, és a péklány, akire egyébként szemet vetettem, kihívóan odaveti: „A postás mindig kétszer csenget”, miközben a polcra kiválasztja nekem a legégettebb kenyeret. Talán e szolás egy titkos jelszó vagy jeladás lehet, esetleg egy univerzális jelentésű, nagyszerű beköpésről van szó, ami minden alkalommal jól jöhet. Megpillantok egy újságcímet: „A postás mindig kétszer csenget.” A tévében a szappanopera ugyanilyen címen fut, és a moziban is ilyen címmel vetítenek egy filmet. Levonom a következtetést, ez biztos bepillantást enged a világ mélyebb értelmébe, csak éppen én nem értem. Nem születtem elég okosnak ezekhez a dolgokhoz és szavakhoz. Szomorúan ülök az ágy végén, melyben anyám haldoklik, de ő váratlanul felébred a kómából. Látom, mozgatja az ajkait, nyugtalanul. Odahajolok hozzá, és kisilabizálom a suttogásából: „A postás mindig kétszer csenget.” És ekkor kileheli a lelkét. Ez feslett fiának címzett utolsó üzenete. Fantasztikus végrendelet, annak ellenére, hogy az anyóka egész életét csöngő nélküli házban élte le, így nem lehetett a *be-csengető-postások* túl nagy szakértője.

Komolyra fordul a dolog: nem merem megkérdezni, mire céloznak, viszont mindenütt ezt hallom, így szólnak, jajveszékelnek, figyelmeztetnek: „A postás mindig kétszer csenget, a postás mindig kétszer csenget.” Ha pedig megkérdezem tőlük, tartok tőle, mit hallok majd. Kigúvasztják szemeiket: „Nem létezik, hogy nem tudod!” Már az egyik ismerősöm bejárati ajtajára is ez van felírva: „Kétszer csöngess!”

Hajnaltól elcsigázottan érek haza, szormeszagom van, a feleségem pedig dühösen grabancon ragad: „Aha, te semmirekello, kurvapecér... A sírba akarsz kergetni, de várj csak, majd meglátod. A postás mindig kétszer csönget.” Mintha tudná, de miért is ne, talán a postások nála és az összes többinél is kétszer csöngetnek? Kiszabadítom magam. Egy hárpia-val nem lehet tréfálni. Azonban ahelyett, hogy lecsengetnék neki egyet, összeszedem minden hidegvéremet és nyugodtan, abszolút nyugodtan odavetem neki: „Igen, a postás mindig kétszer csönget.” Varázsige ez. A feleségem testtartása hirtelen megváltozik, majd körüldorombol engem, akár csak Boróka, annak a szinkrontolmácsnőnek a feslett burmai macskája, akinél lehúztam az éjszakai műszakot, és aki, mivel macska, sosem tudja megállni, hogy amikor izzadtan elterpeszkedem, ne játszadozzon el egy kicsit a golyóimmal. Egy élelmes jószág jól tudja, mit kell babrálni, karmolászni.

Lehet, hogy ez a mondás varázserővel bír, ám én mégsem vagyok varázsló.

Nem csak magát a szólást nem értem, de semmilyen alaposabb tapasztalattal nem tudom alátámasztani. Mondjuk elhiszem, ez mindenki szájából igazságként hangzik, igazi isteni kinyilatkoztatásként, de amint én nyitom szólásra a szám, az már hazugság. Nálam a postás mindig csak egyszer csönget. Régen, amikor ebbe a házba költöztem, megpróbált kétszer csöngetni. De soha többé. Egy apró gesztussal a tudtára adtam, ne tegye, és ő azonnal megtanulta a leckét, feladta a próbálkozást. „Amúgy nem szoktam egynél többször csöngetni, csak most valahogy kiment a fejemből” – mondta lehangoltan. Talán alaposabban ki kellett volna faggatnom a szokásai felől, tudniilik azért érdemes inelligens postások után kutatni, de sajnos elszalasztottam a kínálózó alkalmat, aztán meg már késő volt. Azóta a mellényem órazsebében mindig magamnál hordok egy cetlit, amin iskolás betűkkel ez áll: „Ha Pera Perić, amint észrevette az első jelzést, elment volna a rendőrségre, semmi sem lett volna az *egészből*.”

Akármi is volt, amint álomba zuhantam, eljött a reggel. Az értelmem alszik, de hallom: csönget. Az a bölcs postás lenne? Elméletileg senki sem tudhatná, hogy itthon vagyok. Másodszor is csönget. Szóval nem a postás. Betakarom a fejemet is, de harmadszor is csönget. Most már biztos, hogy nem a postás. Ez biztos nem tudja, lehet, nem is vagyok itthon. Kéthárom perc múlva negyedszer is. Hogy rákattant. Hadd csöngessen. Majd felfogja, abba-hagyja és elmegy. Túlságosan is álmos vagyok ahhoz, hogy felkeljek. Mindegy ki vagy mi az: takarodjon. Elmúlik úgy öt perc, és tessék: ötödször és hatodszor is. Nincs véletlenül földrengés? Ülök az ágyban, nézem a lámpát. Nem mozog. Vagy mégis mozog? Meztírláb kimegyek az erkélyre. Semmi, nem inog a világ, de a hátam mögül hallom, megint csönget. Teljesen felébredek. Lehet, hogy a szokásos: háború, katonai küldönc jött értem? Egyelőre küzdjenek meg nélkülem. Már amúgy is a végéhez közeledik. Nem tart már sokáig, mármint a háború. Ha meg örökké tartana, rám is sor kerül majd, miután kialudtam magam. Bebújok az ágyba, de nyoldszadszor is csönget. Ha valamelyik kölyök szórakozik, megfojtom. Manapság az ifjúság neveltetése, istenemre, a lehető legmélyebb szintre süllyedt. Tiszta sarlatánság. Lábujjhegyen az ajtóhoz lopódom. Semmi hang, semmi nesz. Most már vége, rágyújtok a konyhai asztalkánál. Ahogy elszívtam a cigarettát és visszamentem az ágyba, csönget, csönget. Hát milyen világ ez? Felugrok. Kárhózat, megdermedek. Lehet, hogy veszélyes, jobb, ha semmi jelet sem adok magamról. Apránként felemelem a kémlelőnyílás

fedelét. Bámulok bele a sötétségbe, de senkit sem látok. Hagyom, hogy a szemeim megszokját a sötétséget. Nem, épp senki.

Amikor aztán megfőztem a kávé és rágyújtottam a második cigarettára is, ismét csöngetett. Megszámoltam, a fenébe, hanyadik alkalommal is, a pokolra vele! Nem fogom kinyitni, nem és nem, szilárdan eltökéltem magam. Egész délelőtt, délben és azután egy órával is, egy és tíz perc közti szabálytalan időközönként, bárki is legyen az, kitartóan csöngetett. Talán ezerszer is. Ezeregyedszerre nem bírtam ki, megfordultam és kinyitottam az ajtót. Jobb lett volna, ha nem.

Kollár Árpád fordításai

Jovica Aćin 1946-ban született Nagybecskerekben. Jelenleg Belgrádban él. Tanulmányokat, esszéket, novellákat ír és angolból, franciából, németből fordít. Művei: *Unakrst divljina pamćenja* (1970), *Izazov hermeneutike* (1975), *Paukova politika* (1978), *Šljunak i mahovina* (1986), *Poetika rastrojstva* (1987), *Duge senke kratkih senki* (1991), *Poetika krivotvorenja* (1991), *Uništiti posle moje smrti* (1993), *Gatanja po pepelu* (1993), *Lebdeći objekti* (2003), *Ko hoće da voli, mora da umre* (2003), *Mali erotski rečnik srpskog jezika* (2003). A fenti fordításoknak az *Uništiti posle moje smrti* című kötet szolgált alapul. (A szerk.)

MIRNICS GYULA

A vietnámi disznó

Bika Jani volt a falu legerősebb legénye a hetvenes években. Három fejjel magasabb volt a második legerősebb legénynél, karjai olyan vastagok voltak, hogy nadrágszíjjal kellett felcsatolni a karóráját. Bika Janiban olyan elemi erő lakozott, hogy kinyíltak a háza ablakai, ha egy nagyobb szellentett. Néha, jókedvében, összerágott egy kétméteres kutyaláncot, aztán csapágygolyókat köpött. Egy szó, mint száz: Bika Janinak nagy tekintélye volt.

Egyszer disznóvágásra hívták az alvégbe. Meg is jelent hajnalban, hozta a késkészletet, amit egy németországi TV Shop-ból rendelt. A gazda elővezette két fiát, huszonéves suhancokat, segítségnek. Megitták a kávé, megitták a pálinkát, úgyhogy Bika Jani fenni kezdte a kését és felszólította a gazdát, hogy hozza elő a disznót. Előbb beszéljük meg a részleteket, mondta a gazda. Bika Jani elmondta a szokásos bérét, nem kevés pénzt de senki sem dolgozott úgy, mint ő: egyik kezével felemelte a disznót, a másikkal meg fél perc alatt kitisztította. Hát ez elég drága órábérek, vakarta meg a tarkóját a gazda, hiszen van segítség is – és a két suhancra mutatott, akik kellemesen felmelegedtek a pálinkától és hógolyócsatába kezdtek. Jól van, felelte Bika Jani, megcsinálom fele bérért, hogyha ezek a fiatalemberek rendesen segítenek. A gazda odaintette a fiait és a fészterhez mentek. Menjél előre, tolta a fészterajtóba Bika Janit.

Bika Jani belépett a félhomályos fészterbe, és abban a pillanatban becsapódott mögötte az ajtó, és kattant a retesz. Hirtelen sötét lett, csak a deszkák közötti réseken bevillanó reggeli napfényben látszottak a táncoló porszemek. Mi a fene, gondolta Bika Jani. Alig látott a sötét helyiségben, meresztgetni kezdte a szemét. Ahogy így erőlködött, tömény ganészszag csavarta meg az orrát. Olyan erős trágyaszag volt a fészterben, hogy Bika Janinak a füln keresztül kellett levegőért kapkodnia. Tett egy lépést, és térdig süppedt a puha, meleg ganéba. Körbetapogatott, és mindenhol ganéhegyekhez ért a keze. Nagyon úgy festett, hogy ezt a trágyát már jó ideje gyűjtik ide.

Ekkor a legsötétebb sarokból horkantást hallott. Nem egyszerű röffentést, amit az embert üdvözlő sertés szokott fújni az orrlíkain át, hanem egy vérfagyasztó, rövid, rekedt horkantást, ami a torkát köszörülő tűzokádó sárkány hangjára emlékeztette hősünket, noha nem hallott még sárkányt előtte torkot köszörülni, de ilyen horkantással sem volt soha dolga. Bika Jani nem pottyantott a gatyába, bátor lépésekkel a sarok felé indult, elszántan megmarkolva kését. Kicsit nehéz volt a haladás a mindent ellepő savanyú szagú pempőben, de néhány cuppanó lépés és odaért a disznóhoz.

Erre még Bika Jani sem készült fel. A sarokban egy hatalmas jószág ült a hátsó csülkein, így, ülő pozícióban meghaladta a kétméteres magasságot is, úgyhogy Bika Janinak hátra kellett döntenie a fejét, hogy a disznó sárga szeméibe nézhessen. Sok mindent látott már életében, de ilyen állathoz még nem volt szerencséje. A disznó nagyobb volt, mint egy tehén, puha, rózsaszínű bőrét barnászöld szarcsíkok tarkították. Farkát maga mellé csapta, úgyhogy meg lehetett állapítani, hogy ez bizony vastagabb a szennyvíz-elszívó traktor

csövénel. Hát még a szemei! Csakis azt a népmeséből ismert kifejezést lehet rá alkalmazni, hogy: tányérszemű.

Bika Jani hatalmas üvöltéssel ugrott a disznóra, két szeme közé mélyesztette az ötvencentis Solingen pengét. A disznó horkantott egyet, rezignáltan. Bika Jani előkapta a második kését, a harminccentis fűrészélű pengével, és újra a disznóra vetette magát. Már két hatalmas penge meredt ki a disznó szemei közül, de még mindig egy helyben ült és csodálkozva horkantott az előtte lihegő böllérre. Most már Bika Jani is kezdett elbizonytalanodni, öntudatlanul csikorgatta a fogát, hogy apró szikrák röppentek ki a szájából. Szerencsére észrevette, hogy a fészter egyik gerendája kissé kibillent a helyéről, odaugrott, megmarkolta, és tiszta erőből átdöfte a disznó fejét. A hatalmas jószág még mindig nem értette, hogy mit akar tőle Bika Jani, de már nem is volt ideje gondolkodni, még egy utolsót horkantani sem, mert a fejére zuhant a fészter tetőszerkezete.

Egy teljes hétig tartott a trancsírozás. Ebből az egy szúrásból húsz sonkát, negyven oldal szallonnát és három kilométer kolbászt tudtak felfüstölni, és még így is maradt annyi hús, hogy a falu minden családja jóllakott a torosból. A történet befejezéseként még meg kell említenem, hogy dacára a disznóölés nehézségeinek, a gazda – akiről kiderült, hogy évek óta egy résen keresztül eteti a disznóját, mert annyira fél tőle – fele bért fizetett, a meggyezés szerint. Hát, így megy ez a mi kis falunkban.

Tragédia a kasatélyban

A falumnak a határában, a Dombos–Szeghegy vasúttól és az Iszalagos-erdőtől határoltan van egy birtok, melyen csak repec tenyészik, annak a birtoknak a közepén pedig valaha állt ott egy kasatély. Benne van már sülyyedve a földbe, csak hajdan nagyszerű tornyának utolsó fél métere ácsingózik kifelé a végtelen világoskék dombosi égnek. Mikoron még jómagam süldő voltam, lehetett kint játszani a romnál, a legjobban lehetett katonászat játszani. Összecsdült a sok henye zsvaj és nekiosztzkodtunk, kik legyenek a jók és kik a rosszak. Élvezni a játékot főleg a rosszak csoportjának lehetett, mert a jóknak tiltva volt a kasatély tégláját szerte dobolni, hanem vigyázni kellett a romra. Hogy mostanra már alig van maradék a kasatélyból, arra kell gondolni, hogy a rosszak itten győzelemmel jártak. Szomorú annak a szíve, aki lássa mostan málnani a gyerekkor szépmlékü játéktérét. Pediglen volt, hogy megpróbálták helyreépíteni a foszlott falakat. Katonákat fektettek a boltozatos kasatélytermekbe, de azoknak éjjeli verejtéke salétromot csapott ki a falakon. Merthogy az ellenségtől rettegő ember salétromot izzadik. A katonák után üzletember vásárolta meg a kasatélyt, mivelhogy a falutól messze, de közel fekszik, bordélyat akart ottan nyitni. Ennek a kíséletű bordélynak volt egy esete.

Azt a legendáját mindenki ismeri a kasatélynak, hogy ki falába vési nevét, örökméklüküvé válik. Ennek az az oka, hogy a hajdani kasatélyépítő birtokosnak fiatalon meghalódott igen szeretett gyermeke, és ezen fájdalomában úgy megkeseredett a birtokos, hogy lezáratta a

kasatély tornyát, belevéselte a torony falába a hívószót, mellyel örök időkre a toronyba híttá kísértetni a gyermek szellemét. Azóta áll a bevésés a torony falán: Babának. Ezt még meg lehet mostan is figyelni. És a régi bevésés mellé még sok került azóta, mivelhogy minden szerelmes a faluból oda kiment és fáradtsággal bevészte a nevét. Ezek a nevek mind ott maradtak, hiába vakoltatta az üzletember a legügyesebb kőművesekkel az épületet: a nevek mindég halványan átütöttek a burkolaton.

Élt a bordélyban minden szobában egy szép lány, aki puha volt, mint a kelttészta, és rájuk vigyázott a házaspár, akit az üzletember fogadott fel: Menyét József és neje: Elvira. Ezek mogorva emberek voltak, csak a faluból kilátogató igazgatóknak és szervezőknek hajlongtak meg nagyokat. A férfi amúgy söprögetett a kasatély körül, a neje pedig zöldségekből szirupot főzött a lányoknak, és adagolta az illatos szapanyt, hogyha vendég érkezett.

Egyszer egy új lányt hoztak a faluból a bordély legszebbik szobájába, a toronyszobába: Hajnal Terikét, aki duzzadt volt, mint a jázminszirm, és színre is, ízre is olyan volt a combja, mint az ákácmez. Mikor ezt a lányt Menyét József meglátta, szikrákat vert a szeme és összeszorult a szíve. Onnantól kezdve mindég Hajnal Terike körül sompolygott, és mikor a lány vendéget kapott, József a szobájába zárkózott a nyögések zaja elől és néha megesett, hogy olyan kint okozott neki ez a szerelem, hogy körmeivel tíz mély csíkot vágjt a falba. Feltűnt mindez mogorva, bajuszosszájú és fokhagymaszagú feleségének, és aztán minden estére sivalkodásban törött ki és megcsupálta férjurát. De Józsefnek már nem ért semmi fenyítés, kábult volt ő a szívnek örült hatalmától. Így aztán Menyét Elvira megfogta a régi legenda eszméjét, belevéselte egy fokossal a falba, hogy József + Elvira, aztán belopózott sorban férjéhez, majd Hajnal Terikéhez, és azzal a fokossal, amivel a falat véste, olyat cselekedett, hogy leírnom iszonyú lenne. Mégis e tragédiának vége, hogy csuda történt a dombosi kasatélyban. Mikoron kijöttek a biztosok és lepecsételték a bordély kapuját, minek vége a kasatély enyészete lett, találtak a két összeszabdalt holttest mellett egy megtévelyodott asszonyt, aki úgy bámult a falon egy bevésést, mintha a nagy Sátánt magát vizsgálná, merthogy azt a bevésést ő követte el tegnapi napon, és mégis, az a bevésés az örökkön fennmaradó szerelemtől tudósít, mivel azt írta ottan, hogy Menyét József + Hajnal Terike.

SOLYMOSI BÁLINT

ÉLETJÁRADÉK

(Prózatételek)

- II/h Apám fekhelyét parázs választotta el anyámétól; egy magas, folyton parázsló padka; azon kellett a mutternek átmásznia, ha valamit akart a fatertől, ki vad részegségében fogait csikorgatta. Aztán jöttem én közéjük. Megszülettem, ott altattak a parázs helyén. Akkortól kezdve én voltam a kialudni készülő tűz. Nem minden élvettség nélkül, keserű mulatságomra hallgathattam aztán fogcsikorgatását apámnak, és a mutter vágyainak finom, ébredező neszezését, hogy addig se parázzak a bennem szunnyadó tehetségtől.
- I/g Mentetek, szinte futottatok hazafelé nagyapádtól egy hóeséses nap után, taposátok a havat, és ha a vékony, kristályos jégréteg beszakadt a sárcipőd alatt, térdig süppedtél, élvezted, hogy csak a sárcipőd fölötti gyapjúnadrág ázik át, de azt teljes szíveddel élvezted, gondoltad, szükséges a haladáshoz, ez is, meg az is, hogy megtapogasd az arcod, hogy istenem, ez is te vagy, mintha láttad volna magad a hóban, vagy mintha a hó tapogatta volna le egész lényed, volnál ennek az esendő pillanatnak a „dolga”; ragyogott az arcod, úgy érezted tényleg, hogy ragyog, a hó érintetlen volt, és még mielőtt teljesen rátok sötétedett volna, hógolyózni kezdtetek, ördögi volt, lehet, hogy ezt nevezik boldogságnak?
- Anyá, írod a kisfiú helyett, akkor te is megváltoztál, arra a nem túl hosszú időre, amíg a magunk mögött hagyott lábnyomokat, a külső csendet újra el nem nyelte a belső csend.
- IX/a „Drágicám, maga milyen egy guszta nő!”
- IX/b Itt van elásva a kutya, hogy valami vigaszt vártál volna, totális vigasztalást. Gondolod. De mitől, kitől? Most már mindegy, ennek is lett előnye, behozhatatlannak tetsző, hogy három- vagy négyéves korod óta egyáltalában nem számolsz a vigasszal; nincs arra semmi szükség. Mondod.
- V/g Vályogból vagy, és ahogy mondják, vályogot köpsz. Mint egy emberforma vályogtest fekszel a Szent László utcai albérletnek (Szeged) fürdőszobájában a forró vízzel teli kádban, a fény, akárha papírzacskó, zörögve és roppanva telepszik rád le.
- V/h A végsőig kiélesedő figyelem; se égszakadás, se földindulás; örök készületlenség...? Igen.

- VIII/4/c Nagyfiú voltam már, az ágyban mellettem színes magazinok svéd nőkkal, így hívtam őket, mikor, a születésnapom után egy héttel (július 26.) anyám tüzes tekintettel rám néz, és csak azért is elmegy az ifjú aktivistával, „lional sotoval” Santiago de Cubába, hogy együtt ünnepeljék a szocialista forradalmat, és együtt bulizzák át a karnevált. Ott állnak a székesegyház lépcsőjén, mindkettőjük kezében helyi specialitás, a műanyag palackokban otthonról hozott langyos sör, és belebizsereg talpuk, amikor megérkeznek a dobosok (congas). Persze, cukornádországban sok a rum is; a Bacardi család régi üzemében csinálják. A gyár forradalmi jelszavakkal járul hozzá a lakosság hangulatának emeléséhez. „Santiago – tegnap forradalmi, ma vendégszerető, ám mindig heroikus”. Nagy, vörös betűk a rumgyár falán. A mindig szó fölött maga a senior, Fidel Castro.
„Gyönyörű!” Szólal meg anyám.
„Az.” Így a fiatal szocialista. Majd elindulnak a székesegyház felől a Moncada lakatánya felé, és a restaurált gyarmati épületek között, a trópusi fák árnyékában, kitaposott cipőiben és színes rongyaiban egyszerre csak táncra perdül a mama, meg a lional soto.
- IX/4/d Valamelyest több ideig állingózol az egyik éjszakai szórakozóhely biztonsági emberével szemben mint illene; leskelődsz a háta mögé, hogy kik vannak ott; lerí rólad a tanácstalanság.
Na, mi lesz? Szólal meg.
Akik előttem jöttek, hazamehetnek. Mondod, flegmán intesz, majd elindulsz befelé.
Ezúttal a bár őre mintegy értelmesen fölneszel.
Hogyhogy?
Nem vagyok kíváncsi senkire. Így te.
Hogy azután mi történt, arra nem emlékezhetsz.
- XI/2/k Hát téged, spangli kettő, milyen kéz sodort meg?
- XI/2/l Először mint teljességgel ártalmatlan látványra figyelünk fel; kikerült a mustár az asztalra; egész pontosan állandósult a tubusos mustár jelenléte. Feltűnik, hogy három vagy négy napja ettünk virslit, és hogy még ott van, ahol hagytuk. Néhány hét múlva is ott marad, ott lesz, időről időre a legkülönbébb formákat veszi fel a tubus, a felől is megpróbáljuk kipréselni belőle a masszát, mi felől különben nem szoktuk. Mustárt eszünk? Mi a fene! Ezek szerint akár egy hónapja is ezt kellett ennünk – nem ezt a tubus mustárt, hanem újabbat és újabbat kellett venni; észrevétlen megkedveltük. (Na, itt kell a többesből visszaváltani!) Egyik éjszaka majd hazatalálsz, és a bőrös virsli mellé nyomsz egy adagot, egy jókora adagot belőle. Nem vicc, a virslit már meg se főzöd. Akkor jössz rá, hogy valami nem stimmel; hogy valami baj lehet veled. Nem rossz idő. Nem is túl jó... Mindegy, most már végigjászom. Mondod. Amíg meg nem jelenik az a semmihez sem hasonlítható,

vékony, cserepesre száradt mustárréteg az ollóval felvágott pléhdoboz belső falán. Meghalt a mustár! Éljen a mustár! Kiáltod.

Akkor magad fehér nylontrikós kamionsofőrként éledsz újjá, nézed a panel konyhájában a nagy műgonddal kialakított boltívet, mi a csempészett romániai bútortal berendezett ebédlőtől, úgy érzed, mindörökre elválaszt. Tudod, hogy állatira nagy a baj! Ott van az asztalon egy tubus mustár. A csajod hónapok óta nem ad hírt magáról; sört bontasz, oszt kussolsz.

XIII/3/d Aki vidáman és gyógyultan él, az betegen nőtt fel.

X/m Anyám ellátogatott a szakközépiskolába kerülésed után pár hónappal hozzád, mert fázott a lábad és ki akartak rúgni már akkor is a kollégiumból, ugyanis egy úgynevezett „bagarol” festészeti akciót és kiállítást hirdettél meg, hihetetlen sikert aratva a kollégiumi lakók közösségében, csak cipőpasztád volt, bakancsod nem, akkor hadd pusztuljon, gondoltad, és egyébként is, te akkor már a „festészetnek szentelted életed”, írtál anyádnak, hogy jöjjön, mert baj van...!

Beszélt az osztályfőnöknőddel és a kollégiumi igazgatójával, megrendelt egy polnyi képzőművészeti albumot, aztán vettetek egy pár bakancsot, amit azonnyomban ottfelejtettél a sarki kocsmában, majd elmentél a színházba, mert kötelező volt – bérletes voltál. Az volt a címe a darabnak, hogy „Rein mérnök álma”, a röhögéstől lehetett dőlni, egyébként unalmas volt, nem túl szép a színház, nem túl tehetségesek a színészek, de telt meg múlt az idő evvel is, írtad a következő levélben.

DAVID ALBAHARI

Hitler Chicagóban

Mindig is csodáltam azokat, akik szeretnek repülővel utazni. Úgy élik meg a világot, mint muslinca a foltos körtét: mielőbb körbe kell röpködni. Lehet, hogy nekik van igazuk. A kor, amelyben élünk, megveti a lassúságot. Egy repülőút manapság már nem kiváltság, hanem a korral való lépéstartás, egyszerűen egy olyan eszköz, amely segítségével megtakaríthatunk néhány órát az életünkben. Ez pedig olyan varázslat, melynek nem könnyű ellenállni.

Én megvagyok nélküle már évek óta. Egyáltalán nem bánnám, sőt annak örülnék a legjobban, ha manapság is lovaskocsival közlekednénk. A mai világban viszont nincs idő üggető paripákra, de még galoppozókra sem, így hát bármilyen elszántan hadakozok a sebesség mágiája ellen, végül kénytelen vagyok beadni a derekam, repülőre szállok én is, és megadóan hallgatom a stewardess utasításait. Becsatom magam, ellenőrzöm a mentőövet és azt a kis rekeszt, amelyből szükség esetén előszedhetem az oxigénálcot, végigkövetem tekintetemmel a fluoreszcens sávot, amely egy esetleges kényszerleszállás során elvezet a legközelebbi kijáratig. Aztán fölraokom a fülhallgatót, egy állomáson kellemes jazzműsor szól, kinyitom a könyvem, és próbálok minél előbb elaludni.

Így volt legutóbb is. Amerikába indultam vissza Európából, ahol a régi Jugoszlávia írói számára szervezett találkozón vettem részt. A szervezők eredeti szándéka szerint összejövetelünk célja az lett volna, hogy elősegítse egymás jobb megértését, ehelyett azonban újra csak a régi ellentétek kerültek felszínre. Miért is vártam mást? Öröm helyett keserűséggel voltam tele, ahogy a gépünk végigörgött a kifutópályán, és mikor fölemelkedtünk, ez a keserűség émelygő rosszulletté alakult át, melyre nincs semmilyen gyógyszer.

Nem maradt más hátra, mint hogy emelkedés közben lehunyjam a szemem, majd miután a gép elérte a kívánt magasságot, belevessem magam egy elképzelt világba. Egy kis méretű könyvecskét, Isaac Bashevis Singer *Ellenségek: egy szerelmi történet* című regényének angol nyelvű kiadását vittem magammal az útra. Azt gondolhatnák, hogy ez a választás az Európában tett látogatásom céljával hozható összefüggésbe, és hogy éppen ebben, a gyűlölet és a szeretet eme látszólag ellentmondásos összefonódásában rejlik a magyarázat arra, hogy miért volt eleve kudarcra ítélve az írók találkozója. Az igazság azonban az, hogy nem emiatt választottam ezt a könyvet, hanem mert a repülőutak során képtelen vagyok posztmodern műveket olvasni: a töredezett struktúrák ingerlően hatnak rám, a nyakatekert narratív stratégiák pedig csak a repüléstől való félelmemet növelik. Ellenben a hagyományos elbeszélői formák, mint amilyen Singer regénye is, megnyugtatnak, bevonnak a maguk imaginárius világába, és a segítségükkel el tudom feledni, hogy valójában hol tartózkodok éppen.

Hamarosan elaludtam. Csak akkor ébredtem föl, amikor a mellettem ülő hölgy lehajolt a könyvért, mely időközben kicsúszott az ölemből. Valahonnan távolról egy rekedtes férfi-hang hallatszott, arról dudolászott, hogy ennek az éjszakának soha nem lesz vége, noha odakint, és ezt a repülőgép kicsi ablakából jól láttam, világos nappal volt. Az idős hölgy kezében a könyvvel felém fordult. Az arcán, a nyakán és a kézfejen levő sötétsárga foltok

arról árulkodtak, hogy régen hozzászólt már az öregséghez. Levettem a fülhallgatót.

– Singer – mondta, mintha nem tudtam volna, mit olvasok. – Remek író. Ismeri azt az elbeszélését, amelyben a főhős találkozik Hitlerrel New York központjában?

– Ismerem – válaszoltam. A szám ki volt száradva.

– Együtt töltöttem vele egy éjszakát.

– Hitlerrel?

– Nem, dehogy – válaszolta –, ilyesmire nem vetemednék. Singerrel.

Hallgattam. Mit is válaszolhattam volna?

– Sejttem, mire gondol – mondta, és közben felém nyújtotta a könyvet. – De semmi olyasmi nem történt közöttünk. Akkoriban Wisconsin állam egyik egyetemén dolgoztam, és Singer egy alkalommal vendéglőadást tartott nálunk a jiddis irodalomról. Utána odamentem hozzá, és elmondtam neki, hogy nagyon szokatlan élményben volt részem a közelmúltban, ugyanis Chicago utcáin járva összetalálkoztam Hitlerrel. Singert érdekelte a dolog, de mivel a tanszékvezető meghívására egy vacsorán kellett résztvennie, megkért, hogy látogassam meg később a hotelszobájában. Fel is mentem hozzá, miért ne mentem volna? Ugyanabban az öltönyben várt, amelyben az egyetemen találkoztunk, még a nyakkendőjét se vette le, csak a cipő helyett volt puha házipapucs a lábán. Nehezen viseli a cipők szorítását, magyarázta. Végig figyelmesen hallgatta a történetemet, bólogatott is közben, biztatott, hogy csak folytassam. Aztán arról beszélt, hogy a világ telis-tele van látomásokkal, és soha nem tudhatjuk, melyik közülük a valóság. Önmagában semmi sem jó vagy rossz, bölcs vagy buta, szomorú vagy vidám, ráadásul mindig megvan annak az esélye is, hogy egyik a másikba csapjon át. Elmesélte, hogy egész életében folyton ezek között a végletek között vergődött, és még ma sem egészen biztos abban, hogy mikor álmodik, és mikor van ébren. Így beszélgettünk át az éjszakát, szó szót követett, lassan már hajnalodott. Ő továbbra is mosolygott, de ez már egy megfáradt ember mosolya volt. Pihennem kell kicsit, mondta, majd úgy, ahogy volt, öltönyben-nyakkendőben végigheveredett az ágyon, és azonnal elaludt. Kis ideig maradtam még, hallgattam, ahogy egyre mélyebbet lélegzik. Az ég alja teljesen vörös volt már, új nap virradt ránk. Felálltam, és közelebb mentem az ágyhoz. Singer összeráncolt homlokkal aludt, mint aki nem tudja, mihez is kezdjen az álmokkal. Lehajoltam, és gyengéden megcsókoltam a homlokát. Akkor vettem észre az ágy melletti komódon a személyes tárgyait: pénztárcáját, töltőtollát, jegyzetfüzetét és a zsebóráját. Odanyúltam, kezembe vettem az órát, hogy közlebről is szemügyre vegyem. Singer éppen ekkor fordult álmában a másik oldalára, de lehet, hogy csak egy galamb szállt le az ablakpárkányra, már nem elmékszem pontosan, hogyan is történt; de a következő percben már a szobán kívül találtam magam, kint a folyosón, majd a lépcsőházban. Csak mikor már kiléptem az utcára, és a város főtere felé vettem az irányt, akkor vettem észre, hogy továbbra is a markomban szorongatok valamit.

A táskájába nyúlt, és egy régimódi zsebórát vett elő. Felkattintotta a fedőlapocskát, melyre a következő szöveg volt gravírozva: „Isaacnak, szeretettel – Wanda.”

– Wanda? Ő kicsoda? – kérdeztem.

– Nem tudom – válaszolta az idős hölgy –, de nem is érdekel. Egy évvel a Singerrel töltött éjszaka után a *New Yorker*, vagy lehet, hogy az *Atlantic* hasábjain megláttam a

Hitlerről szóló történetemet. Egy-két dolgot persze megváltoztatott, az eseményeket áthelyezte New Yorkba, ez azonban kétségtelenül az a történet volt, amelyet én meséltem el neki azon az éjjelen. Így hát, mivel ő ellopta tőlem a történetemet, viszonzásképpen én is megtartottam a zsebóráját. Tisztességes üzlet, nemdebár?

Ekkor evőeszközök zörgése terelte figyelmünket a stewardessekre, akik kiskocsit tolvaa székek közt az ételcsomagokat osztogatták. A hangszóró tájékoztatott bennünket, hogy ebéd után levetítenek egy akciófilmet, valamint a friss híreket. Az idős hölgy lecsukta a fedőlapot, és az órát visszarakta a táskájába. Nem akartam még, hogy abbahagyja a beszélgetést, ezért kérdést intéztem hozzá:

– Tényleg találkozott Hitlerrel Chicagóban?

Rám nézett, majd maga elé hajtotta a kis étkezőasztalkát. Ajkai sokat sejtető, ravasz, mosolyra nyíltak. Valaha ez a mosoly olyan lehetett, hogy érthető volt, miért hívta fel magához Singer.

– Életében legalább egyszer mindenki találkozik Hitlerrel – válaszolta. – Ehhez nem kell Chicagóba utaznia az embernek.

Danyi Zoltán fordítása

David Albahari 1948-ban született Pećben. Novellát, regényt, esszét ír, angoltól fordít. Több rangos irodalmi díj birtokosa. Műveit angol, albán, dán, esperantó, francia, görög, héber lengyel, magyar, német, olasz, szlovák és spanyol nyelvekre fordították. Novelláskötetei: *Porodično vreme* (1973), *Obične priče* (1978), *Opis smrti* (1982), *Fras u šupi* (1984), *Jednostavnost* (1988), *Palerina* (1993), *Neobične priče* (1999), *Drugi jeziki* (2003). Regényei: *Sudija Dimitrijević* (1978), *Cink* (1988), *Kratka knjiga* (1993), *Sne ni čovek* (1995), *Mamac* (1996), *Mrak* (1997), *Gec i Majer* (1998), *Svetski putnik* (2001). Esszékötete: *Prepisivanje sveta* (1997). Magyarul az *Apám evangéliuma* címmel jelent meg novelláskötete az újvidéki Forum kiadónál 1989-ben (ford.: Vujcsics Marietta). A mostani fordítás alapjául a legutóbbi kötete, a *Drugi jeziki* szolgált. (A szerk.)

KUKORELLY ENDRE

25 novella

1. Így nem
lehet aludni, ha nagyon virgonckocc.
2. Ily
eneket tudok, hogy például a lány autója az utcán van. Tüttön auto on ka dulla.
3. Ne f
ütyüjj, amikor a szemöldökömet kiszedem! Jó?
4. Ne f
éltékenykedjél, és miközben fogdosod a mellemet ráadásul, mert most már nem bírom ki, hanem kidoblak az ablakon. És ne legyen ezer nőd, azt nem fogadom el, verd ki a fejedből.
5. Kin
yalhatom a pinád? Ki, de akkor gyere, és ne érdeklődj.
6. Én is rém
ülten figyeltem a híreket, de ma végre megnyugodtam, mert láttam a teletexten, hogy Moszkva is Amerika mellé állt, és támogatásáról biztosította Afganisztán ellen. Reméljük, Kína sem teszi az ellenkezőjét, akkor egészen megnyugszom.
7. Miért
, ma nem is esemeseztem sokat. 14?
8. A szlo
vén szalvéta durva. Radírozza a számát. Érdekes, hogy a szlovén nőknek vastag az ujjja.
9. Kép
zeld el, hogy a M. L. a gyerekeit Herkulesnek akarta elnevezni. Ne. De. Csak a felesége nem hagyta. Nem egyezett bele.
10. Na, e
melj fel, és akkor vigyél.

11. Ma Győző

napja van. Tegnap Achilles. Holnap Károly. Holnapután Imre. Lénárd, Re. Hagyd már abba. Zsó, Zsombor, Tivadar. Anyukámnak volt Tivadar nevű udvarlója. Az én anyukámnak is. És jön az, hogy Réka, nov tíz. Neked volt Réka nevű csajod? Nem.

12. Látt

am egy nagyon terhes kiscicát. Nagyon terhes? Nagyon terhes.

13. Na de

most ezt nézd meg. Elvágtam az ujjam. Látod? Látom. És szerinted fáj?

14. M

ég szerencse, hogy voltam az Erikáéknál, és ott kaptam finom ebédet meg vacsorát. Ami nagyon finom volt. Ez most olyan lett, mint egy levél a nyári táborból. Most megyek tornázni.

15. Ma a k

ölykök témazárót írnak az isiben, az nagyon jó. Néha járkálni kell, de lehet olvasgatni is, ha beállok hátra. Olyan édesek! Van, aki maszturbál izgalmaiban.

16. Túl ronda

fotókat ne mutogass rólam! Csak vicceltem.

17. Azt is

mered, hogy két favágó megy az ösvényen, és egyszercsak az, aki. Nem ismerem, és nem is érdekel. Hátral megy, leveszi a vállát. Mondtam, hogy nem érdekel. Ról a szekercéjét, és belevágja az előtte menő hátába? Ismered? Nem érdekel, mondtam már. És akkor a csávó, tudod, akinek a hátából áll kifelé a szekerce, megfordul, és azt mondja. Mondtam már, süki vagy?, nem érdekel. Hányszor kell még. Hogy ez most komoly volt vagy tréfa?, erre a másik, hogy komoly. Mit csinálsz? Befogom a fülem. Mire a csávó, így áll ki belőle az izé, szekerce, hogy az más, mert tréfának kissé erős lett volna. Vége. Ha annyira nem érdekel, akkor miért mosolyogsz? Mert nem volt székszuális.

18. A

mikor alszol, olyan vagy, mint egy újszülött kismacska. Csak aztán felébredek? Csak aztán felébredsz.

19. Kor

gó Gyomor, ezt az indián nevet találtam ki neked. Teli Vér?

20. Hát egy piszok dolog

a kivégzés.

21. Na. N

yomni kell. Vagyis tolni, de nem így! Nem kell felírni! Ne írad föl!

22. A szobafestő és én

Én: Hogyhogy nem spricceli le magát? Festő: Mindig kicsit elhúzódom magam alól.

23. Tudod, k

ik a Múzsák? Na. Elmondjam? Tehát volt egy pofa, a Pireisz, neki volt kilenc lánya. Nem ők voltak a Múzsák. Vagy lehet, hogy eredetileg ők voltak a Múzsák, mindenesetre úgy hívták őket, mint a Múzsákat. Vagy pedig csak hamis Múzsák voltak. Tudod, Klió meg satöbbi, Thália. Euterpé. Igen, Euterpé, nem hiszed? Felsőterülete a fuvola. Na! Nem úgy! Ccc, jaj Istenem!, most akkor érdekel, vagy nem? Szóval az is lehet, hogy csak hamis Múzsák voltak, mert amikor az igazi Múzsák énekeltek, a Helikon nevű hegy elkezdett nőni, és Poszeidon szólt a Pegazusnak, tudod, az a szárnyas ló, mire Pegazus toppantott egy akkorát a patájával, hogy a Helikon abbahagyta a növekedést. Ijedtében. És akkor ezek a hamisított Múzsák vetélkedtek az igazi Múzsákkal, de senki se akarta őket meghallgatni, szegényeket. Szegénykék. Szóval vereséget szenvedtek, és madárrá változtak. Jó, nem?

24. Hülye

!

25. Olyan

hülyeséget álmodtam. Hogy volt egy gyerekem. És állandóan matricaboltba akart menni. Már tök jóba voltam a matricaboltos csajjal. És? És a végén jött a konfliktus.

Pakolni a pakolnivalókat*

Kukorelly Endrével beszélget Virág Zoltán

Az újszenzibilitás általad képviselt változatát többek között a beszélő szubjektum problematizálása, a rögzült tapasztalati evidenciák, bevett nyelvjátékok elbizonytalanítása, valamint a kultúra egészére kiterjesztett, a nemzeti görcsöktől megszabaduló szemléletmód tette/teszi eredetivé és érvényessé a kortárs magyar irodalomban. A műveid jellegzetes poétikai eljárásaként felfogható állandó újraírás módoszatai és a sérülékeny nyelvi standard szüntelen textuális dinamizmusa egyúttal nagyon termékeny hagyományfelfogást- és használatot reprezentálnak. Mely művészeti, irodalmi etc. tradíciókat tekintesz vállalhatónak, s ha szabad, ejtsünk szót az „elődökről”, a „kollégákról” meg a „technikákról” is.

Ilyen komoly kérdésekre nehéz komolyan válaszolni. A legkomolyabban azt mondanám, hogy mint tűrhetően sokat olvasó, sokféle, nagyjából mindenféle tradíciót, jó, használjuk ezt a szót, „vállalok”: sokfélést eszem. Zenehallgatóként egészen másmilyen vagyok, ott túlkerültem a mindenevésen, csak néhány szerző néhány darabjának bizonyos interpretációhoz ragaszkodom, már nem izgatnak annyira az általam még nem ismert darabok és interpretációk. De nyilván téged az érdekel, hogy „mint író” mit kezdek a tradícióval. Hát, remélem, semmit. „Akkor” ezek a dolgok kiiktatódnak, és maradok én. Kiiktatódik „az irodalom”, én pedig maradok magamnak. Eléggé elvállik bennem a heves olvasó meg a mondataival vacakoló író. És, azt hiszem, pont ez a technika: most hirtelen nagyon erősen úgy gondolom el, hogy saját magam vagyok a technológiája a szövegeimnek, hogy azok igazán az én dolgaik, amelyekben (legalább számomra) meglátszik ez az én-mint-technológia. Nyilván csak ideális pillanatokra vonatkozik, amiről beszélek, viszont másról meg nem érdemes. Ezzel egyébként, úgy vélem, minden kolléga így van, nem akarok itt különlegesenek feltűnni. Nem mondom, hogy nem volt senki közvetlen hatással arra, ahogy csinálom, leginkább azonban negatív hatásokról bírnék beszámolni. Hogy na, aztán így nem. Mondjak neveket? Inkább egy olyan szerzőt említek, aki, de tényleg, veszélyesen pozitív (akkor hát nagyon is negatív, nem?) hatással volt rám, úgyhogy abba is kellett hagynom az olvasását, és ez Thomas Bernhard. No meg mondok még 1 nevet. Arany Jánosét. 19. századi klasszikus, ő a legnagyobb, ezt becsületszóra kell nekem elhinni. Ha fogom magam, és így kimondom, akkor nyilván ez maga a hatás, és nyilván nem poétikai, hanem jóval azon kívül Van. Azon kívül minden.

*Az interjú eredetileg horvát nyelven jelent meg a zágrábi *Quorum* folyóirat magyar irodalommal is foglalkozó tematikus számában: 2000/5-6. 159-164.

A „nagyjából hasonlóan szerveződő” szövegeket írás gyakorlatát befolyásolja-e alkotásaid műnemi, műfaji szortíroz(ód)ása?

Ha belülről indul egy szöveg, aztán a saját szabályszerűségei mentén alakul, nem is tud, ha „akarna” sem tudna nem-hasonlóan szerveződni. Az egészet éppen azért csinálom, azért írok, hogy ez a „belső” újra meg újra „kívülre” kerülhessen. Mondjuk így, kíváncsi vagyok arra, mi van (mármint hogy legalább velem mi), és ezt a különben rendkívül szórakoztató módját ismerem annak, hogy megtudjam. Mégis létezik valóban műfaji szortírozódás, valahogy, ha nem is egyből, de „kettőből” az írás határozottan közölni kezdi a műfaját. Kijelzi. Ezen a közlésen el szoktam csodálkozni, és el szoktam fogadni. Sokáig evidenciaként kezeltem, bár néhány éve ez kicsit változott: szóval kezdtem visszabeszélni neki. Egész egyszerűen mondván, a projekt most nem verset írni, ha véletlenül eszembe jut valami, igyekszem más műfajba kanalizálni. Egy már évek óta íródo hosszabb regény-szövetbe. Vagy például egy ilyen interjú. Irodalmat „ugyanúgy” olvasok, elméleti szöveget mint fikciót és viszont, egy kritérium működik, az, hogy szórakoztasson, ha úgy tetszik, izgasson. Nyilván az írással is így van, és a műfaj-váltogatás annál inkább fekszik nekem, mert poétikailag viszonylag egységes, amit csinállok. Csak úgy leírólag mondom, ha valakinél nem ez a helyzet, az nem feltétlenül rosszabb. Versnek viszont csupán akkor engedek, ha muszáj. Olykor tényleg nincs visszabeszélés.

Véleményed szerint szemlélhetők és/vagy áttekinthetők a magyarországi irodalmi folyamatok korszak-metaforák (a 60-as, a 70-es, a 80-as, a 90-es évek), nemzedék-tipológiák, hovatartozás-modellek, kanonizációs-sémák segítségével?

Mint minden bonyolult szerkezet, a mai magyar irodalom is első (néhány ezer) pillantásra tökéletesen áttekinthetetlen, és, sajnos, néha éppen az „áttekinthetése” fokozzák az áttekinthetetlenségét. A téma egyébként szívügyem, kiélem rajta az igazságérzetemet: itt ugyanis, főként kultúrpolitikai okokból, de „belsőbb”, a hatalmi játék alakította okokból is, a 70-es évek második fele óta sem irodalom-immanens módon alakult a kánon. Vagy inkább alakították, egyébként tényleg a legjobbak, és a legjobb akarattal. Most csak arról a periódusról beszélek, amikor egyáltalában fölmerülhettek nem-politikai kánonalakító szempontok is. Röviden szólva, a magyar irodalom beszédmódváltását az újabb próza néhány képviselőjének tulajdonítják, noha az, szerintem, vagy tíz-tizenöt évvel korábban kezdődő folyamat, és elsősorban az – igaz, az underground tartott – neoavantgarde költészet játszotta le. A líra azonban tradicionálisan a nemzeti irodalom szent műfaja, ezért különös „védelem” alatt állt, és korántsem csak a hivatalos kommunista pártpolitika, hanem az elhivatott, önjelölt, de a hatalom által mégiscsak akceptált, úgynevezett népi-nemzeti-antikomniunista ellenzék részéről is. Ezért az irodalmi paradigmaváltást prezentálni akaró újabb kitikus-nemzedék a neoavantgarde után fellépő prózán demonstrált. Nagyrészt olyan alkotók maradtak így ki, akiket aztán később sem, a mai napig, jóval a politikai okok megszűnése után sem emeltek be. Tandori Dezső az írásaival nagyon is jelen van, mondhatni túl van – valamilyen értelemben írásmennyiséggel kompenzálja az igazi recepció hiányát –, de

például Erdély Miklóst gyakorlatilag a szakma is ignorálja, kézikönyvek hivatkozásaiban sem szerepel. Épp az év elején írtam erről az ügyről egy csaknem könyvnyi hosszúságú esszét, a – nomen est omen – 2000 című irodalmi lap le is hozta. Elég régóta készült bennem, többször előadtam, a szegedi egyetemen szemináriumot is tartottam a témáról, sokáig mégsem tudtam nekikezdeni. Mert nem találtam meg hozzá a nyelvet. Megírni, az más. Beszélni valamiről, igen: ám ha leírok, akkor az a kérdés jön elő, igencsak szigorúan, hogy hajlandó-e az (a leírás) arról (a leírandóról) beszélni. Azt hiszem, végül – hajlandó vagy nem – tűrhetően sikerült, vicceskomoly, regisztetkeverő dolgozat, még verses részei is vannak. Eléggé büszke vagyok rá, annál is inkább, mert a mai magyar irodalom, ha lehet ilyen durvát mondani, a fentebbieknek némiképp ellentmondva, pont az irodalomelméletben és az esszében áll a legjobban. Nyilván sikerült egyébként sok érdeket is megsértenem, sajnos hál'isten. Arra mindenesetre jó, hogy majd valamikor nekiálljak még egyszer.

Belül van-e még a jelenkori magyar irodalom a hetvenes évek új prózája létesítette horizonton, egyáltalán kezdetét veheti újabb irodalomtörténeti fordulat a közeljövőben?

Talán az eddigiekből kiderült, az újabb irodalom horizontját kissé kijebbi tágítanám. Mint szokásos. Mint ahogy illik. Mint amiben az egyébként egymással rendkívül termékeny és szórakoztató módon engesztelhetetlenül harcban álló kiváló értelmezői közösségek (mondok három nevet – három iskolát: Balassa Péter, Kulcsár Szabó Ernő, Randóti Sándor), és a fiatalabb, igen színvonalas, iskolákhoz nemigen tartozó kritikusok (újabb három név: Mészáros Sándor, Szilasi László, Farkas Zsolt) körülbelül megegyeznek. „Az irodalom”, persze elég normálisan sokszínű ahhoz, hogy az aktorokat könnyen egy trend alá tartozónak érezzük, a Mészöly Miklós vagy Tandori, Garaczi László vagy Bodor Ádám, Tar Sándor vagy Tolnai Ottó, Oravecz Imre vagy Borbély Szilárd, Nádas Péter vagy Kovács András Ferenc által képviselt poétikák természetesen radikálisan különböznek. Abban az értelemben, hogy a nyelvfelhasználó, ideológiáktól meghatározott, különféle világnézetek szolgálólánya szerepében fontoskodó beszédmódok jótékonyan letűntek, végképp a politikába csúsztak át, nem gondolom, hogy ehhez hasonló alapvető fordulat bekövetkezett volna azóta: viszont hogy mi lesz, azt (jobb, ha) nem tudom.

Külföldi könyvbemutatók vendégeként, kulturális rendezvények résztvevőjeként, hazai és nemzetközi elismerések birtokosaként, sőt műfordítóként milyennek látod a művészeti, irodalmi kommunikációt a kelet-közép-európai térségben?

Szálnalmasan rossznak. Ami minket, magyarokat illet, rosszul csináljuk, és rosszul csinálják velünk. Hihetetlen a közöny, és hihetetlen aránytalanságokat látok.

Tapasztalataid szerint a velünk közvetlenül szomszédos országokban mennyire ismerik az újabb magyar irodalmat, és nálunk a folyóiratok, a könyvkiadók kellő kulturális nyitottsággal közelednek-e a környező országok irodalmainak friss jelenségeihez?

„A magyar irodalmat” persze képtelenség „ismerni”, ezt-azt azonban mégiscsak lehetne azért. A magyar fordítás-irodalom viszont viszonylag erős, vannak tradíciók, a legjelentősebb költők-írók a legfontosabb műfordítók is. Elég sok – valószínűleg túl sok – magyar nyelvű folyóirat van, és mindegyik hoz világirodalmat, különösek kelet-közép-európai nyelvekből. Fordítva ezt nemigen látom. Vagyishogy egyáltalán nem látom.

Látsz megoldást az esetleges közöny feloldására?

Volnának ötleteim, csak nem akarok villogni velük, mert valahogyan átkozottul hasonlítanak az úgynevezett szocializmus megoldásaira. Tehát hogy jó kis műfordítás- és könyvkiadásösztönző projekteket kellene működtetni, némileg szisztematikusan fordítani egymás műveit, csinálni rendes felhajtást körülöttük, és aztán imádkozni, hogy valami érdekes kijöjjön belőle.

Állsz-e közeli ismeretségben, baráti kapcsolatban külföldi írókkal?

Ide-oda hívogattak, több nyelven is megjelentek könyveim, így hát ismerek jó néhány kollégát. És szeretem is őket. Bírom. Nézegetem, csodálom, borzongok, mulatozok, és a legkevésbé közöttük unatkozom. Csak amikor nagyon isznak, akkor megyek odébb. Ha van foci, beszállok. A nőknek udvarlok. Nekem az úgynevezett író társadalom a társadalom, cseppben a tenger, itt is minden van, jó és rossz, buta és okos, szép is, csúnya is, tisztára mint az életben. Bár villanyszerelőket, zenészeket, orvosokat ismerek, de az ő társadalmukat nem. Megmondjam, miért nem? Mert nem érdekel. Sajna, például, egy „műszakiakból” álló társaságban három perc alatt lefordulok a székről az unalomtól. Úgyhogy vagy nem megyek oda, vagy ne legyen ott szék.

Végezetül mesélnél a többkultúrájúságról, tulajdonképpeni családi örökségedről, amelyben (ha jól tudom) anyai ágon a horvát származás is szerepel.

Nem mondanám ezt, a többkultúrájúságot. Sajna, velem kapcsolatban ez nemigen működik. Mint mondjuk Danilo Kis esetében, akivel egyszer-kétszer úgy beszéltem az anyanyelvemen, hogy pillanatokra el tudtam felejtkezni róla, hogy ő nem magyar. Viszont valóban alaposan vegyes vagyok, és ez, azt gondolom, eléggé jó így: anyám Vranovits-lány, horvát család, a nagyapám németül számolt és álmodott, de az összes szláv nyelvet beszélt, őseim olaszok, osztrák, német, szlovák és, de tényleg, rendes magyar is van bennem. Identitászavar azonban nincs bennem, ilyesmivel, szerencsére, nem kell foglalkoznom. De hát, ha ezzel vagy azzal nincs problémád, vagy ha véletlenül megoldódik ez meg az, furcsa módon csöppet sem csökken a megoldandók száma. Mintha csak azért intéznél el bármit, hogy azonnal, más elintézendők keletkezhessenek. Így lett valahogy kitalálva. Hogy aztán majd minden, ahogy kell, egy csapásra intéződjön el.

VARGA ANIKÓ

AZ EMLÉKIRATOK KÉPEI – A KÉPEK (EMLÉK)IRATAI

„Az ember, amióta csak létezik,
látványul kínálkozik önmagának.
Évezredek óta valójában nem is
szemlél mást, mint önmagát.”¹

Teilhard de Chardin

Az *Emlékiratok* könyvének *Titkos örömünk éjszakái* című fejezetében a gyilkosság egyik bűnjeleként felmutatott, Gyllenborg által készített fényképben igyekszem rögzíteni azt a pontot, melyben megkapaszkodva végigpásztázom-végigfutom a mű szövegfolyamát. „Rezenéstelen látással” nem rendelkezvén, a szöveg egészéből csak a pillantások által kiszakítható részek képi mozaikját rakosgatom, megkísérelve, hogy e darabok összefüggései által kimondhassak valamit az egészről. A választás egyik oka a Nádas-szövegben élő képiség, valamint, hogy e gyllenborgi fényképet a regény szövegtestéről készített kicsiny lenyomatként érzékelem, mely lehetőséget ad az összefüggések felfedésére. A megfejtés egyik kódjává a fent idézett Teilhard de Chardin-mondatot választottam, melyet Nádas is kiindulópontként használ. E mondat formája, iskolapéldája az áhított nádas-i tükörmondatoknak, melyek által valami módon a szöveg is önmagára/ba igyekszik pillantani, keresve a képi megvalósulás lehetőségét, megállítva és önmaga szimmetriájába határolva ezáltal a megállíthatatlan, mindenben átcsapó szövegfolyamot.

Tehát az a szál, melyen ez az írás elindul, a kép teremtése a szöveg által, mely a regényben az antik faliképben és Gyllenborg fényképében teljesedik ki, valamint a kép keresése, mely során a szöveg önmaga felé fordul.

A nádas-i megközelítés az ösképekben, az ösképek képmásaiban és a képmások képmásaiban különíti el egymástól a képiség különböző létformáit. Az öskép az emlékezés azon formája, melyet nem a képek és fogalmak egymáshoz rendelése hív életre; ezek a képek „az öntudatlan történés idejébe” nyúlnak, abba a világba, „amelyben az anyagok és az energiák nem különülnek el nemük, tulajdonságaik, sőt belső szerkezetük szerint sem, és ezért lehetőségük van arra, hogy egymás formáit magukra öltve, vagy egymás belső szerkezetét magukba oltva, egymásba átváltozzanak. Ennek a világnak a tárgyai, lényei nem ragaszkodhatnak önnön adottságaikhoz, mert se az önmagukban, se a másokban megnyilvánuló egésznek, résznek, hasonlóságnak, különbözőségnek vagy azonosságnak nincsen se jelentése se jelentősége.”²

¹ Az idézet Nádas Péter: *Az égi és a földi szerelemről* című művéből való. Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest 1991. 7. o.

² Nádas Péter: *Az égi és a földi szerelemről*. Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest 1991. 13. o.

A kép egyedüli formái ezek mindaddig, míg Narcissus meg nem pillantja önmagát a víztükörben. Ettől kezdve a kép és a fogalom összefonódása elfedi az emlékezés ősfarmáját, az ember már csak önmaga képmását szemléli és e képmás nélkül nem létezik.³ Ezt az időt Nádas az öntudat történetének nevezi: „...azóta az egymás tükörképeként és visszhangjaként viselkedő képek és fogalmak mögött az emlékezete nem a vizet, hanem a víz képét, nem a tükröződés képét, hanem a tükröződés fogalmát őrzi.”⁴

Az őselmény története – melyben a fogalmi tükörkép megszerzésének élményét őrzi –, ez sem maga az élmény, hanem annak mása.

E mozdulatlan víztükörben/őstükörben megpillantott képmás táplálja a beteljesületlen vágyakozást, mely a képmást kutatva fogalmazza meg a kérdést: ki ő? A vágy kérdése tehát az eredetre, a magunkba veszített önmagunkra kérdez rá. Itt, az *ősképek képmásai* között él a Nádas-szöveg, ahol az emberi beszéd még vállalható. Él, üzenve az ősképek felé, melyektől nem az eredet megelégedését reméli, csak az öntudatlan átváltozás beemelését az öntudatba, és hírt adva a képmások képmásairól.⁵

A *képmások képmásai* a tudatosan vállalt tévedés képei, annak a választásnak az eredményei, mely során Narcissus önnön tükörképét önmagává fogadva valami mást önmagaként nevez meg. A kép leválik, már nem az egész része, független identitásra lel, tudatosan feledve az átváltozást, mely eredetét őrzi. A képiség e kimerevített formája megteremti a birtokbavehetőség illúzióját. Egy kiragadott, tárgyasított rész önálló teljességgként fogadja magát a kimondhatatlan egészben.

Gyllenborg fényképe valahol az ősképek képmása és a képmások képmása között egyensúlyoz, a rész-egész viszonyában, mint Gyllenborg tudatának mélyéből kivetített, önmagává fogadott tükörkép, amely azonban a pata felületével érintkezik az ősképek képmásainak síkjával. A kép/szöveg nyújtotta tükröződés lehetőségében pedig, ahol végigjárja a rész-egész és egész-rész terét, formát nyer a pillantás.

Amikor e nádas szöveg által realizált képi vetület lehetősége a fénykép műfajában rögzül, nem kerülhető meg az a minden eddigitől elkülönülő eljárás, mely során létrejön a kép. Ennek következtében ugyanis egészen új viszonyok teremődnek. Először is az alkotás folyamatának pillanatszerűsége, melyben a birtokbavétel természete más jelleget kap, mint a műalkotások korábbi formáinál, mert ezek a képek kiváltották a maguk idejét az emberi élet idejéből, ami folyamatszerűséget teremtett, beilleszkedve ezáltal az idővel megváltható emberi teremtésbe. Míg a fénykép létrehozásánál a mozdulat egyszerűsége és gyorsasága, mely egy pillanat alatt képi valóságot teremt, elfeledteti a gép jelenlétét. Ennek következményeként létrejön a teremtésnek az a látszata, melyben mintha az emberi szem rápillantott képei rögtön tárgyi valóságukban realizálnának, létrehozva ezáltal az erőfelesztés nélküli emberi teremtés és a világ szakaszolt képek általi birtokbavehetőségének illúzióját. Valójában azonban a gép ott van a két képi megnyilvánulás között, és a kép létrejöttének folyamatát a gép belseje zárja magába. Amikor a fény behatol a lencsén keresztül

³ Vö. uo. 8-9. o.

⁴ Nádas Péter: *Az égi és a földi szerelemről*. Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest 1991. 9. o.

⁵ Vö. uo. 14-15. o.

és nyomot hagy a film érzékeny szallagján, a gép bensőjében egy olyan képi állapot teremődik, mely a korábbi egészből leszakított és a majdani részletként létrejövő negatív tükröződése, melyben a fény árnyékként, az árnyék fényként rögzül. Tehát a behatoló fény-árnyék filmszalagra rögzült nyoma(i) adják meg a kép (elő)hívásának lehetőségét, és nem az emberi pillantás, mint ahogyan ezt a teremtés mindenhatóságának vágya sugallná. Hogy milyen szerep marad akkor az ember számára ebben a képi teremtésben? A láthatatlanságának biztonságából kívülrre és belülrre leső pozíciója.

Gyllenborg számára tökéletesnek tűnik ez a helyzeti lehetőség, melynek kettősségében szemlélni akarja magát: úgy is, mint a vágynak kiszolgáltatottat és úgy is, mint önuralmával rendelkező önszemlélőt. Látni akarja magát egyszerre mindkét állapotban. Így kíván lenni kívül és belül, önmagaként és másként, személyesen és személytelenül. Külső világának közvetlen szereplőit állítja a gép elé, akik az érintés mind külső, mind belső formájában hozzá tartoznak. Ezeket a mozgó, élő testeket egy leválasztott pillanat formájába zárhatja, birtokba veheti és egyben önnön tükörképeként ki is sajátíthatja őket. Azt a gyllenborgi/nádasi lehetőséget, hogy a képi/írott formában megvalósuló harmadik nézőpont ellenőrizhetővé teheti a folyamatot, megkérdőjelezi a Nádas-regény, hiszen Gyllenborg személyét is magába rántja a kivetített képi viszony, melynek áldozatává válik.

A fényképen a figyelő állapotnak két fókusza van. Az egyik a hagyományos gép mögüli pillantás, mely egyszerre szemlél egy külső és egy belső képiséget. A másik pillantás, szembefordul a lencsével és egy fordított utat megtéve a kép nézőjébe hatol. A leskelődő tudatában e behatoló tekintet hasonló nyomokat teremt, mint a fény a filmszalagon, felszínre hozva ezáltal a tudatba rejtett képet, mely ily módon lelepleződve elkerülhetetlenné teszi a szembesülést.

Nézzük akkor a Gyllenborg figyelőállásából rögzített nádasi képet:

„A kép egész terét valójában nem a két bensőségesen ismerős test, hanem egy súlyosan aláomló ismeretlen drapéria uralta, melynek ráncolódásai a kép felső sarkaiból átlósan összetartva közelítettek az optikai középpont felé, ott pedig maga alá rejtve valami ülésre alkalmas műtermi hasábot vagy magasabb zsámolyt, könnyedén megcsavarodott a drapéria, s ráncjaival e csavarodásból kibontakozva, ugyanúgy, átlósan tartva a kép két alsó sarka felé, hagyta el szép vonalaival a teret...”⁶

Szükséges a Nádas-szöveg látványa, mely a leírt képi kompozíciót nyelvi formában is leképezi, mondatalakzatával hűen követve a drapéria esésének vonalát. A fénykép tudatosan átgondolt elrendezettsége meghatározza az értelmezhetőség kiindulási pontját, mely a „lehetségesen teljes kép kiszakított részleteként” a rész-egész viszonyában rögzül. Mindekelőtt a tér fogalmazódik meg a rész-egész viszonyában, különbségében – a játék tere. A tér középpontjában az Egynek/az isteninek örvényében sodródik a szöveg, és e szövegmozgásnak vonalát szigorú szabályrendszer határozza meg. A gondolkodás ilyen geometriai szerkezetében valósul meg a nyelvi forma, mellyel szimmetrikus ellentétként ütköznek a centrum felé tartó, bizonytalan vonatkozású mondatok, ahol az egész/az isteni csak hiányként mutatkozik. E szimmetrikus ellentéttel kivetített paradoxon rögzíti a szöveg je-

⁶ Nádas Péter: *Emlékiratok könyve*. Jelenkor Kiadó, Pécs 1994. 150.o.

lentését. Úgy tűnik, hogy a Nádas-szöveg felismeri, hogy az általa közvetített képzetek/érzetek sem a szavakban, sem a képekben nem lelnek befogadásukhoz megfelelő formát. Mindenekelőtt azért, mert ezek elhibázhatják, elfedhetik őket, ezért a képzetek/érzetek megfoghatatlanságának, ellentmondásosságának tartalmi kivetülése a paradoxon struktúrájában talál magára. Vállalva a talán, a valahol, a lehetséges bizonytalanságát, melynek nyughatatlansága mindent elemeire bont, hogy általuk ismételtlen körülak-hassa a csonkolás helyét – a hiányt, melynek pontjában jelen van mindaz, ami nincs benne. E nem-jelenlétben nyer teret a mozgás, melyet a hiány hív elő.

Hogy áttekinthessük e tér és mozgás jellegét, ismét a nádas fogalomrendszerhez kell fordulnunk, mert e szöveg teremtette tér definiálhatóságát elsősorban a nádas gondolatrendszeren belül kell keresni, hisz e tér teremtője különös gondot fordított erre. Fogalomrendszerében létezik a valóság egy olyan terének feltételezése, „...amelyben nem a rész mértéke ítél az egész szerint és nem az egész mértéke ítél a rész szerint, amennyiben mindkettő, akkor egyik sem.”⁷ A mondat első felében felmerülhet annak lehetősége, hogy egy ilyen tökéletesített térben a két középpont, az érzés lélektanának és a tudás mértanának középpontja egybeessék, ahol lehetségessé válna az egyszerre tudás és érzés szerinti beszéd, melyben egységében szólalhatna meg az érzés alkotta kép és a tudás alkotta fogalom. A mondat folytatásában Nádas megtagadja ezt a reményt, rámutatva, hogy egy lehetségesen tökéletes térben sem eshet egybe e két középpont, mert találkozásukban egymásban halnának el. Azonban e különállásban valósul meg a mozgás, melyet a hiány jelenléte hív elő, mely megszülvé a vágyakozást, a lélek dinamikájában mozdul tovább. Innen mérhetjük fel látásunk és beszédképességünk terét annak tudásával együtt, hogy úgy is lehetne látni, ahogy nem látunk, és annak érzésével, hogy miként szólhatnánk, ha lenne szavunk rá. Hogyan lehet szólni a történés egészéről, melynek emberi befogadhatósága csak részleteiben valósulhat meg, ahol a történés jelenléte a hiány, mely ezáltal a végtelen felé mozdít? És hogyan beszélhetünk a kimondhatatlan-isteni-egészről a kimondható-emberi-rész által? Az erre vonatkozó nádas parancsokat: ne egymásból és egymás által, hanem az elkülönítés által és az elkülönítésben. Olyan, istenekre alkalmazott emberi szó-képpel, mely még nem hasonlat, hanem egy tovább már nem fokozható megszemélyesítés – mítikus szimbólum, egy önmagában mélyített tér.⁸

A rész-egész kérdése előhívja a szöveg korábbi képeinek – az antik faliképnek látványát, mert e képi párhuzam válaszokat sugall. Mindenekelőtt azt kell megvizsgálni, hogy milyen valójában a Nádas-szöveg képiségen keresztül közvetített egész és rész.

Az antik falikép „jegyzetek közé csúsztatott másolata” is a háttér leírásának körvonalával – mely a „gyengéden szép”, „lágyan emelkedő”, „végtelenbe hullámzó” táj – és a mértani középpont rögzítésével – ami maga Pán isten, a mindenség szimbóluma – vázolja a teret, mely itt a végtelenbe illeszkedő egész, ahol minden rész önmagában teljes. S mind ez az átváltozás pillanatában a vég és a kezdet határán, a történés előtt van. A képet úgy

⁷ Nádas Péter: *Mélabú*, in: *Játekter*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1988. 66.o.

⁸ Vö. Nádas Péter: *Földből csinálj nekem oltárt*, in: *Játekter*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1988. 39-41. o.

uralja a mozdulatlanság, mint egy mély lélegzetvétel, melyből újra elindul a mozgás ritmikusága, mint mikor Eros előlép, és a vágy elmozdít *az erdő, a másik felé*.

A pillanatot, ami az önmagából kiszakadó formát megelőzi, a melankólia létállapota uralja, mely az azonosulás és kiválás ellentmondásának feloldhatatlanságába süllyed. A falikép terében a kezdet és a vég pontjának pillanata rögzül, ahonnan újra indulhat a létezés természetes, ciklikus folyamata, középpontjában az állandó istenivel. Valahogy így rajzolód-
nak ki az egésznek nádas körvonalai az antik faliképen.

A fénykép egészen más teret ural: „a lehetségesen teljes kép esetlegesen kiszakított részletét”, melynek háttérében egy ismeretlen, súlyosan aláomló drapéria átlósan hagyja el a teret. A kép optikai középpontját is e drapéria megcsavarodó örvénye rögzíti. De érzékelhető még egy koncentrikus körökben szűkülő középpont: a férfi figura – a két comb keretébe foglalt patás kezét felmutató női alak – a patás kéz – a mosoly. E tétovázás, melyben a középpont dimenziót nyer, kettős jelentésű: jelöli egyrészt a hiány/a csonkolás helyét, melyben az egyetlen állandó maga a rögzíthetetlen változó. Ebben a térben ez az egyedül lehetséges jelenlét. Jelöli továbbá azt is, hogy a képi rész a középpont e síkbeli kiterjesztése által igyekszik dimenzionálni önmagát, mivel az egészben nincs érzékelhető helye. Valahol minden felcserélődött a képen, és magából az elrendezésből nyeri a kép pornográf jellegét. Nem az ösztön, a természetesség erotikája sugárzik a képből, hanem egy mesterkélt teremtett, alattomosan megmutatott/felmutatott természetellenes testiség. A beállítás, a figurák elhelyezése egyértelműen a vágy jelenlétére utal. Valójában a képen senki nem fordul egymás felé, nem érinti meg egymást, és utalás sincs arra, hogy az érintés meg kívánna történni. Talán ez a magány készítője annak, hogy a kép készítőjének beállítása következtében ezek az elszigeteltségükben álló testek *a test* részeként érintkezzenek. Mindez olyan elvegyült testiségben, melyben minden a helyére állított, mégis mindenki helyét vesztett, önmagára/önmagában hagyott. A fénykép négyzetébe zárt résznek az egészről leszakadt elszigeteltségét nyomatékosítja e kompozíció által gondosan összerakosgatott egész, mely figuráinak illesztésével mondja ki magát *a testet*:

„...a szobainas vad haját babérkoszorú ékítette, széttárt combokkal, merevre feszített mellizmokkal ült a kép középpontjában, két lapátnyi göbös kezét a térdére fektette, de nem szembe nézett, miként a teste, hanem valamiként a drapéria ráncainak vonalát követve hangsúlyosan kinézett a képből, Stollberg kisasszony feje fölött nézett ki, aki fél térdre ereszkedve úgy helyezkedett el előtte, hogy szép, meztelen nyakán meghajtott fejével mintegy eltakarta a szobainas ágyékát, ugyanakkor ama kegyes kegyetlenség élvetegségével mosolygó arcát a két hatalmasan szétvetett comb és a maguk alá hajló erős lábszárak vonták természetes keretbe....csak hogy a kisasszony ezen a képen, s legyen a kép alkotójának dicséretére mondva, egészséges ujjait a tenyerébe hajtva be, szörnyű, megduplázott pataszerű ujját emelte maga elé...csak ezt az iszonytató formában végződő tagot fogadta volna be kegyetlen mosolyával...”⁹

A képi teremtésű test a vágy tárgya is, ennél fogva itt már a narcissusi viszony területén járunk, ahol a képiség látszatára irányuló vágy a megérinthehetetlenségtől, a szerelem tárgya-

⁹ Nádas Péter: *Emlékiratok könyve*. Jelenkor Kiadó, Pécs 1994. 150-151. o.

nak birtokolhatatlanságától szenved. A játék itt csak a kép részeire bontott elemeivel történhet, a jelekkel, melyek megfejtésének eredményében önmagára ismerhet az öntudat. Mivel e képiség teremtette test belső kivetülés, ezért a vágy énbe hajló önreflexió is, mely a belső tér szépségére irányul. Mindez elvezethet a pata jelének, mint mitikus szimbólumnak útmutatásaként, egy olyan értelmezéshez, mely nyomán e belső térben is rátalálunk az Egyre/az istenire, aki egyszerre „...a szeretet tárgya és a szeretet, önmagába szerelmes, mivelhogy szépségét nem mástól kapja, hanem önmagától és önmagában szép.”¹⁰ Mikor a belső térben ily módon Narcissusként felismerhetővé válik az Egy/az isteni, feloldozást nyer az Én önreflexív, önmagát tükröző tere is.

A testnek/testeknek a mozdulat pózába merevített görcse nem találna feloldódást, ha a kép középpontjából kinéző kegyetlenkedő mosoly meg nem nyitná a teret a kép szemlélője felé. E mosoly áthatóságát a szabálytalanság birtoklásából nyeri, mely megválthatja e teret, mert egyedül e torzulás szülheti meg a vágnak azt a formáját, ami a tudatba hatolva kilép e kimódolt térből és létrehozza az átváltozást. Ez már nem az antik faliképen őrzött, az ősi rendbe illeszkedő, a kezdet és vég pontjából induló ciklikus átváltozás. Az átváltozás e formája esetleges és bár teret nyit az ösképek képmásai felé, önmagában álló rész marad, mely leszakadt az egésztől. E részekből újrakosgatott egész csak egy véletlenszerű játék, egy olyan torzó állapot, melyben a csonkolt egész és rész illeszt(get)ése csak szabálytalan, torzult formában teljesezhető ki. E tér a hiány beismerésével az egésznek csak a paródiáját képes magába fogadni.

Egyetlen valós formai jegye a szabálytalanság, mely a pata jele által felmutatott. Ez a jel a faliképen az elrejtett, megsejtett jel, a fényképen pedig a felmutatott, megkerülhetetlen jel. A faliképen általa sejtethető meg Pán isten, a teljesség jelenléte, a fényképen pedig rajta keresztül lepleződik le a hiány és a torzulás teljessége.

A torzó állapot szabálytalansága először a szemlélői pillantást ejti rabul, majd a torzulás által kiváltott döbbenet megtörve a szemlélődés felületen átsikló vonalát a szabálytalan pontjában rögzíti, mely ezután az ismeretlen/ismerős torzói egésztől a részek összefüggéseibe mélyül. E részeket vizsgálva nem szabad elfeledkeznünk a perspektíva kettősségéről, mely a látószöveget a szereplő (a szobainas, Stollberg kisasszony) és Gyllenborg szemszögéből is bemutatja.

A fénykép kompozíció teremtette teste két emberi alakra bontható: a szétnyitott combú férfi és a patás nő alakjára. A beállítás értelmében a férfi figura egyértelműen női jelként szerepel, míg a patás kezét felmutató nő ismételt phallikus jelet hordoz: a két comb között elhelyezett figura és a felmutatott patás kéz. Így mélyítve ismétlés által a jelet. A férfi alakját, ahogyan mintegy a lencse/a szemlélő pillantását kerülve kinéz a képből, birtokba veszi, elnyeli a gép pillantása, kiszolgáltatva így az őt figyelőnek. A női figura szembefordul a kamerával és meglesi, tetten éri a leskelődőt. Ez a pillantás is egy kameraállás, mellyel találkozási bizonyossá válik, hogy lelepleződünk. Ettől kezdve már nem a képre, hanem önmagunkba figyelünk és felismerjük e torzult mosoly magunkban hordott pillanatképet.

¹⁰ *Ennéades*, VI, 8, 15., ld. az idézett magyar fordítás 315. oldalát. Az idézet Julia Kristeva: *Nárcisz: az újfajta téboly* című tanulmányából való. in: *Café Babel, Tükör*. 1995. 4. szám

A férfi alakja, mely a kép rendszerében női kontextusba helyezett, domináns jelétől megfosztva a csonkolt, az önmagát vállalni nem tudó szerepébe kerül, a kihasznált, a kiszolgáltatot, majd a *megvetett*¹¹ jelének hordozója lesz, bár valójában a testiség duzzadó erejét hivatott ábrázolni. Az ellentmondás egyrészt a szereplő külső és belső összhangtalanságának képi kivetülése, valamint megtestesül benne Gyllenborg felettes énjének megvetettje, e testben kifejezett vágy, mely a hiány jelöltje – maga az *önmegvetés*.

A szobainas figurája a játékba került test, melynek minden szépségét, minden gyönyörét birtokolják, és amely kiszolgáltatottja a belőle csiholt gyönyör sodrásának, míg énjének többi része játékon kívül reked és tagadja annak szabályait. Az én elhatárolódik a testtől és szembefordul a gyönyörnek szolgálóval. *Megvetéssel* sújtja, mely a belülről fakadó *önmegvetés*, kitesztítás/kiszakítás, szabadulás a megvetett résztől. A teljes elutasítás választása, mellyel megtagadja a testiség minden kihívását – a kasztráció. Azonban a jeltől megfosztottnál már nem jelenthet megoldást az öncsonkítás, mert személye már nem teljes. Az agresszió gesztusa ennél a szereplőnél több, mint a megvetendő rész leválasztása, ugyanekkora hangsúlya van az elveszített jel keresésének is. Gyllenborg torkának átvágásával – a nyak mint a phallus szimbóluma – bekövetkezik a kasztráció, és kísérlet történik a hiányzó rész újbóli birtokbavételére, de az egész már csak a pusztítás teljességében, a halálban nyerhet formát. Ennek következménye a test azon állapota, ahol a megvetettség eléri végső határát, a halott test – a hulla formájában.¹²

Gyllenborg felettes énjéből kirekesztett rész, a megvetett, mint szembekerült *összeroskadt tárgy*¹³ egészen kívüli területre került, ahol a rend, a szabály az értelem már nem uralja, nem befolyásolja a teret; itt megszűnik az egyértelműség. Az én elfordulva ettől a tárgytól, a test felé irányuló vágyat önmagából kiszakítva kifejezhetőségre – beszédre, képre – cseréli. De a kívülre helyezett, megvetett dolog visszaüzen, összetörve magát a szubjektumot, ráébresztve arra, hogy hiábavaló az önkeresése. Ez, elismerve létének lehetetlenségét, eljut az *önmegvetés*ig, és felismeri, hogy megvetése nem más, mint a mindenkit, az értelmet, a nyelvet vagy a vágyat megteremtő hiány elismerése.¹⁴ A hiány az elindítója annak a keresésnek, mely által, „...amikor keresek (magamat), elvesztek (magamat) vagy élvezek, akkor az én heterogén és az ellene forduló lázadás foglal keretbe egy teret, amin belül előbukkannak a jelek és tárgyak.”¹⁵ Ezt a megvetés által kijelölt teret birtokolhatom, ennek határaitra kérdezhetek rá, a lét kérdése helyett. A megvetett kapcsán létrejön a jel, mely elvezet az öselfojtáshoz, szembesítve a nem-én-nel, az ösztönökkel, a halállal. Ezen keresztül egy új értelmet közvetítve. Gyllenborg, mikor a szobainas személyét kisajátítja és az általa kijelölt viszonyok közé helyezi, valójában megvetett énjének élő-mozgó formáját teremti meg, amely cselekvőképessé válva megsemmisíti.

¹¹ A továbbiakban a *megvetés*, a *megvetett*, az *önmegvetés* fogalmakat Julia Kristeva értelmezése szerint használom. Ld. Julia Krsteva: *Bevezetés a megalázottsághoz. Café Babel: Test*, 1996. 2. szám

¹² Vö. Julia Kristeva: *Bevezetés a megalázottsághoz. Café Babel: Test*, 1996. 2. szám 170. o.

¹³ Julia Kristevánál használt kifejezés. Ld. uo. 169. o.

¹⁴ Vö. uo. 174-175. o.

¹⁵ Uo. 175. o.

A női figura a jel viselője. E jel értelmezhetősége több irányba indít el. Először, mint a képi kompozíció testének phallus jele, mely a pata és az azt birtokló mosoly együttesében teljeseedik ki, maga alá rendelve és újraértelmezve annak minden egyéb vonását. Birtokba veszi a kép középpontját, rögzítve ezáltal a részek képi viszonyának jelentését. Jelenléte kisajátítja a kép egészét, birtokolva annak minden egyéb jegyét, majd túllépve terét, a szemlélő/leskelődő tudatába hatol, és véglegesíti a beavatást. A phallikus jel által ejtett seb, az érintetelen megérintése, az ártatlanság elvesztésének sebe.

A pata jele jelentkezhethet még a bélyeg, az elkülönülés jeleként. Már a képi kompozícióban hangsúlyos a jel szembenállása a fénykép egészével, ahol a gondosan kimódolt, végső-kigiegyensúlyozott arányokkal, a klasszikus esztétikum szabályaival megszerkesztett kép középpontjában történik meg a szabálytalanság felmutatása. A megbélyegzettel szembeni elhatárolódás, a jel/a bélyeg köré vont határvonal, amivel a szabálytalant illetik, a szabályos határán túlra helyezve nézhető, de nem érinthető távolságban. Az érintés mégis megtörténik, a torzulás jele által, és e testbe írt jel a beavatás jelévé válik. A beavatott a szabálytalanság szépségének ismerőjévé lesz. Ez elhatároltság, de egy belső teljesség is egyben.

A pata motívikus ismétlődése, mint az antik falikép elrejtett, s a fénykép felmutatott jele ismét megteremti a párhuzamot, melyben a kiteszítottságból fakadó elkülönülés szférája felidézi az antikvitas teljességének és tökéletességének minden későbbitől elkülönülő burokját, melyből, mint az anyaméhből, kilökődött az ember, és azóta sem képes megidézni az őt körülölelő egészet. A méhbeli állapot és a születés felidézhetetlen, az embernek az öselfolyás területén elhelyezett élménye, a levés előtti állapot, melyben mint „én” nem vagyok, s a kiszakítás/kiszakadás pillanata, mikor egy test kilöki önmagából a másikat. Ez a kiszakadás jelenti a születést, a magárahagyottság pillanatát, melyben az én heterogén állapotának elviselhetetlensége ellenében teremődik meg egy elhatárolt tér, mely már az enyém.¹⁶

A bélyeg viselőjének elszigeteltségéből fakadó belső teljességben is létrejön ez a pillanat, mely egyben az önszülés/önmagába szülés állapotaként is értelmezhető, mint visszatérés a burokba.

Lehetséges még a patának mint mítikus szimbólumnak, isteni jelnek az értelmezése, melyben a kimondhatalan jeleként szerepel, mint egy ittfelejtett töredéke az egésznek, a mindenségnek, Pán istennek. A pata által a testbe írt jelen keresztül az isteni üzen az emberi felé, kikövetelve az alázatot, mely megilleti a teljességet a résszel szemben. De a pata csak torzó jel, s az általa teremtetett teljesség hamis, mert maga is csak töredék, ami kiteljesedésre vágyik, ezért nem elégíti ki az alázat, megaláztatást kér. Beismeri ezáltal a hiányt, mint minden létnek, minden nyelvnek, minden értelemnek, minden vágnak alapját.¹⁷

A gyllenborgi fénykép képiségében a kívülre-belülre figyelő bár keresi a megváltás lehetőségét, nem tudja feloldani a nárcisztikus tekintetet, amely itt nem talál rá a magába

¹⁶ Vö. Julia Kristeva: *Bevezetés a megalázottsághoz. Café Babel: Test*, 1996. 2.szám 176. o.

¹⁷ Vö. uo.

visszahajló vágyra, mely elcsitulhatna a belső magányban, ahol „...a tekintet belső égése, az egyik és a másik összekeveredése, nem látó, de nem is látott, nem alany, de nem is tárgy.”¹⁸ Csak a női/anyai jel, mint a szülésben/születésben létrejövő örök ismétlés, csak ez hozhatna feloldódást. Azonban a fényképen a női figura a phallikus jel viselője, és ezzel visszafordíthatatlanná válik az értelmezés. A gyllenborgi fénykép egészében nézve férfi/phallus jelként szerepel. Ennek kapcsán ismét párhuzamba hozható az antik faliképpel, amely a maga teljességében, az antik sorsszerűség törvényének alávetve, mozgásának véget nem érő ciklikusságában, az önmagába forduló női/anyai jel. A nádas fénykép töredék voltában kiválik/kiszakad az egésznek menedéket jelentő, de az individualitást elnyomó burokból. A fénykép rögzítette merev tekintet irányítottsága nem keresi a beteljesülés feloldódását, talán mert fél az azt követő befelé forduló magány fájdalomától. A képiség ebben a formában csak sebet üt, és átszakítva az önmagába forduló ciklikusság örökkévalóságát, elhal a vágy mozgásában.¹⁹

A hiány nyelvén megszólaló Nádas-szöveg jelenlévővé teszi mindazt, ami nincs jelen. Ezáltal elindít egy állandó mozgást, melyben minden elemeire bomlik, és a közéjük lépő Erósz, mint a mozgás megszemélyesítője, a kimondhatóság struktúrájának szabálytalanságában/aránytalanságában és ellentmondásosságában teremti meg az értelmezés bizonytalanságát. Itt minduntalan elmozdul a már formát nyert kimondott, és módosul a megértett. A végső nyelvet, a beteljesülést tagadva meg ezáltal, a kimondható és kimondhatatlan kettősségét választva, melyben teret nyer az újraértelmezhető/érezhető lehetősége, a viszonyok állandó játéka, az örökké nyitott forma.

Az önmagát szemlélő vágyának tétovázása ez, mely nem tudja eldönteni, hogy közeledjen-e a másik felé, túllépve ezzel saját megismert határait. Igazolt a tétováság, amit a biztonság elvesztése táplál, mert a nádas értelmezésben a szerelem nyelve a halál nyelve is²⁰. A mozdulat, mely a másik test megérintéséhez vezet, védtelenné tesz, és a másik test megérintésével újra kell fogalmazni a kimondhatóságot.

Az ismeretlen állapot állandósításával az önmagát figyelő tekintete mindig azon a ponton törik meg, melyben már-már megpillanthatta volna önmagát. A mozgásnak ez a formája a közeledés és eltérés megszakíthatatlan állandóságában birtokolja a teret, mely a hiány/a csonkolás tere, ahol a formavágy a formátlanságtól remél megváltást.

¹⁸ Julia Kristeva: *Nárcisz: az újfajta téboly*. in: *Café Babel, Tükör*, 1995. 4. szám 55. o.

¹⁹ Vö. Julia Kristeva: *A szeretet eretnetikája*. in: *Helikon*, 1994. 4. szám 507-509. o.

²⁰ Ld. Nádas Péter: *Hazatérés*, in: *Játéktér*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1988. 10-12. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- André Chastel: *Lorenzo de' Medici melankóliája*, in: *Fabulák, formák, figurák*. Gondolat, Budapest, 1984.
- David Freedberg: *Az ábrázolás hatalma válasz és elfojtás*, in: *Athenaeum: Kép – Képiség*. 1993. 4. füzet
- Georg Simmel: *A kacérság lélektana*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1990.
- Gottfried Boehm: *A kép hermeneutikájához*, in: *Athenaeum: Kép – Képiség*. 1993. 4. füzet
- Julia Kristeva: *Bevezetés a megalázottsághoz*, in: *Café Babel: Test*. 1996. 2. szám
- Julia Kristeva: *A szeretet eretnetikája*, in: *Helikon*, 1994. 4.szám
- Julia Kristeva: *Nárcisz: az újfajta téboly*, in: *Café Babel, Tükör*. 1995. 4. szám
- Julia Kristeva: *Az azonosítás és a valós*, in: *Hétvilág* 5. 1992.
- Kalmár Melinda: *A lehetséges harmadik – Az erotika geometriája*, in: *Nappali ház*. 1993. 1. szám
- Massimo Cacciari: *A törvény ikonjai*, in: *Athenaeum: Kép – Képiség*. 1993. 4. füzet
- Nádas Péter: *Emlékiratok könyve*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1994.
- Nádas Péter: *Játéktér*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- Nádas Péter: *Az égi és a földi szerelemről*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1991.
- Susan Sontag: *A fényképezésről*. Európa Könyvkiadó, Debrecen, 1981.
- Thomka Beáta: *Homília az Emlékiratok könyvéhez*, in: *Esszéterek, regényterek*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1988.

HÓDOSY ANNAMÁRIA

AZ ÍRÁS (N)OVUMA

*avagy a „nő” mint az irodalom egy önreflexív metaforája
Poe-nál és Hawthorne-nál¹*

„A nő írás”) – jelenti ki Derrida az *Éperons*ban.² Pedig a nő-mint-Igazság allegóriáját meggondolva elég nehéz elképzelni, hogyan lesz a valóság megismerhetőségének képéből valami radikálisan más. Elvégre is a mű logocentrikus képzete és a nő fallocentrikus elgondolása ugyanannak az episztemológiának a terméke és ugyanannak a logikának a megnyilvánulása. Mint Shoshana Felman írja, a Férfi/Nő ellentét a bináris oppozíciók egyik legalapvetőbbike, ennek megfelelően „a férfi úgy tekint a férfiasság fogalmának elméleti úton alárendelt nőre, mint az ellentétére, más szóval saját másikára, a pozitívum negatívumára, és nem mint olyasvalamire, ami tőle független, különböző és más; maga a másság.”³ Ugyan hogyan lehetne hát a patriarchális nő-képzet alkalmas rá, hogy e „metafizika” aláadását modellezze?

Derrida gond nélkül áthidalja ezt a nehézséget. Ahelyett, hogy megpróbálná dekonstruálni a 'nő' tradicionális képzetét, hogy így tegye alkalmassá az új szerepre, Nietzsche követve egyszerűen kiegészíti a nő-mint-Igazság allegóriáját a nő tradicionális(an szupplementáris) fogalmának egyéb elemeivel, minek következtében a kép értelme átalakul; a „hasonlított” addig kénytelen alkalmazkodni a „hasonlítóhoz”, mígnem lehetlenné nem teszi saját magát. A felszínes és kacér, magát a fátylával kellett női nem oly kiváló ismerői, mint például Nietzsche, világosan látják, hogy a fátyol azért kell, mert nincs alatta semmi; ha tehát az igazság nő, akkor *nincsen igazság*; amit keresnek, az sosem lesz a filozófusoké. A dolgok végső értelme „mindig már” „elhalasztódik”, s a megismerés beteljesülése „felfüggesztődik”.

Világos, hogy Derrida egy hagyományt, egy mítoszt elemez, s nem saját nőkoncepcióját fejt ki a szövegben. Az is belátható, hogy a középpontra épülő diszkurzus általános kritikája nem épülhet a nő esszenciálisként való ábrázolására. Sőt, miközben megtartja a nő lényegnélkülként való (tradicionális) ábrázolását, Derrida (metaforikus értelemben) kaszt-ráltként – azaz a saját értékrendjük szerint „középpont”-nélkülként – mutatja be a nő után loholó férfiakat is. Ám a kifejtés a férfi(as erények) hiányaként elképzelt nő axiómájára épül,

¹ Jelen dolgozat a második része egy nagyobb terjedelmű szövegnek. Az első rész Freud (illetve Toril Moi) és Derrida metaforáit vizsgálja, továbbá Karinthy Frigyes *Festék* című novelláját és Balzac *Az ismeretlen remekmű* című elbeszélését elemzi. Megjelenés alatt. A szerzőt 2003-4-ben a Bolyai Alapítvány támogatja.

² Derrida, Jacques: „Éperons. Nietzsche stílusai.” Ford.: Sajó Sándor In *Athenaeum*, 1992/3., 179.

³ Felman, Shoshana: „A nők és az örültség.” Ford.: Hódosy Annamária. *Testes könyv*. Ictus, 1997.

ami a feminista irodalomkritikusok nagy részét legalábbis zavarta, még ha nem is érezték teoretikusan igazolhatónak, hogy zokon vegyék. Talán ennek köszönhető, hogy a dekonstrukcióval rokonszenvező feministák leghíresebbjei egy-egy értelmezésükben úgy tették meg a „nőt” a(z ’írható’) ’szöveg’ vagy ’écriture’ metaforájának, hogy a fallogocentrizmus derrideánus kritikájára bőven hivatkoztak ugyan, az Éperons nőallegóriáját viszont teljességgel figyelmen kívül hagyták – mintha meg akarták volna mutatni, hogy a nőmetafora kiforgatott, revíziós felhasználásának a feminizmus törekvéseivel harmonizálőbb módja is van.

Barbara Johnson sajátos lehetőséget mutat be a nő figurájának metafikcionalitására Barthes *S/Z*-jét kommentáló tanulmányában.⁴ Amikor újraolvassa a Barthes-kötet által vizsgált novellát, Balzac *Sarrasine*-ját, egyrészt jellegzetes feminista küldetést teljesít, amennyiben (Barthes-tal szemben) a patriarchális nőkép fiktív voltát és férfi-érdekeket szolgáló funkcióját hangsúlyozza. Ez önmagában sem érdektelen, hisz a szövegben látszólag nem a „női” főszereplő, La Zambinella az áldozat, hanem a férfi. Sarrasine a „soprano”-t nőnek vélve beleszeret, majd kegyetlenül csalódik, sőt, tévedéséért halállal bünhődik, amikor kiderül, valójában egy kasztrált férfiról van szó. Johnson szerint azonban

„Balzac fiktív narrátora nyilvánvalóvá teszi Sarrasine szenvedélyének nárcisztikus voltát, sőt némi nosztalgiával maga is azonosul vele. (...) Sarrasine saját szimmetrikus megfelelőjét teremti meg La Zambinellában, s rajta keresztül csak önmagát szereti. Ezért válik végzetessé az igazság lelepleződése. A castrato egyszerre áll kívül a nemek különbözőségén, s testesíti meg szó szerint ezek illuzórikus szimmetriáját. Azzal lehetetleníti el a szimmetrikus, bináris különbözőség iránti vágyat, hogy kielégíti azt.”⁵

Mindez nem csupán a patriarchális nemi ideológia kritikája. Johnson felhívja a figyelmünket, mennyire furcsa, hogy Barthes épp – a kategóriái szerint tipikusan ’olvasható’ – Balzacot szemelte ki ahhoz, hogy az általa kifejlesztett textuális analízist, illetve az ’írhatóság’ mibenlétét bemutassa. Vajon miért? Johnson szerint azért, mert a *Sarrasine* című novellában a címszereplő úgy is felfogható, mint aki az irodalom olvasóját testesíti meg, míg szerelme (akiről kiderül, hogy kasztrált férfi) az ’olvasható’ és az ’írható’ közti különbségtétel ambivalenciáját. Azaz a novella egyrészt „eljátssza” a Barthes által talált irodalomelméleti koncepciót, de folytatja is, ott, ahol Barthes abbahagyta, azt problematizálván, amit Barthes már nem. Nevezetesen az ’olvasható’ logocentrikus képzetének ’írhatóként’ való (ön)dekonstrukcióját.

Sarrasine először az ideális nőt, a földre szállt nő-eszményt látja Zambinellában, számára ő a tökéletes egység és teljesség, külseje világosan és „magától értetődően” utal személye feltételezett „lényegére”, a női esszenciájára. Mindebben megfelel az ’olvasható’ koncepciójának, amennyiben ez olyan mű, amelynek jelölői egyértelmű jelöltekre záródnak, amely összefoglalható, jelentésegészt alkot, érteeme meghatározható. Az ’írható’ szöveg

⁴ Johnson, Barbara: A kritikai különbözőség: Barthes/BalZac. In *Helikon* 94/1-2.

⁵ I.m., 146

ellenben végtelen értelmezési folyamatra nyit, értelme eldönthetetlen, jelölői nem záródnak egyértelmű jelöltekre, továbbá „természetellenes”, amennyiben nem „adott”, az olvasó nem „fölfedezi”, hanem az olvasás során „gyártja”. A kasztrált (amiként La Zambinella lelepleződik) ehhez hasonlatos, hiszen természetellenes, nemi hovatartozása eldönthetetlen, identitása pedig (saját bevallása szerint) a színházi szerepeiben oldódik fel.

A novella cselekménye ennél fogva nem csupán egy félreértésre alapuló tragikus szerelem története. Egyszersmind az olvasó – egészen pontosan Barthes – története is, akiről kiderül, hogy amit ’mű’-nek hitt, voltaképp ’szöveg’, hogy az olvasott jelölőket csak a „logocentrikus vakság” láttatta vele egyértelműnek, hogy a szöveg tulajdonképpen korántsem az, aminek látszik, sőt, olyan valami, aminek a lényege, hogy nincs lényege, hogy mindig más(nak látszik), mint aminek gondolják. Vagyis „a Balzac-szöveg már eleve megvalósította az olvasható eszményének ugyanazt a dekonstrukcióját, amit Barthes is megkísérel elérni, azt feltételezve, hogy az ellentétben áll a klasszikus szöveg sajátságaival.”⁶

Shoshana Felman szintén Balzacot olvasva és valahol ugyanígy Derrida ellenében írta meg a maga verzióját arra, miként lehet a nő a dekonstruktív diszkurzus modellje. Az apropót az adja, hogy az *Isten veled* című novellában, melyet elemez, mind a főszereplő nő „örültsége” mind pedig a férfi-főszereplőnek a nő meggyógyítására tett kísérlete kapcsolatban áll a nyelvvel. Stéphanie, az örült nő nem kommunikál a normális szereplőkkel (akik mind férfiak), látható értelem és funkció nélkül hajtogatja azt a mondatot, amelyet utoljára mondott ki – „Isten veled!” –, örült társnőjével viszont megérti magát. A (fallogocentrikus) nyelv és identitás áll szemben az „örült” és a szöveg struktúrájában feminin jelöléssel, ami Felman elemzésében „a tranzitív, kommunikatív nyelv kimozdítása, a „tulajdon” mint olyan, illetve a megfelelések, vagy másképp a „neveket” és „dolgokat” összekötő átlátszó kapcsolatok helytelenítése, a megfelelő jelölt nélküli, eltévedt jelölő vak homálya, a jelentésétől és kontextusától elszakadt szó újra és újra visszatérő tiszta különbözősége.”⁷ Hogy a nő „nyelve” a reprezentációs jelölés aláásása, azt egy másik jelenet is igazolja, ahol Philippe, a nő hajdani szeretője, úgy szeretné öntudatra téríteni, „meggyógyítani” az örültet, hogy élethűen megrendezi és eljátssza azt a jelenetet, amikor az asszony megörült, azaz megpróbálja visszahozni, jelenné tenni, „re-prezentálni” a nő által „elfelejtett” jelöltet. A kúra sikerül, de a nő meghal, s ezzel a novella is befejeződik. Ez az egybeesés arra bátorítja Felmant, hogy az örültséget a szöveg önarcképeként fogja fel:

„Mintha az irodalom ezáltal arra utalna, mennyire gyenge ahhoz, hogy uralja vagy helyrehozza a jelölő örültségét, amely az ő beszédére éppúgy jellező; mintha azt fejezné ki, mennyire képtelen ellenőrzése alatt tartani azt az ismétlést, amelyet a jelölés során megvalósít; mennyire nem tudja „megszelídíteni” saját nyelvi különbözőségét, és „re-prezentálni” az azonosságot és az igazságot. Az örültséghez hasonlóan s a reprezentációval ellentétben, az irodalom jelölhet ugyan, de *nincs értelme*.”⁸

⁶ Johnson, 147.

⁷ Felman, 400.

⁸ I.m., 403.

Miért gondolhatja Felman, hogy a szöveg – még ha el is fogadjuk, hogy leképezi magát saját maga által – épp Stephanie nyelvvel rokonítható? Miért nem az merül fel inkább, hogy Stéphanie például a(z irodalmi) nyelv valamiféle vakvágányát képviseli Philippe-pel szemben? Nos, Felman azzal igazolja az elképzelését, hogy bemutatja: az akadémikus kritika a novella elemzése során minden szempontból úgy *kezelte* a szöveget, mint Philippe Stéphanie-t. Ahogyan Philippe rekonstruálja a elválás helyszínét, hogy „észre térítse” a nőt, úgy az akadémikus kritika is igyekszik aprólékos pontossággal leírni a novellában szereplő helyszíneket, így próbálván találni valami értelmet a szövegben. Ahogyan Philippe folyamatosan a nő elvesztett identitását keresi, s ezt a tulajdonnevekben, a nő néven szólításában, s saját nevének felismertetésével próbálja elérni, úgy az akadémikus kritika is kitartóan sorolja a novelához kapcsolható „történelmi” helyszínek, szereplők, irodalmárok neveit, ezzel próbálván bizonyítani a fikció szilárd valóságalapjának létezését. Mindez mind az akadémikus kritika, mind Philippe részéről egy átlátszó, egyértelmű jelentéseket hordozó, „természetes”, eszközként használható nyelvet feltételez. Ahogyan Philippe megpróbálja „eredeti szerepébe” visszakényszeríteni a nőt, ami nem más, mint a férfi-dominanciának való alárendeltség, a férfivagyak kiszolgálása, úgy a kritika is azon van, hogy uralja a szöveget, hogy azt mondassa vele, amit hallani szeretne, s ezzel elkerüljön minden váratlan fordulatot, mindent, ami a neki kedvező ideológia alapjait megingathatná. „Balzac szövege, amely a „realista” kritikusról éppúgy szól, mint Philippe-ről, úgy is olvasható, mint saját (...)akadémikus olvasatának ironikus olvasata.”⁹

Johnson és Felman elemzéseiben a nő éppúgy tekinthető – más-más perspektívából – az igazság (vagy mű), illetve az írás (vagy szöveg) metaforájának, mint Derridánál. A feminista kritikusok választása mindazonáltal talán nem véletlenül esik olyan figurákra, amelyeket senki sem sorolna a tipikus nők közé. Ha az elemzések bevalott indokain túlmenő okokat keresünk, első pillantásra túlságosan is egyszerűnek látszik, miért lesz a logocentrikus eszménynek megfelelő, rendezett és meghatározható struktúrával bíró 'mű' metaforája az eszményi nőnek *látszó* La Zambinella és a normálist *játszó* Stéphanie, míg a határokat áthágó, s az illuzórikus rendet és uralmat felborító 'szöveg'-é a kasztrált operaénekes valósága, illetve Stéphanie örültsége. Vajon csak egy újabb sor bináris oppozícióval gazdagodtunk? A mű/szöveg ellentétpár ezúttal a normális/örült; látszat/valóság ellentétpár sémájára lett igazítva?

Ennél kicsit bonyolultabb lehet a helyzet, ha megfontoljuk, hogy e nem „normális” nők épp a *legtípusabbnak tartott* feminin jegyek parabolái. Johnson, miközben azt fejtegeti, hogy a kasztrált énekes Sarrasine szemében ezért és ezért testesíti meg az eszményi nőt, arra is rávilágít, hogy az 'eszményi nő' a férfi perspektívájából voltaképp 'kasztrált'. Felman, miközben bemutatja, hogy az „örült” Stéphanie-t azért kell meggyógyítani, mert örülként „nem nő”, azt is bizonyítja, hogy az örültség „a lebecsült női szerep-sztereotípiá eljátszása”, a normálisnak tartott Stéphanie pedig valójában szeretője nárcisztikus tükörképeként funkcionál, tehát *nem nő*. A kasztrált és az örült alakja tehát nem a 'normális nő' ellentéte, hanem annak groteszk és kétségbeejtő paródiája. Ami egyrészt egészen más fényben

⁹ I.m., 404.

mutatja fel a 'feminin' patriarchális elgondolását, mint az *Éperons*, a derrideánus 'írás' metaforájaként viszont messzemenően Derrida szellemét képviseli. Elvégre is a mester egy másik passzusa szerint az írás „mindenestül szakítva a konstituált normalitással, csupán szörnyűséggént tud megmutatkozni, megjelenni...”¹⁰

La Zambinella és Stéphanie abban is erősen eltérnek az *Éperons* metaforájától, hogy *miért* lehetnek azok. Derridánál, úgy tűnik, a 'nő' azért az igazság metaforája, mert a férfiak mindkettőre vágnak, mindkettőt birtokolni akarják, s ezért sok mindenre képesek.¹¹ Ebből a perspektívából a vágy uralhatatlan jellegének megfelelően a 'férfi'-filozófus a 'nő'-igazság játékszereként és/vagy rabszolgájaként tűnik fel (mégha a kizsákmányolt és ravaszul manipulált férfiak nem is tűnnek különösebben sajnálatra méltónak). Johnson és Felman ezzel szemben nem a (rokonszenves) 'vágy'-at jelölik meg a 'nő'-metafora felbukkanásának fő okaként, vagy legalábbis nem ezt a vágyat. Mindkét elemző a férfiszereplők szenvedélyének (kevésbé rokonszenves) nárcisztikus jellegét hangsúlyozza: Sarrasine és Philippe vágya nem a Másikra, hanem *önmagukra* irányul, és a Másikkal való szembenézés *elkerülését* célozza. Ennek a vágnak tehát nem az „imádott” nők a tárgyai, mégcsak nem is a 'nő' mint a szexuális élvezetek forrása, hanem önmaguk szilárd és felnagyított tükörképe. A nőmetafora értelmében mindez az irodalomfelfogásban is visszaköszön. „Azok, akik nem újraolvasnak, mindenhol ugyanazt a történetet olvassák”, írja Barthes, míg Johnson ezt a következőképp fogalmazza meg: „amit az első alkalommal a szövegben olvasunk, az valójában annyiban már eleve bennünk van”, azaz amikor újat olvasunk az újraolvasás helyett, *magunkat* olvassuk újra. (Barthes átírása persze nem véletlen: Johnson bemutatásában ez magára Barthes-ra is jellemző, lévén a metafikciós elemzésben Sarrasine Barthes alteregója.) Az akadémikus diszkurzus felmani kritikájában is nyilvánvaló a nőhöz való nárcisztikus viszonyulásnak az irodalomra való metaforikus átvitele: a realista kritikus logikája szerint „Philippe összes önámítását” reprodukálja, s „mindaz, ami olvasható, Philippe-pel egyetemben a „realista” kritikust sem megismerésre, hanem elismerésre és *felismerésre* ösztökéli”.

Mindez – további implikációkkal – a novellák egyes allúzióiban, metaforáiban szintén megnyilvánul. Johnson például kiemeli, hogy Sarrasine Pygmalionhoz hasonlítja magát. Az Isten veledben nincs utalás a görög királyra, a két történet hasonlósága mindazonáltal itt is szembeötlő: a Philippe által kigondolt „kúrának” szintén az a célja, hogy (újra-)létrehozza az őt imádó (felismerő-elismerő) nőt. A következőkben két olyan novellán próbálom bemutatni, hogy a feminizmus és a dekonstrukció törekvései összehétközthetők, amelyek szintén a Pygmalion-mítosz újraírásának tekinthetők.¹² Mind Poe *Az ovális arcképében*¹³, mind Haw-

¹⁰ Jacques Derrida: *Grammatológia*. Transz. Molnár Miklós, Budapest: Életünk/ Magyar Műhely, 1991. 24.

¹¹ Ez természetesen kiválóan illusztrálja azt az általános eljárást, melynek során a 'férfi' tűnik fel az 'emberiség' nemeként. Ám ez a logocentrikus diszkurzus felelőssége, nem az elemzésé, amely ezt – bár nem ebből a szempontból – kritizálja is.

¹² A hangsúly azon van, hogy Sarrasine Pygmalionhoz hasonlóan saját teremtményébe szeret bele – önmagát szereti tehát. Mindez nemcsak a szerelem álcájában megbúvó nárcizmust hangsúlyozza, és nem is csak a nő teremtménnyé tételében megnyilvánuló hatalmi aspirációkat

thorne Az *anyajegy*¹⁴ című novellájában egy szakmai megszállottságban szenvedő, tökéletességre törekvő férfi a főszereplő, míg a főszereplőnő a gyönyörű és engedelmes feleség. Poe festője lefesti a kedvesét, Hawthorne tudósa pedig (mai kifejezéssel) „plasztikai műtétet” hajt rajta végre. Mindkét férfi asszonyából kíván tehát halhatatlan remekművet alkotni, Poe történetében a nő a szó szoros értelmében műalkotássá válik, Hawthorne-nál metaforikus értelemben lesz az. De mindkettőre igaz, hogy – Derrida, Johnson és Felman nőfiguráihoz hasonlóan – a szövegbeli „művészek” képzeletében egy logocentrikus műfogalom képviselőivé válnak, a szoros olvasás tanúsága szerint viszont inkább a decentralizált, „olvashatatlan” szövegé. Pedig ezúttal egyik nő sem örült, kasztrált vagy „nőietlen”, és nem is „femme fatale”.

Az *ovális arckép* története szerint egy sebesült úr egy elhagyott kastélyba téved éjszakára. A kastély falán lógó festmények közül képzeletét különösen megragadja egy női képmás, amelyet egy pillanatra élőnek lát. A kastélyban talált könyv, amely többek között a festmény történetét meséli el, „igazolja” furcsa benyomását. A festő szíve hölgyéről festette ezt a képet, aki gyűlölte a művészetet, de szerelmese kedvéért még azt is elviselte, hogy az őt használja modellként. Ám ahogyan alakult a festmény, úgy romlott a lány egészsége. A festmény elkészült, a festő felkiáltott „Csakugyan, ez maga az Élet! S ekkor kedvesére nézett – halott volt!” A novella ezzel zárul. Elég nyilvánvaló, hogy a festmény élete a lány életéből táplálkozik. A novella vázlatának címe is ez volt: „Élet a halálban.” Kézenfekvő, hogy szinte minden értelmező ennek magyaráztát tűzte ki célul.¹⁵

emeli ki. A férfi által alkotott nő fantáziája a férfit nemhogy felruházza azzal a képességgel (egy új élet teremtésével), amire – egyébként – a nő közreműködésére is szükség volna, de magát a nőt is ennek a – hangsúlyosan művészi – képességnek a manifesztációjaként mutatja fel. A Pygmalion-történet fényében a fallogocentrikus művészet a női teremtőerő elfojtása és kisajátítása – ellopása – révén érvényesíti magát.

¹³ Poe, Edgar Allen: „Az ovális arckép.” In *Rejtelmes történetek. Elbeszélések*. (Vál. Borbás Mária.) Ford.: Pásztor Árpád. Európa, Bp., 1967. Angolul: <<http://classclit.about.com/library/bl-etexts/eapoe/bl-eapoe-oval.htm>>

¹⁴ Hawthorne, Nathaniel: „Az anyajegy.” In *A lelkipásztor fekete fátyla. Elbeszélések*. (Vál. Gy. Horváth László. Ford. Balabán Péter, Gy. Horváth László stb. Utószó: Tóth Csaba.) Európa, Bp., 1979. Angolul: <<http://www.classicreader.com/read.php/sid.6/bookid.262/>>

¹⁵ Mollingerék szerint például Poe anyja és felesége halála miatt fordult a művészethez, e két hozzátartozója halálát érezte költői ereje forrásának. Az ovális arckép egy erről szóló vallomás. (Mollinger, Robert N. and Shernaz Mollinger: „Edgar Allan Poe's The Oval Portrait: Fusion of Multiple Identities.” *American Imago* 36./1979.) Twitchell szintén a művészetnek az életen való élőködésének vagy „vámprizmusának” a motívumát emeli ki, ám ezt nem Poe életére vezeti vissza, hanem arra az általános tapasztalatra, miszerint a művészet és az „evilági”, gyakorlati élet összeegyeztethetetlen. (Twitchell, James: „Poe's 'The Oval Portrait' and the Vampire Motif.” *Studies in Short Fiction* 14/1977.) Richards úgy gondolja, hogy inkább a „szimuláció” egy metaforájáról van szó: hogy a művészet igazabb valósággá válik a művész számára, mint a felesége. (Richards, Sylvie L. F.: „The Eye and the Portrait: The Fantastic in Poe, Hawthorne and Gogol.” *Studies in Short Fiction* 20, Fall, 1983.) Rothberg ezt a gondolatot helyezi történeti-társadalmi kontextusba: ennek megfelelően Az ovális arckép a reprezentációnak a technikai fejlődés – a panoráma, a fényképezés, stb. – által Poe korában kiváltott válságát jelzi. „A történet által megtestesített paradoxon nem más, mint hogy a tökéletes portré, azáltal, hogy végtelen

Valóban, az ovális arckép „életre kelése” középpont(i motívum)nak, és (a mű/vészet) lényeg(é)nek mutatkozik abból a szempontból is, hogy ekörül kering a történet, s eközben jól kivehető koncentrikus köröket – vagy oválisokat? – ír le. Először is, a novellában számos elbeszélés ékelődik egymásba. Azon a történeten belül, melyben a narrátor meglátja a festményt, a festmények történetét egy könyv mondja el, amelyet a narrátor az ágya mellett talál. A könyv viszont amellett, hogy elmeséli a festmény történetét, idéz is a festőtől. Ez a struktúra első pillantásra azt sejteti, mintha a történetek végső, egyre hitelesebb magyarázata felé haladnánk, s a reprezentációtól a történés jelen idejéhez érkeznénk. Ez a „jelen” egyszersmind a „teremtő” alkotás pillanata is, amely – amennyiben „való életet” hoz létre – az „isteni” teremtés, azaz a végső „eredet” képzetét kelti. Hasonló „esszencializmust” sejtet, hogy a kép láthatóan pontosan úgy hat a narrátorra, ahogyan a festő kívánta, azaz visszaadja számára azt a hatást, amire a festő áhítozott, s amit (saját bevallása szerint) el is ért. Legalábbis ugyanazt a szót ejtik ki mindketten, amikor a képre néznek: maga az „élet”. A műalkotás elgondolása is logocentrikus tehát, és az azt elmesélő elbeszélés struktúrája is annak tűnik. Az ovális [oval] portré a novella portréja is.

A motívumok ismétlődése viszont inkább azt jelzi, hogy narrátor képéhez való viszonya nem az alkotás pontos *tükörképe*, azaz nem a dekódolása, inkább egyfajta *imitációja*, „rekódolása” a kódoltaknak. Először is, ahogyan a modell ábrázolásának folyamata erotikus jellegű, úgy a narrátor értelmezésének folyamata is az. Az „ismertető” szerint a festmény sokak szerint a festő szerelmének a bizonyítéka volt, s ez a mondat, bár ironikus értelme kétségtelen, másképp is felfogható. A festmények történetét taglaló könyv szerint „a festőnek volt már menyasszonya: a művészet”, a festmény tehát valóban szerelemből – a *művészet iránti szerelemből* született. A festmény egyszerre alkotója kedvese és leánya, akár Pygmalion szobra, s a festmény nézője, a narrátor is úgy reagál a képre, mintha nő volna.

Jádl Ferenc egy tanulmánya az „auratikus műtárgy” által kifejtett hatást szinte pontról pontra úgy jellemzi, ahogyan Poe a narrátorét. „A műtárgy érzéki ismerettöbblete”, olvashatjuk, „gondolkodási képességünket meghaladja és ezáltal annak a tudatba jutása málázás-csodálkozás vagy affektív elhárítás útján történik”.¹⁶ Ahogyan Courbet – *egy női altest torzóját* – ábrázoló képe, *A világ eredete* esetén „menekülés vagy magasztalás a válasz”, a narrátor is azt állítja a képről: „egy pillanatra meglepett, azután megzavart, végül teljesen lebilincselte.” Legelőször is:

„gyors pillantást vetettem a képre, aztán lehunytam szemem. Hogy mért, azt először magam sem tudtam, de mialatt behunyt szemmel feküdtem, azon tűnődtem, hogy mért is kellett a szemem behunynom? Ösztönös cselekedet lehetett, hogy időt nyerjek gondolataimnak – hogy megbizonyosodjam, látásom nem csalt meg, hogy megnyugtassam és előkészítsem képzeletemet arra az időre, amikor józanabban és nagyobb biztonsággal nézek majd a képre.”

sokszorosítást tesz lehetővé, eltörli tárgy(a individualitás)át”. (Rothberg, Michael: „The Prostitution of Paris: Late Capital of the Twentieth Century.” *Found Object* 1, Fall 1992, 3-4.)

¹⁶ Jádl Ferenc: Aki van, kíván. In *Thalassa*, 1996/1., 122.

A hatás eszerint valóban meghaladja a narrátor gondolkodási képességét, reakciója pedig – legalábbis először – a menekülés. Ez az „öszönös cselekedet” a szem behunyásában nyilvánul meg, ami a kifejezetten erotikus – vagy pornografikus – képek által kiváltott „kasztrációs fenyegetés” Jádl-féle leírásának felel meg: „a meghökkentő látvány egy pillanatra vakít, mire a szemlélő „vérszemet kap”. A felajzás a megigézésre (...) való válasz. A megigézett (elcsábított) egy ígéretes szemmel megpillantott ember, akinek a látványtól elmegy az esze, és ösztöncselekvése ellenállhatatlanul áttör. Ez az, amit úgy mondunk, „vérszemet kap”¹⁷ Jádl szerint mindazonáltal a hatás *minden* műalkotás esetében erotikus, pontosabban a (férfinak tekintett) műélvező izgalma az erekcióhoz hasonló metaforikával bír¹⁸. Az esztéta „bölcssége a választani tudásban, a jó kérdés felállításának erotikus művészetében is megvalósul. Csakhogy ez nem a nemi szerve, hanem a szeme ága”¹⁹. A narrátor ennek megfelelően így vall: „sokáig, majdnem egy óra hosszat töprengtem ezen a kérdésen, félig ülve, félig fekvé néztem hosszan és merőn a képet.” A beteljesülés viszont elmaradni látszik, hiszen a narrátor nem oldja meg a kép rejtélyét, hanem elmenekül, akárha illetlen volna a látvány. „Mély és tiszteletteltjes rettegéssel visszatoltam előbbi helyére a gyertyatartót. S miután így nyugtalanságom oka eltűnt a szemem elől, mohón kutattam a könyvben, hogy mit mond a képről és történetéről.” Ahogyan a Courbet-festmény „elvakított” tulajdonosai a vakságot konnotáló fedőképeket – havas tájképet vagy fekete-fehér negatívot – készítettek a festményt eltakarandó, úgy Poe narrátorában sem szűnik meg az izgalom, hanem áttevődik – ezúttal a kép (keletkezésének) reprezentációjára.

A szemlélő *kép*hez való viszonya tehát nem a festőnek a *kép*hez való viszonyára, hanem a festőnek a *modell*hez való viszonyára rímel, azt ismétli meg. A sebesült elbeszélő egy olyan toronyszobában (vagy épp abban) nézegeti a képet, mint ahol azt megalkották. Míg a festés során a lányra „sápadt fény” hullott, a képet az óvatlanul arrébtolt gyertya „világítja meg” a narrátor számára. A festő az alkotás hevében egy idő után már „nem is nézett” kedvesére, míg a narrátor becsukja a szemét. Később pedig, amikor visszatolja helyére a gyertyát, ugyanúgy sötétségbe taszítja a képet, ahogyan a festő a lányt, miután „kilopta” szeméből az élet fényét. Ahogyan tehát a festő számára az alkotás folyamata együttjár a hangsúlynak a lányról a festményre való áttolódásával, úgy a műélvezés folyamatában ugyanez történik a kép és a kép *emlékének*, illetve ez emlék és a *képről szóló könyv* viszonyában. Az „eredetit” mindannyiszor a „reprezentáció” borítja – a szó szoros és metaforikus értelmében – homályba.²⁰ Ami az előbb a „lényeg” felé való közelítésnek tűnt, az voltaképp a(z emberi)

¹⁷ I.m., 129.

¹⁸ „hirtelen fellép egy döntő mozzanat, egy fordulópont (...) ezen metaforika történetében a vérkeringés önmagában keringő és a tesben pulzáló mozgása játszik szerepet, (...) Hegelnél a létezés a nemlétben mint eredet. Hegel az Ursprung (kezdet mint hely) szót használja, a verőér lüktetésének (springender Punkt) analógiájára. A Sprung (és springen) a németben nemcsak ugrás, hanem szétpattanás következtében előállt állapot is, bespringen pedig azt jelenti, hogy meghágás vagy fedezés erotikus értelemben. (...) Az Ursprung az origó, a középpont helye, ahol a forrás fakad, ahonnan a folyamat jön, amiből a folyamat levezethető.” (I.m., 123.)

¹⁹ I.m., 123.

²⁰ Erre alapul Caws értelmezése, aki szerint a lányt nem egyszer „gyilkolják” meg, hanem annyiszor, ahányszor a figyelem a modelltől áttevődik a reprezentációjára. Másodszor tehát akkor,

lényeknek, a (fausti) célnak, a (novella) középpont(já)nak a folytonos áthelyeződése. A festmény „élete” sem egy előzmény nélküli, „isteni” teremtoáktus következménye, hanem egy *lopás*: a festő „nem látta, nem akarta látni, hogy a remek színeket, amelyek olyan élettelivé tették a képet, az [asszony] arcáról rabolta el” [kiem.: H. A..].

Ezt a „lopást” egy másik metafora méginkább kiemeli: „fellobbant az életerő az asszonyban, mint ahogy a kanóc utolsó lobban a lámpában, mielőtt elalszik. És megtörtént az utolsó ecsetvonás: a szembe *belelopta* az utolsó fényt” [kiem.: H. A.]. Az ovális arckép szemének „fénye” a nő ellopott „életerejé”, amelynek (eleve) a lámpa fénye a metaforája. Meglehetősen hagyományos kép, gondoljunk csak a gyertyára, a lélek lángjára. Ám a láng, a fény a művészi tehetség azon megfjejthetetlen összetevőjének a szimbóluma is²², amely az alkotásokat „örökkévalóvá” teszi, azaz *metaforikus* értelemben élővé.²³ A művész felesége lefestése során nem az életet, hanem (csak) az élet egy jelölőjét jeleníti meg, azaz „szó szerinti” értelmét viszi át, *teszi átvitt értelemmé* a művében. Pontosan ily módon ihletettek (szó szerint ugyanis „lelkesekek” [spirited]) a kastély festményei, és ily módon élénk (szó szerint élő [vivid]) a festményre hulló fény is. És ilyen értelemben mondjuk, hogy egy műalkotás halhatatlan. A 'lopás' tehát metaforikus átvitel, decentralizáció, interpretáció, éppúgy, mint *Az ellopott levélben*, s éppúgy ismétlődik (hisz megismétlődésre van ítélve), mint ott. Az „élet-szerűség” meghatározásának nehézsége, s a festmény „erotikus” hatása pedig azt jelzi, hogy az interpretáció itt is a vágy függvénye: „a tolvajok értelmezésében ugyanis a levél jelentése (és jelentősége) az, hogy náluk kössön ki, azaz az ő értelmezésükben találja meg végső és igaz jelentését. A levél ily módon tolvajai kezén születik, és tolvajai kezén mutatja meg nemlétét.”²⁴

Különbség is van persze, méghozzá a konkrét megjelenítés mellett kifejezetten „feminista” jellegű. *Az ellopott levél* értelmezői²⁵ a (jelölőt jelölő) levelet a „fallosz” megjelenítésének látták, annak ellenére, hogy az első „tolvajánál”, Lacannál még kimondottan *nőként*, a nő metaforájával jelenik meg. Ahogyan ez a szöveg is teszi, az arcképet mint jelölőt egy *nőként* s – hatásmechanizmusában is – *nőként* jellemezve. Sőt. Az arckép definitív attribú-

amikor a narrátor a festmények történetét taglaló könyvet kezdi olvasni a női arckép szemlélése helyett, de akkor is, amikor a szerző a narrátor furcsa kalandjának elmeséléséhez felhasználja az arckép történetét. (Caws, Mary Ann: „Insertion in an Oval Frame: Poe Circumscribed by Baudelaire (Part I).” *The French Review* 56, April 1983.)

²¹ Megjegyzendő, hogy csak a fordítás használ olyan szavakat, amelyek ily nyilvánvalóvá teszik a lopást.

²² Lásd a 'lámpa' azon romantikus metaforáját, amelyet Abrams oly gondosan szembeállított a 'tűkör'-ével.

²³ A festmény életrekeltének metaforikus voltát támogatja, hogy a novella vázlatában a sebesült narrátor fájdalmaikt enyhítendő ópiumot fogyaszt. Vö.: Thompson, G. R.: „Dramatic Irony in 'The Oval Portrait': A Reconsideration of Poe's Revisions.” *English Language Notes* 6., Dec. 1968.)

²⁴ Kalmár György: *Az ellopásban élő levél*. In *Vulgo* 1991/1.
<<http://www.c3.hu/scripta/vulgo/1/01/kalmar.htm>>

²⁵ Lacan, Jacques: „Szeminárium *Az ellopott levélről*.” Ford. Gángó Gábor.; Derrida, Jacques: *Az igazság postása* Ford. Gyimesi Tímea.; Johnson, Barbara: „A vonatkoztatási rendszer: Poe, Lacan, Derrida.” Ford. Kovács Sándor s.k. In *Testes Könyv II. deKon-könyvek*, Szeged, 1997.

tuma, hogy *ovális*, ami a keret *formájának* a jelzője, továbbá a „valós” figura „csonkaságát” hangsúlyozza: „csak fej és váll”. Lacan után elég kézenfekvő asszociáció a kasztrációé, pontosabban a kasztráltként meghatározott nőiségé, női nemi szervé. Ezt az 'oval' szó meghatározása is megerősíti, nevezetesen, hogy 'tojás formájú', ám kissé más előjellel: a kifejezés valóban a latin 'tojás', 'ovum' szóra vezethető vissza, amelynek hangzása csak az utolsó betűt tekintve tér el az ovális angol megfelelőjétől. És ez a szó egyszersmind *petét* is jelent! Azaz a festmény a női nemiséggel konnotálódik, de nem a pusztá formát, a hiányt reprezentálja, amelyet a művész tölt ki tartalommal. Ellenkezőleg, a művész itt a női termékenységet írja át saját „nemzőképessége” megnyilvánulásává. Barthes/Johnson terminológiájával: nem „újat ír”, hanem „újraír”, de úgy és talán azért, hogy az „újat írásnak” látszon.

Amennyiben a lopás újraírás, erre a szövegre is illik, hogy a „tolvajok (...) tevékenysége (az értelmezés folyamata) nem más, mint egy központi üresség (...) újabb és újabb szövegekkel való elfedésének, betöltésének a kísérlete. A kritika tehát nem tesz mást, mint amit (Lacan szerint) már Dupin is: megpróbálja betölteni a jelölés (betölthetetlen) *hiányát*.” (Kalmár) Ez a „hiány” azonban, akárcsak a Courbet által ábrázolt, nem azért betölthetetlen, mert kasztrált fallosz, a hiány maga. Inkább azért, mert oly módon van eleve „tele”, amely – egy bizonyos paranoid kóddal olvasva – fenyegető. Mint Horney írja: „vajon nem az gerjeszti a férfiakban (...) a legkülönbébb területeken érvényesülő, teremtésre készítő óriási hajtóerőt, hogy átérzik viszonylagos csekély szerepüket egy új élőlény létrehozásában, és ez szüntelenül teljesítménybeli túlkompenzációra kényszeríti őket?”²⁶

Hogy mi volna az alternatíva, azt Poe nem, Hawthorne novellája azonban sejteni engedi. Bár ez első olvasásra bizonyára nem túlzottan nyilvánvaló. Az, hogy a tudományos babérokra áhító főhős, Aylmer „plasztikai” műtétnek veti alá feleségét, aki belehal a beavatkozásba, olyasféle tanulságok levonására készítet, mint az, hogy a tudományba vetett túlzott bizalom megbosszulja magát. Vagy hogy Aylmer jobban figyelt Georgiana külsejére, esztétikus arcára, mint belsejére, „fennkölt” lelkére, ezért vesztette el mindkettőt. Ám az ennek levonásához szükséges információnál Hawthorne jóval többet kínál. Például, hogy a novella „akkor” játszódik, amikor (még) „nem ment ritkaság számba, hogy a tudományok szeretete mélységében és lenyűgöző erejében vetélkedjen a szerelemmel.” Aylmer számára „a fiatal felesége iránti szerelme talán erősebbnek bizonyult, de csak olyképpen, hogy összefonódott a tudományok iránti szeretetével, s ez utóbbinak erejét önnön erejével egyesítette.” A tudományos „szenvédély” természetét, amelynek a Georgiana iránti „szerelem” alárendelődik, Hawthorne sokatmondóan így jellemzi: „a szív is kíváncsian táplálékra lelhetett oly foglalatosságokban, amelyek (...) a hatalmas emberi értelem egyik lépcsőfokáról a másikra hágnak, míg nem a gondolkodó felfedi az alkotóerő titkát, és talán új világokat is teremt magának.”

A tudomány Aylmert eszerint azzal kecsegteti, hogy Teremtővé válhat, hogy „uralkodhat a Természet fölött”. Georgiana ebben a törekvésben lesz férje kísérleti nyula azáltal, hogy az arcán levő anyajegy szimbolikusan a természetivel azonosítódik Aylmer szemében:

²⁶ Horney, Karen: Menekülés a nőiség elől (1926). Ford.: Battyán Katalin. A nők maszkulinitáskomplexusa, ahogyan azt a férfiak és a nők látják. In *Thalassa*, 1996/1., 13.

„Az emberiségnek az a végzetes szépséghibája volt ez, amellyel a Természet egy vagy más alakban valamennyi alkotását kitörölhetetlenül megbélyegzi, vagy mert azt akarja elébünk tárni, hogy kérészetlenségük és végesek vagyunk, vagy azt, hogy a tökéletességet robot és szenvedés árán kell kivívnunk. A bíbor kéz azt az elkerülhetetlen szorítást példázta, amellyel a halandóság a legnemesebb és legtisztább földi teremtményeket is markában tartja, s a legalacsonyabb rendűeknek, sőt azoknak az állatoknak a szintjére süllyeszti, amelyekhez hasonlóan porrá lesz az ő testük is. Így módon Aylmer komor képzeletében az anyajegy hamarosan felesége esendőségének: a bűnnek, bánatnak és elmúlásnak jelképévé, ijesztő mementóvá vált, amely több gondot és rettegést okozott neki, mint amennyi gyönyört Georgiana akár lelki, akár testi szépsége valaha is keltett benne.”

Az anyajegy eltüntetése egyet jelent a természet tökéletesítésével, hibái kijavításával, az emberi határok megszüntetésével, ezen belül is, úgy tűnik, elsősorban a *halál* eltörlésével. Bár legfőbb instanciaként a szövegben a Természet szerepel, a „porrá válás” csakis egy örökké változatlan Természet-*feletti* entitáshoz viszonyítva minősíthető hiányosságnak (hisz a pusztulás a Természet „természetes” sajátja). Valóban, az idézetben nemigen kerülhetők el a bibliai allúziók, az a kontextus, amelyben a természet Isten „bűnös” alkotásaként jelenik meg. Az idézet által felsorolt tökéletlenségek a keresztény mítosz szintjén mind-mind Ádám bukásának következményei, annál fontosabb lehet tehát, hogy Aylmer úgy igyekszik jóvátenni az ősi hibát, hogy újra elköveti azt, hiszen a megszegett isteni parancsolat így szólt: „De annak a fának gyümölcséből, mely a kertnek közepette van, azt mondá Isten: abból ne egyetek, azt meg se illessétek, hogy meg ne haljatok. És monda a kígyó az asszonynak: Bizony nem haltok meg; Hanem tudja az Isten, hogy a mely napon ejéndetek abból, megnyilatkoznak a ti szemeitek, és olyanok lesztek mint az Isten: jónak és gonosznak tudói.”²⁷

Aylmer törekvésének fausti jellege előrejelzi a történet végét: Isten helyét senki sem bitorolhatja. Aylmer nem lehet Georgiana teremtménye, vagy „Pygmalion”-ja, mint a férfi maga fogalmaz. Azaz a nő arcáról *nem szabad* eltűnnie az anyajegynek. De a szöveg nem utal semmilyen „műhibára”, nem nevezi tévedésnek Aylmer azon elgondolását, miszerint a kúra „siker” volt. Vajon természetfeletti beavatkozás okozta a nő halálát? Nem lehetetlen ilyesmit feltételezni; az események ezen fordulatára azonban egy másfajta magyarázat is kínálja magát.

Georgiana testét számos alkalommal úgy írja le a szöveg, mint *rendszer* vagy *struktúrát*: „érezte (...) hogy a testében valamilyen forrongás támad” [there was a stirring up of her system]; „a szörnyű anyajegy tájékán érzett valamit (...) ami egész testében [throughout her system] nyugtalanságot keltett”; „már olyan erős hatóanyagokat adtam be neked, amelyek mindenre képesek, csupán arra az egyre nem, hogy egész fizikai lényedet [physical system] megváltoztassák”. Az anya-„jel” [mark] a nő bal orcájának *közepén* helyezkedik el [in the centre of Georgiana's left cheek], mélyen *összeszöve* [interwoven] arcának szövetével és

²⁷ Biblia. Mózes 1.3.

anyagával [with the texture and substance of her face]. Az „anyag” [substance] angolul a szubsztancia, azaz a lényeg(iség), a valóság, az esszencia megfelelője is ... itt azonban a „texture”, azaz a textúra, a szövet, a szöveg, tehát a jel szinonimájaként szerepel. Megtudjuk még, hogy az anyajegy „elmosódottan rajzolódott ki”, egészen pontosan, nem volt *tökéletesen meghatározható* „a rózsás környezetben” [imperfectly defined its shape amid the surrounding rosiness]. Ennek ellenére „számtalan gondolatsorral és érzelmi hangulattal fonódott össze, úgyhogy a végén valamennyinek a központja lett” [it so connected itself with innumerable trains of thought, and modes of feeling, that it became the central point of all].

Ekként tehát Georgiana úgy jelenik meg, mint egy középponttal rendelkező struktúra; a középpont úgy, mint jel, a struktúra pedig úgy, mint szövet/szöveg – tehát diszkurzusként. Méghozzá olyan diszkurzusként, amelynek Aylmer „választott” szimbolikus jelentést [selecting it as the symbol]: a folt „Aylmer komor képzeletében” [sombre imagination] lesz „bűnnek, bánatnak és elmúlásnak jelképe”. Ám e diszkurzus képzelt középpontja (a) *hiány*, mindannak a hiánya, amelyet Aylmer hangsúlyosan mágikus/metafizikus tudománya segítségével megtalálni remél, melynek a megoldása tehát a rendszeren kívül van, s amelynek az elbeszélés metaforikájában a férfi-teremtőerő a megfelelője. Másképp fogalmazva, az elbeszélés hősnője a *logocentrikus diszkurzus* metaforájává válik, hisz anyajegye „a totalitás középpontjában foglal helyet, mivel azonban e középpont nem az övé, a totalitás *középpontja másutt van*.”²⁸ Igencsak elgondolkodtató, hogy a Georgiana halálához fűzött kommentár mennyire nem magyarázza a „hús-vér” nő halálát, azt viszont igen, miért nem létezhet (*ez a*) *struktúra a középpontjába képzelt hiány nélkül*.

„A végzetes kéz az élet rejtelmével viaskodott, s olyan kötelék volt, amely egy angyali szellemet halandó testéhez fűzött. Midőn az anyajegynek – az emberi tökéletlenség egyetlen szimbólumának – bibora végképp eltűnt az asszony arcáról, az immár tökéletes lény búcsúsóhaja elrebbent, s a lelke, miután még egy pillanatig a férje mellett időzött, az ég felé repült.”

Az anyajegy ezúttal nem az eredendő bűnt képviseli, amelyet jóvá lehet tenni, nem a tudomány révén felszámolni remélt halál jele. Ugyan továbbra is a „tökéletlenség” szimbólumaként jelenik meg, ám ezúttal *magát az életet* jelenti. Az élet mint a léleknek a „halandó testhez fűző köteléke” *magában hordja a halált*, mint önnön fogalmi feltételét, másikat – ezt nem gondolja meg Aylmer. Másképp fogalmazva, az anyajegy nem „szinguláris” (mint a bemutatásban olvashatjuk), hanem bináris jelölő. A szellem lakhelyéül szolgáló „hibás” anyag „kijavitása”, a „halhatatlan esszenciát” ellenpontosító halandó test „örökéletűvé” egyesíti, *tehát felszámolja* a lét megélhetőségét lehetővé tévő bináris oppozíciókat. Aylmernek a tökéletesség, teljesség [completeness] megvalósítására irányuló kísérlete kudarcot vall, „benne a szubjektum és a véges diszkurzus empirikus erőfeszítése idéződik fel, mely hiába

²⁸ Derrida, Jacques: „A struktúra, a jel és a játék az embertudományok diszkurzusában.” Ford.: Gyimesi Tímea, In *Helikon* 1994/1-2., 22.

áthítozik arra a végtelen gazdagságra, melyet sohasem lesz képes magáévá tenni. De más-képp is meghatározhatjuk a nem-totalizációt: nem a végességnek mint az empirizmusra való felszólításnak a fogalmával (...). Ha tehát a totalizációnak már nincs értelme, akkor ez nem azért van, mert a mező végtelenjét nem lehetne egy tekintettel vagy egy véges diszkurssal befogni, hanem azért, mert a mező – tudniillik a nyelv, mégpedig egy véges nyelv – természete kizárja a totalizációt.”²⁹ A „tökéletes” Georgiana az egység és teljesség megvalósulásaként nem lehet evilági létező, tehát meg kell halnia; tökéletes földi lény nem létezhet, mert a „tökéletesség” par excellence a nem-földi attribútuma.

Georgiana (ironikus?) kommentárja szerint Aylmer törekvése „csodálatraméltó” (ám hiábavaló) próbálkozás volt. A narrátor utolsó szavaival azonban némileg más „tanulást” von le Georgiana halálából, más hozzáállást gondol bölcsebbnek: „Ha „Aylmer igazi bölcsességre tett volna szert, nem kellett volna eldobnia magától azt a boldogságot, amely halandó életét ugyanolyan szálakból [texture] szötte [woven] volna, mint a mennyei létet. (...) nem volt képes egyszer s mindenkorra az örökkévalóságban élni, s a jelenben megtalálni a tökéletes jövőt.” Az idézetben a „mennyei lét”, amely a „halandó élet” száműzetésének végét, telosát jelenti, egyként *textúráként*, szöveggként jelenik meg. Nem mondhatnánk tehát, hogy az, ami a véges létben megvalósítja a végtelenséget, „tulajdonképpen a játéknak, vagyis véges egység zártságában végbemenő végtelen helyettesítéseknek a mezeje”³⁰? Ám ha így van, mi ennek a novellán belüli metaforája? A végesben fellelt boldogság, amiről a narrátor beszél, a „szerelem”? Ha a szöveg neoplatonikus allúzióit meggondoljuk, akkor Georgiana tökéletessé, „ideává” válásának alternatívája nem más lehetett volna, mint Georgiana anyává válása; a szülés, az egyéni élet végességének a utódok sokaságában és sorában való feloldódása mint „a véges egység zártságában végbemenő végtelen helyettesítések”. De lehet-e ilyen egyszerű, ilyen „tradicionális” és mindennapi kép a dekonstrukció modellje?

Miért is ne? Gayatri Spivak, Derrida angolra fordítója szerint a „nő” azért alkalmas arra, hogy a dekonstrukciós diskurzus modellje legyen, mert „bár minden ember redukálhatóan decentralizált, a középpontot privilegizáló diszkurzusban csak a nőt diagnosztizálták ekként”³¹. Battersby szerint viszont nem lehetetlen, hogy ezt épp a nő és a szülés összefüggése indokolja.³² Kant óta úgy képzeljük, hogy az emberi megértés a képzelet által alkotott idő- és térképzeteken keresztül ad formát a külső világ (természet) anyagának és egy olyan struktúrát képez, amelyen belül az 'én' reflektálhat saját létezésére. Ez a modell mindazonáltal elégtelennek mutatkozik a 'nő' leírására, arra, hogy egy személy szülhet, hogy valami olyasmit tartalmazhat, ami meghaladja az autonóm 'én'-t. A női test – és ennek megfelelően a női „transzcendentális ego” – átmeneti, változó struktúra, valahol az 'én' és a 'nem-én' között. A nő reprodukcióra kész teste nem illik az 'autonóm szubjektum' kategóriájába; az

²⁹ I.m., 31.

³⁰ I.h.

³¹ Spivak, Gayatri C.: "Displacement and the Discourse of Women." In *Displacement. Derrida and After*. ed. Mark Krupnick, Indiana UP., Bloomington, 1983.

³² Battersby, Christine: *The Phenomenal Woman: Feminist Metaphysics and Patterns of Identity*. Cambridge, Polity Press, 1998.

a képessége, hogy testéből egy másikat formáljon, a kanti rendszerben elfojtódik, mert ellentmond azoknak a feltételeknek, amelyek a „zárt” test határain túl mindent racionálisan kizáró, körülhatárolt *férfi*-identitás megkonstruálásához szükségesek.

Az anyajegy számos olyan utalást tartalmaz, amelyek azt sejtetik, Aylmer nem egyszerűen teremteni akar; törekvései a női reprodukció megszünetésére és egyben felülmúlására irányulnak. Georgiana „női” mivoltának már első pillantásra is sok köze van Aylmer kutatásaihoz. Láttuk, a szöveg következetesen a természet uralásaként, a természet tökéletesítéseként utal Aylmer céljaira, márpedig a „nő” és a természet közötti analógia régi hagyományra tekinthet vissza, amit külön hangsúlyoz, hogy Georgiana neve a „föld” szóból ered. A „nő” tökéletesítése ennél fogva nem egyszerű illusztrációja, hanem egyenesen allegóriája Aylmer – avagy a fausti ember – általában vett törekvéseinek. Illetve, a férfi törekvéseinek, s erre – azaz a férfiszempont általánosító, s ekképp elfojtó jellegére – a szöveg hívja fel a figyelmet.

Nem pusztán azért, mert az ember „tudományos” létrehozása voltaképp feleslegessé tenné a nőt. Inkább azért, mert Aylmer tökély iránti neoplatonista rajongása, mint a szöveg mondja, összefonódhat ugyan a szerelemmel, jellegéből adódóan a testiségtől azonban visszariad; a szexualitást nyilvánvalóan olyasminek tekinti, ami „a legnemesebb és legtisztább földi teremtményeket is markában tartja, s a legalacsonyabb rendűeknek, sőt azoknak az állatoknak a szintjére süllyeszti, amelyekhez hasonlóan porrá lesz az ő testük is.” Az erre való burkolt utalások a novellában olyan hálót alkotnak, melyen belül épp a női szexualitás és reprodukció az, amiből a kúrának ki kéne Georgianát gyógyítania.

A szöveg egy helyütt azt sejteti: miközben Aylmer épp a „tudás fájáról” készül újra enni, (tudattalanul) Georgianát kárhóztatja az első emberpár bűnéért. Az anyajegyől borzadni ugyanis az elbeszélő szerint „nem jogosabb”, mint azt állítani, „hogy azok a kis kék foltok, amelyek olykor a legtisztább márványszobrokon is előfordulnak, az isteni Évát szörnyeteggé változtatják.” A folt ebben a bekezdésben azzal a szégyenfolttal asszociálódik, hogy Éva hagyta magát elcsábítani a kígyótól. Miután pedig Aylmer – az elbeszélő logikája szerint – igenis undorodik Georgiana anyajegyétől, azaz „szörnyetegnek” látja Évát, a kúra úgy is felfogható, mint a női nem „jogos” büntetése. Sőt, az is lehet, hogy mindez pusztán ürügy arra, hogy a férfi leszámoljon a nő(k)nek tulajdonított hatalommal³³, amelyet oly ijesztőnek talál. Az „anyajegy” (‘birthmark’ – szó szerint ‘születésjegy’) ugyanis értelmezhető úgy is, mint annak a jele, hogy Georgiana anyától született (tehát bűnös ember), de úgy is, hogy *anya lehet, azaz szülhet*. Azaz rendelkezik egyfajta „teremtőképesseggel”, akár névrokona, a nőneműnek tekintett „Természet anyánk”, amelyet Aylmer olyannyira csodál és irigyel, s amelyet a nőben talán épp ezért gyűlöl.

Azok a jelek, apró kudarcok, amelyek az elkerülhetetlen vég felé mutatnak, mindannyiszor Georgiana nőiségével állnak kapcsolatban. Amikor Aylmer egy csodás virággal igyekszik Georgianának imponálni, bejelenti, hogy „A virág néhány perc alatt elfonnyad, s nem hagy maga után mást, csak barna magházukat, ám ezekből még egy olyan kérészeletű fajtát is, mint ez itt, örökkévalóvá lehet lenni. De alig érintette meg Georgiana a virágot, az

³³ Az „isteni” Éva az elbeszélő szavaival „Eve of Powers”, a Hatalmas Éva.

egész növény elüszkösödött, levelei szénfeketék lettek, mintha tűz égette volna meg őket." A „kérészéletű” virág itt az ember, és ezen belül is a nő metaforája, amely a „magházakból” képes reprodukálni magát, ám Aylmer beavatkozása éppúgy elpusztítja, mint ahogyan majd Georgianát fogja. A virág „tudományosan” fokozott szépségének épp a termékenysége, s az ezáltal lehetővé tett evilági örökkévalóság [‘perpetuated’] az ára.

Aylmer „igazmondó” álma és Georgiana ösztöne szintén megsűgja, hova fajul a kísérlet, és szintén más magyarázatot ad az eseményekre, mint a Faust-mítosz. Aylmer álmában „minél mélyebbre vágott a kése, annál mélyebbre húzódott a kéz, míg végül, úgy látszott, már Georgiana szívét szorítja kicsiny markába. De a férj könnyörtelen eltökéltséggel még onnan is ki akarta hasítani vagy tépni.” Georgiana annak ellenére is felajánlkozik a kezelésre, hogy „az is lehet, hogy a folt olyan mélyre hatol, mint maga az élet.” Később megerősíti ezt a lehetőséget: „ne kímélj engem, Aylmer, meg akkor se, ha az anyajegy a késed elől netán a szívemben keresne végső menedéket.” Az ismételt szóhasználat azért is különösen jelentős, mert Georgiana kúrájában szó sincs késről, Aylmer különböző főzetek beadásával igyekszik eltüntetni a foltot. A kés fallikus szimbólum, ami megerősíti Aylmer törekvésének férfias jellegét. Az operáció egyrészt szexuális felhangokkal bír, a nemzést/megtermékenyítést idézi, másrészt mintha épp a női termékenység elpusztítása működtetné. Az anyajegy „kihasítása”, „kitépése”, „kivágása” erősen a magzatelhajtást idézi, s az egész folyamat, mely idevezet, egy nemkívánt terhességgel analóg.

Aylmernek nem sokkal házasságkötésük után tűnik fel, milyen foltot visel, milyen foltal viselős Georgiana; az anyajegy – avagy az anyaság jele – azt juttatja eszébe, hogy Georgiana esendő, hajlamos a bűnre (s a megfogalmazás egyáltalán nem zárja ki a házasságtörés bűnét). Ez veszi rá, hogy ki akarja venni a foltot [have it out]. Georgiana ezután „pihenés” céljából elzárkózik a külvilágtól egy olyan helyen, amely maga is a női méhet idézi: „Ahogy díszes, súlyos redők [ti. a függönyöké] a mennyezetről a padlóra omlottak, s minden sarkot és egyenes vonalat elrejtettek, a szobát szinte elzárták a végtelen tértől”. Innen egy laboratóriumba jutunk, ahol egy kemence izzik, a női genitáliák ősi szimbóluma, melyben valami készül, s melyet a férj (vagy „apa” vagy „szülész”?) aggodalmasan figyel. A vajúdás szimbolikus helyszínével van dolgunk: Georgiana azért nyit be ide, mert az „anyajegy tájékán érzett valamit, nem fájdalmat, de mégis olyasmit, ami egész testében nyugtalanságot keltett”. A már említett virág-mutatványt, amely Georgiana sorsával analóg, az elbeszélő „abortív kísérletnek” nevezi, és a folt a végkifejlet során valóban elhal.

Ezzel párhuzamosan kellene létrejönnie az eszményi nőnek, Aylmer teremtményének: Georgiana „tökéletesítésének” folyamatában Aylmer maga nyilvánítja magát Pygmalionhoz hasonlatossá: „Maga Pygmalion sem érezhetett nagyobb elragadtatást, amikor a vésője alól kikerült szobor életre kelt, mint amelyet én érzek majd”. Az eszményi nő helyett azonban csak a nő *anyagtalan* „eszméjét” sikerül lérehoznia, s a szöveg ezen a szinten is jelzi, miféle hiba csúszott Aylmer számításába. Bár Aylmer Georgiana „egyedüli” teremtményeként kíván fellépni, láttuk, hogy a Georgianát a termékenységből kigyógyító kúra metaforikája a szülésé. Az elfüggönyözött szoba nemcsak Georgiana terhességének szimbolikus kivetülése, de metaforikus méh is, amelyben Georgiana a magzat, Aylmer pedig *saját* itteni kutatásait nevezi „vajúdásnak” [my labor]. Amikor Georgiana benyit a laboratóriumba –

voltaképp a szülöcsatornába, amelyből „újjászületik” –, ezúttal Aylmer hagyja rajta az ujjá nyomát, ahogyan annak idején, „születése órájában” a Természet tette. Míg Georgiana korábban egy „tündér” kézjelét – aláírását [sign-manual] – viselte, a kúrárt rögzítő naplóra, „e kötet minden korábbi lapjára az elmélyült gondolkodás ütötte rá pecsétjét, ám ezen az utolsó lapon hosszú évek gondolatai sűrűsödtek össze.” (kiem. H. A.) Georgiana arca tehát szó szerint papírrá alakul, az anyajegy (helye) pedig betüvé, amely Aylmer gondolatának reprezentációja. Aylmer végül is „apja” helyett „anyja” lesz a „szöveg-nőnek”.

Derrida az apaságnak az anyaság fogalma fölé – s ezzel egy mozzanatban a racionálisnak az érzéki és a patriarchálisnak a matriarchális fölé – rendelését úgy dekonstruálja, hogy bemutatja: az anyaság sosem volt „természetesebb” vagy „biztosabb” mint az apaság³⁴. Hawthorne viszont azt mutatja be, hogy az apaság nem képzelhető el az anyaság nélkül; a kihordás és a szülés képei mindig újratermelődnek, bármekkora erőfeszítést is tesznek az elfojtásukra. A nemzés képzetétől eltérően, amelynek „eredményét” a patriarchális hagyomány a férfi (apa) „képére teremtet” önmagában zárt, „egyszerre csak” testet öltő szubjektumként képzei el (illetve ettől kezdve *veszi emberszámba*), a szülés metaforájával talán az alkotás egy másféle felfogása *inszisztál*. Ahol egy önmagával sosem azonos létező egy olyan létezővel „egészül” ki, amelynél mindez megismétlődik, mint Moi (a) Dora hiábavaló kiegészítési kísérleteiről mondja: „a töredék olyan kiegészítésre támaszkodik, amely más, ugyancsak kiegészítésekre épülő töredékeken alapul, és így tovább, *ad infinitum*. Végére is meglepően közel járunk Jacques Derrida elméletéhez, ahhoz a felfogáshoz, amely szerint a jelentés különbségek produkálása.”³⁵ Vagy mint maga Derrida fogalmaz,

„Olyan típusú – mondjuk még történeti – kérdésről van szó, melynek fogalmiságát [conception – ’fogamzását’], *kialakulását, vajúdását és munkáját* ma még csak sejteni tudjuk. Kimondom e szavakat, s tekintetemet a szülés műveletei felé fordítom; (...) ugyanakkor azok felé is, akik abban a társadalomban, amelyből én sem zárom ki magam, tekintetüket elfordítják a még-megnevezhetetlenről, ami vagy megmutatkozik, vagy csak a nem-fajta egyik fajtájaként, a monstrozitás formátlan, néma, *csecsemő* [infante] és rettentő [terrifiante] formáját öltve tud megmutatkozni, miként ez szükségszerű, ha születésről van szó.”³⁶

³⁴ Derrida, Jacques: „*Ki az anya?*” In *Ki az anya?* Ford.: Csordás Gábor. Pécs, Jelenkor, 1996.

³⁵ Moi, i.m., 26.

³⁶ Derrida, „*A struktúra...*”, *ibid.*, 34-35.

SLAVOJ ŽIŽEK

Szenvedélyes elszakadás, avagy Judith Butler, mint Freud olvasója*

A szexuális differencia Valósa

A kulcsprobléma a következő: amikor Butler a szexuális differenciát mint pszichés életünk veszteségének elsődleges „letéteményesét” utasítja el – amikor azon premisszáit, hogy minden elkülönülés és veszteség visszavezethető a másik nem strukturális elvesztésére, „amely által mi mint éppen ilyen nemű jelenünk meg a földön”¹ kétségbe vonja, a szexuális differenciát és a heteroszexuális szimbolikus normát, amely a „férfi” és „női” mivoltot meghatározza, észrevétlenül azonosítja, míg Lacan számára a szexuális differencia valós, méghozzá abban az értelemben, hogy lehetetlen megfelelően szimbolizálni, egy olyan szimbolikus normába transzponálni, amely a szubjektum szexuális identitását rögzíti – „nincs olyan dolog, hogy szexuális viszony”. Amikor Lacan azt állítja, hogy a szexuális differencia „valós”, távol áll attól, hogy a szexualizáció egy történelmileg esetleges formáját transzhisztórikus normává emelje („ha az ember nem foglalja el a heteroszexuális renden belül előre kijelölt helyét, mint férfi vagy mint nő, egy pszichotikus szakadéknál, a szimbolikus területen kívül reked”): a kijelentés, hogy a szexuális differencia „valós”, egyenlő azon kijelentéssel, hogy „lehetetlen” – lehetetlen szimbolizálni, szimbolikus normaként kifejezni. Más szavakkal: nem a szexuális differencia normatív ténye *ellenére* vannak homoszexuálisok, fetisizáltak és egyéb perverzek – azaz ezek nem e norma sikertelenségének bizonyítékai; a szexuális differencia nem az a végső referenciapont, amely az esetleges szexuális hajlamokat rögzíti; épp ellenkezőleg, a szexuális differencia valósa és a heteroszexuális szimbolikus norma meghatározott formái közti örök, áthidalhatatlan szakadék teszi lehetővé a szexualitás „perverz” formáinak sokféleségét. Ugyanez a probléma azzal az elgondolással is, miszerint a szexuális differencia „bináris logikán” alapul: amennyiben a szexuális differencia valós, éppen hogy *nem* „bináris”, s újfent, ez, ami miatt minden „bináris” megközelítése (ellentétes szimbolikus jegyekbe való lefordítása: ész versus érzélem, aktív versus passzív...) eredendően kudarcra ítélt.

Így amikor Butler felpanaszolja, hogy „pokoli dolog a lehetetlen valósnak – a traumatikusnak, az elgondolhatatlannak, a pszichotikusnak² – nevezett világban élni”, a lacani válasz az, hogy bizonyos értelemben *mindenki* „kívül” van: akik pedig azt gondolják, hogy tényleg „belül” vannak, azok pszichotikusok... Röviden, Lacan közismert mondása, miszerint nem csak a koldus, hanem a király is örült, ha azt gondolja magáról, hogy király (vagyis

* A tanulmány első része a *Fosszília* 2003/ 1-2. előző számában olvasható. (100-121.) A szerk.

¹ Butler, *The Psychic Life of Power*, 165.

² Lásd Butler beszélgetését Peter Osborne-nal, in: *A Critical Sense*, ed. Peter Osborne, London: Routledge 1996, 83.

ha szimbolikus „királyi” mandátumát saját valós létében közvetlenül megalapozottként fogja fel), alkalmazható a szexuális viszony lehetetlenségére vonatkozó kijelentésére is: az az örült, aki abból a tényből, hogy „nincs szexuális viszony”, azt a következtetést vonja le, miszerint akkor a szexuális aktus (a közösülés aktusa) lehetetlen a valóságban – ezáltal összekeveri a szimbolikus hiányt (a szexuális viszony szimbolikus „formulájának” hiányát) ama réssel a valóságban, azaz összekeveri a „szavak” rendjét a „dolgok” rendjével, és ez épp a pszichózis legeredendőbb s legegyszerűbb definíciója.³

Így mikor Lacan azonosítja a Valóst azzal, amit Freud „pszichés valóságnak” nevez, ez a „pszichés valóság” nem egyszerűen az észlelt külső valósággal szemben álló belső pszichés élet álmái, kívánságai, stb., hanem a primordiális „szenvedélyes kötődések” kemény magja, mely kötődések valós(ak), abban az értelemben, hogy ellenállnak a szimbolizáló mozgásnak és/vagy dialektikus közvetítésnek:

...a „pszichés valóság” kifejezés nem szorosan a belső világ, „pszichológiai környezet” stb. megfelelője. A Legalapvetőbb értelmében Freudnál ez azt a heterogén, rezisztens magot jelenti ebben a mezőben, amely csak akkor valóban „reális”, ha összehasonlítjuk a pszichés jelenségek többségével.⁴

Milyen értelemben érinti hát az Ödipusz-komplexus a Valóst? Hadd válaszoljunk egy másik kérdéssel: mi a közös Hegelben és a pszichoanalízisben, a szubjektum fogalmára való tekintettel? A kölcsönös felismerés szimbolikus hálózatába integrált „szabad” szubjektum mindkettejük számára egy, traumatikus sérülések, „elfojtások” és hatalmi harc tagolta folyamat eredménye, s nem eredendően adott. Ekképp mindketten az a priori, transzcendentális keret eredetének egyfajta „meta-transzcendentális” gesztusban való felmutatását célozzák. Minden „történetiesülésnek”, minden szimbolizációnak újra végre kell hajtania az átmenetet a pre-szimbolikus X-től a történelemben. Ödipusz kapcsán például könnyű eljátszani a historizáció játékát, és demonstrálni, hogyan ágyazódik az ödipális konstelláció egy meghatározott patriarchális kontextusba; ám jóval nagyobb gondolati erőfeszítést igényel a történetiség horizontját megnyitó hasadék újra-létesülései (re-enactments) egyikének körülhatárolása az Ödipusz-komplexus történeti kontingenciájában.

Legújabb írásaiban, úgy tűnik, Butler is egyetért ezzel, amikor elfogadja a szexuális differencia és a „nemek társadalmi konstrukciója” közötti alapvető megkülönböztetést: a szexuális differencia státusza nem egyezik meg közvetlenül az esetleges szocio-szimbolikus formációkkal; inkább azt a talányos területet jelzi, amely középen fekszik, már nem biológia és még nem a szocio-szimbolikus konstrukció tere. Célunk itt annak hangsúlyozása lenne, hogy e *közöttiség* mennyiben ama „szakadás”, amely a Valós és a szimbolizáció módozatainak esetleges sokasága közötti hasadékot (gap) fenntartja. Röviden: nyilvánvaló, hogy nem a természet határozza meg a szexualitás szimbolizálásának módját, ez inkább egy komplex

³ Másképp úgy a pszichotikusok, mint a kathari eretnekek számára minden szexuális aktus incesztuózus.

⁴ J. Laplanche és J.-B. Pontalis, *A pszichoanalízis szótára*, Budapest: Akadémiai Kiadó 1994., 183.o.

és kontingens szocio-szimbolikus hatalmi harc eredménye; ugyanakkor az esetleges szimbolizáció terét, ezt az üres rést (gap) a Valós és szimbolizációja közti szakadás tartja fenn, és e szakadás lacani neve a „szimbolikus kasztráció”. Ekképp a „szimbolikus kasztráció” korántsem a szimbolikus referencia végső alapja, amely a szimbolizáció sokaságának szabad áramlását korlátozza, ellenkezőleg ez az a mozzanat, amely az esetleges szimbolizáció terét nyitva tartja.⁵

Összefoglalva: a szexuális differenciáról vallott butleri nézeteknek éppen az a vonzerejük, hogy a dolgok látszólag „természetes” állapotát (a „természetes” szexuális differencia pszichés elfogadását) egy megkettőzött „patologikus” folyamat, az azonos nemre irányuló „szenvedélyes kötődés” elfojtásának eredményeként teszik láthatóvá. A probléma azonban, hogy ha elfogadjuk, hogy az emberi szexualitást szabályozó szimbolikus Törvénybe való belépés ára a fundamentális tagadás, vajon e fundamentális tagadás valóban az azonos nemre irányuló kötődés megtagadása? Mikor Butler felteszi a kritikus kérdést: „Van olyan része a testnek, amely nem örződik meg a szublimációban, olyan rész, mely szublimálatlan marad?” (vagyis nem része a szimbolikus textúrának), úgy válaszol: „Ez a testi maradék, úgy gondolom, már eleve, ha nem éppen mindig, megsemmisülve örződik meg a szubjektum számára, egy sajátos konstitutív veszteségben. A test nem a konstrukció hordozója, destrukció, melyben a szubjektum megformálódik.”⁶ Vajon nem kerül-e Butler mindebben igen közel a *lamella* lacani fogalmához, az élőhalott test-nélküli-szervhez?

Ezt a szervet „valótlannak” (unreal) kell nevezni, abban az értelemben, hogy a valótlán nem a képzetes és megelőzi a szubjektívet, melynek feltétele, lévén, hogy közvetlen viszonyban áll a valóssal (real)... Saját lamellám az élő létező azon részét reprezentálja, amely elveszik, amikor ez a létező a nemiség módján létrejön.⁷

Ez a test-nélküli-szerv, a nem-szimbolizált libidó eredendően „aszexuális” – nem maszkulin és nem feminin, sokkal inkább az, amelyet „mindkét” nem elveszít, mikor a szimbolikus szexualizációba lép. Maga Lacan a *lamella* fogalmát egy, a nemi különbségek eredetéről szóló platoni mítosszal (A lakoma) egyenértékű mítoszként prezentálja, ám fontos felfigyelni a közöttük levő alapvető különbségre: Lacan számára az, amit a két nem elveszít, hogy Egy legyen, nem az elvesztett kiegészítő másik fél, hanem egy aszexuális harmadik tárgy. Azt is mondhatnánk, hogy e tárgyat alapvetően az Azonosság jelöli – de ez az Azonosság korántsem az „azonos nem” azonossága, hanem sokkal inkább a mitikus

⁵ A szimbolikus kasztráció tehát épp az ellenkezője ama jól ismert patologikus fenoménnek, amikor valaki továbbra is érzi elvesztett végtagját (mint a közismert katona, aki érzi, hogy fáj a lába, amit elvesztett a csatában), a *szimbolikus kasztráció* inkább azt az állapotot jelöli, amelyben valaki nem érzi (vagy inkább nem irányítja szabadon, nem uralja) a szervet (pénisz), amivel valójában még rendelkezik.

⁶ Butler, *The Psychic Life of Power*, 92.

⁷ Jacques Lacan, „Positions of the Unconscious”, in: *Reading Seminar XI*, ed. Richard Feldstein, Bruce Fink és Maire Jaanus, Albany, NY: SUNY Press 1995. 274.

aszexuális Azonosság, a libidó, melyen nem hagyott még nyomot a szexuális differencia szakadása.⁸

Társadalom-gazdaságtani terminusokban: talán nem túlzás, hogy a Tőke korunk Valósa. Vagyis, amikor Marx a tőke örült, önmagát növelő körforgását leírja, s ez a szolipszisztikus önmegtermékenyítés éppen napjaink jövőre vonatkozó meta-reflexív spekulációiban éri el csúcspontját, túlon túl egyszerűsítő volna kijelenteni, hogy ennek az önmagát teremtő szörnynek a szelleme, mely tekintet nélkül emberre s környezetre követi saját útjait, csak egy ideologikus absztrakció, s soha nem szabad elfelejteni, hogy ezen az absztrakción túl valódi emberek, természeti tárgyak vannak, amelyek produktív kapacitásán alapul a Tőke körforgása, és amelyen ez mint egy gigantikus parazita élősködik. A probléma, hogy ez az „absztrakció” nem csupán a társadalmi valóság félreértése – „valós” abban az értelemben, hogy meghatározza az anyagi társadalmi folyamatok struktúráját: egész társadalmi rétegek, néha egész országoknak sorsát döntheti el a Tőke „szolipszisztikus” spekulatív tánca, mely a társadalmi valóságra tett hatásával szembeni üdvös érdektelenséggel tör célja, a haszon felé. Itt találkozhatunk a valóság és a Valós közötti lacani különbséggel: a „valóság” a termelési folyamatokban és az interakciókban részt vevő aktuális ember társadalmi valósága, míg a Valós a Tőke kérelhetetlen absztrakt kísérteties logikája, amely meghatározza a társadalmi valóságot.

E Valósra történő hivatkozás lehetővé teszi a választ egy visszatérő kritikára, amely szerint Lacan kanti értelemben véve formalista, amennyiben egy a priori „transzcendentális” hiányt feltételez, amely körül strukturálódik a szimbolikus univerzum, egy hiányt, mely így egy kontingens pozitív tárggyal tölthető be.⁹ Lacan valóban egyfajta strukturalista kantiánus volna, aki szerint a szimbolikus rend ontológiailag elsődleges azokhoz az esetleges anyagi

⁸ Mellékesen, a test státusza a pszichoanalízisben nem pusztán „pszichoszomatikus”, vagyis nem pusztán valamilyen szimbolikus holtponthoz bevézésének médiumaként kezelik, mint például a konverziós hisztéria esetén. Habár a pszichoanalízis visszaütíti a pszichikai problémák közvetlen testi kauzalitását (egy efféle megközelítés az orvosi rend korlátaira redukálja a pszichoanalízist), mindazonáltal ragaszkodik ahhoz, hogy a patológikus pszichikai folyamatok mindig valamilyen szervi zavar Valósára utalnak, amely úgy működik, mint a közismert homokszem, amely elindítja a szimptóma kikristályosodását. Amikor kegyetlenül fáj a fogam, hamar nárcisztikus libidinális befektetés tárgya lesz – szopogatom, megérintem a nyelvemmel és az ujjammal, megnézem a tükör segítségével, és így tovább –, röviden: a fogfájás fájdalomja jouissance forrása lesz. Ferenczi Sándor számol be annak a férfinak az esetéről, akinek egy súlyos fertőzés következtében eltávolították a heréjét: ez az eltávolítás („valódi” kasztráció) indította el a paranoiát, mert régóta rejtett homoszexuális fantáziákat aktualizált, keltett második életre (végbélrák esetén gyakran előfordul hasonló). Az ezekhez hasonló esetekben a paranoia nem abból származik, hogy a szubjektum nem képes elviselni férfiasságának elvesztését; amit valójában nem tud elviselni, az az alapvető passzív fantáziája, amely a szubjektum identitásának „eredendően elfojtott” (kitaszított) „másik színtere”, amely most hirtelen aktualizálódik magában a pszichés valóságban. Lásd: Paul-Laurent Assoun, *Corps et Symptôme*, vol. 1: *Clinique du Corps*, Paris: Anthropos, 1997, pp. 34-43.

⁹ A formalizmus kritikája gyakran az ellentétes kritikával párosul: azzal az elképzeléssel, hogy Lacan túlon túl magán viseli egy meghatározott történeti tartalom, a szocializáció patriarchális, ödipális módozatának bélyegét, amelyet az emberi történelem transzcendentális a priorijává emel.

elemekhez képest, amelyek elfoglalják a pozícióit (mondjuk pl. a „valós” apa pusztán a szimbolikus tiltás tiszta formális strukturális funkciójának kontingens birtokosa)? Ami azonban elhomályosítja az üres szimbolikus forma és esetleges pozitív tartalma közötti tiszta különbségtevést, az éppen a *Valós*: az a feltétel, amely az üres keretet tartalma egy részletéhez varrja, az esetleges „patologikus” materialitás „oszthatatlan maradéka”, amely „beszínezi” a szimbolikus keret állítólagos semleges univerzalitását, és így olyan köldökzsinórként funkcionál, amely a szimbolikus forma üres vázát saját tartalmában horgonyozza le. A forma és a tartalom közti viszony rövidre zárása a „kanti formalizmus” legelemibb elutasítása, szubverziója: a tartalom horizontját, lehetőségfeltételét formáló transzcendentális-formális keret, amelyben e tartalom megjelenik, tehát önnön tartalmának egy részletével határolt, minthogy saját tartalmának egy partikuláris pontjához kötött. Amiről itt szó van, a „patologikus a priori” paradoxona: egy patologikus (a világon belüli kontingencia kanti értelmében) elem, amely fenntartja azon formális keret konzisztenciáját, melyben megjelenik.

Ez a lacani *sinthome* mint valós lehetséges definíciója is egyben: az a patologikus, esetleges alakulat, amelyen az a priori, általános keret alapul. Ebben az értelemben pedig a lacani *sinthome* egy „csomó”: partikuláris, világon belüli fenomén, melynek létezését esetlegesként tapasztaljuk – ugyanakkor abban a pillanatban, amikor megérintenénk, vagy túlfutunk közel kerülnénk hozzá, a „csomó” kioldódik, s vele egész univerzumunk –, vagyis az a hely, ahonnan megszólalunk, ahonnan a valóságot észleljük, szétesik; szó szerint elveszítjük lábunk alól a talajt... Ennek legjobb illusztrációja talán a „téves ajtón való belépés” patriarchális, melodramai témája (a feleség, aki véletlenül belenyúl férje kabátjának zsebébe és megtalálja bizalmas, szerelmes levelét, tönkretéve ezzel családi életüket), amely tudományos-fantasztikus feldolgoásaiban sokkal erőteljesebb (a rossz ajtó véletlen kinyitása után az idegenek titkos találkozásának tanúi leszünk). Ugyanakkor nincs szükség ilyen rendhagyó esetekre, elég mindössze azon szituáció törekeny egyensúlyára gondolnunk, amikor formálisan megtehetünk valamit (feltenni egy bizonyos kérdést, végrehajtani egy cselekedetet), egyszersmind azonban elvárják tőlünk, hogy ne tegyük meg, mintha valamely íratlan törvény tiltaná – ha valaki mégis megteszi, az egész szituáció összeomlik.

Ezek ürügyén megmutathatjuk Marxot a modernitás standard „bourgeois” szociológusaitól elválasztó vonalat. Ez utóbbiak a poszt-tradicionális élet általános jegyeit hangsúlyozzák (a modern individuum már nem merül el közvetlenül egy egyedi hagyományban, hanem univerzális ágensként egy esetleges, partikuláris kontextusban találja magát, és szabadon választja életmódját; így életvilágához való viszonya reflektált, még legspontánabb tevékenységeiben (szexualitás, szabadidő) is használati utasításokra támaszkodik. Sehol sem annyira nyilvánvaló a reflexivitás paradoxona mint a azokban az elkeseredett kísérletekben, amelyek megpróbálnak a modernitás reflektált világából kitörni, a spontánabb, „holisztikus” élethez való visszatérés reményében: tragikomikus, hogy e kísérleteket *specialisták* vezénylik, akik megtanítanak minket spontán Önmagunk (Self) felfedezésére... Semmi sem tudományosabb talán, mint az „organikus élelem” termelése: komoly, magasan fejlett tudományra van szükség, hogy az ipari mezőgazdaság káros hatásait *kiküszöböljék*. Az „organikus mezőgazdaság” illetéknépp a hegeli „tagadás tagadása”, a triád harmadik láncszeme

(ahol az első kettő a preindusztriális „természetes” mezőgazdaság, illetve tagadása és közvetítése: az iparosított mezőgazdaság), a visszatérés a természethez, egy eredeti organikus-sághoz, csakhogy e visszatérést épp a tudomány „közvetíti”.

A modernitás irányadó szociológusai ezt a „reflexivitást” kvázi-transzcendentális, egyetemes ismertető jegyként fogják fel, amely a társadalmi élet különféle területein különböző, specifikus módokon fejeződik ki: a politikában mint a hagyományos organikus, autoritárius struktúra felcserélődése a modern formális demokráciával (illetve annak inherens ellenpontjával, a formalista ragaszkodással az önmagáért való hatalom elvéhez); a gazdaságban mint a piacosítás és az „elidegenedett” piaci viszonyok dominanciája az organikusabb közösségi termelőfolyamatok felett; az etika területén mint a tradicionális morál kettészakadása külsődleges, formális törvényességre és egyedi, individuális, belső moralitásra; az oktatásban mint a hagyományos, beavatásszerű bölcsesség felcserélődése az iskolarendszer által közvetített tudományos tudás reflektált formáival; a művészetben mint a művész szabadsága, hogy szabadon válasszon a rendelkezésre álló „stílusok” sokasága közül, stb. A „reflexivitást” ekképp (különböző inkarnációival együtt, a Frankfurter Iskola által használt „instrumentális ész” is beleértve) mint történelmi a priori-t, mint olyan formát fogják fel, amely a társadalmi élet különböző szintjeit, rétegeit „konstituálja”, ugyanabba az univerzális formába öntve őket. Marx ugyanakkor egy döntő szupplementáris fordulattal tovább lép: szerinte ugyanis a társadalmi élet különböző „empirikus” területei korántsem azonos viszonyban állnak ezzel az egyetemes kerettel; nem minden esetben alkotják az általa megformált passzív, pozitív anyagot – létezik ugyanis egy kivételes, „patologikus”, világon belüli tartalom, amelyen a reflexivitás egyetemes formája alapul, amelyhez egy sajátos köldökszinór kapcsolja, s amely által a forma kerete maga is behatárolt; Marx számára ez a tartalom természetesen az árucseré társadalmi univerzuma.¹⁰

És vajon nem ugyanezen paradoxonnal találjuk szembe magunkat a fantázia lacani fogalma kapcsán (*objet petit a* qua a fantázia tárgya), amely a szexuális viszony nem-létezésének szupplementuma? Minthogy a két nem közötti komplementáris viszonynak nincs univerzális, szimbolikus formája/formulája, a köztük lehetséges összes viszonynak ki kell egészülnie egy egyéni „patologikus” jelenettel, a fantázia mankójával, amely mindenkor lehetővé teszi „a szexet egy másik személlyel” – ha a fantázia ezen csomója kioldódik, a szubjektum elveszíti a szexuális aktivitásra való általános képességét. Így a kritika, miszerint Lacan proto-kantiánus formalista volna, inkább e kritikát megfogalmazókat illetné – a „társadalmi konstrukcionista” a túlon túl „formalisták”: tökéletesen kantiánus módon egyszerűen eleve adottnak tételezik a szimbolizáció kontingens terét, s elmulasztják feltenni Hegel alapvető poszt-kantiánus meta-transzcendentális kérdését: hogyan tartja fenn magát a történetiség ezen tere, a szimbolizáció kontingens módozatainak sokasága?¹¹

¹⁰ Alfred Sohn-Rethel, a Frankfurter Iskola „társutasa” volt az, aki részletesen leírta az áruformát, mint a transzcendentális szubjektivitás univerzális formájának titkos eredetét. Lásd: Alfred Sohn-Rethel, *Geistige und körperliche Arbeit*, Frankfurt, Suhrkamp, 1970.

¹¹ Lacan-kritikájában Henry Staten javasolta e nézet specifikus változatát (lásd: *Eros in Mourning*, Baltimore, MD: John Hopkins University Press 1995.) Staten szerint Lacan a platonikus-

Mazochisztikus család

Az elvesztett tárggyal való melankolikus azonosulás Butler által kidolgozott logikája olyan teoretikus modellt kínál, amely lehetővé teszi, hogy a külsődlegesen előírt társadalmi normák „internalizálásának” szerencsétlen fogalmát elkerüljük, az „internalizálás” ezen egyszerű fogalmából ugyanis hiányzik az a reflexív fordulat, amelynek révén a külső hatalom (a nyomás, amelyet a szubjektumra gyakorol) a szubjektum felbukkanásában nem egyszerűen csak internalizált, hanem eltűnik, elveszik, és ez a veszteség internalizálódik a „lelkiismeret hangjának” öltözetében, az internalizálás, amelyben a belső tér megszületik:

Az explicit szabályozás hiányában a szubjektum úgy jelenik meg, mint akinek számára a hatalom hanggá vált, és a hang a psziché regulatív eszköze... a szubjektum, paradox módon éppen a hatalom ezen visszavonulásában létesül, amelyben a psziché a beszélő hely (speaking topos) látszatát kapja.¹²

Ez a megfordítás Kantban gyökerezik, a morális autonómia filozófusában, aki ezt az autonómiát az alávetettség egy bizonyos módjával, méghozzá a morális törvénynek való alávetettséggel, a morális törvénnyel szembeni alázattal azonosítja. A legfontosabb, hogy felfigyeljünk a törvény két formája közötti feszültségre: távol attól, hogy a belső törvény csupán a külső kiterjesztése, internalizálása volna, a belső törvény (a lelkiismeret szava) akkor bukkan fel, amikor a külső törvény nem jelenik meg, méghozzá e hiány kompenzálása képp. Ebben a perspektívában, a társadalmi feltételekben megtestesülő normák külső nyomása alólfelfel szabadulás (a felvilágosodás számára) szigorúan a lelkiismeret feltétlen belső szavának való engedelmességgel azonos. Vagyis a külső társadalmi szabályok és a

keresztény hagyományba írja be magát, amely elértékteleníti minden pozitív-empirikus tárgyat, amely alá van vetve a keletkezés-elmúlás körének, Lacannál – ugyanúgy, mint Platónnál – minden véges tárgy pusztá látszat/csábítás, amely elárulja a vágy igazságát. Lacan osztályrészre, hogy minden véges – szerelemre méltó – tárgy platoni elutasítását a végső igazságához juttatja el. A véges, empirikus tárgyak már nem törekény másolatai a (helyettesített) örök Modelljüknek, mögöttük vagy rajtuk túl nincs semmi, vagyis önmagukban pusztán egy eredeti Üresség, a Semmi helytartói. Nietzscheiánus fogalmakban, Lacan ekképp felfedi a keletkezés és elmúlás körén túli Örök Tárgyak utáni metafizikus sóvárgás nihilista esszenciáját: e tárgyak iránti vágy a Semmire irányuló vágy, vagyis e Tárgyak a Halál metaforái.

Staten itt Lacan nézeteit a Tárggyal történő autentikus találkozás lehetetlenségének poszt-modern állítására redukálja: semmilyen pozitív tárgy nem töltheti be vagy rögzítheti a vágyat fenntartó strukturális hiányt; csak titkos hasonlóságokkal találkozunk, ezért a *ce n'est pas ça* ismétlődő tapasztalatára vagyunk ítélve... Ami itt hiányzik, az az adekvát tárggyal betölthetetlen eredeti Üresség fordított logikája: egy *surnumeraire* tárgy korrelatív fogalma, amely számára nincs hely a szimbolikus rendben. Ha Lacan szerint a vágyat valóban a betölthetetlen Üresség tartja fenn, a libidó ezzel szemben a tárgy Valósa, amely mindörökké „kizökkent” marad, „saját helyének” keresése közben.

¹² Butler, *The Psychic Life of Power*, 197-198.

belső morális törvény közti ellentét ugyanaz, mint a valóság és a Valós közti: a társadalmi szabályozást még igazolni lehet (vagy legalább az igazolás látszatát kelteni) a társadalmi együttélés objektív követelményeként, ám a morális törvény követelménye feltétlen, nem tűr kivételt – „Lehet, mert muszáj!” – ahogy Kant megfogalmazza. Ez okból, míg a társadalmi szabályok a békés egymás mellettélést teszik lehetővé, a morális törvény traumatikus parancs, amely megszakítja azt. Nagy a kísértés, hogy még egy lépéssel tovább menjünk, hogy még egyet fordítsunk a „külső” társadalmi normák és a belső morális törvény viszonyán: mi van akkor, ha a szubjektum csak azért találja fel a külső társadalmi normákat, hogy a morális törvény elviselhetetlen nyomása alól megszabaduljon? Vajon nem sokkal könnyebb egy külső Úrral, akit be lehet csapni, akivel szemben fenn lehet tartani egy minimális távolságot, privát teret, aki idegen, idegen test létünk középpontjában? S a Hatalom minimális definíciója (azaz, amit a szubjektum mint azon erőt tapasztal, amely Kívülről gyakorol rá nyomást, ellenkezve hajlamaival és keresztezve a céljait) nem a Törvény ezen inherens kényszerének externalizációján nyugszik-e, annak externalizációján, amely „több bennünk, mint mi magunk”? Ezt, a külső normák és belső Törvény közötti feszültséget, amely többek között lehetővé teszi a szubverziót (mondjuk a társadalmi hatalommal való szembehelyezkedést belső, morális meggyőződésből) utasítja el Foucault.

A meghatározó mozzanat ismét csak az, hogy a belső Törvénynek való alávetettség nem egyszerűen „kiterjeszti” avagy „internalizálja” a külső nyomást, sokkal inkább a külső nyomás felfüggesztésének, az énbe-való-visszahúzóódásának korrelatívuma, amely az úgynevezett „szabad belső teret” teremti. Ez visszavezet minket a *fundamentális fantázia* problematikájához: amit a fundamentális fantázia színre visz, az éppen a konstitutív engedelmesség és alávetettség (submission, subjection) jelene, amely a szubjektum „belső szabadságát” fenntartja. Ezt az eredeti „szenvedélyes kötődést” – azaz a fundamentális fantáziában színre vitt passzív engedelmesség jelenetét – meg kell különböztetni a – Deleuze által kidolgozott¹³ – szűkebb, klinikai értelemben vett mazochizmustól, amely *stricto sensu* már eleve bonyolult elutasító magatartást implikál az ödipális, szimbolikus valóság kereteivel szemben. A mazochista szenvedése nem a fájdalom perverz élvezetét tanúsítja, hanem teljes egészében az öröm szolgálatában áll – a válogatott kínzások és fájdalmak látványa (komédiája), a megalázás, amelynek a mazochista szubjektum aláveti magát, mind a felettes én figyelő éberségének kijátszását, megtévesztését célozza. Röviden, a klinikai mazochizmus a szubjektum számára az öröm elérésének egyik útja, előre elfogadván a felettes-én büntetését – a büntetés hamis látszata az öröm alapul szolgáló Valósát demonstrálja.

Vázzuk fel a morális mazochizmus standard jelenetét: a hétköznapi mazochisztikus szubjektum gyakran mély kielégülést talál annak az elképzelésében, hogy egy személy, akihez erősen kötődik, igazságtalanul megvádolja valamilyen gaztett elkövetésével; a kielégülést annak a jövőbeli jelenetnek a fantáziája okozza, amelyben a szeretett másik, aki őt tudattalanul megsértette, megbánja igazságtalan vádjait... Ugyanez a helyzet a mazoc-

¹³ Lásd: Gilles Deleuze, *Coldness and Cruelty*, New York: Zone 1991.

hisztikus színházzal: a mazochista passzivitása elfedi aktivitását (ő a rendező, aki e jelenetet szervezi, és megmondja a dominának, hogy az mit tegyen vele), morális fájdalom éppen csak elfedi aktív örömét abban a morális győzelemben, amely megalázza a másikat. Egy ilyen összetett jelenet csak a szimbolikus rend által már eleve megszervezett térben lehetséges: a mazochisztikus színház a mazochista és ura (a domina) közötti *szerződésen* alapul.

A legfontosabb kérdés immáron a csalás szerepe a fundamentális fantázia mazochizmusában: kit akar a szenvedés és engedelmesség ezen jelenete becsapni? A lacani válasz, hogy a csalás, megtévesztés már ezen a szinten is hatékony, a fundamentális fantázia a lét minimumát nyújtja a szubjektum számára, egzisztenciája támaszául szolgál – röviden, megtévesztés gesztusa a következő: „Nézd, szenvedek, tehát létezem, a létezők pozitív rendjének része vagyok.” Így azonban a fundamentális fantáziában nem a bűnre és/vagy az örömrre, hanem magára a létezésre megy ki a játék, és pontosan a fundamentális fantázia ezen csalása az, amelynek leleplezésére szolgál a „fantázia keresztezésének” aktuusa: áthaladván a fantázián a szubjektum elfogadja nem-létezésének ürességét.

A mazochisztikus csalás találó lacani példája egy olyan ország állampolgáráról, ahol mindenkit lefejeznek, aki nyilvánosan hülyének nevezi a királyt; ha ez a szubjektum azt álmodja, hogy le fogják fejezni, ennek az álomnak nincs köze semmilyen halálvágyhoz, mindössze annyit jelent, hogy a szubjektum azt gondolja: a király hülye – vagyis a szenvedés nyomasztó szituációja a királyi fenség támadásának gyönyörét leplezi...¹⁴ Ebben az esetben a fájdalom és a szenvedés nyilvánvalóan az öröm szolgálatában álló komédia, amely a felettes-én cenzúrájának kijátszását célozza. A megtévesztés ezen stratégiája ugyanakkor, amelyben a fájdalom és a szenvedés a felettes-én becsapásának örömét szolgálja, csak egy fundamentálisabb „szadomazochisztikus” beállítódás alapján működhet, ahol a szubjektum elmerül a passzív, fájdalmas tapasztalatoknak való kiszolgáltatottság fantáziájában, és képes elfogadni, mindenféle megtévesztő stratégián túl, *a fájdalmat magát mint a libidinális kielégülés forrását*.¹⁵

Mindezzel együtt érdemes újraolvasni Laplanche klasszikus elképzeléseit a csábítás ősfantáziájáról, amelyben a belső reflexív fordulat, a „fantazizáció” („fantasization”), szexualizáció és mazochizmus mind egybeesnek – azaz mindegyik a „önmaga-felé-fordulás”

¹⁴ Első könyvemről írott kritikájában írja Jean-Jacques Lecercle: „ha [Žižek] nem ismeri a kortárs filozófiát, akkor én [Lecercle] vagyok Ulan Bator püspöke.” Képzeliük el az egyik követőmet, aki a hozzám fűződő kötődése miatt nem ismerheti be nyíltan, hogy felfigyelt néhány súlyos elégtelenségre a kortárs filozófiát illető tudásomban – ha ez a tanítvány az Ulan Bator püspökének öltözött Lecercle-ről fantáziál, ez egyszerűen azt jelenti, hogy a kortárs filozófiáról szóló ismereteimet hiányosnak találja...

¹⁵ Részletesebb kidolgozásban a klinikai mazochizmus két formáját különböztethetnénk meg: egyrészt a tulajdonképpeni pervers, „szerződéses” mazochizmust, annak a szubjektumnak a mazochizmusa, aki képes „externalizálni” a fantáziáját, eljuttatni a cselekvésig és mazochisztikus forgatókönyvét realizálni tudja egy másik szubjektummal eljátszott valódi interakcióban, másrészt pedig a titkos, (hisztérius) mazochista ábrándozó, amelyik nem képes elviselni fantáziái megvalósítását, ha ezen nappali álmok titkos mazochista tartalmával valóban találkozik a szubjektum, az eredmény katasztrofális lehet, a tökéletes megaláztatástól és megszégyenüléstől egészen az identitás széthullásáig.

(turning around) egy és ugyanazon mozzanatában jön létre.¹⁶ A freudi „Gyereket vernek”-fantázia három fázisáról írt részletes kommentárjában (1: „Apám azt a gyereket veri, akit gyűlölök”; 2: „Apám engem ver”; 3: „Egy gyereket vernek”) Laplanche az első két fázis közötti lényegi különbséget hangsúlyozza: mindkettő tudattalan, vagyis a fantázia végső, tudatos fázisának („Egy gyereket vernek”) titkos eredetét reprezentálják; ugyanakkor míg az első fázis csupán egy valódi esemény elfojtott emléke, amelynek a gyermek tanúja volt (a szülő a testvérét verte), s így emlékezetbe hozható a pszichoanalitikus terápia során, a második egészen pontosan fantáziabeli (phantasmic) és – ebből kifolyólag – „eredendően elfojtott”. Ezt a fázist sohasem képzelte el a gyermek, ellenkezőleg, az elejétől fogva ki volt zárva (egy tökéletes példája az eleve kizárt, azonos nemhez fűződő, primordiális „szenvedélyes kötődésnek”, melyre Butler fókuszál); ezért soha nem lehetséges emlékezni rá (azaz szubjektíven elfogadni), csak visszamenőleg rekonstruálni mint a Valós, amelyet előre fel kell tételezni, ha a fantázia végső, tudatos fázisát szeretnénk megmagyarázni: „...ami elfojtott, az nem a memória, hanem a belőle származó, vele szemben álló fantázia. Ebben az esetben nem az az aktuális jelenet, melyben az apa egy másik gyermeket vert, hanem a fantázia, hogy az apa engem ver.”¹⁷

Így tehát az út a kezdeti, kifelé irányuló agresszivitástól (egy másik gyermek verésében, vagy annak látványában való kielégülés) az eleve kizárt (kitaszított) fantáziabeli jelenetig, melyben a szubjektum azt képzei, hogy a szülő őt üti, rendkívül fontos – az első fázis szerepe a közmondásos „homokszemé”, a valóság egy kicsiny darabja (egy jelenet, melynek a gyermek a valóságban tanúja volt), ami egy olyan jelenet fantáziabeli megképződéséhez vezet, amely a primordiális „szenvedélyes kötődés” koordinátáit mutatja. Ami tehát eredendően elfojtott és mint ilyen sohasem szubjektívizálható (minthogy a szubjektívizáció maga is ezen az elfojtáson alapul) az a második fázis. Számtalan dolog jelenik meg párhuzamosan az elsőből a második fázisba való átmenetben:

- ahogy Freud is hangsúlyozza, a szituáció csak a második fázisban szexualizálódik – azaz az első fázistól a másodikhoz vezető út az átmenet a pre-szexuális agressziótól a szexualizált „örömhöz a fájdalomban”;
- ez a szexualizáció szigorúan egylényegű az „introjekció” reflexív gesztusával: ahelyett, hogy megtámadnék egy másik emberi létezőt, fantáziálok róla, elképzelem az alávetettség és fájdalom jelenetét; ahelyett, hogy egy valódi interakció cselekvője lennék, egy olyan „belső” jelenet közömbös szemlélőjévé válok, amely megragad engem;
- továbbá, ami a tartalmat illeti, e jelenet egy olyan szituációt visz színre, amelyben a megalázásnak és fájdalomnak való alávetettség passzív pozícióját, vagy legalább a közömbös, impotens szemlélő helyzetét elfogadom.

¹⁶ Lásd Jean Laplanche, *Life and Death in Psychoanalysis*, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press 1976.

¹⁷ Jean Laplanche, „Aggressiveness and Sadomasochism”, in *Essential Papers on Masochism*, ed. Margaret A. F.

A döntő mozzanat, hogy e három jellemző szigorúan egylényegű: legradikálisabban, a szexualizáció *egyenlő* a fantazmatizációval, amely *egyenlő* az impotencia, megalázás és fájdalom passzív pozíciójának elfogadásával:

...az önmaga-felé-fordulást („turning-around”) nem csupán a fantázia tartalmának szintjén kell elgondolni, hanem *magában a fantazmatizáció mozgásában is*. A reflexivitás felé való elmozdulás nem csupán, vagy nem szükségszerűen a fantázia „mondatának” adott reflexív tartalom, ez egyszersmind s mindennek előtt az aktus reflektálása, internalizálása, beengedése önmagunkba mint fantázia. Agresszióról fantáziálni annyit tesz, hogy önmagunk felé fordítjuk, megtámadjuk magunkat: ez az autoerotizmus mozzanata, amelyben a fantázia, a szexualitás és a tudattalan közötti eloldhatatlan kötelék megerősödik.¹⁸

A reflexív fordulat pillanata így nem egyszerűen az agresszivitás szimmetrikus átfordulása (egy külső tárgy elpusztítása) egy külső tárgy rám irányuló támadásába, sokkal inkább a passzivitás „internalizálásának” aktusán, a közömbös engedelmesség, alávetettség jelenetének aktív elképzelésén nyugszik. Ilyeténképp a fantáziálásban az aktivitás és a passzivitás éles oppozíciója megrendül: annak a jelenetnek az „internalizációjában”, ahol egy másik út engem, két értelemben is megbénítom önmagam (ahelyett, hogy a valóságban aktív lennék, elfogadom a megigézett szemlélő passzív szerepét, aki csupán elképzel egy jelenetet, fantáziál egy jelenetről, amelyben részt vesz; továbbá a jelenet tartalmában önmagam a megaláztatást és fájdalmat elszenvedő mozdulatlan, passzív pozíciójában képzelem el) – ugyanakkor éppen ez a kettős passzivitás előfeltételezi aktív elköteleződésemet –, vagyis a reflexív fordulat végrehajtása, amelynek révén, autoerotikus módon, én magam, s nem egy külső cselekvő, keresztezem külső aktivitásomat, az energia spontán kiáramlását, és „uralkodom magamon”, felcserélvén a valóságos aktivitást a fantáziálás kirobbanásával. Az – ösztönnel (instinct) szembeállított – ösztöntörekvről (drive) adott definíciójának apropóján Lacan megragadta ezt a pillanatot, hangsúlyozván, hogy az ösztöntörekvről mindig és definíció szerint a „*se faire...*”, (a műveltetés) pozícióját hordozza: a szkopikus ösztöntörekvről (scopic drive) sem a látás voyeurisztikus tendenciája, sem a látva levés exhibicionista tendenciája, hanem a „középső alak”, az „önmagát láthatóvá tevés” attitűdje, amely libidinális kielégüléshez jut a passzív alávetettség jelenetének aktív fenntartásában. Következésképp, a lacani álláspontból, a „fantazmatizáció” primordiális mozzanata a szülőhelye és végső misztériuma annak, amit Kant és a német idealizmus egész hagyománya „transzcendentális képzetnek” nevez, a szabadság kimeríthetetlen képessége, amely lehetővé teszi a szubjektum számára, hogy kiszabadítsa magát környezetében való elmerüléséből.

Később Laplanche a reflexív „fantazmatizáció” mozzanatát átdolgozta a csábítás jelenetének, mint a pszichoanalízis igazi „ősjelenetének” elméletévé: a gyermek tehetetlen tanúja a szexuális interakció jelenetének, vagy ő maga van alávetve (a szülők avagy más

¹⁸ U.o.

felnőttek) gesztusainak, amelyek számára átláthatatlan, megfoghatatlan, rejtélyes szexuális konnotációval bírnak. Ebben a hasadékbán található az emberi szexualitás és a Tudattalan eredete: ama tényben, hogy egy gyermek (mindannyiunk) egy bizonyos pontig impotens megfigyelő, belevetve a szexualizált szituációba, amely számára átláthatatlan marad, melyet képtelen szimbolizálni, a jelentés univerzumába integrálni (a szülők coitusának megfigyelése, túlzó anyai gondoskodás, stb.). De hol van itt a Tudattalan? A Tudattalan, amiről szó van a csábítás eme ősjelenetében, a *felnőtt (a szülő)* Tudattalanja, s nem a gyermeké: mikor a gyermek például túlzó anyai gondoskodásnak van kitéve, megfigyeli, hogy az Anya olyat tesz, aminek már nincs tudatában, hogy gondoskodásában olyan kielégüléshez jut, melynek alapja kicsúszik kezei közül. Lacan mondását ezért, miszerint „a Tudattalan a Másik diskurzusa”, teljesen szó szerint kell érteni, túl azon az elkoptatott közhelyen, hogy nem én vagyok saját beszédem szubjektuma, minthogy a nagy Másik beszél rajtam keresztül; a Tudattalannal eredendően a Másik inkonzisztenciájában találkozom, abban a tényben, hogy a (szülői) Másik nem ura tetteinek, szavainak, hogy olyan jeleket bocsát ki, melyek jelentésének nincs tudatában, hogy olyan tetteket hajt végre, melyek valódi libidinális szándéka hozzáférhetetlen a számára. Talán érdemes Hegel híres szólását megismételni, hogy az egyiptomiak titka (rituálék, emlékműveik jelentése modern, nyugati pillantásunk számára már megfejthetetlenek), az egyiptomiak számára is titok volt; az csábítás ősjelenetének konstrukciója mint a szexualizáció eredeti mozzanata csak annyiban tartható, ha feltételezzük, hogy nem csak a megfigyelő, áldozattá tett gyermek számára megfejthetetlen és enigmatikus a jelenet – ami a megfigyelő gyermeket zavarba ejti, az az a tény, hogy olyan jelenetnek tanúja, amely nyilvánvalóan az aktív, felnőtt elkövető számára is elérhetetlen – hogy ők „sem tudják, mit cselekszenek”.

Ez a konstelláció egyúttal új fényben tünteti fel Lacan korábban említett megállapítását, miszerint: „nem létezik szexuális viszony”, ha a talány és a zavar csak a gyermek oldalán volna, annak rejtélyes (félre)értésében, ami a szülő számára teljesen természetes és problematikátlan cselekedet, akkor egyértelműen létezne szexuális viszony. Ugyanakkor az az elkoptatott frázis, hogy „a lelke mélyén minden felnőtt gyermek” korántsem alaptalan, ha úgy értjük, hogy még egy, a hálósoba magányában „normális és egészséges” szexet folytató, egyetértő felnőtt pár sincs teljesen egyedül, egy „fantáziált” *gyermeki tekintet* mindig figyeli őket, egy tekintet – rendszerint „internalizált” –, amelynek révén cselekedetük végül átláthatatlan, áthatolhatatlan számukra. Vagy másképp: az őscsábítás jelenetének lényege nem a gyermek véletlen megsértésében, nem a szülői *jouissance* látványának kitett gyermek törekény egyensúlyának felborításában van, hanem hogy a gyermek tekintete a felnőtt, szülői szexualitás szituációjába a kezdettől fogva bele van kalkulálva, hasonlóan Kafka parabolájához, A törvény kapujához, amelyben a vidékről érkezett férfi végül rádöbben, hogy a Törvény palotájának fenséges bejárata csak az ő tekintete számára volt, a szülői szexualitás – távol attól, hogy akaratlanul megsértse a gyermek egyensúlyát – „csupán a gyermek tekintetének szól”. Nem a végső paradicsomi fantázia-e, amikor a szülők gyermekük előtt szeretkeznek, aki figyeli és kommentálja őket? Amiről itt szó van, az egy temporális hurok struktúrája: nem csupán a felnőtt szexualitás és a gyermek annak látványára felkészületlen, traumatizált tekintete közötti rés miatt létezik szexualitás, hanem mert épp ez a gyermeki

zavarodottság tartja fenn a felnőtt szexuális aktivitását is.¹⁹ S e paradoxon egyúttal magyarázatot kínál a szexuális zaklatás témájának vakfoltjára is: *nem lehetséges szex „zaklatás” nélkül* (a látvány háborzongató jellege által erőszakosan sokkolt, traumatizált zavarodott tekintet nélkül). A szexuális zaklatás, az erőszakosan kikényszerített szex elleni tiltakozás ekképp végső soron *a szex mint olyan elleni tiltakozás*, ha valaki a szexuális interakcióból kivonja a fájdalmasan traumatikus jelleget, a maradék egyszerűen nem szexuális többé. Az „érett” szex, egyetértő felnőttek között, megfosztva a sokkoló visszaélés traumatikus elemétől, definíció szerint *deszexualizált*, mechanikus párosodás.

Emlékszem fiatal koromból obszcén dalokra, melyeket ötéves gyermekek ismételgettek egymásnak, a nevetséges szexuális kizsákmányolás dalai, melyek hőse egy ismeretlen, mitikus „cowboy”. E dalok egyike a következőképpen szól (természetesen csak szolvénül rímel): „A kalap nélküli cowboy / kefél egy nőt a fa mögött. / Amikor a nő megpróbál megszökni tőle és elfut / egy rövid időre megpillantja meztelen seggét.” E gyerekes dal bája – ha nevezhetjük egyáltalán így – ama tényben rejlik, hogy számára a közösülés aktusában nincs semmi különösebben izgató, ami valóban az, az inkább a nő meztelen seggének futólagos megpillantása...²⁰ És, természetesen, az álláspontom az, hogy e gyermeki dal nem téved, a hagyományos nézőponttal szemben, amely számára a közösülés a legizgatóbb, a szexuális aktivitás csúcspontja, felvethető, hogy ahhoz, hogy a szubjektum képes legyen a nemi aktusra, néhány különös „részlet”-elemnek meg kell ígéznie, mint ennek a dalnak az esetében a meztelen segg. A „Nem létezik szexuális viszony” azt is jelenti, hogy nem lehetséges a nemi aktus olyan közvetlen reprezentációja, ami azonnal „felizgat” minket, hogy a szexualitást parciális *jouissance* -nak kell támogatnia – egy pillantás ide, egy érintés ott –, amely ténylegesen hordozza. Még egyszer: arra a magától értetődő kritikára, hogy a gyermek az, aki nem rendelkezik a nemi aktus pontos reprezentációjával, azaz hogy szexualitásuk olyasfajta tapasztalatokra korlátozott, mint egy másik személy seggének megpillantása, a válasz, hogy egy bizonyos fantáziabeli szinte gyermekek maradunk, soha nem „növünk fel” (grow up) valóban, annyiban legalábbis, amennyiben egy valóban felnőtt (grown-up) és érett személy számára nem lenne lehetséges a szexuális viszony, amennyiben képes lenne „közvetlenül” közösülni, bármiféle részlettárgyat tartalmazó, fantáziabeli jelenet nélkül.²¹

¹⁹ E konstelláció vajon nem a (vallási) *predesztináció* problematikájának elemi alakzata-e? Ha a gyerek azt kérdezi: „Miért születtem? Miért akartatok engem?”, nem elégíthetjük ki egyszerűen válasszal: „Mert szerettünk és akartunk téged.” Hogyan szerethettek a szüleim, ha nem is léteztem? Nem arról van inkább szó, hogy szeretniük kell engem (vagy gyűlölniük – röviden: elrendelni a sorsomat), és ezután teremtenek meg, mint a protestáns Isten, aki eldönti az ember sorsát már a születése előtt?

²⁰ Mellékesen, a cowboy fején miért nincs kalap? Eltekintve attól, hogy a szlovénben a „kalap nélküli” a „kefélésre” rímel, azt mondhatnánk, hogy ezen titokzatos jellemvonás oka, az, hogy a kisfiú szemszögéből kefélni egy nővel nem-férfias, alázatos cselekvés, aki ezt teszi, egy nőt „szolgálva” lealacsonyítja magát, és e lealacsonyító mozzanatot, a férfiúi méltóság elvesztését jelöli a kalap hiánya. A nő seggére vetett pillantás tehát egyfajta bosszút jelent a férfi lealacsonyításáért: most őrajta a sor, hogy megfizessen elcsábításáért...

²¹ E meztelen fenékre vetett futó pillantás, amelyet pontosan „a csillogás az orron” (a fetisizmus-tanulmányból származó) híres freudi példájával megegyező módon kell olvasnunk, azt is

Vajon nem egy ilyen, a lehetetlen szexuális viszonyt fenntartó, partikuláris jegy végső esete a göndör szöke haj Hitchcock *Szédülésében*? Amikor az istállóbeli szerelmi jelenetben a film vége felé Scottie szenvedélyesen átöleli a halott Madeleine-né fazonírozott Judyt, híres 360 fokos csókjukat egy rövid másodpercre megszakítva, rápillant Judy új, szöke hajára, csak hogy megbizonyosodjon arról, hogy a partikuláris jegy, amely Judyt vágyának tárgyává teszi, megvan-e még... Itt az ellentét a Scottie-t elnyeléssel fenyegető örvény (a cím „szédülése” (vertigo), a halálos Dolog) és a Dolog szédületét, bár csak miniatürizált, megnesemesített formában, imitáló szöke haj göndörödése között. Ez a göndörség az *objet petit* amely a lehetetlen-halálos Dolgot sűríti, helyettesíti, lehetővé téve vele ezáltal egy élhető és elnyeléssel immár nem fenyegető viszonyt.

Orson Welles filmje, a Karen Blixen regényén alapuló *Halhatatlan történet* is érdekes, és nem csak azért, mert a mítosz és a valóság közötti homályos viszonyra fókuszál: a gazdag és öreg kereskedő meg akarja valósítani a tengerészek egy, öreg és gazdag férjről szóló, mitikus történetét (aki lefizet egy fiatal tengerészt, hogy fiatal feleségével töltsen az éjszakát, ekképp gondoskodván vagyona örököséről); át akarja hidalni a mítosz és a valóság közötti szakadékot, létre akar hozni egy olyan tengerészt, aki végül úgy képes viszonyulni ehhez a mitikus narratívához, mint ami megtörtént vele (a kísérlet természetesen nem sikerül, a tengerész kijelenti, hogy nincs az a pénz, amiért bárkinek elmondaná, ami vele történt). Érdekesebb ennél a közöslés jelenetének fantáziabeli színre vitele: egy félig átlátszó függöny mögött, egy erősen megvilágított ágyon szeretkezik a pár, míg az öreg kereskedő félig eltakarva ül egy mély karosszékből a sötétben és kihallgatja aktusukat – a Harmadik Tekintet, amely a szexuális viszony végső garanciája. Úgy látszik, éppen a szeretkező párt hallgató néma tanú jelenléte, ami a fizetett tengerész és az idősödő prostituált találkozását, önnön materiális körülményeit meghaladó mitikus eseménnyé lényegíti át. Más szavakkal: a csoda nem az, hogy a két szerető, valahogy meghaladva a szálnalmas valóságéletbeli szituációt, megfedkezve a találkozás nevetséges körülményeiről, elmerülve egymásba, autentikus pásztorórát produkál, szerencsétlen helyzetük azért lényegülhet az autentikus szerelmi találkozás csodájává, mert tudatában vannak, hogy egy néma tanú számára teszik, hogy egy „mítoszt realizálnak” – a két szerető úgy viselkedik, mintha többé nem szálnalmas, valódi emberek lennének, hanem *színészek egy másik személy álmában*. A néma tanú, távol attól, hogy betörjön egy intim szituációba, hogy tönkretegye azt, e szituáció kulcskonstituense. Jól ismert klisé, hogy *A halhatatlan történet* Welles végső önreflexív kísérlete, hogy az öreg kereskedő, aki a szeretkezés jelenetét színre viszi (természetesen Welles

megmutatja, hogy miben áll a fetisizista perverz tévedése: e hiba összefügg a szokványos heteroszexuális beállítódás hibájával, amely elutasítja a részlettárgyakat, mint pusztán előjátékot a „valódi dologhoz”, (magához a szexuális aktushoz). Abból a helyes belátásból, hogy nem létezik (közvetlen) szexuális kapcsolat – hogy mindannyiunknak fetisizisztikus részlettárgyakkal kell támogatnunk az élvezetünket, amelyek kitöltik a lehetetlen szexuális kapcsolat ürességét –, a fetisizista azt a téves következtetést vonja le, hogy a részlettárgy a dolog maga. A megoldás így fenntartja a feszültséget a szexuális kapcsolat hiánya és az élvezetünket támogató részlettárgyak között: bár mindannyiunknak vannak részlettárgyai, ezek mindazonáltal a hiányzó szexuális aktussal való feszültségükre építenek – feltételezik a lehetetlen aktusra történő utalást.

játssza), nyilvánvalóan Wellest mint rendezőt helyettesíti, talán meg lehetne e klisé fordítani, s a jelenetet figyelő öreg kereskedő a néző helyettese.

A Lacan és Laplanche közötti különbség ezen a ponton mindenesetre kulcsfontosságú. Laplanche számára az ösztöntörekvés (drive) a fantáziával egyként, azaz a reflexív átfordulás a fantáziává-tevő „internalizációba”, amely az ösztön (instinct) ösztöntörekvéssé való transzformációját eredményezi; Lacan szerint épp ellenkezőleg, létezik ösztöntörekvés a fantázián túl. Mit jelent ez a fantázián túli ösztöntörekvés? Talán egy másik különbség megvilágítja: miközben joggal állítható, hogy a pszichoanalízis „szülőhelye” Lacan szerint is a gyermek traumatikus találkozása a Másik *jouissance*-ának áthatolhatatlan „sötét pontjával”, amely megzavarja pszichés homeosztázisának csendjét, a fantáziát Lacan mint a „sötét pont” talányára adott választ határozza meg (a „vágy gráfjában” a *Che vuoi?* kérdése jelöli – „Mit akar tőlem a Másik? Mi vagyok én (mint tárgy) a Másik számára, mi vagyok vágya számára?”²²). A fantázia előtti ösztöntörekvés jelölhetné ekkor azt az állapotot, amikor anélkül tesszük ki magunkat a Másik talányos „sötét pontjának”, hogy betöltenénk fantáziabeli válasszal... Így Lacan szerint a fantázia egy minimális „védelmi alakulat”, egy stratagéma, hogy megmeneküljünk – mi elől?

Ezen a ponton vissza kell térnünk a kisgyermek eredeti tehetetlenségének freudi fogalmához (*Hilflosigkeit* – a tehetetlenség, gyámoltalanság állapota). Az első, amit meg kell említeni, hogy ez a „nélkülözés” két kölcsönösen összekapcsolt, de nem kevésbé különböző szintet takar: tisztán organikus gyámoltalanság (a kisgyermek képtelensége, hogy önállóan életben maradjon, hogy kielégítse legelementárisabb szükségleteit szüleinek segítségével), illetve a traumatikus zavarodottság, ami akkor jelentkezik, amikor a gyermek a szülei közötti, a felnőttek közötti, vagy a felnőttek és saját maga közötti szexuális kapcsolat tehetetlen tanújává válik, a gyermek tehetetlen, nélkülözi a „kognitív térképet”, amikor a Másik *jouissance*-szának enigmájával találja magát szembe, képtelen szimbolizálni azokat a talányos szexuális gesztusokat és célzásokat, amelyeknek tanújává lesz. Az „emberré válás” szempontjából döntő e két szint fedésbe kerülése – annak az implicit „átszexualizálódása”, ahogy a szülő kielégíti gyermeke testi szükségleteit (mondjuk amikor az anya eteti gyermekét s közben túlzó módon dédelgeti, a gyermek felismeri a szexuális *jouissance* rejtélyét ebben a túlzásban).

Így visszatérve Butlerhez, a központi kérdés ennek az eredeti és konstitutív *Hilflosigkeit*-nak a filozófiai státusza: vajon nem egy másik neve a primordiális *leválásnak* (dis-attachment), ami a fantáziabeli, eredeti „szenvedélyes kötődés” szükségét létre hozza? Más szavakkal: mi van akkor, ha megfordítjuk a perspektívát, és a korlátot, ami megakadályozza a kisgyermeket, hogy teljesen elmerüljön környezetében, ezt az eredendő „kizökkentséget”, pozitív oldaláról fogjuk fel, mint ama bizonyos végtelen szabadság, ama „szétválasztó” gesztus másik nevét, amely kiszabadítja a szubjektumot a környezetében történő közvetlen elmerüléséből? Vagy – megint más szavakkal – valóban igaz, hogy a szubjektum „zsarolás” miatt veti magát alá passzívan az eredeti „szenvedélyes kötődés” formájának, minthogy ezen

²² Lásd Jacques Lacan, „The Subversion of the Subject and the Dialectics of Desire”, in: *Écrits: A Selection*, New York: Norton 1977

kívül egyszerűen nem létezik, ugyanakkor ez a nem-létezés nem közvetlenül a létezés hiánya, hanem szakadék vagy hiány a létezés rendjében, ami a szubjektum maga. Az, hogy a létezés minimumának biztosításához szükség van a „szenvedélyes kötődésre” azt implikálja, hogy a szubjektum mint „absztrakt negativitás” – a környezetről való le-szakadásnak (dis-attachment) eredeti mozzanata – mindig már megvan. A fantázia pedig a le-szakadás, a létezés (illetve támasza) elvesztésének eredeti szakadéka (ami a szubjektum) elleni védelmi alakzat. Ezen a ponton ki kell egészíteni Butlert: a szubjektum megjelenése nem teljesen azonos az alávetéssel (a „szenvedélyes kötődés”, a Másik egy alakjának való önálávetés értelmében), ahhoz ugyanis, hogy a „szenvedélyes kötődés” áthidalhassa ama szakadékot, a szakadéknak, ami maga a szubjektum, már meg kell lennie. Csak ha a szakadék már megvan, akkor tudjuk leírni, hogyan szökhet meg a szubjektum a fundamentális fantázia rabságából.

A kötődés és le-szakadás (attachment – dis-attachment) ezen ellentétét talán össze lehet kapcsolni az élet- és halálösztön-törekvés régi freudi, metapszichológiai oppozíciójával: Az *ősválami és az énben* maga Freud definiálja őket mint a kötő, az összekapcsoló erők és a szétválasztó erők közötti ellentétet. A le-szakadás így a legtisztább halálösztön-törekvés, azon ontológiai „kisiklás”, amely a lét rendjét „kizökkenti”, a világban elmerülő létezésből való kivonulás, míg az eredeti kötődés e negatív mozzanat ellenpárja. A szétszakítás ezen negatív tendenciája végső soron nem más, mint a *libidó*: ami a (jövőbeli) szubjektumot „kizökkenti” az nem más, mint a *jouissance*-szal való traumatikus találkozás.²³

Az őseredeti szakadék kapcsán azonban jobb elkerülni a kísértést, hogy az apai Tiltás beavatkozásának eredményeképp fogjuk fel, amely megzavarja a gyermek és az Anya incestuózus kettősét, rákényszerítvén a gyermeket, hogy a szimbolikus kasztráció dimenziójába lépjen: a szakadék, a „feldarabolt test” tapasztalata primordiális, a halálösztön-törekvés, a traumatikus *jouissance* betörésének effektusa, amely az örömei nyugodt egyensúlyát megzavarja, és az apa Törvénye – eltérően a tükörképpel való imaginárius azonosulástól – a szakadék áthidalására tett kísérlet. Nem szabad elfelejteni, hogy Lacan szerint az ödipális, apai Törvény az „örömei” *szolgálatában áll*, a pacifikáló-normalizáló működés, amely anélkül, hogy az öröm egyensúlyát megzavarná, „a lehetetlent stabilizálja”, a szubjektumok elviselhető együttélésének minimális feltételeit biztosítva. (Az ehhez hasonló félreolvasások hajlamosak egyfajta negatív bevezetőt írni Lacanhoz, egy róla szóló hamis klisé választván kiindulási pontnak, majd e klisé kiigazításán keresztül leírják valódi pozícióját. A fent említett, azaz a szakadékot bevezető apai Törvény kliséjéhez hasonló klisék például: a Fort-Da játék fadarabjairól, ahol e fadarabok az Anya távollétét jelölik, az „üres beszédről”, amely a hiteltelen gagyogás, a *jouissance féminine*-ről, amely a szimbolikus

²³ Szintén termékeny lehetne a freudi *Hilfflosigkeiten* összekapcsolása Kant fenséges-fogalmával, különösen a dinamikailag fenséggel, amely mintha a kanti öcsésbítés jelenetét fejezné ki: ez a jelenet porszemmé redukálja az embert, amellyel a természet roppant erői játszanak, ám ő mégis megbűvölve figyeli mindezt egy minimális távolságból, így a passzív szemlélő pozícióját foglalja el. Ama tény által nyújtott kielégülés, hogy tehetetlen porszemmé redukálva figyelem magam, nem épp abban áll-e, hogy számomra felfoghatatlan gigantikus erők által legyőzött tehetetlen elemként látom magam?

területen kívüli misztikus hasadék, a bámulásról, amely a férfi szubjektum a nőt önnön pusztá tárgyává redukáló tekintete, stb.)

Az vágytól az ösztöntörekvésig...és vissza

A Butlert illető kritikai megjegyzéseink azon alapvető belátásának tökéletes elfogadásán alapulnak, hogy a reflexivitás két aspektusa vagy módja között lényegi kapcsolat van. A negatív önvonatkozás szigorúan filozófiai értelmében vett reflexivitás egyrészről, amely a szubjektivitás konstitutívuma a Kanttól Hegelig tartó német idealizmus számára (az a tény, amelyet – több mai értelmezővel együtt – leginkább Robert Pippin hangsúlyoz: a szubjektum a Másikhoz való viszonyában mindig már önmagához is viszonyul, azaz a tudat mindig már öntudat), illetve a reflexív fordulat pszichoanalitikus értelmében vett reflexivitás másrészről, amely az „öselfojtás” mozzanatát határozza meg (a vágy szabályozásának átfordulása a szabályozás vágyába,²⁴ stb.). Ez a reflexív fordulat már a túlzó *jouissance* elleni védekezés paradigmaticus narratívájában, azaz Odüsszeusz és a Szirének találkozásában is jól felismerhető; a találkozás előtt a következő parancsot adja matrózainak: „...kemény kötélekkel / kössetek engem a bárkához, moccani se tudjak; / árboca talpához, s a kötélzet rátekerdjék. / És ha könyörgök hozzátok, ha parancsot adok, hogy / oldjatok el – csak kössetek akkor még szorosabbra.”²⁵ A parancs, hogy „kemény kötélekkel kössetek engem” egyértelműen túlzó Kirké utasításaihoz képest: a Szirének énekének excesszív *jouissance*-a ellen védő kötélektől az önmagáért való lekötözéshez léptünk, amely az erotikus kielégülés forrása.

Ez a reflexivitás mindazonáltal különböző modalitásokat vehet fel – s nem csak mint filozófia vagy mint pszichoanalízis, hanem különbözőket magán a pszichoanalízisen belül is: az ösztöntörekvés reflexivitása, amelyről ebben a fejezetben volt szó, nem ugyanaz mint a vágy hisztériás reflexivitása, amelyről pedig a 2. fejezetben (vagyis, hogy a hisztéria az, amikor a vágy kielégítésének lehetetlensége átfordul a kielégítetlen vágy fenntartásának vágyába, stb.) Hogyan viszonyul egymáshoz ez a két reflexivitás? Az ellentét a perverzió és a hisztéria között húzódik: ha a vágy „mint olyan” hisztérikus, az ösztöntörekvés „mint olyan” perverz. Vagyis a hisztéria és a perverzió egy halálos körre zárul, amelyben mind a kettő a másikra adott reakcióként jelenik meg. Az ösztöntörekvés az eredeti „szenvedélyes kötődés” mazochisztikus jellemzőit, a fundamentális fantáziát határozza meg, amely a létezés minimumát garantálja a szubjektum számára, a szubjektivitás azután ezen eredeti „szenvedélyes kötődés” hisztérikus megtagadásában (hysterical disavowal) jelenik meg –

²⁴ A reflexivitás e témáját Butler első könyvének Hegelről szóló kitűnő tanulmányában már tárgyalta: *Subjects of Desire* (New York: Columbia University Press 1987)

²⁵ Homérosz: *Iliász és Odüsszeia*, Budapest: Magyar Helikon, 1974. (ford. Devecseri Gábor), XII., 160-164

amikor a szubjektum visszautasítja, hogy a Másik *jouissance*-ának tárgya, eszköze legyen – a hisztérikus szubjektum folyamatosan megkérdőjelezi pozícióját (alapvető kérdése: „Mi vagyok a Másik számára? Miért vagyok az, amit a Másik mond?”) Ekképp nem csak a hisztérikus vágyat lehet úgy felfogni, mint a perverz által elfogadott fundamentális fantázia megtagadását, hanem a perverziót is (annak elfogadása, hogy a Másik *jouissance*-ának tárgya, eszköze vagyok), mint az ön-objektiválásba való menekülést, amely lehetővé teszi számomra, hogy elkerüljem ama radikális bizonytalanságot: vajon mi vagyok én mint tárgy – a perverz tudja, hogy, mint tárgy, mi a Másik számára.

A vágy és az ösztöntörekvés a *jouissance*-hoz fűződő viszonyuk tekintetében élesen szemben állnak. Lacan szerint a probléma a *jouissance*-szal nem csak az, hogy elérhetetlen, mindig már elvesztett, hogy örökké kisiklik a kezeink közül, hanem még inkább, hogy *soha senki sem képes megszabadulni tőle*, hogy a pecsétje örökre megmarad – ez a többlet-élvezet lacani fogalmának lényege, a *jouissance* visszautasítása a *jouissance* maradékát eredményezi. A vágy azt az ökonómiát valósítja meg, amelyben bármelyik tárgyat ragadjuk is meg, „sohasem lesz az a tárgy”, a „Valós Dolog”, amit a szubjektum örökké csak megpróbál elérni, de amely újra s újra elszökik előle, az ösztöntörekvés ugyanakkor az ellentétes ökonómia, amelyben a *jouissance* minden cselekedetünk velejárója. Ez magyarázza a vágy és az ösztöntörekvés reflexivitásának különbségét is: a vágy reflexíven önnön kielégületlenségére, a *jouissance*-szal való találkozás elhalasztására vágyik, azaz a vágy reflexivitásának alapvető formulája, hogy a vágy kielégítésének lehetetlensége átfordul a kielégületlenség vágyába; az ösztöntörekvés épp ellenkezőleg a kielégülés „elfojtásának” mozgásában talál kielégülést.

Mi is akkor az ösztöntörekvés, különösen legradikálisabb formájában mint halálösztöntörekvés? A wagneri hősökre vizsgálata talán segíthet: első paradigmatis esettől, a Bolygó Hollanditól kezdve, olthatatlan szenvedéllyel keresik a halált, hogy benne végső nyugalmat s békét leljenek. Közös jellemzőjük, hogy valamikor a múltban kimondhatatlanul gonosz tettet követtek el, ám nem halállal kell lakolniuk érte, büntetésük az örök, szenvedéssel teli élet, a nyugalom nélküli bolyongás, szimbolikus funkciójuk betöltésére képtelenül. Hol van itt a halálösztöntörekvés? Egyáltalán *nem* halálvágyukban, ellenkezőleg, a halálösztöntörekvés a *meghalás ellentéte*, a „halhatatlan” örök élet, s a végtelen, nyughatatlan bolyongás kárhozatának neve. A wagneri hősök végső búcsúja (a Hollandi, Wotan, Tristan és Amfortas halála) ezért kiszabadulásuk a halálösztöntörekvés fogságából. Tristan a harmadik felvonásban nem azért annyira elkeseredett, mert fél a haláltól, hanem mert Isolda nélkül *nem tud meghalni* és örök vágyódásra kárhoztatott, nyugtalanul várja hát Isolda megérkezését, önnön halálát. Nem attól retteg, hogy nélküle hal meg (ez volna egy szokványos szerelmes panasza), hanem hogy örökké él nélküle...

Ez adja meg a kulcsot a paradigmatis wagneri dalhoz, a hős *panaszához* (Klage), melyben kifejezi rettenetét, hogy az örök szenvedéssel teli életre, hogy a halál békéje után vágyódó „halhatatlan” szörny nyugtalan bolyongására ítéltetett (a Hollandi nagyszerű bevezető monológjától kezdve a haldokló Tristan sirámaig és a szenvedő Amfortas két panaszáig). Noha Wotannak nincs hosszadalmas panasza, Brünhilde végső búcsúja – „*Ruhe, ruhe, du Gott!*” – ugyanebbe az irányba mutat, amint a Rajna kincse visszakért, Wotan

békében halhat meg. A szokásos kommentár, amely a *Ring* cselekményének állítólagos „ellentmondását” hangsúlyozza (miért kell az isteneknek akkor is elpusztulni, ha törlesztették adósságukat, azaz az arany visszakérült a Rajnába? Nem ez a megfizetetlen adósság volt az istenek bukásának oka?) ezért elvéti a lényegét: az adósság, vagyis a természetes egyensúly megzavarásának „eredendő bűne”, ami *lehetetlenné* teszi Wotan számára a halált – csak az adósság törlesztése után halhat meg és találhatja meg békéjét. S látható ebből, hogy a *Tannhäuser* és a *Lohengrin* miért nem igazi wagneri operák,²⁶ hiányzik belőlük ugyanis a valódi wagneri hős. Tannhäuser „túl egyszerű”, egyszerűen szétválasztja az (Elisabeth iránt érzett) tiszta, szellemi szerelmet és a (Vénusztól kapott) erotikus, földi élvezetet, képtelen visszautasítani a földi örömeiket, miközben szeretne megszabadulni tőlük; Lohengrin ezzel szemben „túlontúl égi”, isteni teremtmény (művész), aki arra vágyik, hogy úgy éljen mint egy átlagos halandó, egy hűséges nővel, aki feltétlenül megbízik benne. Egyikük sincs az, örök szenvedés „halhatatlan” életére kárhoztatott, igazi wagneri hősök pozíciójában.²⁷

A wagneri hősök ím „halálos betegségben”²⁸ szenvednek, méghozzá szigorúan kierkegaard-i értelemben. A „halálos betegség” fogalmában Kierkegaard az abszolút végként megjelenő halál, a túlvilági örök élet lehetetlenségének bizonyossága, és a halál utáni folytatás, a másik élet hite iránti olthatatlan vágy között örlődő individuum szokásos elkeseredettségét megfordítja. A „halálos betegség” éppen az ellenkező paradoxont tartalmazza, azon szubjektum paradoxonát, aki tudja, hogy a halál nem a vég, hogy halhatatlan lelke van, de képtelen szembenézni e tény túlzó kihívásaival (a hiú esztétikai örömek megtagadásának szükségességével, az üdvözüléshez szükséges munkával), és elkeseredetten akar hinni abban, hogy a halál a vég, hogy nincs feltétlen isteni követelés, amely nyomást gyakorol reá... Itt tehát azzal az egyénnel találkozunk, aki elkeseredetten követeli a halált, aki örökre el akar tűnni, de tudja, hogy képtelen, mivel örök életre kárhoztatott: a halhatatlanság, s nem a halál, a végső rettenet. Bizonyos értelemben ez a megfordítás analóg a fentebb említett lacani elmozdulással a vágytól az ösztöntörekvés fele: a vágy elkeseredetten próbálja elérni a *jouissance*-t, végső tárgyát azonban mindig elvéti, míg az ösztöntörekvés az ellenkező lehetetlenséget hordozza, a *jouissance*-tól való megszabadulás lehetetlenségét.

Az ösztöntörekvés tanítása, hogy a *jouissance*-ra vagyunk kárhoztatva, bármit is teszünk,

²⁶ Lásd Michael Tanner, *Wagner*, London: Flamingo 1997.

²⁷ További ellentétet vezethetünk be a két végső Wagneri panasz közé, vagyis a haldokló *Tristan* és a *Parsifal* Amfortasé között – e különbség az Ödipális-háromszöghöz való különböző viszonyukra vonatkozik. *Tristan* a szokásos Ödipális szituációt ismétli meg (elrabolja Izoldát Mark király paternális alakjától), míg – ahogy Claude Lévi-Strauss rámutatott – a *Parsifal* megalapozó struktúra anti-Ödipális, Ödipusz megfordítása. A *Parsifal*ban a panaszt Amfortas paternális alakja adja elő. A *Tristan*ban Mark végül megbocsátja Tristannak törvénytörő szenvedélyét, míg a *Parsifal*ban, az „aszexuális” *Parsifal*, e „szegély bolond” szabadtítja meg Amfortast törvényszegésének (hogy engedett Kundry csábításának) fájdalmas következményeitől. E megfordítás, a törvényszegés foltjának ezen elmozdítása a fiúról az apára, teszi a *Parsifal* tulajdonképpen *modern* műalkotássá, maga mögött hagyva a paternális törvényt áthágó és az apai autoritás ellen lázadó fiú hagyományos Ödipális problematikáját.

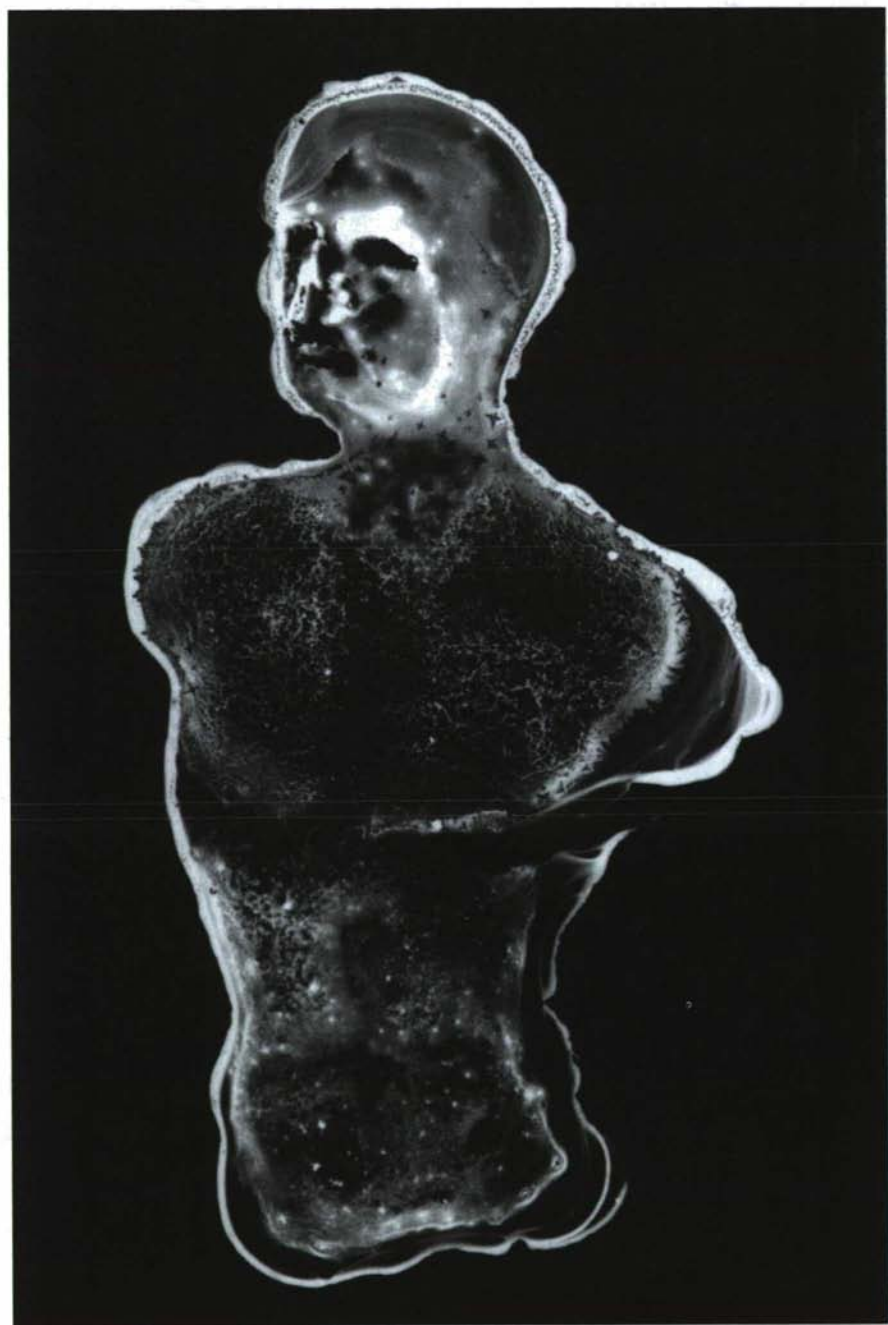
²⁸ „Krankheit zum Tode”, vö. S. Kierkegaard: *A halálos betegség*, Göncöl kiad., 1993., ford.: Rác Péter, 24.o.

a *jouissance* hozzátapad, soha nem szabadulhatunk meg tőle, még az elvetésére tett legalaposabb kísérletet is beszennyezi (hasonlóan ahhoz az aszkétához, akik perverz élvezetet lel önmaga ostromlásában). És a kortárs géntechnológia kilátásai is hasonló kierkegaardi borzalmat vetítenek előre: nem a halál, hanem a halhatatlanság rettenetével fenyegetnek. Ami a genetikai manipulációt olyan hátborzongatóvá teszi, nem csak abban áll, hogy képes lesz egzisztenciánk egészét objektiválni (a genomban szembesülök objektív létem képletével, azaz a genom úgy fog funkcionálni, mint a régi misztikus hindu formula: „Ta twam atsi” – „Az vagy!”), hanem hogy egy bizonyos értelemben halhatatlanná, megsemmisíthetetlené, végtelenül reprodukálhatóvá válok, a körülöttem felbukkanó klónozott duplikátumaim révén.²⁹ Ez az ösztöntörekvés területe, a végtelenül ismételtető klónozáson keresztül megvalósuló aszexuális halhatatlanság. Ezen a ponton szembe kell egymással állítani a genetikai klónozást és a szexuális reprodukciót: a genetikai klónozás egyrészt a szexuális differencia végét jelzi, azon differenciáját, amely mint valós, strukturálja az életünket, másrészt a szimbolikus univerzumét, amelyben végesként, mint a nyelv halandó létezői időzünk. A halhatatlan egzisztencia eme fogalma, a freudi, lacani halál-ösztön-törekvés alapvető paradoxonát is megvilágítja: a kierkegaardi „halálos betegséghez” hasonlóan, a halálösztön-törekvés nem az emberi végesség jele, épp ellenkezőleg a „végtelen (kísérteties) élet” neve, az emberi egzisztencia egy örökké, a fizikai halálon túl is fennmaradó dimenziójának indexe, amelytől képtelenek vagyunk megszabadulni.

Most már látható, milyen értelemben lehet Lacant Heideggerrel szembeállítani. Lacan szerint a halálösztön-törekvés, a tradicionális metafizikák által *halhatatlanságnak* nevezett dimenzió alapvető freudi neve, mivel az ösztöntörekvés, a „tolóerő” a fejlődés és romlás (biológiai) körén, az „élő hús módjain” túli. Más szavakkal a halálösztön-törekvésben a „halál” szó pontosan úgy funkcionál, mint a „heimlich” a freudi *unheimlich*-ban, egybeesik tagadásával: a „halálösztön-törekvés” annak a dimenziójára utal, amit a horror-regények „élő-halottnak” hívnak, egy furcsa, halhatatlan, elpusztíthatatlan élet, ami a halálon túl is tart. Ez, a lacani elméleti felépítménnyel kompatibilis, „végtelenség”, nem a végső Cél vagy Ideál elérését célzó, vég nélküli törekvés „hamis (rossz) végtelenje”, hanem a *jouissance* még *rosszabb* végtelenje, amely örökké létezik, minthogy képtelenek vagyunk megszabadulni tőle. A „rossz végtelenre” adott lacani válasz ekképp nem az Idea igazi, pozitív végtelenségének pszeudo-hegelianus, idealista elfogadása, hanem „a rossztól a rosszabb fele” tör-

²⁹ A mindennapi élet sokkal szokványosabb szintjén gyakran találkozhat bárki, aki PC-vel dolgozik ugyanezzel a rémülettel: ami a PC-vel kapcsolatban kísérteties marad, az elsősorban nem az, hogy például egy vírusnak köszönhetően elveszthetjük, vagy véletlenül letörölhetjük órák vagy napok munkáját, hanem épp az ellenkező kilátás miatt: ha egyszer valamit elmentettünk a gépre, az gyakorlatilag letörölhetetlené válik, még ha a delete funkciót alkalmazzuk is például egy szövegre, a szöveg ott marad a számítógépben, az eredmény pusztán, hogy nincs többé regisztrálva – a számítógépnek undelete funkciója van, amely lehetővé teszi egy, valami ostobaság miatt kitörölt, szöveg visszaszerzését. Egy egyszerű PC-ben tehát ott van a törölt szövegek egyfajta „élőhalott”, kísérteties területe, amelyek továbbra is a „két halál közötti” homályos létben rekednek, hivatalosan kitörölve de még mindig jelen, a visszaállításra várva. Ez a digitális univerzum végső rettenete: minden örökre bevésve marad benne, gyakorlatilag lehetetlen megszabadulni tőle, megsemmisíteni egy szöveget...

ténő elmozdulás, amely a *jouissance* „oszthatatlan maradékának” még rosszabb végtelenségét hirdeti, a *jouissance*-ét, amely mindenhez, amit teszünk, hozzáragad...

Hogyan viszonyul a szexuális különbség ehhez az „élőhalott” ösztöntörekvéshez? Jacques-Alain Miller³⁰ kísérli meg a nemi különbséget bevezetni a pszichoanalitikus kezelés befejezésének vonatkozásában: a nők kevésbé azonosulnak fantáziájukkal, nem vesznek benne részt létük teljességével ezért tudnak könnyebben némi távolságba kerülni tőle, könnyebben tudják keresztezni, míg a férfiak a sűrített fantáziabeli maggal, a „fundamentális szimptomával” helyezkednek szembe, képtelenek elutasítani a *jouissance* alapvető alakzatát, ekként külső szükségként ismerik el. Egyszóval a „fantázia keresztezése” feminin, a „szimptomával való azonosulás” maszkulin.³¹

Miller a vágy és az ösztöntörekvés közötti feloldhatatlan feszültséget, amely a fentebbi elgondolásban jól látható, a „Le monologue de l'apparole”³² című előadásában is megerősíti, ahol a Lacani homályos kijelentésére, „*le pas-de-dialogue a sa limite dans l'interprétation, par où s'assure le réel*”, koncentrál. A „dialógus-hiányát” mint l'apparole-t, mint azon beszédet olvas-sa, amely a *jouissance*, s nem a jelentés kommunikációjának eszközeként szolgál; az apparole egyáltalán nem feltételez interszubjektivitást, még az üres nagy Másik formájában sem, amely a gondolatainkat tisztázni próbáló „belső monológunkban” van jelen, de ugyanúgy a Másik megsértésének *jouis-sense*-át sem, amely a sértő beszéd – az üres (jelentés nélküli) beszéd *jouissance*-ának radikálisan önmagába zárt igenlését hordozza. (Röviden: a l'apparole úgy aránylik a la parole-hoz, mint a lalangue a le langage-hoz.)

Amennyiben a l'apparole a *jouissance*-t létrehozó működés idióta-boldog körforgása, vajon nem maga az ösztöntörekvés-e? Hogyan korlátozza ez esetben a Valós dimenzióját bevezető értelmezés ezt az önmagába zárt körforgást? A Valós itt a lehetetlen, a szexuális viszony lehetetlensége: a l'apparole gúgyögése aszexuális; önmagában nincs semmiféle tapasztalata a Valós qua lehetetlenről – azaz valamilyen traumatikus, inherens Határról. Az értelmezésnek ezért „ki kell józanítania” a szubjektumot a l'apparole gagyogásának önfeledt boldogságából, és rá kell kényszerítenie az emberi körülmények lehetetlen Valósával való szembesülésre. Az interpretáció így nem végtelen („a szövegnek mindig lehetséges új olvasta”), hanem ellenkezőleg, a l'apparole korlátlan játékának lehatárolása, egy határ bevezetése... Ezzel az olvasattal az a probléma, hogy a l'apparole-t az „örömelv” korlátlan uralmával azonosítja, amely a Valós dimenzióját eleve kizárja. Ebben az esetben azonban a l'apparole nem lehet az ösztöntörekvés, mivel ez az ismétléskényszer Valóságát feltételezi, amely viszont definíció szerint: „túl van az örömelven”.

A probléma, amellyel Miller küzd, központi kérdés a kései Lacannál: miután a vágy (Ödipusz) komplexusán, a tiltásban gyökerező vágyon túl mélyen behatoltunk az

³⁰ Lásd Jacques-Alain Miller, „Le monologue de l'apparole”, *La Cause freudienne* 34, Paris 1996, pp. 7-15.

³¹ Miller itt látszólag tagadja a szimptóma, mint *synthome* fogalmát, (a *jouissance* csomója túl a fantázián), amely még akkor is kitart, ha a szubjektum keresztezi fantáziáját, és a szimptóma fogalmát a fantázia „sűrített” magjává redukálja, amely a szubjektum *jouissance*-hoz való hozzáférést szabályozza.

³² Jacques-Alain Miller, „Le monologue de l'apparole”, *La Cause freudienne* 34, Paris 1996, pp. 7-18.

ösztöntörekvés talányos „sötét kontinensének” belsejébe, illetve kielégülésébe a *jouissance* megismételt körforgásában, hogyan tudunk (újra) bevezetni egy Határt, s ekképp *visszatérni* a tiltás, a Törvény, a jelentés területére? Az egyetlen konzisztens megoldás, hogy a *l'apparole* (a szimbolikus Törvény bevezetése előtti „primér nárcizmus” lacani verziója) nem „őseredeti”, hogy van valami, ami (legalábbis logikailag) megelőzi – ez pedig a pre-szintetikus képzelet kegyetlensége, amelyet *nem szabad* az ön-kielégítő ösztöntörekvés boldog körforgásával azonosítani. Az ösztöntörekvés ezen körforgása az ön-affekció, az ön-affektív körforgás végső formája (Lacan az önmagukat csókoló ajkakat említi az ösztöntörekvés legtökéletesebb példaként; az ösztöntörekvés formulája – „*se faire...*” – eleve feltételezi az ön-affekciót), miközben a pre-szintetikus képzelet az ön-affekció ellentéte: egyféle ontológiai Ősrobbanást (Big Bang), a bezártságból, a belemerülésből való kitörés eredeti „erőszakosságát” jelöli, amely felrobbantja a zárt körforgást, kísérteties és szörnyű „részlettárgyak” szabadon lebegő sokaságára tépi szét az Élet bármilyen egységét.

Ezen a ponton azonban még Lacan pozíciója sem egyértelmű. „Hivatalos” álláspontjára az *Écrits* végén található rövid, ám döntő fontosságú szöveg a legjobb példa: „A freudi ösztöntörekvéstől az analitikus vágyáig”:³³ mit kell tennie az analitikusnak, ha az analitikus terápia végére ér, azaz amikor (a fantázia által fenntartott) vágytól az ösztöntörekvéshez „visszatér”, „regrediál”? Különböző misztikus és filozófiai hagyományok, a keresztény miszticizmustól Nietzscheig, úgy tűnik ezt az utat javasolják: fogadd el az „azonos örök visszatérésének” körforgását, ne a Cél elérésében találj kielégülést, hanem a Célhoz vezető útban, azaz a Cél ismétlődő hiányában... Ugyanakkor Lacan hangsúlyozza, hogy a „fantázián való áthaladás” nem szigorúan ekvivalens a vágytól az ösztöntörekvéshez való elmozdulással, hogy a fundamentális fantázia keresztvezését követően is marad még vágy, amelyet nem a fantázia tart fenn, s ez a vágy természetesen az *analitikus vágya* – nem az a vágy, hogy analitikusok legyünk, hanem amely az analitikus szubjektív pozíciójának felel meg, egy olyan embernek a vágya, aki keresztülment a „szubjektív destrukción”, és elfogadta az exkrementális abjekt szerepét, a vágy, amelyet annak fantáziabeli elképzelése közvetít, hogy „van valami bennem, ami több mint én”, valami titkos kincs, amely a Másik vágyára méltóvá tesz engem. Ez a különös vágy még azután is, hogy teljesen elfogadtam „a nagy Másik nemlétét” – vagyis azt a tényt, hogy a szimbolikus rend pusztán látszat – megvéd attól, hogy az ösztöntörekvés önmagába zárt körforgásában, legyengítő kielégülésében elmerüljek. Az analitikus iránti vágnak ekként fent kell tartania az analitikus közösséget mindenféle fantáziabeli támogatás nélkül is; lehetővé kell tennie egy közösségi „nagy Másikat”, amely elkerüli „a szubjektum, amiről feltételezik, hogy...[tud, hisz, élvez]” áttételes hatását. Más szavakkal az analitikus iránti vágy Lacan válaszkísérlete ama kérdésre, hogy miután kereszteltük a fantáziát és a „nagy Másik nemlétét” elfogadtuk, hogyan térünk mégis vissza a nagy Másik egy (új) formájához, ami a kollektív együttélést ismét lehetővé teszi?

³³ Lásd Jacques Lacan, „Du 'Trieb' de Freud au désir du psychanalyste”, in *Écrits*, Paris: Éditions du Seuil 1966, pp. 851-854.

Nem szabad továbbá szem elől veszíteni, hogy Lacan szerint az ösztöntörekvés nem „őseredeti”, nem az az alap, amelyből, a szimbolikus Törvény közbeavatkozása révén, a vágy kiemelkedik. A lacani „vágy-gráf”³⁴ szoros olvasásában feltűnik, hogy az ösztöntörekvés montázs, amely a szimbolikus rend hálójába zárt ösztönös test „szükségszerű melléktermékeként” jelenik meg. Az hogy az ösztönös szükséglet a jelölők hálójába zárt azt jelenti, hogy a tárgy, amely kielégíti ezt a szükségletet, a Másik (Any – (M)Other) szeretetének jeleként kezd el funkcionálni; következésképp az egyetlen lehetőség, hogy a Másik követelésének alávetett szubjektum holtpontjából kimozduljunk, a szimbolikus Tiltás közbelépése, amely a vágy teljes kielégülését örökre lehetetlenné teszi. A vágy összes jól ismert paradoxona így született, a „Nem tudlak szeretni, csak ha lemondok rólad” -tól egészen a „Ne azt add nekem, amit kérek tőled, mert az nem az”-ig bezárólag a vágyat ez a *ce n'est pas ça* határozza meg, azaz legalapvetőbb és végső célja, hogy, mint vágy, fenntartsa magát a kielégületlenség állapotában.³⁵ Az ösztöntörekvés másrésről, az ellentétes lehetőséget jelöli, vagyis hogy a szubjektum, aki soha sem képes elérni Célját (s így teljesen kielégíteni vágyát) mindazonáltal kielégülést találhat tárgya ismétlődő elvételének körkörös mozgásában, a keringésben tárgya körül: a vágy számára konstitutív hiány ily módon zárt, a körkörös ismétlődő mozgás önmagába zárt hurokja lép az örök törekvés helyébe. Ebben az értelemben azonos az ösztöntörekvés a *jouissance*-szal, mivel ez legalapvetőbben a „fájdalom a gyönyörben”, azaz az a perverz öröm, amelyet a cél ismétlődő elvételének fájdalmas tapasztalata okoz.³⁶

Azt a tényt, hogy az ösztöntörekvés „melléktermék”, a racionális cselekvés kortárs elméletében használt értelmében is meg kell vizsgálni:³⁷ a vágygal ellentétben, amely szándékos

³⁴ Jacques Lacan, „The Subversion of the Subject and the Dialectics of Desire”, in: *Écrits: A Selection*, New York: Norton 1977

³⁵ Jenny Holzer híres mondása: „Öv meg attól, amit akarok” nagyon pontosan fejezi ki a kétértelműséget, amit az a tény tartalmaz, hogy a vágy mindig a Másik vágya. Olvasható akár a következőképpen is: „Öv meg bennem lévő, túlzó, önpusztító vágytól, amelyet magam képtelen vagyok uralni” – vagyis, mint a szokványos férfi-bölcsességre való ironikus hivatkozást, hogy egy nő, magára hagyva, önpusztító szenvedélybe zuhan, ezért a jóakarató férfi-uralomnak meg kell őt védenie magától; vagy, radikálisabban, mint annak a jelzését, hogy napjaink patriarchális társadalmában a nők vágya radikálisan elidegenített, hogy a nő arra vágyik, amit a férfi elvár tőle, hogy arra vágyik, hogy vágyjanak rá, és így tovább – ebben az esetben az „Öv meg attól, amit akarok” azt jelenti, hogy „Amit akarok, az már elő van írva a számomra a patriarchális társadalmi-szimbolikus rendben, amely megmondja a számomra, hogy mire vágyjak, felszabadulásom első feltétele tehát az, hogy szakítok elidegenedett vágyam ördögi körével és megtanulom autonóm módon irányítani a vágyamat.” A probléma természetesen az, hogy ez a második olvasat egy naivabb megkülönböztetést implikál az elidegenített „heteronóm” és az igazából autonóm vágy között – mi van akkor ha a vágy a „másik vágya”, így végső soron nem lehetséges kitörni az „azt kérem tőled, hogy utasítsd el a feléd irányuló kérésemet, mert ez nem az” hisztériás holtpontjáról?

³⁶ Még ha a vágy másodlagos melléktermékeként képzeljük is el az ösztöntörekvést, fenntarthatjuk azt, hogy a vágy az ösztöntörekvéssel szembeni védekezés: a paradoxon az, hogy a vágy úgy működik, mint saját termékével szembeni védelem, védelem saját „patologikus” kinövésével szemben, vagyis az ösztöntörekvés önmagára záruló körkörös mozgása által nyújtott folytogatató *jouissance* ellen.

³⁷ Lásd John Elster, *Sour Grapes*, Cambridge: Cambridge University Press 1982.

magatartás, az ösztöntörekvés valami, amelybe a szubjektum be van zárva, egy vak erő, amely repetitív mozgásában létezik. Ez alapján ama híres kijelentést, *ne pas céder sur son désir*, „ne add fel vágyad” a pszichoanalízis etikai mottójául is választhatnánk, míg a komplexenter mottó: „ne add fel ösztöntörekvése” értelmetlen, minthogy felesleges: nem az a probléma, hogy hogyan ne áruljuk el ösztöntörekvésünket, hanem hogy hogyan törjük meg körét, felettünk gyakorolt közömbös hatalmát... Ez okból beszél Lacan „az analitikus vágyáról” s nem ösztöntörekvésről: amennyiben az analitikust egy bizonyos szubjektív helyzet határozza meg – vagyis a „szubjektív destitúció” – pozíciójának sajátossága csak a vágy szintjén definiálható. Az ösztöntörekvés preszubjektív és vak, nem egy szubjektív attitűd neve: csak az ösztöntörekvésre irányuló attitűd lehetséges.

Vallási terminussal: ez az *eretnekség* problémája. A keresztény egyház mint társadalmi intézmény valójában az emberi vágy garanciájaként funkcionál, amely csak az apai Törvény (az Apa Neve) védelme alatt képes növekedni: ahelyett, hogy tiltaná, az egyház megpróbálja szabályozni a testi szenvedélyeket (szexualitást). Hosszú története alatt egy sor stratégiát fejlesztett ki a *jouissance* túlzásainak „domesztikálására”, amelyeket az apai Törvény képtelen befogadni (mondjuk az apácáság lehetősége a nők számára, s így a *jouissance* féminine misztikus tapasztalataiba való beavatás). A katharok (s ha lehetséges egyáltalán eretnekség, akkor ők az eretnekek) teljesítménye éppen abban áll, hogy aláássák az egyház stratégiai szerepét a szexuális örömök szabályozásában (a Foucault által hangsúlyozott szerepet) – vagyis hogy szó szerint figyelmen kívül hagyják a testet, hogy igazi szüzességet hirdessenek s gyakoroljanak (mivel, ahogyan gondolták, minden szexuális újra-egyesülés incesztuózus)³⁸. A paradoxon természetesen az, hogy a szexuális öröm visszautasítása nem csak, hogy nem fosztja meg a szubjektumot a *jouissance*-tól, hanem felerősíti azt (az aszketikus misztika sokkal intenzívebben fér hozzá, mint a szokásos szexuális gyönyör). Ez a kathari eretnekség és az égi szerelem közötti kapocs: amikor a szexuális gyönyörök, a Törvény keretein belüli, engedélyezése helyett a testi szexualitás teljesen tilos, ez a végső tiltás, a végtelenségig eltolt *amor interruptus* struktúrája ad életet az égi szerelemnek, amelyben a vágy ösztöntörekvéssé válik, amelyben a „pillanatnyi” kielégülést hozó szexuális egyesülés vég nélküli felfüggesztése okozza a kielégülést. A katharok ellen fellépő keresztések gyanúja, hogy a földi gyönyörök aszketikus elutasítása mélyen ellentmondásos, éppen ezért egy bizonyos mértékig jogos volt, minthogy az egy lényegesen intenzívebb *jouissance*-t eredményezett, amely aláasta az apai, szimbolikus Törvény szabályozó hatalmát.

Így végül az adódik, hogy a vágy és az ösztöntörekvés valamilyen módon *feltételezik egymást*, lehetetlen az egyiket a másiktól levezetni. Az ösztöntörekvés nem pusztán az önkielégítés köre, amely a vágy melléktermékeként bukkan fel, de a vágy sem az ösztöntörekvés köréből való visszahúzódas eredménye. Mi van akkor, ha a vágy és az ösztöntörekvés a negativitás holtpontjának – azaz a szubjektum – elkerülésére tett kétfajta kísérlet: kielégülést találva az ösztöntörekvés ismétlődő körkörös mozgásában, vagy a vágy elveszett

³⁸ A kathar tanítás szerint a földi világot a Ördög alkotta, vagyis a Teremtő, aki a Biblia elején létrehozza az általunk ismert világot (aki azt mondja: „Legyen fény!” stb.) nem más mint *maga az Ördög*.

tárgyának vég nélküli metonimikus keresésében? E két mód azonban a szubjektivitás két alapvetően eltérő fogalmát feltételezi. Minthogy bőven elég elméleti dicsbeszéd született már a „vágy szubjektumáról” (a szimbolikus Tiltás által megosztott szubjektum, a negativitás Hiánya, amely elveszett tárgyának örök keresése – az a kijelentés, hogy „Vágyó szubjektum vagyok” egyenlő azzal, hogy „A hiány vagyok, a szakadék a Lét rendjében”...), talán legfőbb ideje az ösztöntörekvés körkörös mozgásában tétéleződő, titokzatos szubjektivitásra irányítani figyelmünket.

Lacan alapvető vélekedése (*doxa*) az ösztöntörekvésről eléggé világos: egyfajta önreflexív fordulatot valósít meg, nem csupán csak az aktív mód passzívba fordítása: pl. a „szkopikus” ösztöntörekvés esetén a vágy, hogy „mindent lássunk” nem egyszerűen abba a hajlamba fordul át, hogy a Másik lásson minket, hanem a *se faire voir*, az önmagunk láttatásának kétértelmű középútjához vezet.³⁹ (A vágy ösztöntörekvésbe való átfordulását a választás alapján is meghatározhatjuk: a vágy szubjektumának szintjén lehetséges a választás – beleértve az eredendően kényszerítettet is – vagyis a szubjektum választ, miközben ha az ösztöntörekvés szintjére lépünk a választás aktusa átfordul a *se faire choisir*-ba, az „önmagát választásba”, miként a predesztinációban is, ahol a vallásos szubjektum nem pusztán Istent választja, de „kiválasztatja magát” Vele. Vagy másképp: az egyetlen – ám döntő és legfőbb – szabadság, amit az ösztöntörekvés lehetővé tesz az elkerülhetetlen választásának szabadsága, Sorsom szabad elfogadása.) Ugyanakkor milyen szubjektivitást hordoz a vágy ösztöntörekvésbe fordulása?⁴⁰ Két sor filmes és/vagy irodalmi példa talán a legalkalmasabb az ösztöntörekvés paradoxonának ábrázolására:

- Először az idő-hurok a sci-fikben (a szubjektum a múltba – vagy a jövőbe – utazik, ahol találkozik egy bizonyos titokzatos létezővel, amely minduntalan elkerüli pillantását, mígnem rájön, hogy ez a „lehetetlen” létező maga a szubjektum, vagy – ellenkező esetben – a szubjektum a múltba utazik, azzal a feltett szándékkal, hogy önmagát újra nemzze, avagy a jövőbe, hogy önnön halálának tanúja legyen...). Hogy a *Vissza a jövőbe*-féle standard példákat elkerüljük, idézzük fel David Lynch *Útvesztőben* című filmjét. A lynch-i univerzum legfonosabb alkotóeleme egy frázis, egy jelölőlánc, amely a mindig visszatérő Valósként rezonál – az idő lineáris folyását felfüggesztő és keresztező alapvető alakzat: A *Dűnében*: „Az alvónak fel kell ébrednie” a *Twin Peaks*-ben „A baglyok nem azok, amiknek látszanak” a *Kék bársonyban* „Apu baszni akar” és természetesen az *Útvesztőben* a film első és utolsó szavai, „Dick Laurent halott”, az obszcén apafigura (Mr. Eddy) halálát jelentik be – a film egész narratívája e két pillanat közötti felfüggesztett időben helyezkedik el. Az elején Fred, a főszereplő a kaputelefonon keresztül hallja ezeket a szavakat, a végén, mielőtt elrohan, ő maga mondja a kaputelefonba őket – egy körkörös szituáció – először a főhős által hallott, ám meg nem értett üzenet, majd a hős, aki maga mondja ki az üzenetet. Röviden, a film a főhős önmagával való találkozásának lehetetlenségén alapul, miként a híres idő-

³⁹ Lásd Jacques Lacan, *The four Fundamental Concepts of Psycho-analysis*, New York: Norton 1979.

⁴⁰ Itt Alenka Zupančič „La subjectivation sans sujet” című kiadatlan dolgozatára támaszkodom.

hajlítás jelenet a sci-fi regényekben, ahol a főhős, visszautazván a múltba, önmagával találkozik egy korábbi időben...

Vajon nem a pszichoanalitikus szituációval van itt dolgunk, amelyben a páciens kezdetben valamilyen homályos, megfeythetetlen, ám kitartóan imétlődő üzenettel – a szimptomával – bajlódik, amely kívülről bombázza, majd a kezelés zárlatában képes ezt az üzenetet sajátjaként elfogadni, egyes szám első személyben kimondani? Az *Útvesztőbent* strukturáló temporális hurok így tulajdonképpen a pszichoanalitikus kezelés köre, amelyben, hosszú kitérőt követően, a kiinduló ponthoz térünk vissza csak épp egy más perspektívában. Első Szemináriumában Lacan a szimptóma ezen temporális körének struktúráját hívja segítségül, amikor azt hangsúlyozza, hogy a freudi szimptóma, amely mint egy jelzés üzenetet hordoz, nem ősi traumák „mélyen eltemetett múltjából” érkezik – ahogy várhatnánk –, hanem a (Szubjektum) *jövőjéből* – a jövőből, amiben a pszichoanalitikus kezelés munkája által a szimptóma jelentése realizálódni fog.⁴¹ (Ebben az értelemben, a fentebb említett szenvedélyesen ölelkező pár 360 fokos felvétele Hitchcock *Szédülésében*, amelynek során a háttér a jelenből – Scottie a Madeleine-né fazonírozott Judy-val csókolózik a hotelszobában – a múltba vált – Scottie Madeleine-nel csókolózik nem sokkal öngyilkossága előtt a Juan Bautista Misszióban – majd ismét vissza, tökéletesen illusztrálja az ösztöntörekvés temporális körét, ahogy mozgása önmagára hajlik. Talán a címben szereplő „szédülés” jelzi azt a módot, ahogyan Scottie az ösztöntörekvés végtelen körében reked.)

- Másodszor az a narratíva, amiben először valamilyen rémisztő objektummal (Idegen Dolog, Szörny, Gyilkos...) szembesülünk, amely úgy jelenik meg mint amivel lehetetlen azonosulni – majd hirtelen az Idegen Dolog pozíciójában találjuk magunkat. Gondoljunk például a *Frankensteinre* (a regényre), amelyben hirtelen a korábban Idegen Rémisztő Dologként megjelenő Szörny perspektívájában találjuk magunkat – vagyis elmondhatja a történetet saját nézőpontjából.⁴² Vagy Wes Craven *When a Stranger Calls* című filmjére, ahol hirtelen a patológikus, megszállott gyilkos pozíciójába kerülünk, miután az első részben az abszolút Másságként jelent meg, hogy Hitchcock *Pszichóját* ne is említsük, amelyben miután az Anya úgy konstruálódik meg mint a rémisztő Dolog, néhány jelenetet (pl. Arbogast detektív meggyilkolását) az ő nézőpontjából nézhetünk.⁴³ Mindegyik esetben a traumatikus, elérhetetlen reprezentáción-túli Dolog „szubjektivizálódik”, miközben ez a szubjektivizáció nem „humanizálja” a Dolgot, demonstrálván, hogy amit mi Szörnynek gondoltunk valójában egy rendes,

⁴¹ „...amit az elfojtott visszatérésében találunk, valaminek az elfelejtett jelzése, ami csak a jövőben veszi fel értékét, a szimbolikus realizáción, a szubjektum történetébe való integráción keresztül.” (*The Seminar of Jacques Lacan, Book I: Freud's Papers on Technique*, New York: Norton 1979).

⁴² Az *Alien* kapcsán Ridley Scott egy interjúbán elárulta, hogy ha elkészíthette volna saját folytatását a filmhez, azt az Idegen perspektívájából mutatta volna be.

⁴³ A Dolog szubjektivizációjának alaposabb analizéséhez a Psychoban, lásd Slavoj Žižek, „Hitchcock Universe”, in *Everything You Ever Wanted to Know About Lacan (But Were Afraid to Ask Hitchcock)*, ed. Slavoj Žižek, London: Verso 1993.

sebezhető személy, a Dolog megőrzi elviselhetetlen Másságát, ő maga, *mint olyan* az, ami szubjektívizálja magát. Vagy más szavakkal: a Dolog először az elérhetetlen X, amely körül vágyam cirkulál, a vakfolt, amit látni akarok, egyúttal azonban rettegek is tőle, túl sok 301.o. szemeimnek, majd az ösztöntörekvés felé való elmozdulásban én (a Szubjektum) mint a Dolgot „láttatom magam” – egy reflexív fordulatban *önmagamat* mint Azt, mint a traumatikus tárgy-Dolgot látom, amelyet nem akartam.

És ismét vajon az úgynevezett *Id-Gép* sci-fi témája nem a legvégső példája-e azon lehetetlen Dolognak, ami önmagunk vagyunk, az a mechanizmus, amely el nem ismert fantáziáinkat közvetlenül materializálja (Fred Wilcox *Az elfelejtett bolygójától* Andrej Tarkovszkij *Solaris*áig bezárólag)? E téma legutóbbi variációja Barry Levinson *Gömbje* (1997), amelyben a Csendes óceán közepén egy – három évszázada a fenéken pihenő – hatalmas űrhajót fedeznek fel. A felkutatására küldött három tudós fokozatosan felfedezi, hogy az űrhajó közepén található titokzatos *Gömb* elér gondolatainkig: ismeri és megvalósítja legrosszabb félelmeiket...

A *Gömb*, egyébiránt érdektelen, a címe miatt mégis figyelemre méltó: ahogy Lacan megmutatta az áttételről szóló szemináriuma egy fejezetében, melyet e témának szentelt („La dérision de la sphère”⁴⁴), a gömb érinthetetlen, beláthatatlan, önmagába záruló, önmagát tartalmazó formájának ránk gyakorolt magával ragadó hatása abban áll, hogy a képzetes szinten tökéletesen kifejezi a kasztráció, a hiány és/vagy túlzás jelenlétét jelző vágás kitesztését. És paradox módon, minthogy a valósághoz való hozzáférésünk a kasztrációt feltételezi, e gömb státusza, távol az ontológiai tökéletesség megtestesítésétől, szigorú értelemben preontologikus: a Gömb-Dolog úgy jelenik meg – filmes terminusokban – mint egy elmosódott objektum, olyan tárgy, amely definíció szerint életlen, soha sincs fókuszban.⁴⁵ Levinson filmje szépen közvetíti mindezt, ahol a Gömb tökéletesen kerek, s mégis egyszerre élő, hullámozó, vibráló mintha felszíne mikroszkopikus hullámok végtelenje lenne.

A Gömb illetéknépp, hasonlóan Tarkovszkij *Solaris*-Óceánjának globálisan, összességében nyugodt, ám végtelenül mozgékony felszínéhez, noha tökéletesen békés, mégis mindig mozgalmassá, csillogó, így lehetetlen rögzíteni, pozitív egzisztenciájában megragadni. A Gömb önmagában semmi – tiszta közeg, tökéletes tükör, amely nem a valóságot, hanem csak a szubjektum fundamentális fantáziáinak Valóságát tükrözi és materializálja. Amikor a Dustin Hoffman által alakított figura mérgesen megszidja Samuel Jacksont (az afro-amerikai matematikust) mert az nem akarja elárulni a többieknek mi van a gömbben, Jackson haragosan vág vissza: „De te is voltál benne! Nagyon jól tudod, hogy *semmi sincs a gömbben!*”

⁴⁴ Jacques Lacan, *Le Séminaire, livre VIII: Le transfert*, Paris: Seuil 1991, pp. 97-116.

⁴⁵ Nagyjából hasonlóan találkozunk Woody Allen *Deconstructing Harry*-jében, amelyben Robin Williams játssza a szereplőt, amely mintha ontologikusan volna mindig homályban, a fókuszon kívül: körvonalai nem csak akkor mosódnak el, amikor maga is az általánosan homályos háttér részeként jelenik meg, hanem akkor is, amikor olyan emberek között van, akik tisztán látszanak. Az önmagában anamorfotikus személy (sajnos hapax, nem használható még egyszer), akinek nincs saját perspektívája, amely világos körvonalakkal látná el (még a kezei is elmosódnak a számára) naiv de adekvát módon fejezi ki a valóságot konstituáló folt lacani elképzelését.

Azaz semmi más, mint amit a szubjektum belehelyez, vagy az érzékfölötti Túlvilág tartalmáról szóló klasszikus hegeli megfogalmazást idézve: „Kiderül, hogy az úgynevezett függöny mögött, amely állítólag eltakarja a belsőt, nincs semmi látnivaló, ha *mi* magunk nem megyünk mögéje, éppannyira azért, hogy lássunk, mint azért, hogy legyen mögötte valami, ami látható”.⁴⁶

Így döntő fontosságú észben tartani, hogy a Gömb, mint Valós, mint a lehetetlen Dolog a *tiszta látszat*, önmagában anamorfortikusan torzított, hullámozó, csillogó, homályos, a fókuszon kívüli felszín, amely a Semmit fedi el, a Semmi tartja fenn – s *mint ilyen* a fundamentális fantáziák tökéletesen semleges közege. A Gömb arra is fényt derít, hogy miként lokalizálható a vágyunkat közvetlenül realizáló Zóna vagy Dolog fogalma a három kívánság régi meséjének témájában, melyet Freud analizált (a paraszt elsőként egy kolbászt kér, a felesége erre, büntetésül az ostobaságáért azt kívánja, hogy a kolbász nőjön hozzá az orrához, így a maradék egy kívánságot arra kell felhasználni, hogy a kolbászt leszedjék...). A konkrét témán túlmutató belátás természetesen a szubjektum vágyának és e vágy meghatározott megfogalmazódásának összemérhetetlensége, vágyunkat soha nem tartalmazza valóban az az explicit kívánság, melyet képesek vagyunk megfogalmazni, azaz soha sem igazán arra vágyunk, amit kívánunk vagy akarunk, s éppen ezért nincs rémisztőbb, kevésbé vágyott, mint az a Dolog, ami kérlelhetetlenül igazi vágyunkat valósítja meg... Ezekből a vágy megidézésének kizárólagos módja, hogy felkínáljuk a tárgyat *ám azonnal vissza is vonjuk*, miként a *Brassed Off* című film kedves csábítási jelenetében, amikor a lány azt kérdi késő este a háza előtt az elcsábítani kívánt bányásztól: „Feljönne hozzám egy csésze kávéra?” „Nos, nem iszom kávét...” „Nem baj, úgy sincsen!”⁴⁷

Ekképp a kimondott másság és az abszolút közelség egybeesése döntő a Dolog szempontjából: a Dolog még inkább „mi magunk”, önnön elérhetetlen belső lényegünk, mint a Tudattalan – ez olyan Másság, amely közvetlenül mi magunk vagyunk, amely létünk fantáziabeli magát viszi színre. A Dologgal való kommunikáció így nem túlzott idegensége okán lehetetlen, nem azért mert a korlátolt képességeinket végtelenül meghaladó Értelem, amely általunk soha meg nem ragadható okból perverz játékot játszik velünk, hanem mert túl közel hoz önmagunkban ahhoz, amelytől a szimbolikus univerzum konzisztenciájának fenntartása érdekében bizonyos távolságban kell maradnunk. Ebben a Másságában a Dolog önnön legbelső hajlamainknak engedelmeskedő kísérteties fenoméneket generál: ha létezik a zsinórokat húzogató bábjátékos, az mi magunk vagyunk, „a Dolog, ami gondolkodik” szívünkben.

⁴⁶ G. W. F. Hegel: A szellem fenomenológiája, ford.: Szemere Samu, 94.o.

⁴⁷ A Gömb sajnos New Age féle bölcsessége alakítja a belátását: a végén a három túlélő szereplő elhatározza, hogy elfelejti (kitörli az emlékezetéből) a Gömbbel kapcsolatos tapasztalait, mivel még számukra, a magasan képzett, civilizált emberek számára is (ön)pusztító következményekkel járt a kontaktus (az alkalom, hogy megvalósítsák, materializálják legbelső félelmeiket és álmaikat) – az emberiség spirituálisan még nem kellőképpen érett egy ilyen eszközhöz. A film végső üzenete a beletörődő, konzervatív tézis, mely szerint tökéletlen, befejezetlen állapotunkban jobb nem túl mélyen behatolni legbelső titkainkba – ha így teszünk szörnyű, pusztító erőket szabadíthatunk fel...

És vajon nem Oidipusz-e a végső példa létünk legbelső magjának és az Idegen Dolog radikális külsőségének egybeesésére, aki apja gyilkosának keresése közben felismeri, hogy az elkövető ő maga? Ebben az értelemben jelenthető ki, hogy a freudi *Triebschicksale*, az ösztönsors (az ösztönkésztetés sorsa), bár tautologikusan, a legmesszemenőig igazolt: a freudi „öszöntörekvés” végső soron a „Sors” másik neve, minthogy az a megfordítás, amely által a Sors köre bezárul (amikor Oidipuszt utoléri Sorsa, azzal kell szembesülnie, hogy a szörny, amit keresett, ő maga). És hogy megmutassuk, hogy hogyan kerül fedésbe a Sors dimenziója a temporális hurokkal, elevenítsük fel a szokásos tragikus sci-fi témát, amelyben a tudós a múltba utazik, hogy közbeavatkozása révén retroaktíve megváltoztassa a katasztrofális jelent; ám hirtelen (amikor már túl késő) felismeri, hogy az eredmény nem csak, hogy ugyanaz a jelen, de *éppen az ő közbeavatkozása eredményezte a katasztrófát* – tette a kezdettől fogva bele volt kalkulálva a dolgok menetébe. Ebben a dialektikus megfordításban, az alternatív valóság, amely a cselekvő szándéka volt végül éppen a jelenlegi katasztrofális valóság lesz.

A hegeli filozófiában járatosak számára az öszöntörekvés ezen két jellegzetessége – a temporális hurok egyrészlől, másrészlől a szubjektum kérlelhetetlen és könyörtelen azonosulása az elérhetetlen Dologgal, amelynek hiánya, vagy visszavétele tételezi a vágy terét – a dialektikus mozgás két alapvető jegyét idézi: nem ismétli-e el Hegel újra s újra, hogy a dialektikus mozgás a hurok körkörös struktúráját mutatja (a mozgás szubjektuma, az abszolút Eszme nem adott előzetesen, a mozgás hozza létre – így egy paradox temporális rövidzárlatban az eredmény visszamenőleg *önmaga oka*, önnön okát tételezi), és hogy e mozgás alapvető formája a szubjektum önmagára ismerése abszolút másletének magánvalóságában (idézzük csak fel Hegel szokásos gondolatát, mely szerint a törekvéseimet keresztező, nekik ellenálló erőkben saját szubsztanciámat kell felismernem).

Nem azt jelenti-e mindez, hogy az öszöntörekvés lényegéből fakadóan metafizikus, hogy a teleológia zárt körét valósítja meg? Mindenképpen, de csak egy csavarral: úgy tűnik, hogy a teleológia e zárt köre az öt mozgásba lendítő hiba következtében minimálisan elmozdul. Az öszöntörekvés talán az ön-affekció zárt körének paradigmaticus esete, amelyben a szubjektum teste önmagát afficiálja. S Lacan vajon nem az önmagukat csókoló ajkakát sugallta-e az öszöntörekvés legfőbb metaforájaként? Nem szabad azonban elfelejteni, hogy az öszöntörekvés számára konstitutív reflexív magába-fordulás egy alapvető, konstitutív *hibán* alapul. E vágyat tételező átfordulás legtömörebb definíciója ama mozzanat, amikor egy célszerű tevékenységben elmerülvén, maga a cél felé vezető út kezd el célként funkcionálni, mint önmaga célja, magában talál kielégülést. A kielégülés eme zárt köre, illetéknépp a cél elérésének hibáján, a cél elvételén alapul: az öszöntörekvés ön-affekciója soha sem teljesen önmagába zárt, mindig valamilyen radikálisan elérhetetlen X-en alapul, ami örökké kisiklik markunkból – az öszöntörekvés ismétlése a hiba ismétlése. És – visszatérve a német idealizmushoz – nem fedezhető-e fel ugyanez a hiba a *Selbst-Bewusstsein*, az öntudat fundamentális struktúrájában? Nem eléggé világos-e Kantnál, hogy a *transzcendentális* öntudat, az hogy „önmagamnak” tudatában vagyok, csak annyiban lehetséges, amennyiben noumenális (*transzcendens*) dimenzióban elérhetetlen vagyok önmagam számára, mint az „én vagy ő vagy az az (a Dolog), ami gondolkodik” (Kant)? Így a

transzcendentális öntudat alapvető tanulsága, hogy éppen a teljes transzparencia, az önma-
ga számára való jelenlét ellentéte: csak annyiban vagyok önmagam tudatában, reflektálha-
tok magamra, amennyiben sohasem „találkozhatom magammal” noumenális dimenzióm-
ban, mint az a Dolog, ami valóban vagyok.⁴⁸

Most már pontosan rögzíthetjük a vágy szubjektuma és az ösztöntörekvés szubjektuma
közötti ellentétet: míg a vágy szubjektuma a konstitutív *hiányon* (annyiban létezik, amennyi-
ben a hiányzó Objektumot keresi), az ösztöntörekvésé konstitutív *felesleg* alapul – vagyis
valamely Dolog túlzó jelenlétén, amely lényegileg „lehetetlen”, amelynek nem kellene
valóságunkban jelen lennie, ami végső soron *maga a szubjektum*. A „végzetes vonzódás”
szokványos heteroszexuális jelenete, amikor a halálos *jouissance féminine* a férfi vágyát meg-
ejti, megbűvöli, a nő deszubjektivizációja, a vak ösztöntörekvés önmagába zárt körébe
zárása, a férfire gyakorolt hatásának tudata nélkül, és éppen ez a tudatlanság, ami ellen-
állhatatlanná teszi; ennek paradigmatisz mitszbeli példája a szirének éneke által elbűvölt
Odüsszeusz, ez a tiszta *jouis-sense*. Mi történik azonban, amikor a Nő-Dolog szubjektivi-
zálódik? Ez talán a legtitokzatosabb libidinális inverzió: az a pillanat, amikor a „lehetetlen”
Dolog szubjektivizálja önmagát. Franz Kafka: *A szirének hallgatása* című rövid írásában
ilyesfajta megfordítást visz véghez. Szerinte Odüsszeusz annyira elmerült önmagában,
vágyódásában, hogy nem vette észre: a szirének nem énekelnek, csak nézik megbűvölve.⁴⁹
És újfent a legfontosabb, hogy ez a megfordítás nem szimmetrikus: a szubjektivizált sziré-
nek szubjektivitása nem azonos a Nő-Dolog ellenállhatatlan látványa által megbabonázott
férfi vágy szubjektivitása. Amikor a vágy önmagát szubjektivizálja, a szavak folyama moz-
gásba lendül, minthogy végül a szubjektum képes elfogadni, szimbolikus univerzumába
integrálni, amikor azonban az ösztöntörekvés szubjektivizálja magát, amikor a szubjektum
önmagát mint a rémisztő Dolgot látja, ezt a másfajta szubjektivizációt, épp ellenkezőleg, a
csönd hirtelen beállta jelzi – a *jouissance* idióta gagyogása félbeszakad, a szubjektum *kiszakít-
ja* magát folyamából. Az ösztöntörekvés szubjektivizációja ez a visszavétel, az elszakadás a
Dologtól, amely én vagyok, annak realizációja, hogy a *Szörny odakint én magam vagyok*.

Az ösztöntörekvés szubjektuma és a vágy szubjektuma úgy viszonyul egymáshoz, mint
az Oidipusz Kolonnoszban Oidipusza a „standard” Oidipuszhoz, aki tudatlanul megölte
apját és elvette anyját: ő az a szubjektum, aki visszakapta a Másiktól saját üzenetét, és
rákényszerítettett, hogy elfogadja tettét, vagyis, hogy azonosuljon ama Gonosz Dologgal,
amelyet keresett. De elég ok volt-e ez a felismerés, hogy megvakítsa magát? E ponton kell
a szexuális differenciát számításba venni: talán egy nő inkább elviselte volna léte
legbelsejének identifikációját a Gonosz Dologgal. A Louvre-ban néhány méterre a *Mona
Lisától*, több elismertebb festmény között, alig észrevehetően bújik meg Luini *Salomé*nak
meghózzák Keresztelő János fejét. A Szűz Mária-portréiről ismert Bernardino Luini (1480-
1532), a milánói Leonardo követője. „Saloméjának” meglepetése, hogy ugyanabban a
stílusban festette, mint Máriát, noha a lefestett pillanat iszonyatos (Salomének behózzák

⁴⁸ Lásd Slavoj Žižek, *Tarrying With the Negative*, Durham, NC: Duke University Press 1993.

⁴⁹ Franz Kafka: „A Szirének hallgatása”, in *Elbeszélések*, Budapest: Palatinus 2001. 378-379.

János fejét egy tálcán és a festményt e két fej uralja a sötét háttér előtt) Salome arkifejezése távolról sem eksztatikus. Nem öleli s csókolja vadul a fejet – a végül megszerzett részlettárgyat. Inkább melankolikusnak, kényszeredettnek, tekintetét egy meghatározott távoli pontra szegezvén – most hogy megkapta, amit akart, a megszerzett tárgyat nem „kebelezi be”, számára immáron érdektelen... Talán e festmény jut legközelebb az ösztöntörekvés szubjektumának megragadásához.

Csapi Attila és Varga Balázs fordítása

F o l y ó i r a t u n k
olvasható az interneten is:
www.fossilia.hu

fosszília

IRODALOM, MŰVÉSZET, BÖLCSELET

IV. évfolyam 3-4. szám

Szerkesztik

BORDÁS SÁNDOR, DOMOKOS TAMÁS,
ORCSIK ROLAND

Konzultánsok

ODORICS FERENC, ÖTVÖS PÉTER, SZILASI LÁSZLÓ

Korrektor

BARNA JÓZSEF

Lapterv

TÓTH PÉTER

E számunkat

KOVÁCS KRISZTIÁN
munkáival illusztráltuk

Megjelenik negyedévente

Kiadja a

Felelős kiadó: Jancsák Csaba

Szerkesztőség címe: 6725 Szeged Boldogasszony sgt. 6.

Telefon/Fax: (62) 544-759

Drótposta: fosszilia@freemail.hu

Támogatók:

Országgyűlés Társadalmi Szervezetek Bizottsága

SZTE EHÖK kulturális bizottsága

Főiskolások A Szegedi Universitasban Alapítvány

Nemzeti Kulturális Alapprogram

Nyomda: E-Press Nyomda Kft.

A folyóirat kapható

BUDAPESTEN: Írók Boltja;

DEBRECENBEN: Sziget Könyvesbolt;

SZEGEDEN: Sík Sándor Könyvesbolt,

és megrendelhető a szerkesztőség címén

ISSN 1586-0116